

Reuerendi Patris P. Hieremiæ Drexelii e Societate Iesu Opera omnia

Duobus nunc Voluminibus comprehensa, & libellis ante hac non editis
aucta ; Illvstrata, Indicibvs Moralibus, Locorum S. Scripturæ, Capitalium
Mysteriorum fidei, Rerum, & Concionum quouis anni tempore habendarum
; Congestis Et Compositis Methodo prorsus, alijs Auctoribus inusitata ; Sed
Theologis ...

Drexel, Jeremias

Antverpiæ, 1643

Liber IX. Trismegistvs Christianvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77028](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77028)

TRISMEGISTVS CHRISTIANVS.

SEV

TRIPLEX CVLTVS

CONSCIENTIÆ, CÆLITVM, CORPORIS.

ARGVMENTVM.

LIBER PRIMVS

Animi cultum, & rationem docet erudiendæ conscientiæ,
per quotidianum illius examen.

LIBER SECVNDVS

Modum tradit colendorum Cælitum, cum per mensuram illorum sortitionem,
tum per alia pietatis exercitia.

LIBER TERTIVS

Corporis cultum supervacuum, & vestitus insolentiam castigat.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

*Ingressus ad sermonem de animi cultu,
& examine conscientie.*

Polychronius & Gerardus colloquuntur.

POLYCHRONIVS.

Examen
conscien-
tiæ est res
utilissima.

Nimi cultum is minime negligit,
qui Conscientiæ curam religiose
gerit: at verè conscientiam is opti-
mè curat, qui quotidiano eam
examine à vitis assidue purgat.

Potè Examen conscientiæ, ut
res, est una omnium utilissima
virtuti per compendium asse-

quendæ, sic forsàn à paucis bene fit, ab innumeris om-
nino non fit. Quætere, quid Examen conscientiæ sit,
quæstio mihi superflua censetur, optandum, ejus usus
tam notus nobis esset, quàm est natura vel definitio.
Quid sit, scimus, quantum prodest, vix scire laboramus.
Atque adèd qui conscientiam suam vespèri perfundit
oriè, & quasi aliud agentes examinent, fortassis multos
reperias, eos qui examen hoc utilissimum penitus inter-
mittant, difficile est numerare. Romanus Sapiens que-
ritur olim, & verè sic est: Hoc nos pessimos facit, quod nemo
vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id rardò:
quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consilium futuri ex præ-
terito venit. Atque eò jam incuriæ plerique progredi-
mur, ut examen istud, quod appellamus quotidianum,
vocari possit mensurum, aut etiam annuum, quando ali-
qui vix singulis mensibus semel, alii vix semel singulis

Senec. ep. 83.
initio.

annis id instituunt. GERARDVS. Ne mireris, Poly-
chroni: seipsum acculare insuave negotium est, & ta-
men hoc examen aliter non constat. POLYC. Neglecti Negligi
hujus examinis plures sunt causæ, non nego hanc unam
earum esse. Ominino, sui ipsius accusatio, tam pulchra est
quàm rara virtus. Hinc sanctus ille senex, Pastor, omnes
virtutes ad unius domum commigrasse aiebat, extra
quam frustra quis desudet in quærendis virtutibus: ro-
gatus, quænam illa esset virtus? Seipsum, respondit, senio
ac jugiter acculare.

Et hoc docet Examen conscientiæ, in quo quisque
reum se citat ad tribunal suæ mentis, quod ad vitam
probam compendiosa via est.

§. I.

D. Basilii, post documenta plurima suis tradita, Basil.
demum sic concludit: *Quæ quotidie feceris opera, ve-*
spèri tecum commemora, & cum in quæ fecisti pridie, conferto.
Ita voluit, ut omnes cum Conscientiâ suâ prius loque-
rentur quàm somno se permitterent. Rarus hoc unum,
optimum fore stimulum ad illa omnia, quæ ab ipso di-
dicissent, in opus producendo.

D. Bernardus: *Multa inquit, scientia hominum, sed nulla.* Bern.
melior est illa quæ cognoscit homo seipsum. Beatus homo
qui se potest cognoscere, probare, & improbare. Nam
qui sibi displicet, Deo placet; & qui sibi vilis est, Deo
carus est. Itaque tibi ipsi carus non sis, accula te ipsum.
Omnem animi morbum hoc emplastrum & malagma
perfanat. Tardus es ad preces? in precibus vagus & osci-
tans? plumbeus ad justa? volas ad mensam? effusus es in
risum & confabulationes, fractus ad laborem, studio
sus libertatis, incurius tui officii? sapius forsàn de die
auribus, lingua & oculis peccas? huic malo remedium
non

non est opportunus, quam vesperi conscientiam convenire, diei errores in numerum, aut certe in cumulum redigere, & quid, quæ ratione sequenti luce sit cavendum, statueret. Et nisi hoc modo, quotidie teipso has melior, securè credas, aut conscientiam sepius non examinatum, aut obiter tantum & perfundit. Si ferueat hic industria, non potest ei non par fructus respondere. Quod si levi brachio, anhelus ad lectum & semisopitus, oculis in somnum jam turgentibus, solum in ceremoniarum morem, hoc conscientiae iudicium instituas, non erit hoc verum sed merito nomine iudicium, aut iudicii larva, locors & ignava cogitationum discursatio. Ex hoc fonte talis emanabit rivus. Eadem post menses & annos in te vivent vitia quæ prius æquè pronis in iram, facili ad impatientiam, instructus ad superbiam, & æquè procax in verbis, asper & mordax in dictis, dissolutus & levis in moribus, verbo, eris antiquus *Dormitanti*. Et in promptu causa est, nunquam domi tuæ es, nunquam te deprehendis, nunquam te observas, teipsum nunquam serio accusas: vis in tranquillo frigore, omnia fluere sinis, ut fluint, pacificus homo es, sed malo tuo. Vitiis tuis quietem non turbas, cum defectibus tuis non litigas, cum concupiscentiis tuis non pugnas. Quid multis? pacificus homo es, in tuam maximam perniciem. Alges & torpes; tunc solum vivacissimus, cum aut comedendum est, aut ludendum, aut etiam irascendum. Hic in te vivunt omnia, hic vir, hic athleta es, & heros.

§. II.

GERAR. In me hæc omnia declamas, an in absentem alium? **POL.** Gerarde, ne metuas, nihil hæc contra te; nili tu binominis sis, & non tam *Gerardus*, quam *Dormitanti* audias. In *Dormitanti* omnia à me dicta sunt & dicuntur: illum, inquam, qui qualis olim fuit, talis est & hodie, qui in placido ignavia statu perennat, qui nunquam obediētiorem habet somnum, quam cum ei cum conscientia loquendum, qui in se nunquam aut raro admodum descendit: qui omnia alia scire fatagit, præter se, miserabili neglectu animi: verdo, qui dormit, cum vigilandum foret. At hac ratione nemini familiaris fit virtus, non enim natura dat virtutem, multo minus locordia; ars est, bonum fieri. Hanc artem dat exacta sui notitia, & quotidiani profectus ingens desiderium. Istam autem & istud non docet nisi examen conscientiae nullo die neglectum. Initium salutis, notitia peccati. Qui peccare se nescit, corrigi non valet. Idco **D. Bernardus** tam sollicitus in suos paterfamilias: *Vnde*, inquit, rogo dilectissimi fratres, ut unusquisque vestrum intret in cubiculum suum, sopet conscientiam suam, se querat in angulis cordis, circumseat latebras mentis. Idem inculcans alibi: *Redeamus*, inquit, ad nos & discutiamus conscientiam nostram. **GERAR.** Sed quæ lex, à quo, & quibus lata est conscientiae diebus singulis examinanda? **POL.** Ut video, Gerarde, ex Volontatibus non es, si lege vis cogi. Sed veniam da; sensim eò te ducam, ut ad solem cernas, quod etiam nunc inter nubila videtur abditi. Primum erit scire, quam hoc profus novitium inventum non sit. Certe omni ævo fuerunt, qui sicut ultimam, ita primariam diei actionem esse voluerunt, suam vesperi conscientiam excutere, eoque vel ipsius naturæ lege ac luce præeunte ducebantur. Paucos è piis nominabo, tuendæ huic veritati.

CAPVT II.

Examen Conscientiae qui olim, & quomodo fecerint.

Ratio profus & Natura huc impellunt. Et ausim dicere, hoc naturæ scitum esse: a quo die diei acta cum animo suo repetere, simulque dispicere quid in lucem posteram aut omisso sit futurum optimum, aut fa-

Tom. I.]

Actu. Indi sapientes, quos *Gymnosophistas* dicebant, nulum suæ disciplinæ adolescentem ad mensam admittebant, nisi prius conscientia suæ subiisset examen. Imò quod pudorem nobis merito incurrat, mensam iis accumbere non licebat, qui in tertio huius examinis capite (ad morem nostrum loquor) non pulchrè stetit: impransus, importus, incoactus ejiciebatur domo, qui nil præclari à se gestum commeminisset. Luculentè id testatur ille à *Madaura* philosophus. Verba illius integra tibi admetiar. Igitur, ubi mensa posita, priusquam edulia apponantur, omnes adolescentes ex diversis locis ridor. & officiis ad dæpam conveniunt. Magistri perrogant: Quod factum à lucis ortu, ad illud diem, bonum fecerint? hic, alius se commemorat inter duos arbitrum delectum, sanata similitate, amicos ex inferis reddidisse; inde alius, se se parentibus quippiam imperantibus obediisse; alius, aliquid meditatione suâ reperisse; vel alterius demonstratione didicisse. Qui nihil habet afferre cur prandeat, impransus ad opus foras extruditur.

B O pulchrum institutum! & nunquid vel apud Christianos melius possit? O legem saluberrimam! quæ si hodie vigeat, multi dies plurimis jejuni forent ducendi, quod se se his iudiciis vel non siterent, vel pejus itarent in iudicio. En legem, Gerarde, brevem & strictam: Aut non prande, aut prius Conscientia rationem redde. Vis esse? ostende prius te laborasse. Et cur nos ipsi nobis non dicamus vespere: Vis dormire? ante cogita, quam bene vigilaveris. Festina ad lectum? prius tecum disquire, qualis in templo, in foro, in domo, qualis in mensa, qualis alibi fueris. Adeone verò à recto sensu degeneramus, ut quod siverunt fecerintque idololatraz, id nesciant Christiani, aut (quod pejus est) facere nolint quod faciendum sciunt?

§. I.

Phoclydes, si *Stobæo* fides, primus omnium moralium docuit quotidie seipsum ad hoc Conscientia tribunal citare. *Pythagoras* certe nominatus ille è porticu philosophus, tam occupatus non fuit aut somniculosus, quin prius in seipsum descenderet, quam somnum caperet; & quidquid die toto egisset, se iudice damneret vel absoveret. Unde apud *Pythagoreos* pulcherrimum hoc institutum usus quotidiani fuit: Quid quoque die dixeris, audieris, egeris, vespere commemorare. Et hoc est apud Conscientiam suam examen instituire, & seipsum sibi velut censorem aut iudicem ferre.

Quid prætergressus? quid gestum in tempore, quid non? Faciebat hoc idem Conscientia examen & *P. Sextius*, eo ipso vir optimus; & adeò sibi nihil indulgebat, adeò & somnum vincere, & negotia differre, & cogitationes in potestate habere potuit, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, (cum *Seneca* loquor) interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vicio obstitisti? quâ parte melior es? O *Pythagora*, o *Sexti*! quam nos Christiani non paria vobis facimus, in consuetudine tam Christiana! Ah! quam hic congruè illud Christi vociferaret: *Viri Nivite* (viri idololatraz) surgent in iudicio cum generatione istâ, & condemnabunt eam.

Nosti, quid Vir bonus (hic titulus carminis est apud *Maronem*) de hoc quotidiano examine conscientia moneat. Ille igitur vir bonus:

Index ipse sui, totum se explorat ad unguem.
Quid proceres, vanis, ferat quid opinio vulgi
Securus iusto trutinæ se examine pensat:
Ne quid hiet, ne quid protraheret, angulus aequi
Partibus ut coeat, nil ut deliret *AMVSIS*.
Sit solidum quodcumque subest: nec mania subitus
Indicet adnotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum
Omnia quam longi reputaverit acta diei.

Li

Quæ

Neglectu
examinis
conscientia
eade post
annos cau-
satur in
nobis vi-
tia.An est bo-
num fieri,
de quo
dicitur.
Sicut p. 1. 3.Etenim p. 2.
in cura
Dum.Præterea, de
huius dom.Basil. p.
communi
ad ma.Etenim
dom. cap.
1. 19.Examen
conscientia
est magis
genua ad
omnem
animi
motum.

Quae praeerogressus? quid gestum in tempore, quid non?
Cur isti facti decus absint, aut ratio illis?
Quid mihi praeerogressus? cur haec sententia sedet?
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta per se mente dolorem?
Quid volui quod nolle bonum foret? utile honesto
Cur malus ante tui? num dicto aut denique vultu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quam
Disciplina trahit? sic dicta, & facta per omnia
Ingrediens, ortoque à vespere cuncta revolvens,
Offensus pravis, dat palmam, & premia rectis.

En Virum verè bonum: tales similes. Neque unus tantum alterve (quod quis objiciat) è Romanis Graecisque hoc fecit, & conscientiam vespere discussit; plures in hac classe numeramus, inter quos & laudatissimus ille L. Annaeus Seneca, qui viros religiosos multos, qui Sodales Parthenios plerisque, ausim dicere, aut aequavit in hoc, aut superavit.

§. II.

ERat Seneca potens in aula, Imperatoris doctor & moderator, inter strepitum & discursus aulicos, & tamen examen hoc conscientiae non omittebat: erat in conjugio cum uxore, & tamen vespere conscientiam suam super diei actis audiebat: erat in studiis semper aut negotiis, neque tamen studia aut negotia potiora habebat, hac utilissimam in seipsum animadversionem: erat inter amplissimas opes, atque si voluisset, inter maximas voluptates & delicias, & tamen sub noctem, sepositis omnibus, solius conscientiae negotium tractabat. Ipsum tibi testem sisto locupletissimum. De fide non est quod quidquam ambigamus: malim ego Senecae narranti credere, quam multis aliis jurantibus. *Pro*, inquit, hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum è conspectu lumen est, & contigit uxor, moris mei jam conscia, totum diem mecum serutor, facta ac dicta mea rememorat. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco.

Obstupesco, quoties haec lego, nec sine admiratione & rubore unquam legi. Homini tot negotiis, tot studiis, nobili etiam uxore distracto, hac tam arcta & quotidiana in seipsum inquisitio fuerit? Et, obsecro te, Gerarde, considera mihi, quae vir iste incomparabilis examinis hujus capita sibi statuerit, quos in seipso errores notarit, quid in dictis suis factisque culpat. Sic seipsum acculans: 1. In illa, inquit, disputatione pugnacius locutus es. Audite litigiosi. 2. Illum liberius admonuisti quam debebas: itaque non emendasti sed offendisti. De cetero vide, non tantum an verum sit quod dicis, sed an ille cui dicis, veri patiens sit. Audite critici, & omnium censores. 3. Minus honorato loco positus, irasci coepisti convivatori, vocatori, ipsi, qui tibi pra-

Quae sibi hujus examinis capita statuerit. Loc. jam cit. cap. 36.

Idem e. 37. ferebatur. Audite superbi & iracundi. 4. Non aequi quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Audite invidi ac malevoli? & oculos atque dentes continere discite. En, quantus vir, quam opulentus, neque tam ad opes suas, quam ad suam conscientiam fuit attentus.

Apud Tacit. l. 13. Annal.

Possedit Seneca (quod ei Suillius approbat) ter millies HS. is modus nobis esset 7500000. hoc est, septuagies quinquies centena millia philippicorum: ipsi septem milliones auri cum dimidio. Opes paene regiae, fateor. Sed & virum dignum opum vi majore! qui divitias, & quidem tantas in sinu positas & circumfusas sibi, potuit non adorare, potuit ridere, contemnere. O virum omni laude majorem, qui potuit in divitiis paupertatem non odisse, semetipso & ex se nascentibus bonis contentus esse. Divitiarum contubernio non corrumpi, sinè tam praclarum quam rarum est, quod Annaeus hic noster habuit, qui non cum suis numis, sed cum libellis suis, secum ipse assidue locutus est. Et quod nos aliis libentissime facimus, hoc ipse sibi fecit, hoc est, de se apud se male existimavit.

A Ita, mi Gerarde, Seneca examen conscientiae, petinde ac si lex cogeret, quotidianum sibi esse voluit, nec sine profectu. Nam ipse de se: Hoc mihi satis est, inquit, quotidie aliquid ex vitis meis demere, & errores meos obviare. O beatissimum vel hoc ipso argumento non tantum magnum, sed verè bonum! & qui non scripsit sensuque solum talia, sed fecit. Et homines Christiani, Sodales Parthenii, viri Religiosi, hunc stimulum virtutis rejiciant.

CAPUT III.

Examen Conscientiae quanta utilitatis sit, & quantum id à Sanctis impense commendatum.

Vilitatem hujus sanctissimae in seipsum inquisitionis nescire non potest, nisi qui caeli & tartari securus, vivit in diem, & passim corvos sequitur, nec ullum post mortem tribunal aut judicem pertimescit. *Viri max. Prov. c. 11. li.* inquit Salomon, non cogitant judicium. Talem mihi da, & videbis quam is vel ab ipsis idololatriis longè superetur: da, inquam, talem, & dices: Hic homo non influit viam quae ducat ad caelum: jocando, ridendo, cachinnando toros dies traducit, securus mortis, & post illam secuturi judicii. Transacto die cenat idem hilariter, cenam confabulatio, confabulationem somnus excipit. Hunc ille ordinem, hanc dici methodum servat.

O curae in terris animae & caelestium manes!

O mi homo, quid demum habes quod hic obducas? sanctissimos illos eremi angelos, Antonios, Hilarios, Onuphrios imitari non vis? Senecas saltem, & Sextios, & Pythagoras te meliores esse non finas. Et quae tuae occupationes tanta, ut hoc non possis quod potuerunt occupatissimi? Priscis illis persuasissimum fuit, diem pessimè finiri, nisi sic finiretur: paene perisille sibi censabant diurnas horas, quae non haberent hanc diei clausulam, hoc somni proeludium. Nimirum hinc maximum

C ad probos mores emolumentum capiebant, hanc unam ad virtutem viam compendiosissimam credebant, in hoc continua tranquillitatis portu persistebant. Equid enim pulchrius simul & utilius hac consuetudine exequenda totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillius, altius, ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretis cognoscit de moribus suis? Detumescit sensum superbia; mens avata se latius expandit; libido frantum recipit; mitescit ira, eritque moderator; omnia vitia minus sibi licere credent, si sciverint sibi quotidie ad judicem esse veniendum. Sed in digitos mitto hujus examinis vespertini commoda.

§. I.

Somnus etsi tranquillius esse possit & placidus, tutus, & esse non potest, nisi praemittatur ei hoc conscientiae examen. Nam paene idem est, ignis in sinu, & peccatum in conscientia. Is demum secure dormit, cui dicere licet: Jam rationes posui cum Deo meo; promptus paratus sum ad omnem Dei nutum. Nec vivere recuso, nec mori pertimesco; bonum Dominum habemus. Huic ego me meaque omnia quam integerrimè committo. Ades somne, & fac officium; jam tuus sum. Hoc est, mi Gerarde, inter brachia Christi Domini suaviter obdormire.

2. Aurora insequens tantò erit jucundior, quanto 2. Dies fuerit compositior praecedens vespere. Nam postquam mane felicitatis suae partem trahit à praeterito vespere. Matutinas cogitationes nec latas habebit nec sanctas, qui pridie cum tristibus aut pravis quietem auspicatur. Hinc in caenobiiis lex pia & perpetua, Completorium, quod vocant, finitò, linguae ferias indicere, & alium siliere. Quies & taciturnitas tunc omnibus imperatur. Vult quis loqui? Deum habet, cum illo sermones mifceat.

fecit: vult quis deambulare: in celo potest, sat amplum deambulationi hoc pratum est: cupit quis esse cum sociis: innumeros habet Angelos, illis se jungat, sed silendo, precando. Si secus fiat, nec proximæ noctis, nec secuturæ diei preces succedentes, quidquid enim pridiano vespere viderit quis, dixerit, egerit, recurret, & omnem orationis & actionis bonæ vim turbabit & elidet. Ergo, ne manè malus sis, vespere bonus esse incipe.

3. In omne genus vitii nil aquè pugnat, quàm firmitas animi decretum ac propositum **CAVENDI**, idque crebrius restauratum. Atqui animus nitotus sui amans, non opportunius hoc apud se statuet, quàm ubi vespere errores suos ipse recens deprehenderit. Hic decernat, hic sanciat ac proponat quàm firmissimè **CAVERE** in posterum, quæ toties malè non caverat. Juret, hoc est, firmissimè statuat *custodire iudicia iustitiæ Dei*: non uno alterove dumtaxat die, sed per omnem vitam, æternum. Ad hanc animi destinationem facit, disquirere secum, quo loco, quâ societate, quibus occasionibus, ad noxas priores committendas, sit inductus, & has constanter evitare, conatu generosissimo insitat. *Id si quotidie* (inquit Chrysostomus) *diligenter facies, terribili futuri iudicii tribunali latus assides*. Hoc modo Paulus seipsum mundavit, ac ideo dicebat: *Quod si nosmetipsos dijudicavimus, non utique iudicemur*.

4. **Gratum esse Deo** efficit. Momento quovis in nos Deus beneficus est. Quid magni reddimus, si nos in ipsum grati sumus, quovis die semel sub vespere? *Æstimare beneficium, magna hostimenti pars est*, & referre cœpit, qui debere se confessus. Liberalissimus Deus est, nec vinci se patitur liberalitate: novis nos beneficiis assidue cumulat, quoties nos ea gratè accipimus. Hic verissimè dicitur, *Gratia gratiam parit*; neque nos unquam meritam Deo gratiam referimus, nobis novam identidem gratiam obtineamus. Certat nobiscum Deus, sed armis imparibus; ille beneficia conferendo, nos solum gratias referendo, seu agendo; nec ists unquam tot ac tantæ sunt, quin illa & multò majora sint & plura. Ita felicitatis nostræ est, hic semper superari. Et quando autem commodius Deo gratos nos præbeamus, quàm in vespertino examine conscientia, cujus primum caput est, **GRATIAS AGERE**.

5. Quoties dissensiones, lites, inimicitia planè letales oriuntur interdiu: jurgiorum, sanè & discordiarum ubique plurimum est, nec ullus finis rixandi. Orto igitur incendio tali, & nondum sopito, cubitum ite & somno se cômmittere, facinus est audacissimum, & exitiosa planè temeritas. Si hac nocte subito (plurimis contigit) mors te configeretur, ah! quò ires miser? quò migraret animus? Est veneni genus lene, & quod non statim sæviat, sed cohausto somnus letalis est. Et tu, mi Christiane, venenum hausisti, quod tibi Rixa, quod Odium & Discordia, quod Libido & Incontinentia propinarunt, & jam dormis? nec prius pharmacum adhibes, nec prius hoc toxico conscientiam liberat? Num tibi videris in plumis cubare? Mihi crede, ad ipsas inferorum fauces dormis: levi sit impulsus, & in innum præcipitaris. Ergo prius venenum exspue, conscientiam purga, ingemisce, pete veniam, & sic demum somnum admitte.

6. Eadem est ratio omnium letalium nozarum. Conscientiam sibi esse vel unici letalis criminis, nec illud penitentia deesse, nihilominus se somno committere, exitremæ temeritatis est, & periculum proximum morti, idque æternæ. Et quis magis mortuus eo (ut Bernardus loquitur) qui portat ignem in sinu, peccatum in conscientia? nec sentit, nec excutit, nec expavescit. Vide, mi homo, si tibi Hispaniarum regnum, si Turcarum imperium, si totius Orbis dominium offerretur in præmii, ut vel nocte unicâ somnum caperes, letalis noxæ

Tom. I.

A conscientius, hæc tamen tibi omnia, velut frustillum fangi, rejicienda forent, præ illo formidabili periculo quod adires. Et discrimen non vides: aliquid quidem lucrari posses, sed infinitè plus posses perdere. Jam verò nullum tibi præmii ponitur, minæ ingeruntur, supplicium proponitur, idque æternum, tu tamen ludibundus, hilaris, jocundus, potulentus in plumas te abjicis, absque ullo Numinis pavore; nullâ conscientia curâ, nullo inferorum metu. O crebram, sed nimis periculosam insaniam! At verò qui letam Conscientiam, prout par est, vespere curandam sumit, & malè acta deplorat, etsi forte per diem letum nœvo se inquinavit, eaque nocte vi subitâ extinguitur, tamen in refrigerio erit, supplicium saltem æternum evadere censendus est. Et hoc verè est brevi dolore cruciatus æternos redimere.

§. III.

7. **E**rgo hæc conscientia exploratio, nostri in 7. Est incipit virtute profectus incitamentum primum, & tamentum ut tale sanctissimi cuique ac doctissimi viri jam olim id nobis commendant. Hanc suis legem tulit Basilus, ut quovis vespere, suam quisque conscientiam rimaretur. Idem Antonius, idem Bernardus, Bonaventura, Cassianus, Ignatius auctor Societatis Jesu, alique suis impense commendaverunt. Cassiani verba sunt: *Quamobrem ita nobis adversus hæc arripienda sunt prælia, ut unusquisque vitium quo maxime infestatur, explorans, adversus illud arripit principale certamen, omnem curam mentis ac sollicitudinem erga illius impugnationem observationemque dirigens*. At verò de vitii exploratè judicare nunquam sciemus, nisi in quotidiano conscientia examine naturam eorum nosse didicerimus. Mercator ad incitas redigetur, nisi quâ damni, quâ lucri calculos creberrimè subducatur. Et hic quidem si inductus sit, tam acceptæ quàm expensæ pecuniæ rationes quotidie inspicit. Ita prorsus Ephrem Syrus faciendum suadet iis qui dum vivunt, lucrari cupiunt: *Diebus, inquit, singulis vespere & mane diligenter considera, quo pacto sese habeat negotiatio tua, ac mercimonii ratio, & vespere quidem ingressus cubiculum cordis tui, examina teipsum ac dicito: Putasne hodie Deum in aliquo exacerbari num in realiquâ fratrem irritavi? num alicujus famam detractionibus laceravi? &c. deprehensis noxiis gemitum, dolorem, & lacrymas jubet superfundi*.

De matutino examine: Facto jam diluculo, inquit, rursus eadem tecum meditare & dicito: *Quomodo, putas, ista mihi nox præterit? Lucratum sum in eâ mercimonium meum: numquid improba ac fœdida cogitationes invaserunt me, atque illis libenter immoratus sum? Eodem prorsus modo Dorotheus: Quo pacto, inquit, per singulos dies, nos ipsos purgare & propemodum expiare debeamus exactissimè, docuerunt majores & Patres nostri. Nempe ut vespere sedulo, quisque perquirat & investiget, quomodo pertransierit diem illum. Rursus mane examinet, quomodo exegerit noctem illam, & penitentiam agat ac respiciat coram Deo, si quò pacto (ut fieri potest) peccatum aliquod admisit. Chrysostomus, de hoc ipso conscientia tribunali differens: Hæc, inquit, fiant singulis diebus, nec prius dormieris, o homo, quàm mente versaveris, quâ te interdum perperam acta sunt: & die sequenti eris omnino tardior ad ea ipsa rursus aggredienda. Post pauca interjecta: Singulis diebus, inquit, vespere ab animâ rationem exige, & cogitationem qua peccavit, condemna, eam veluti in ligno suspende, & torque, & jube ne amplius ea aggrediatur. Quid clarius? Et an, Gerarde, notasti illud, singulis diebus, bis inculcari? Neque etiam nescis, hæc à Chrysostomo non monachis, sed civibus, sed Christianis omnibus seriò dicta.*

§. IV.

Sed num vis, Gerarde, aliorum etiam Patrum testimonia recitem? **GERARDE**. Satis me istis lapidasti est cōmenda Polychroni, & liquere puto, de hujus exercitii utilitate. In ore duorum vel trium stetit omne verbum. Fatcor, rem

A sanctis examen conscientia datum. Math. 18. vers. 16.

rem unam omnium utilissimam videri: modò ea etiam aut iucundior nobis videretur aut facilior. Et quis enim est qui non in se deprehendat & maximam proclivitatem peccandi, & peccatorum facillimam oblivionem; utrique malo, non dubitem, insigniter medetur quotidiana hac conscientiae perquisitio. POLYCHR. Rem dicis, Gerarde: hinc & hinc miser sumus, hinc nimis temerè delinquendo, illinc propere nimis obliviscendo delicta. Opus foret propemodum facere, quod illi apud Climacum, qui pendentem à cingulo libellum chartaceum ferebant, in quem suas etiam cogitationes quotidie referebant. Et hac viris sanctissimis causa fuit, non semel tantum de die in seipsum inquirere, & in istud conscientiae jus ambulare: unà die saepius id facerant. Societatis Jesu patriarcha, sanctus Ignatius, horis inter diu singulis animum consuevit colligere, ac sepositis curis examine conscientiam urgere. Tum, si vis afferretur, quae horam ei consuetudini negasset; proxima confestim refarcire. Ignatii sodalis, magistri sui felicissimus imitator, sanctus Franciscus Xavierius, eodem proflus studio fervens, de die saepius accuratè perquisitione intimos animi recessus inspiciebat, & ceteros ad idem faciendum magnopere hortabatur, ratus in eo perfectæ vitæ cardinem verè. Rati exempli fidus Franciscus Borgias, eodem magisterio eruditus, non satis habuit bis quotidie conscientiam perterritare, singulis horis diurnis seipse ad unguem excutens exploransque, memoria repetebat dicta, facta ac prætermissa; inquirens in se graviter. Ab his exemplis, in legem res transiit, ut omnes in Societatem Jesu adscripti, quotidie bis examinanda conscientia accuratam narent operam. Sunt & alii hodièque religiosi homines, qui hanc legem tam exactè observant, ut non tantum bis quotidie conscientiam examinent, sed huic soli examini horam integram diebus singulis impendant.

§. V.

RE vera, nisi quotidie animi nostri hortulum ingresses, subnacentes in eo steriles herbas quamprimum extirpemus, brevè illam, non hortum habebimus. Quisque sibi dictum putet divinum illud: *Constitui te hodie, ut evellās & destruas, & disperdas, & dissipēs, & adificēs & plantes.* Et nisi hoc semel minimum de die fiat, infelix lolium & steriles avenæ dominabuntur, surget graminis inexpugnabile. Nōne pigri & malè feriati hominis domum stillicidia tandem demoliantur? Nōne cum dormiret Ithobeth, a latronibus jugulatus est? Nōne hoc pacto zizania dormiente patrefamilias excreverunt? Transivi, inquit Hebraeus Sapiens, per agrum hominis pigri, & per vineam stulti, & ecce totum repleverant urtica, & operuerant superficiem ejus spinæ, & maceris lapidum destructa erat. Talis est animus hominis; silvescit & fit desertum vepribus fertilissimum, nisi conscientia identidem & quotidianà industrià repurgetur.

Neglectis urenda filix innascitur hortis.

Horat. serm. lib. 1. sat. 3.

lib. 1. sat. 3.

Lib. 2. de consil.

De int. dom. cap. 31.

Hic ligo nunquam manu mittendus, aut mox spinæ se prodent. Ligo iste aut sarcolum, est examen conscientiae, ad omne vitium, antequam atatem & vires acquirat, ex animo evellendum. Bernardus: *Quamobrem, inquit, noveris te, ut inter angustias, quæ non desunt, fruaris conscientia bono, magis autem ut scias quid desit tibi. Nam cui non desit? omnia illi desunt qui nihil sibi desse putat. Neque satis, ut mentitum sit hoc examen, aut ut quot hebdomadibus, sed ut quot diebus fiat, quod Clarevallensis ille Antistes gravissimè urgens: Disce, inquit, in eo secundum communis instituti leges tu tibi præstare, & vitam ordinare, & mores componere, & temetipsum judicare: teipsum apud teipsum accusare, saepe etiam condemnare, nec impunitum dimittere. Sed eat judicans justitia, stet rea & seipsam accusans conscientia. Nemo te plus diligit, nemo te fidelius judicabit. Manè præterita noctis fac à temetipso exactionem, & ventura*

diei tu tibi indicito cautionem. Vespere diei præteritæ rationem exige, & superveniens noctis fac indictionem. Legem hanc quam alius tulit Bernardus, eandem & ipse servans: *Præterea, inquit, statuum me ante me, & judicabo meipsum, ut illius extrema & tremenda diei iudicium evadere possim.*

Et hæc examinis istius ingens est utilitas, in supremo iudicio beata securitas. Si nos ipsos judicavimus, non iudicabimur à Domino, quem, uti D. Gregorius loquitur, tantò quis securius expectat, quantò quotidie vitam suspectius examinat.

CAPVT IV.

Examen Conscientiae, quanta sit necessitas: & quod dispendum, illud negligere.

Dixi jam de utilitate; attexam paucula de necessitate, quæ hic tanta est, ut affirmare ausim, in plerisque omnibus frustra nos agere, nisi & hoc agamus. Potest concionator clamare & clamando tacecere: frangentur pulpita, rumpentur columnæ, tremet sedilia. Omnia frustra, nec in te quidquam ferè proficiet, nisi tu ipse tibi vespere concioneris, tuam ipsius & reprehensionem & adhortationem audias. Frustra monetur, qui se vult negligere; frustra custoditur, qui se vult perdere. Sic & Confessarius docebit te, sed frustra; monebit & incitabit, frustra & hoc instabit & præcibet pœnam, frustra omnia. Saepius tibi dicit: Hoc vitium nominatim fuge; hos sodales, has aedes singulariter cave; hac viâ, ut scias, ad cælum non itur. Hic te ipsum vince, hic abstine, hic tuos impetus coërce; hic autem generosè sustine, hic dura, hic te virum gere, hic te Christianum ostende &c. omnia hæc futura sunt frustra, nisi tu ipse tui curam geras, nisi hoc ipsum velis aut nolis, quod velle aut nolle juberis, nisi noctu quotidie tuam ipsius confessionem audias, & à te confessario vel absolvaris vel damneris. Sic & magister in scholâ commendabit quidem diligentiam in studiis, parsimoniam temporis laudabit, probitatem in moribus majorem desiderabit, pietatem in omnibus constantiorem à discipulo postulat, sed quo effectu aut fructu? nisi tu tuus ipse sis præceptor vespere temet instruendo, examinando, puniendo, non hilum proficies; perdidisti minerval.

Sic & prætor, aut iudex, seu alius quis magistratus, vinculis te addicet aut eximet, non tamen ideo verè liber eris aut nexus, nisi tu ipse tibi laxas carcerem, aut obsecres, nisi causâ cadas vel vincas teipso iudice. Atque ita conciones, correctiones, admonitiones, castigaciones pleraque frustra sunt, nisi tuus ipse sis & concionator, & confessarius, & præceptor, & iudex, quod esse potes, & debes in quotidiano examine conscientiae. Optima illa disciplina est, quam quisque sibi ipse necessario adhibet: saluberrima mulcta, quam quis ipse sibi imponit. Multam, inquit Siracides, invenit in meipso sapientiam, & multam profeci in ea. Ah, quid tandem sapientia invenit in seipso vel sapientissimus, nisi seipsum nosse, & ad æquam iudicii trutinam appendere? quod tum sit, cum quis suam conscientiam ad usque fundum penetrat, & boni maliq̃ue congeriem fecerit distincto examine. Hæc illa multa sapientia est, quam cuius in seipso licet invenire, in eaque quotidianis incrementis proficere. Vanum est in omnibus aliis alium sapere, absque hac sapientia.

§. I.

Refert è Græco Pelagius interpres, ascetam senem Libanum, apud religiosum juvenem de domo conscientia semper purgandâ sic discessisse: Diabolus est inimicus, & tua conscientia domus. Igitur ingenium inimici tui noris: nunquam non sordes tractat, gaudetque unice, si illas,

illas, quas odit, domos fordibus opplevert. Hoc ergo agit, ut, quidquid potest immunditiarum, in te effundat. Tuarum verò partium est, immixtas spurcicias continud regerere, & conscientiae domum solertià quotidianā conservare mundam. Si neglexeris, tua tibi domus illuvie tantā implebitur, ut ad eam vix ipse reperias aditum. Igitur principis obsta, & sicut inimicus tuus quotidie aliquid sordium in te conjicit, ita tu quotidie, quidquid inquinamenti per diem resederit, hac velut spongiā dererge, suum illi cœnum nullo non die remitte. Sic nitidam servabis domum: cesser hac cura, mox hara fiet conscientia, & immundum cubile vitiiorum. In navigii sentinā quid fiat, nosti: uti ea semper aliquid aquarum recipit, ita est qui semper exhauriat, quod per illantium undarum receptum fuit, aut navis paulatim illabentibus & crescentibus aquis suaviter submergitur. Eodem profus modo cum quotidie aliquid pravi operis, aut incauti sermonis, aut immundæ cogitationis, nobis etiam vigilantibus subrepat, necessarium omnino est, ut id quotidie hoc velut haustro, in dies singulos egargitemus, aut sanè in dulcem succumbemus interitum. Ergo tuam vespere, mi homo, sentinam exhauri; tempus est, exhauri sentinam. I modò, & vide, reperies semper aliquid illabentium aquarum. Bernardus, de hac ipsa mentis sentinā differens: In illud siquidem repositorium, inquit, velut in sentinam aliquam rota decurrit abominatio, & immunditia tota defluit. Tu itaque exhauri, ne per noctem proximam in navim excurrat sentina & mergaris. Ergo exhauri, vespere est, exhauri. Non facile peribit, qui quovis die serid caver, ne pereat.

§. II.

Si ligno aut saxo similes essemus, hoc lustrandæ rotas conscientiae labore facile superfedere possemus. Asser dolabrā semel deolatus, lapis scalpro semel levigatus permanent, quales eos vel alcia vel cavariorum ferramentum fabri formavit. At nos, hoc ipso miseri sumus, quia tam mutabiles sumus & varii. Uno anno, una sæpe hebdomade, quandoque etiam die uno, & virtuti & vitio sacrificamus; eadē frequenter horā & in ridiculum furorem exandelcimus, & mansuetudinem non duraturam descendimus. Stomachum subinde nobis mover luxuria; citò tamen cum illā redimus in gratiam. Sic arbori crescenti, aut luxurianti palmiti similes sumus: hac duo sæpius putanda & circumcidenda sunt, ne nimium luxurent, ac in vitiosam sese amplitudinem diffundant, aut inutili fronde, aut pampino superfluo. Seipsam vermibus pro domo locat arbor, quæ nulla unquam brachia olitoris cultro præbet præsecanda: in silvam degenerat vitis, quæ lacrymare non vult, quæ secari non sustinet. Legibus suis pareat hortulanus necesse est, & nec viti parcat nec arbori: fecer, stringat, vulneret, incidat, amputet, quidquid vitiosi germinis subnascitur, nulli stirpium libertas sit à purgante ferro, si quidem non flores tantum desiderat olitor, sed & fructus. Sic & homo (nisi sui nimium sit amans) in seipso nunquam non reperit, quod purget, quod inferat, quod refecer, quod excutiat. Et sicut humani membra, inquit Theologus ille, ab evaporatione fuliginosi & mali humoris per poros, semper aliquid sordium accrescit, ita si caput non pectas, laborabis porrigne; si oculos non colluas, lenius si dentes non desices, scabritie; si faciem non laves, illuvie; si ungues non rescies, in imo sient redvirosi, à summo nigrescent & excrecent aquilarum more: si pedum curam negligas, pedore obsolecent. Sic animus & conscientia, ob concupiscentia fontem perenni scaturigine inherentem, paulatim contaminabitur, & facies illius in carbonem mutabit. Ita imago illa & similitudo Dei nobilissima, Christi sanguine lota & restaurata, sensim fœdabitur, & prototipo suo fiet dissimilima. Tam necessaria est hujus examinis cura: contra nihil perniciosius est ejus negligentia &

Tom. I.

A omissione, quæ revera rabes quædam est animum excens; est quædam scabies, seu potius clancularia lepra, quæ minutā sed crebrā lethaliū pustularum congerie animum malè infectum conficit.

Facilis pereundi modus est, minura non cavere, & paulatim prolabi ad grandiora: Nec ille unquam nœvis carebit, qui seipsum raro aut nunquam reprehenderit.

§. III.

REx Hebræus: *Lavabo*, inquit, per singulas noctes lectulum meum. Lectus hic quotidie lavandus, conscientia est. Nam uti lectulus fatigatis & sanis quies est & dulce fomentum, sic agris ingens tormentum; hos urit, hos affligit & cruciat, illos recreat & suaviter sopitos, molli gratōque calore circumtegit. Ita prorsus conscientia, agro à vitiis animo urens lectus, aut catasta & equuleus est; animo à vitiis libero & sano gratissimus thalamus est, cui ille quietem suam omnem in acceptis referat. Verissimè ille è D. Augustini familiā: *Gaudebitis*, inquit, semper vespere, si diem expendas fructuosè. *Vigila super teipsum*, excita teipsum, admone teipsum: & quidquid de aliis feceris, non negligas teipsum. Neque hoc nimis crebrum putet, quotidie lavanda sunt, quæ quot diebus fordescunt. Lava ergo hunc tuum lectulum quotidie, per singulas noctes, quovis vespere. Nisi hoc à te impetres, ut ille tuus lectulus semper quasi recens sit lotus, nunquam tu quietus eris. Et quæ illa conscientia quies sit, optimis dies totòque soles fabulis, jocis, poculis, nugis, deambulationibus frangere, noctu ad lectum, velut festus equus ad stabulum, festinare, vix paucas voculas precari, & in somnum defluere, conscientia frustra infusurante: Perdidisti diem, homo, diem perdidisti, jacturam cogita, fors sequenti die asportandus es ad tumulum. Hanc furdo fabulam occentat conscientia; non audire ille, jam somno sepultus stertit, de crastinā luce securissimus. Hocine vivere est, & conscientia tranquillitati studere? unam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio, ubi jam in utramque aures dormire quis incipit, antequam ad rem suam vigilare, nil unquam præclati operis prodibit. Statuarius aut lapicidam mihi considera, centies uno die regulam suam applicat, ne quid in artis suæ leges peccet, ne quid curvi relinquat, ne quid debitam mensuram excedat: Et nos nec semel quidem de die ad conscientia nostræ lineam opera nostra revocemus? Aspice mihi Chrysostomum, & vide quā solerter, ad suam ille regulam opus suum diurnum examinet: *Expendimus*, inquit, diem. *Homil. 2. in d. anima*, quid boni fecimus? aut quid mali operati sumus? Et *Psalm. 50.* si quid boni fecisti, gratias age Deo: si quid mali, de cetero ne facias. Nihil est, inquit Augustinus, quod sic quisque debeat cogitare, nisi ut in semetipsum oculos conjiciat, se discat, se discutiatur, se inspiciat, se querat, & se inveniat, & quod displicet, necet; & quod placet, operet & plantet.

Hoc est quod regius Plaltes suavit: Et in cubilibus vestris compungimini. Spinis indormit, qui letam conscientiam ad lectum defert.

CAPUT V.

Examinandæ Conscientia quæ sit modus.

Divinus vates Hieremias, modum examinis hujus Hier. cap. 31. instituendi, brevissimo effatio docens: *Statue*, inquit, tibi speculam: pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam. Speculam principio vult collocari, e qua Dei beneficia die illo nobis impensa contuemur, & pro iisdem gratias agamus, sed non cum Phariseo illo, qui dum gratus fuit in suis, maledictus extitit in alienis. Verum de gratiarum actione postea.

I 3

§. I. Cœnante

Apostoli in
cena ulti-
ma suam
conscien-
tiam exa-
minant.
Mat. 6. 26.
vers. 22.

Coenante Domino cum suis ultimum, & jam jam suum corpus in cibum, sanguinem in potum portecturo, cæptum est examen conscientiae. Nec enim quidquam dubitem, quin Apostolorum quilibet, excepto Iscariote, suam prius conscientiam, dein & Christum interrogavit: Nunquid ego sum Domine? Perinde ac si pro se quisque diceret: Ego, mi Domine, modò meam conscientiam super vaticinio tuo examinavi; nil illa horum faceret, nec me reum dicit, si quid tamen in me, me forsan inscio, prodicionis lateat, velim, Domine, mihi non parcas, sed proditorem tuum, quisquis ille sit, palam nominare, etiam si me nominatis: erubescere non recuso, si reus sum. Si mihi tantum flagitium celarit conscientia, te, Domine, loco conscientiae appello, & fideiter interrogo: Nunquid ego sum?

En mi Gerarde, quâ ratione corpus Dominicum epulaturus Apostoli, suam prius convenirent conscientiam, si quid occultae prodicionis in eâ deprehenderent. Dicitur v. 21. Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. At illi ob hoc lugubre vaticinium tristes, se reos esse, nec fateri nec negare ausi, qualiterverunt lingu-
li: Nunquid ego sum Domine?

Ita nos vespere cubitum ituri, à nobis ipsis quæramus: Nunquid ego sum Domine? qui hodie preces multas recitavi, & ad illas nihil auscultavi, linguâ garriente, corde absente: Nunquid ego sum Domine? qui hodie meas ipse laudes tam liberali ore decantavi, alios sprevi, me celo extuli: aliorum famæ detraxi, meam immodicè auxi, lividos dentes alius infixi, mihi met blandè indulsi, verbis incautus, levis, sordidus, maledicus: Nunquid ego sum Domine? qui tot impuras hodie ac scèdas cogitationes hospitio non excoli, cum iis, tanquam id nemo retine-
ret, coluisti, ventre delectationis avidus, & oculus castitatis hostis? Nunquid ego sum Domine? qui diem hunc perdididi, & tam malè tot bonas horas, partim colloquiis vanissimis, partim lusu & otio sterilissimè combulsi? Nunquid Domine ego sum? qui Gale hodie ventrique ci-
bo potuque nimio sacrificavi: qui cæcus & furens ira, in hos & illos fulmina mihi, ad Orcum illos, si licuisset, detrusurus? Ah, mi Domine, numquid ego sum piger ille & indignissimus servulus? Multis quandoque sic in-
terrogantibus, Christi nomine, respondebit conscien-
tia: TV DIXISTI; agnosce & corrige.

Hic occurrit, cuius primo loco videmur monendi, ut scilicet hoc cognoscendæ conscientiae negotium confi-
ciatur INTEGRE. Suum illi tempus assignemus, & tan-
tisper alia omnia mittamus, dum hoc perfecimus. Optimus hic modus est, ut quisque totum diem secum scrutetur, factaque & dicta illius diei omnia noctu re-
metiatur, ut ubi viderit, quo maximè morbo laboret, ei potissimum mederi curet. Quidquid in se non sani de-
prehenderit, eò magis illud perlanare conetur, quò mi-
nus id videretur sanabile; & hoc ipsum fortius semper ag-
grediatur & quatit, quod contumaciùs resistit. Nul-
lum sit tam potens aut frequens & familiare nobis vi-
tium, in quo dediscendo desperemus: modò id quod facimus, faciamus integrè, quâ modum, quâ tempus, quâ omnes huius examinis partes. Pleraque res hoc ipso non bene fiunt, quia fiunt non integrè.

Neque tamen integrè solum, hæc vespertina in Con-
scientiam quæstio institienda, sed & accuratè, ut jam dicam.

§. II.

Accuratè
faciendum.

Hebreorum Regum optimus, David, non solum designavit tempus explorandæ conscientiae, sed quàm accuratè id faciendum, exemplo suo docuit. Non ignorabat Rex sapientissimus, quanti referret hic vigi-
l. 76. v. 7. lare, ideo quæstio sui quotidianus: Meditatus sum, in-

Aquit, nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiri-
tum meum. Neque id feci obiter, non levi brachio, non incuriosè, non oisicenter aut perfunctoriè, sed intentus operi, attentè, & accurate magnâ, omnes conscien-
tiae meae angulos rimabar, & quidquid sordium ac mi-
nimi pulvisculi reperiebam, id totum cum ramento everrebam. Noctè cum corde meo meditatus sum, ita ut in-
tegras quandoque noctes consumpserim, mecum ipse colloquendo, & exercitabar cogitando, varièque super delictis meis ratiocinando; & scopebam spiritum meum, huc atque illuc quasi scopis cogitationum versabam il-
lum, animùmque partes in omnes dividebam, penitissi-
mos meos recessus scrutabar. Non auri venas in suffossis montibus, sed animi noxas scrutatus est David, de quo pulchrè Augustinus: Quanta, inquit, homo habet
mens, & non sedit? Scrutabatur iste spiritum suum, & cum
spiritu suo loquebatur, seipsum enim interrogabat, seipsum
examinabat, in se iudex erat. Verè non blandiebatur sibi
rex iste potentissimus, non exultabat, sed Catonianam
in seipsum censuram instituebat, & omne peccatoris sui
arcanum rimabatur exacti sumè, & quidquid hic laten-
tium sordium deprehenderat, atroci conatu effodiebat.
Censet Gregorius hoc nobis imperari ab Isaiâ, qui sic
clamans: Ingredere, inquit, in petram, abscondere in fossâ
humo à facie timoris Domini. Petram ingreditur, qui cor-
dis sui duritiem penetrat à facie timoris Domini desol-
si humo absconditur, qui cogitationes terre inhiantes
eegerens, in imo suæ vilitatis, magnâ submissiōe se con-
trahit. O cor humanum! ô rupem Marpesiam! ô sur-
dum saxum & immobile! ô duram petram, præsertim
cum monitis pulsatur! Vociferatur è cathedrâ Ecclē-
siastes, instruit in pœnitentiæ tribunali sacerdos, hor-
tantur prohi, exempla invitant, funera monent, libri do-
cent, leges urgent, clamat Christus, & tamen cor homi-
nis, velut durissima petra, ad hæc omnia obfuscescit.
Sic petra ista, nec voces, nec vociferationes illas, nec
monita nec clamores hos audit, nisi quis hanc suam ipse
petram subeat, & in omnia à se dicta, cogitata, cupita,
omissa severus iudex inquiret. Et hoc alterum est, quod
ad istius examinis modum pertinet, ut id fiat a c-
c v r a t e.

§. III.

Tertium in huius examinis modo spectandum, ut cum sensu & dolenter. Hieremias Pro-
pheta ad hoc cohortatur: Pone, inquit, tibi amaritudi-
nes. Hoc jubet vates, ut cum quis prateritæ diei noxas
& errores deprehenderit, non illos tegere, non exulta-
re, non defendere conetur, sed seipsum accuset, & om-
nem in se culpam derivet, doceatque, toties, tam pro-
tervè & petulanter, tam procaciter & impudenter
Deum offensisse. Et quæ animi nostri levitas est? pe-
cuniolam perdimus, aliquot obolorum autrei vilissimæ
jacturam facimus, & lacrymis maximè seris damnum
dessemus: Deum lædimus, tempus prodigimus, celum
amittimus, & etiamnum ludentibus oculis hilarissi-
mè ridemus, nec damni magnitudinem sentimus, ita
etiamnum exportecta & serena frons, nec ullum luctus
indicium se prodit. O audacissime mortaliū, pone
tibi amaritudines, Deum offendisti? ingemisce, dolo, pe-
ctus tunde, de teipso poenitentia exige, & quantum ex im-
moderato usu rerum habuisti delectationis, tantum ti-
bi nunc doloris scias esse animo capiendum. Rex Eze-
chias accuratè hoc observans: Recogitabo, inquit, omnes
annos meos in amaritudine anime meae. Ita quis vespere
serio dicat: Omnes horas quas per otium expendi, om-
nia momenta quibus Deum offendi, in amaritudine
animæ meae recogitabo, nec ante lætitiā animi resu-
mam, quā Deum peccatis meis propitiaverō. Jobus
inensus sibi ipsi: Nunc autem, inquit, oculus meus videt te.
Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cin-
ere.

vere. Ah quoties, mi Gerarde, possum ego vesperi dicere: O mi Deus, tui oblitus sum die isthoc integro: vagabar huc illuc, quod me vel oculorum curiositas, vel mentis libido egit: hic colloquiis miscendis, illic pecuniis numerandis intentissimus; isthic libri & chartae, hic alveus lutorius & tesserae me sibi torum rapuerunt: tu mihi, o mi Conditor, nunquam in oculis, nunquam in memoria eras hac tota die. Nunc autem oculus meus videt te; vix sero tandem, & sub exitum diei recordor tui, o mi amantissime Domine, idcirco ipse me reprehendo & ago poenitentiam, ob tam turpem & prolixam tui oblivionem.

De hoc conscientiae dolore praclarissime sane disse-
rit Bernardus, cuius verba omnia, prout omnino di-
gna sunt, fidelissime recitabo: De diversis igitur mundi
partibus, inquit, in quibus cor vagum & profundum tenetur,
vel vane occupatur, ad seipsum redeat, & seipsum discutiatur,
cumque invenerit culpam, timeat poenam. Querendo autem
culpam, nusquam illam nisi in se reperiat: reperta autem cul-
pa & poena causa, seipsum puniendo, se ante se statuat, & tan-
quam alium se iudicet. Se eundem culpatum, ante se afflictum:
severum, ante se iudicem severum: se impium, ante se ad piete-
tem reversum: proponat se ante se, decernat quid a se facien-
dum sit de se, iuste in se iniusto infligat iusta flagella. Loquatur
etiam sic sibi: Quia pacem deseruisti apud Dominum Deum
tuum, & bellum incurristi apud teipsum, scissuram pateris, ut tu
a teipso condemneris, quia pactum pacis rupisti. Vis quod non
vis, & non vis quod vis, a teipso condemnaaberis. Nolenda vis,
volenda non vis. Ecce de ore tuo te iudico serve nequam. Afflige
itaque te, & statue contra faciem tuam, & recogites stultitiam
tuam. Sic igitur in miseris suis ad seipsum convertitur cor, &
sistitur cor ad cor.

Audis, Gerarde? prius nobis miseriae nostrae gustan-
da, quam quies. Nemo somnum suavius aut securius
admittit, quam qui tale poenitentiae & doloris prae-
mittit exordium. Ergo Conscientiae navi, cum sensu, &
volenter abstergeri: hic omnis ex animo eraden-
da est nequitia. Ergo, ut idem Bernardus monet, Ba-
pizemus lacrymis conscientiam nostram: abstergamus &
eradamus, quidquid ei vitiositatis inhaeret.

§. IV.

Maritudines sibi posuisse, ut Hieremias vates lo-
quitur, satis non est, nisi & illud quod addit, se-
quatur. Dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti.
Praeteritam culpam horres? ergo & futuram cave.
Agnoscis morbum? ergo & de remediis jam cogita.
Deprehendisti forsitan cor tuum procul a caelo, procul
a Deo in vias avias evolasse; retrahere, & dirige in viam
rectam. Erit fortassis cum accusante conscientia fateri
cogaris: Hodie bis litigavi, unum aliquem in via prae-
tereuntem irrisi, convicia jeci non pauca in domesticum,
absentium nomen detractionibus laceravi quinquies,
unimicorum beneficium exprobravi, ter imprudenter
& incaute respondi, ditas omnes & devotiones pessimi-
as in alios deprecatus sum sexies, temere juravi ultra
quam decies, semel iterumque verbum lascivius mihi
excidit, in mensa mihi contradicentem audaci dictorio
momordi, ut minimum quater mentitus sum, ad mo-
rosius imperium eloquenter & copiose obmurmuravi,
in cena virtutes meas nescio quas vanissimam ostenta-
tione jactavi, & dives fui promissis, quibus nunquam
stare cogitavi: Sed & illud memini, quod in amici au-
res plautrum querelaram exoneraverim, simul & su-
furonem egerim, atque ab uno audita ad alium detu-
lerim amicitiae dissocianda: Sed & illud recordor, quod
in colloquio circulo duorum mores temeraria cen-
sura vituperarim: porro verborum otiorum nullum
est inire numerum.

Et haec tor pestes a sola lingua sunt: quid jam oculi,
quid aures, quid manus, quid ingentia cogitationum

A agmina die uno non delinquent? Dirigam ergo cor
meum, & cum eo meos oculos, aures, & manus meas,
meamque linguam in viam meliorem. Ita propono, ita
sanctissime statuo, neque solum memoria hoc tradam,
sed & in opere tentabo. Nunquam probus ero, si scri-
ro tantum haec cavenda, nisi & caverò, & fugerò vitia.
Hoc est enim esse sanctum, non si a secleribus abes, sed
si ea refugisti. Hunc laudamus. Qui potuit transgredi &
non est transgressus, facere mala & non fecit. Ergo hoc unum
agam, ut in ea quae jam detector, non recidam, aut id
poena praesentis luam: certe toties mentiri, jurare, male
imprecari, aliis detrahere, similiaque vitia quae me to-
ties implicuerunt, posthac studiosissime fugiam. Et in
hoc obitinabo animum: Dixi custodiri legem tuam, Iuravi
& statui custodire iudicia iustitiae tuae. Scio, tantum quisque
proficit, quantum conatur, & vult. Huc ergo cunctas
faciendi & non faciendi rationes dirigam. Etiam si la-
boriosum erit, faciam tamen, quod faciendum jam vi-
deo, & quod facturum me recipio. Simili ratione, quid-
quid jam turpe iudicio, etiam si pecuniam, etiam si volu-
ptatem ferat, tamen non faciam. Ab honesti amore re
nulla deterrebor; ad turpia spe nulla invitabor. Decre-
tum est, non committere, ut in antiquas sordes revol-
var. Dixi, statui, iuravi, huius tenoris mei permanere,
& hanc animi oblationem quotidianis stimulis urge-
re. Et modò hoc exercitii genus serò tenem, usque ipso
fiet facile. Accutimus quisque labor saepe ad oblectatio-
nis dulcedinem manifestat; nec quidquam est quod
principio sui possit perfici. Quod aliquanto tempore
vix ullum successum habet, tandem succedit. Et quem
unquam ista destituere tentantem? cui non faciliora
apparere in actu? Non quia difficilia sunt, non aude-
mus: sed quia non audemus, difficilia sunt. Ergo au-
dendum & incipiendum; ergo persistendum in ceptis
& perdurandum. Et hoc est constantem, ac novis
quotidie sanctionibus animum ad optima quaeque im-
pellere. Alioqui desultoria est nostra probitas, & nos
ridiculi iudices sumus, qui in dies mutamus & nostra
decreta ipsi convellimus; grandes poenas minamur, sed
minamur tantum, & cum jam tenemus fatentem reum,
mussitamus occulte: Sit venia facto, dissimuletur hoc; cur
meus ipse sim carnifex? Hoc non est constantem age-
re. Sed hoc ipsum paulò luculentius octavo capite de-
monstrabo.

§. V.

Ultima est, sed primaria ratio examinanda con-
scientiae, ut illi vitio magis insistas, a quo magis
infestaris. Et hoc ego appellem, Conscientiae accom-
modate mederi. Quid digitum obligas, cum stoma-
cho labores? quid pedi applicas malignata, cum in
pulmone sit vitium? quid pilos praescindis, cum mem-
brum refecandum est, ne pars sincera trahatur? Illam
partem potissimum cura qua aget es. Quid tecum ipse
lingas, quod incautus somno cesseris, quod die vireo
jusculum è carne nescius sorbueris, quod laevo pede è
lecto surrexeris, pransurus manus non laveris, die Ve-
neris ungues secueris? quid in his tricaris? si te luxuria
urit, si te coquit invidia, si accendit ira, si pungit avari-
tia, si inflat superbia. Medere tu prius tuae libidini, aut
ambitioni tuae; malum expugna robustius. Quid Ga-
baonitas obsides? Hethaeos, Gergeaeos, Amorrhaeos,
Chananeos, Pherezeos, Hevaeos & Jebusaeos impu-
gna, hos pere, hos ad interfectionem caede, hos extir-
gue, sed paulatim & per partes.

Ego quidem minores noxas non ajo negligendas, sed
vitia maligniora potentius subigenda. Qui omnem cona-
tum coferat ad extirpationem unius capitalioris vitii, is una
etiam tollit radicem & fibras aliorum multorum. Quis
quis itaque serò vult proficere, ante omnia norit, cui vi-
tio sit proclivior, in quem animi morbum propensior

Qui extir-
pat unum
capitale
vitium, is
una tollit
radicem
aliorum
multorum.

beneficium quamdiu petimus: nihil vilius, cum accipimus. Sepe apud nos & gratia beneficii, & memoria omnis adeo intercidit, ut nec confessione quidem grati sumus. Quod in primâ parte animi positum esse deberet & semper occurrere, ita sepônimus ac abijcimus, ut in oblivionem ac ignorantiam vertatur. Inde non mirum, inter plurima maximâque vitia nullum esse frequentius, quam ingrati animi crimen. GER. Putem ego, Polychroni, plurimos hominum non improbitate ingratos esse, sed oblivione. POL. Et hoc tibi videtur non grandis culpa? *Ingratus est, si Seneca credimus, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit: ingratus est, qui dissimulat: ingratus, qui non reddit: ingratisimus omnium, qui oblitus est.* En, obliuio sum infra omnes deprimit: & apparet, illum non sepe de reddendo cogitare, cui quidem obrept obliuio. Et hanc turpissimam oblivionem pars prima in examine conscientie nobis eximit, quæ hoc unum apertissime monet: AGE DEO GRATIAS.

§. II.

PETE LUMEN A DEO, cernendis erroribus per diem illum commissis, pars altera est examinis istius, & quidem summè necessaria. In vitis alienis lynces, in perspicendis propriis talpæ sumus. Naves nostros ab aliis videri aut notari non ferimus, nec eos ipsi videmus, nec tamen cœcitate nos fatemur. In his tenebris lumine è celo nimis quam egemus, ut cernamus tandem errasse nos. Eò hoc conscientie iudicium instituitur, ut quis meliorem se ipse quotidie faciat ut aliquid ex erroribus suis ponat, ut intelligat sua esse vitia, quæ putarat aliorum. Jucunde narrat Seneca, onus hæreditarium sibi in domo remansisse, uxoris suæ fatuam Harpasten. Hæc subito desit videre, nesciebat tamen se cæcam esse, & subinde pædagogum suum rogabat ut migraret, neque oculis suis sed ædibus culpam impingebat, ajebat enim domum esse tenebrosam. Hoc, inquit Annaeus, quod in illâ videmus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avariū esse intelligit, nemo cupidum.

Crebre sunt conciones, quæ in Avaritiam, in Superbiam, in Libidinem, in Iracundiam & Invidiam, in Usum & improbum Fœnus, in fraudes & dolos disertissime invehuntur, sed quam paucos reperias qui sibi ipsis oggerant: Hæc tibi dicuntur, tu ille Avarus, tu Superbus ille es, tua Libido damnata est, tua Iracundia, Invidia tua hodie flagellata est, tu es ille nequam fenerator: hoc tibi nemo infusuratur, nemo. Plerique omnes dicere solemus: Evulsionem illum sordidissimum hodierna concio insigniter perstrinxit, litigiosum vicinum meum optime notavit Ecclesiastes; suis elogiis hodie ac titulis insigniti sunt superbi: contra Venerem acriter hodie dictum est; Iracundos hodie frigida perfudit concionator; certe Invidis excussit dentes; notus ille in foro usurarius non immerito è cathedrâ vapulavit. Ita suaviter à nobis saluberrimam concionis acrimoniam in alios derivamus, nec fatemur nos tales esse quales depinguntur: & quis est qui in se commotior sibi dicat? *Tu es ille vir qui fecisti hanc rem.* Cæci sumus, & tamen, cum cæci duces querant, nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, nemo aliter Monachii, nemo Augustæ aliter potest vivere; urbes ipsæ magnas impensas exigunt. Non est meum vitium quod iracundus sum, quod pessimus non laudo, quod liberior vivo; illud natura, hoc adolescentia facit. Ita difficillimè ad sanitatem pervenimus, quia nos egrotare nescimus, aliena discutimus, ut loquitur Chrysostomus, & propria non inspicientes. Dic tu jam, Gerarde, an non opus sit lumen à Deo petere, ut nostros ipsi errores deprehendamus, accusemus, puniamus? Et hæc vespertini examinis, ut dixi, pars altera est, cupere suum malum nosse. GER. Venia tua, Polychroni, hæc inter prima litterarum rudimenta

A puer didici. Agendas Deo gratias, scimus: petendum à Deo lumen, & hoc scimus. Sed, an solâ mente, an conceptis verbis, & quibus id faciendum, hoc arbitror, multi nesciunt, quod tu tamen nondum docuisti; hanc à te institutionem sperabam, cum de modo explorandæ conscientie disliceret. POL. Num vidisti, obsecro, libellum, cujus frons hanc præfert inscriptionem, H O R O L O G I U M T V T E L A R I S A N G E L I ? Hoc opusculum horâ diei duodecima (hæc ejus est partitio per horas) verbis conceptissimis docet, quæ utrumque illud sit præstandum. Repetam id in tuam gratiam, Deo agendæ sunt gratiæ, hoc modo:

O infinita Bonitas, gratias tibi ago pro omnibus beneficiis tuis, quæ mihi hodie & corâ vitâ meâ contulisti. Tibi laus & gloria in infinita sæculorum myriadas.

Lumen à Deo sic petendum:

O immensa Majestas, da ut quicquid tibi hodie in me displacuit, id mihi in memoriam integre redeat.

B En tibi precandi formulas. Aut, si mavis, cum Jobo Deum alloquere: *Quantas habeo iniquitates & peccata? Job cap. 13. scelera mea, & delicta mea ostende mihi. Habes meliores? vers. 23.* utere iis. Cupis prolixiores? inventis addere, non magna artis est. Vis breviores? hoc te velle vix puto, nisi omnino nolis precari. Satis breves sunt precatiuncule istæ, sed & longæ satis, modò non in solis labris nascantur, sed magno & ardente affectu, è corde ad Deum recta evolent. Ideo enim tam breves proponuntur in exemplum, ut in eas manus possit licere vagis illis & inopportunis cogitationibus.

§. III.

TERTIA pars in trutinandâ conscientia est, secum hoc: Secum disquirere: QUID FECI? quæstionem hanc sequatur altera: QUID DIXI? sed & ulterius progrediendum interrogando: QUID COGITAVI? imò etiam querendum: QUID NON FECI? quid omisi, quid neglexi faciendum? Ubi hæc tuam conscientiam interrogaris, audi & ræce; attende quid illa respondeat. Conscientia naturâ suâ tam est facunda & inpatiens silentii, ut iussu dicere, mox quicquid seiverit, eloquatur. Citharædus aut fidicen si vel digitulo uno chelyn suam aut testudinem carpat, vocem illa protinus reddit: ita conscientia velut garrula & sonora chelys, vix à tacta respondet, & suam homini malitiam exprobat disertè. Reticere illa Conscientia & celare non novit, nisi prolixa nequitia & scelere contra reticere continuo exfurdatur, & jam propemodum extincta. Si sana sit, modò ei dicendi sit locus, non tacebit, præsertim interrogata: modò ei vespere, loquendi detur spatium, fidei narratione totius diei gesta percentebit: ubi dubitaverit, hoc ipsum, dubitare se, candidè fatebitur. Ergo suam quisque conscientiam loqui sinat vespere, non experietur mutam. Quod si vel sola lingua & oculi ad hoc conscientie tribunal citarentur, satis esset rerum discutiendarum. Quid die uno unica lingua malorum aut etiam pessimorum verborum non effundit? quid non delinquant oculi, lenones omnium victorum, & raptores ad culpam? Et quantâ egent discussione vel tantum preces nostræ? An non hic querendum? Num me ad precandum disposui? an preces statas & debitas recitavi? an ad id quod precabar attendi? an cogitationibus meis liberam evagationem & excusum permisi? an oculos inter orandum continui? an verba precipiti linguâ deproperavi? an voces fastidiosè & frigide pronunciaui? an sub precibus in somnum declinavi? an instar somniantis, sine sensu & affectu, ore solo, quod cor nesciret, demurmuravi? Crede mihi, delicata res est, serium ac plenum formidinis negotium, cum Deo colloqui. Si uspiam in ullâ re, hic certè attentione opus vigilantissimâ: *Deus non irridetur.* Ita longa satis & intricata est quæstio, QUOMODO ORASTI? Ubi jam ceteri errores per diem & lapsus? Ego quidem existimo, no-

tas quotidianas plerasque omnes hoc brevissimo indico contineri. En illum:

Qualis { In precibus, & re divina } fuit?
 { In occupationibus }
 { In verbis & sermone }
 { In mensa }

An nihil hodie temporis perdidisti?

An nulli detraixisti, neminem offendisti?

An nunquam iratus, nunquam impatiens extitisti?

An omnes malas, acerbis, impuras cogitationes repulisti?

An quod heri statueras tibi faciendum, aut cavendum, fecisti hodie, aut cavisti?

Si quae graviores sunt rixarum, perjuriarum, furorum, ebrietatis, libidinis & luxuriae peccata, in memoriam facile revocabit conscientia; modo illa loqui permittatur, non dissimulabit has animi labeas; producet in medium haec monstra, ut pleantur. Conscientia, fidelissimus est antigraphus noster, à Deo assignatus, qui, quotiescunque postulat, rerum à nobis gestarum commentarium producit. Ita pars tertia examinis vespertini hoc praecipit: EXPENDE QUID PECCARIS.

S. IV.

Priorem illam ordine naturae sequitur haec quarta pars: PECCATORVM VENIAM PRECARE. Formulas, quibus & antea deprecemur, & futura constitutamus, haec sunt:

O inexhausta Misericordia, ignosce mihi quicquid hodie peccavi contra te. Ego omnes offensas huius diei, & totius vitae meae, in abyssum misericordiae tuae depono: & per mortem Filii tui te precor, o Deus, dimitte mihi quicquid unquam in te peccavi.

Emendationis consilium & conatus sic restaurandus:

O Eterna Sapientia, Christe Iesu, firmissimè propono, non peccare amplius.

Quarta ergo huius examinis pars est, supplicium promeritum ab se deprecari. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui. Ah, quoties toti dies nobis effluunt, quibus nec semel quidem recordamur Dei! aequissimum prorsus ut vel serò tandem, sub finem diei, cum dolore & gemitu vagabunda mens redeat ad Deum. Moyses Deo familiarissimus, promittens: Cùmque quaesieris, inquit, ibi Dominum Deum tuum, invenies eum; si tamen toto corde quaesieris eum, & tota tribulatione animae tuae. Quasi vult offensas Deum, vult & inveniri, sed ab his qui quantà possunt industrià quaerunt: invenies eum, si tamen toto corde quaesieris eum, & tota tribulatione animae tuae. Non ignorant hoc purae conscientiae amatores. Quantis enim lacrymis sanctissimi homines deflerunt naevos non grandes, crimina non summa, verbum imprudentius, molliorem offensam, risum leviozem, copiosorem cenulam, aspectum incautiorem, negotium solutius curatum, temporis exigui dispendium, cogitationem tardius expurgatam, sanctioris operis licet non imperat neglectum, aliaque ejuscemodi pacula minora. Hinc ille manum, hinc linguam, iste oculum poenis mulctat gravissimis post errorem non magnum. Evagrus sacerdos, ob nescio quod detractionis verbum semel prolatum, dies quadraginta, perditus & pernox sub dio perduravit. Eusebius monachus ob oculos in agrorum opus evagatos licentius, & hos & omne corpus severissimis legibus castigavit. Moyses abbas responsum duriusculum horribili luit supplicio. Maurilius Episcopus, quod pueri mortem sacro fonte non praevenisset, seipsum sede sua emovit, & peregrinationis pauperimae damnavit. Maria Ogniacensis, in commemorandis vesperti actionibus suis, si vel minimas noxas deprehendisset, acerrimo dolore in eas vindicavit. Timere vult Deus, etiam ab amicissimis. Pro-

Alt. cap. 8.
vers. 22.

Deut. cap. 4.
vers. 29.

Quantà
possimus
industrialia
Deus quaerendus.

Theod. in
Hist. SS. PP.
sect. 4.
Cass. lib. 7.
coll. cap. 27.

Iac. de Virg.
lib. 1. vita
illius cap. 6.

clamat David: Time Deum, omnes sancti qui. Luj. 12. 10. Deo illata, etiam minima, dolore non perfunguntur expianda sunt; ex imo pectore trahatur gemitus, quo peccatum abolere cupimus. Placari se sinit Deus, sed tota tribulatione animae. Regii varis monitum est: Et in cubilibus vestris compingimini. Nisi dolor de diurnis lapsibus conceptus pungat animum atque fodiat, vanus est, & obtusus siue mucrone gladius, non penetrat faxeam mentis duritiem. Tale sequetur. Quasi alterum, quale praecessit hodie. Sic multa agendo nihil proficimus, semper discimus, & nunquam ad scientiam veritatis pervenimus. Dolor de offensa Deo sincerus & pungens, non solum noxas praeteritas delet, sed & cavet futuras. Satis est, ait, lapsum esse, tuam provide, ne lapsu repetito gemines malum; ardeat tibi ne posthac tantum emas poenitere. Nota vox Caligulae, cum occidendum putaret lentius torqueri: Sic feri, ut mori se sentiat. Idem & huic dolori esset imperandum: Sic punge, ut sentias se peccasse. Idcirco non semper satis erit dolere, nisi & sentias unde plus doleas. Adjungendus erit quandoque comes dolori, afflictatio voluntaria. Fecerunt id integerimae vitae homines. Fuit, qui ubi deprehendisset vesperti crebrius se verbo lapsum, dentibus linguam acutius commordendam objiceret. Germanis verbum vetus est: Suavius digitum admordeas, quam haec talia lingua effusio. Fuit, qui errores suos, quos nocturna observasset, flagris expiaret, & poenam hanc ad delicti modum attemperaret. S. Agathon ut silere diceret, ipso triennio lapillum ore versavit. Sanctus Ignatius Loyola circa initia sanctioris vitae, contra risum sic dimicavit, ut quoties per diem se risisse numeraret, tot sibi plagas ante somnum infligeret.

Non satis est, mi homo, ut tuus ipse sis accusator, & testis, & iudex, nisi sis ipse tuus carnis ex. Multi sunt errores, quos etsi desleas, eisdem tamen facillimè repetes, nisi & punias. Ejus genii est Caro, ut ubi aliquid furvi mellis gustarit, ad futurum identidem redeat, nisi flagellata discat deinceps nolle furari. Mos erat patris monachis, si quis silentii leges violasset, triduo sine mensa simul ei prandium & cenam (sed post quam non sunt lavandae manus) hoc est, panem cum frigida apponere. Nimirum tacere citius non dicit incontinens lingua quam ab hoc pharmaco.

His insuper afflictationibus voluntariis, offensa Deo facile satisfacimus, & favorem illius ad ampliora emereur. Parum habet obsequii & meriti, quod ab invito, quod a coactio sit. Honestum voluntarium est: admisce illi pigritiam, quaeritiam, tergiversationem, metum; quod habet in se optimum, perdidit. Voluntarie sacrificabo tibi. Hoc nomine Daniel vates se suasque preces mirè Deo commendavit. Nam & Angelus recreando illi submissus: Noli, inquit, metuere Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum ut te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt rogatus tua: impetrasti quod rogabas, quia precibus rogasti armatis. Suavissimus Deus facillimè se finit expugnatis, si preces armentur jejuniis, aliisque corporis castigationibus. Infans, si lactem fontem à matris ubere, si gno solum aut plaudentibus manibus poscat, saepe fert repullam; nam subinde aut negat mater, aut differt: at si ploratu & contentiosis lacrymis agat, ac seipsum affligat flendo, non continet se diutius materna viscera, jubent dari quod sic flagitat. Ita ferè nobiscum bonus Deus solet agere. Optima sunt preces illae: Domine, da mihi constantem patientiam. Mi Domine, largire domum castitatis. Da, o Deus, victoriam in hoc praelio. Amem te, mi bone Jesu. O Christe, fac me mitem & humilem. Optimi desiderii sunt haec petitiones, sed si solis content verbis, indurum repullam, frequenter dilationem patientur. Suos Deus impensissimè amat, tunc autem maxime, cum seipsum cernit eos sponte afflictos. Hinc illa tam crebro imprecatur: Affligetis animas vestras. Omnis anima quae afflicta non fuerit.

fuerit die hac, peribit de populo suo. Si roverit & iuramento se confirmaverit, ut per jejunium vel ceterarum rerum abstinentiam affligat animam suam &c. In quae verba Origenes: O mira, inquit, festivitas! dies festus vocatur, anima afflictio. Vide ergo si vis diem festum agere, si vis ut latetur Deus super te, afflige animam tuam, & humilia eam: non ei permittas explere desideria sua, nec concedas ei lascivire vagari: cum enim afflictus fuerit anima & humiliata in conspectu Domini, tunc repropitiatur ei Deus. Ita omnino solet optimus Deus, sibi charissimos in deliciis non nutrire, sed assidue mergit dolorum & amaritudinum mari. Ergo, cui animus est dolere peccata expungere, ferid dololet, & ut sentiat se dolere, ultro subinde addat, quod fodiet refractariam carnem. Videat reus ad hoc tribunal consistens, ut gemitibus, suspiriis, lacrymis, quandoque & flagellis, aut aliis ad infuturum aptis suppliciis, quibus hic decernendis proprius locus est, labes animi expiantur: hoc agat unice ut cum Deo suo in gratiam redeat, & offensum placet, quacunque de seipso sumpta vindicta: non exspectet ultorem Deum, sed voluntariis poenis seiora supplicia deprecetur. Nec prius in dulcem declinet lumina somnum, quam Deum & Calites ex offensu propitios sibi habeat atque reconciliatos. Et haec quarta pars hujus examinis: PECCATORVM VENIAM PREGARE.

S. V.

Sequitur ultima: EMENDATIONEM QUAM MAXIME SERIAM PROPONE. Vis omnis & efficacitas nocturni hujus iudicii, non in audiendis testibus sita est, sed in sancta erubescencia, in dolore legitimo, in severa sui ipsius vindicta, in solerti culpae castigatione, in generoso animi proposito, non descedendi amplius a vero rectoque tramite virtutis. Hic quisque cor suum dirigat in viam rectam: statuat apud se, alius esse aliis atque aliis diebus, & in eam rem, poenam sibi sanciat, si, quae recte proposuit, tardius aut nunquam exequatur. Deprehendit quis forsitan hodie minus pudicum oculum, magis effrenem linguam; illi pudicitiam, huic silentium imperet, in utroque membro nimiam libertatem castiget. Fuit fortasse alius quis in precibus somniculosus aut vagus, ad fabulas attentus & vigil: somni & cibi plus aequo liberalior, stipsis eroganda parior: forsitan obedire iussus non paruit, silere monitus non tunc, ad meliora instructus non audivit, ad divina cogitanda incitatus, fastidivit: jam ergo apud animum suum decernat, in precibus vigilare; aure furdas fabulas & quidquid est obseceni colloqui transire; somnum & cibum ad dimensum sibi dare; stipem liberalius erogare; negotium salutis contentius curare, aeterna praesentis fluxus avidius aspirare. Quod si Atheniensem se esse observet, qui semper decernat, nunquam faciat quod decrevit, multam etiam addat, & a seipso poenas exigat. Ita duo juvenes illi Beatissimae Virginis matris Sodales fecere, qui ante quindecim annos litteris atque virtuti D

A tot terrae fixit oscula, simul & minatus sibi suaeque dicat Virgilianum illud:

Post mihi non simili poena commissa luetis.

Et, redeas modo, aiebat ipse secum, cum tor linguae delictis, non ea os tantum, sed & tergum sentiet. Hoc est seipsum gloriosè in triumphum ducere pompam non magnam. Addo & tertium, si liber audire. GER. Totus jam auris sum. POL. Miles fuit, qui in pessimam jurandi, & quod huic vicinum, pejerandi consuetudinem deslexit: tandem adducto in consilium animo, sic ipse secum loquebatur: Vide, animum venalem circumfers, & mors tibi in oculis semper est; quocunque stes loco, sepulchrum tuum calcas: vel unius tantum glandulae sibilus te tangat, & totum hoc egisti, MORI. At quid res si sic obires in tanta vivendi, jurandi praesertim & pejerandi licentia, (o bonam conscientiae proprietate accusationem!) quid anima tua fieret? Agedum, legem tibi figo, quam aut vires nunquam, aut illico violata des poenam. Lex haec erit: Nunquam in posterum jurare, aut terram toties osculo salutare, quoties jurare contigerit. Et hanc ego legem, si vir, si miles sum, sanctissime servabo, ita me Deus amet, & hoc meum decretum fortunet ac firmet. Sed audi obsecro rei eventum admirabilem. Confectus instabat cruentus & atrox, nec nisi multorum sanguine finiendus. Concurrunt tandem acies geminae, & suas quisque vires in altero experitur: illi cominus acriter instare, isti haud timidi resistere, inter quos noster hic miles fuit. Volant utrinque glandes ferreae, incerti ictus, vulnera improvisa, utrinque caedes & funera plurima. Inter hac miles ille, quem dixi, legis suae immemor, devotiones pessimas deprecari, diris hostem omnibus execrari, omnia demum alia contra animi sui propositum & dicere & agere. At en, in ipso praellii ardore, legis a se latae recordatur, nec differt aut deliberat, sed mox pronus ruit in terram toto corpore, & matrem suam osculatur. Dum hoc facit, glans ignita C ferrea supra tergum jacens volat, ictu certissimo trajectory stantem, quem jacentem impune transiit, & sine omni noxa. Non multo post praellium inde direptum, ille salvus è cruento campo digressus, & natravit ipse, & ab aliis narrari audit quod in se observassent: Deum etiam miraculi providentissimum auctorem veneratus est, hancque sibi legem aeternam esse voluit, ut toties pronus in terram rueret, eamque lingua lamberet, quoties lingua peccasset. Factum egregium, & conscientiae probum examen. Imitari possumus, imò debemus, aut caelum fugimus. Nam Paulinum illud aeternum & in- 1. Cor. c. xi, concussum manet: *Quid si nosmetipsos dijudicemus, non vers. 31. utique judicemur.* Iudicis autem est, non tantum absol- vere, sed & damnare, & multam dicere. Accusatores & testes ridiculi sumus, nisi simus & iudices in nosmetipsos, & plectamus quidquid male deliravimus. Utique utilissimum est, & emendationis semper principium, pro nozarum modo & numero, etiam poenam injungere. Exemplum nobis positum sit huiusmodi, multam sibi met irrogantis:

1. Orationem Dominicam & Angeli salutationem jam quinquies recita.
2. Psalmum quinquagesimum (Misereere &c.) passis brachiis, & lente, mox pronuncia.
3. Precum hodie segnitè omittarum neglectum, nunc compensa.
4. Ob tale delictum jam toties repetitum, carnem semel abstine.
5. Carnis petulantiam, aut nunc flagro, aut cras mitiga cilicio.
6. Graviora meritis, terram novies osculare, & sepulchrum cogita.
7. Quia famae aliorum detraxisti, nunc tuae detrache pecuniae, & tot sestertios cras in stipem ex- pende.

8. Pro

Ille dolere verè, qui sine teste dolere.

Alter, huic non multum impar, quotquot vana seu otiosa verba per diem proximum excidisse sibi annotasset,

8. Pro iis quos offendisti hodie, crastinā tot preces A perfolve.

9. Inter tot oculorum, linguarum, aurium, cordis & operis noxas, Confessionis & Eucharistiae Sacramenta, ad illud aut illum diem repete.

Hæc verò in speciem dumtaxat proposuit monstrandæ rationi, quā quis seipsam, ut reum suo bono puniat, si quidem proficere cupiat ad virtutem. Alia atque alia pro gravitate aut numero culparum, aliis atque aliis diebus sibi quisque imperet. Ita quinque sunt partes, ut jam demonstratum est, vespertini huius iudicii:

1. Age Deo gratias.

2. Pete lumen a Deo.

3. EXPENDE QUID PECCARIS.

4. Peccatorum veniam precare.

5. Emendationem quā maximē seriā propone.

Sed quæro te, Gerarde, dic etiam tu aliquid, ut duo simus: nolo mihi tradas omnes loquendi vices. GER. Si B ita vis, Polychroni, loquar equidem, sed contra te: multa hic habeo obducere. Examen conscientiae multa sunt quæ suadeant, neque id nego, sed aequè multa sunt quæ impediunt. Sit hoc genus sacri studii utilissimum, sit omnino necessarium, quā id autem multis sit factu difficile, facilius conjectura est. POL. Age, Gerarde, advertere quantum placet; oppositiorum plausu non terrebis.

C A P V T VII.

Examinii conscientiae obijci solita diluuntur.

GERARDVS.

O Primè se dixisse affirmarem, si ad Examen conscientiae instituendum, tantum mihi semper otii esset, quantum animi. POL. Itane verò, Gerarde, tam occupati sumus? tam non vacat, parare se cælo? Et quis nostrum aequè multis distractus est, atque fuerat rex David? & tamen mediū nocte surgebat, singulis noctibus conscientiam excutiebat, septies de die preces fundebat. Sunt hodièque optimates, principes, reges, qui quotidie vespere multum temporis hæc curæ impendunt. Illis hoc tempus superest, & nobis desit? præ illis nos in otio sumus, & vacamus? Et quod illud negotiorum aut occupationum genus tam varium ac multiplex, ut ante salutem animi curandum sit? Et quamvis tempus

Omnia prætermittenda ut examini conscientiae incumbamus.

Senec ep. 81. circa med.

Bern. c. 21. de ins. dom.

decoret ad petendum cordis sui secretum vespere, pars tamen studii potius aliisve negotiis detrahenda esset, quā omittendum illud. Adeo vilis est nobis animi falsus? ecquid ei minus demus? pretiosissima gemma est fama bona, at si hanc retinere non possim nisi velim perdere conscientiam, dico liberè; abi fama, abi abi: mea mihi carior est conscientia. Et hæc illud Annai libenter exaudio: Nemo, inquit, mihi videtur pluri estimare virtutem, nemo illi magis esse devotus, quā qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Verè magnum & majus bonis omnibus est TRANQUILLITAS ANIMI. Bern. c. 21. Tranquilla conscientia est, inquit Bernardus, quæ omnibus patitur, cunctis ad benevolentiam, & quibus potest ad benevolentiam. Huic comparandæ, non ego partem horulæ libens quotidie impendam? Abite litteræ, si non possum esse doctus, nisi simul sim impius, Abite. Quid mihi cum Grammaticorum libris, quando meæ conscientiae librum inspicere oportet? illi de litteris, accentibus, syllabis, disputationibus altercantur, iste me vitis docet oblitescere. Quid mihi syllabarum enarratio, verborum diligentia, fabularum memoria, quid versuum lex ac modificatio, si me ipsum ignorem? Quid mihi cum historicorum, poetarum, philosophorum libris, qui non raro vana, ridicula, spinosa, incerta, falsa, obscena pro-

pinant. Procul ô Procul omnes hos codices, si propter illos conscientia mea liber sit negligendus. Quid mihi Medicorum, quid Jurisconsultorum aut Theologorum volumina, si nequeam conscientia mea inextricabile volumen quotidie inspicere: illa alia febrem pellere, aut litem componere, aut religionem propagare me docent, at verò hic conscientia codex docet me quæ me ipsum nosse possim, & melior fieri. Clarissimè de hoc Bernardus: Vnicuique, ait, liber est sua conscientia, & ad hunc librum discutiendum & emendandum omnes alii libri inveniunt. Anima verò cum de corpore egreditur, nullum alium librum præter librum conscientia secum poterit portare, atque in illo cognoscet quid debeat ire, vel quid debeat recipere. Ex his quæ scripta erunt in libris nostris, iudicabimur. Illos ergo aliorum scriptorum libros rejicere non debeo, sed hunc quem Deus scripsit in corde meo præferre. Ergo cedant alii, cum iste mihi legendus & corrigendus est.

§. I.

GER. Legendum hunc librum non nego, sed legendum in quiete, procul turbis & strepitu. At impediri multos & turbari sæpius, faciliè crediderim, & ego id domi meæ satis experior. POL. Quæ demum hæc impedimenta, quæ turbæ? Si conscientia sit locus, ut plurimum aut fabulæ nos impediunt, aut somnus: nam ita quidam cenare solent, ut mensam inter fabulas claudant, ubi fabularum satis est, jamque somnus invitat, & ocelli nictant ac clauduntur, tum verò rectissimā viā itur ad lectum. Hic raptim unòque tractu distibulatur thorax, volat collare, excutuntur pedibus soleæ, fluunt reliquæ vestes omnes, ita denique excussis abjectisque laciniis, uno saltu lectus insiluit, operisque suum Currium mollis hic & plumeus hiatus. O festinationem alibi malam, hic pessimam! quis ita ad scholam uti ad mensam, ad templum uti ad lectum, ad laborem uti ad soporem properat? an non prius figendi humi poplite, cælo manus extendendæ, preces ad Deum fundendæ, elapsæ diei acta omnia rependenda sunt? ita bestia somnum ineunt, ut ubi notum cubile obtinent, primo ingressu terræ affundantur, membrisque projectis corpore toto somnum admittant. Vincere has debet, qui homo esse vult, ne dicam Christianus, Catholicus, Religiosus. Somnus licet urgeat ac invitet blandissimè, moram tamen is ferre & pati imperium potest, diurna licet fatigatio lectum monstret, & quietem anhelet, illa tamen ad horulæ partem dilata non succumbet.

§. II.

GERAR. At difficilis est lucta contra blandientem somnum; fatigato protracta quies, crux est maxima. POL. Sed obsecro cogitemus, mi Gerarde, quotiescunque serus nobis obtingit vespere, aditare tutelam Angelum, adesse cæli Reginam, Christum ipsum in aurem dicere illud: Non potuisti unā horā vigilare mecum? Tunc has voces audies, & in lectum ac somnum corruēs? Angelum custodem contemnes, Domini matrem repelles, Christum monentem negliges? Itane non possis vigilare, non dicam horā unā, sed parte horulæ vel unicā, cum tuo & in gratiam tui Angeli, tuæ Dominae, tui Principis, imò in gratiam tuam, tuique animi? Quin ergo in teipsum exandescens, his tement ipse verbis alloqueris? Excute noctem dormitator; causa tibi dicenda est; adfudum, iudicite sistite; præterita lucis facta, dicta, cogitata tecum expende: differ paulisper somnum: libellos profanos remove: fabellas inutiles abrumpe: cum Deo colloquere, divina beneficia recolle, noxas tuas inspice, & ingemisce, emendationem promitte. Nisi tecum ipse sic egeris, verè dicere poteris cum Tito, imò verius quā Titus: AMICI DIEM HUNC PERDIDI. Multum enim perdit, imò perdit omnia, qui nunquam ad calculos sedet, cui ratio expensæ & accepti non constat.

stat: multum perdit, qui quod lucrari potest, negligit; multum perdit, qui debita cum potest, non dissolvit. Talis omnino est qui dies, & menses, & annos ita traducit, ut ephemeras & diarias sua raro, & non nisi hallucinante & connivente oculo inspicit; qui quotidie plurimum delinquit, nihil dolet de delictis; beneficia plurima accipit, nec gratias agit pro acceptis; plurimam ad exercendas virtutes occasionem habet, nec hanc arripit, nec illas acquirit, stertit ad commoda sua, in perniciem suam vigilat. Tale quid omnino examen conscientiae est; ephemeras est & diarium vitae, in quod redigenda sunt omnia quae facimus, loquimur, cogitamus: codicillus est tam peccatorum quae ipsi committimus, quam beneficiorum quae à Deo accipimus: stimulus & instrumentum est ad omnem virtutem aptissimum. Is verò nusquam est, qui raro domi suae est; facultates perdit, conciliandas rationes negligit.

§. III.

GERAR. Hominis conscientiam suam fugientis & somniculosi personam capi agere, hanc sustinebo, dum missionem dederis, Polychroni, ex hoc theatro. Vis ut ignavorum pulcherrima dicta congeram? tum erit ea dissolvere. **POLYC.** Placet; audiamus. Sed verbis Gerarde, vapulabis, prædico. **GERAR.** Non recuso. Vapulem ego, modò alii sentiant. **POLYC.** Ergo, hoc dico: Vesperti domi tuæ sis, in teipsum descende, inquire in teipsum, rationes collige & dispunge. **GERAR.** Vellem, modò possem. **POLYC.** Pigrorum hic clypeus est. Sed tuas tibi voces reddo: possem, modò velles. *Nolle in causa est: non posse prædicitur.* Quid enim? occupationes impediunt? at hæc differri possunt. Negotia remorantur? vix hæc tanta erunt, ut horæ partem tibi non relinquunt. **GERAR.** At tot preces nimium sibi temporis petunt. **POLYC.** Si somno, si desidia, si sphaisteriis, si confabulationibus, si discursationibus, si jocis, lusibus, symposiis temporis partem subtraheremus, esset quod animo, quod huic examini, quod Deo daremus. **GERAR.** At quandoque imperium heri aut iussa patrisfamilias obstant. **POLYC.** Fac quod iuberis, sed hoc non omittes: Dei iussa potiora sunt quam hominum. **GERAR.** Domesticis parendum est. **POLYC.** Pare illis, magis tamen, & ante omnia Deo. **GERAR.** At socii quietem obstant. **POLYC.** Tu tibi pessimus es socius. Quod si socius hic velit esse frugi, nemo intercedet. Hic ego pæne idem insulsi tibi, quod olim Diogenes juveni se secum loqui affirmanti, tacite ingesserat: Vide ne cum malo homine loquaris. **GERAR.** At turbæ domesticæ mea me agere non sinunt. **POLYC.** Inter ipsas turbas, in medio urbium fremitu brevis tibi solitudo querenda est: animus sibi sit intentus, & nulla vox te tibi excutiet; omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se vagæ cogitationes non rixentur. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? **GERAR.** Commodus locus deest. **POLYC.** Non multum ad hoc locus confert, nisi se tibi præstet animus, qui scieturum, & in occupationibus mediis, si volet, habebit. **GERAR.** At unde mihi cera vel sebum? candelæ defunt. **POLYC.** Hucine rerum devenimus, ut etiam noctem accusemus? in tenebris teipsum melius reperiēs, & sincerius iudicabis, uti olim Areopagitæ. **GERAR.** At tempus est eundi cubitum, & lectus jam vocat. **POLYC.** Responde tu, post horæ partem te venturum, modò tibi esse quod cum Deo transigas. **GERAR.** At somnus invitat. **POLYC.** Excute somnum, & cave venientem annuentibus oculis excipias. **GERAR.** Obrepat incauto. **POLYC.** Rectè dicis incauto: cavere hunc posset & vincere, si velles. **GERAR.** At oculos ex insidiis invadit, & relactantes claudit. **POLYC.** Parva hic lucta est, ubi hostis ceremoniis tam blandis recipitur. **GERAR.** At opprimit me & terra affundit. **POLYC.** Nimirum ce-

Tom. I.

A dentem ipsi & volentes vinci. Si vir sis, surges, stabis, in genua procumbes, ambulabis, pectus tundes, suspiria ducēs, de debitis solvendis, de noxis eluendis cogitabis, non de somno, non de lecto, nisi de eo qui apud inferos damnatis sternitur & flammæ purpurâ.

§. IV.

ET quæso quæ illa temeraria securitas, & exitiabilis Exitialis, fœcordia est, cubitum facessere & somnum capere cum lethali peccato? Satiū esset noctem illam insonnem ducere, aut virulentissimam viperam ad dormituri latus applicare, quàm ita in stratum se abjicere, ut si somni soror mors lectum invadat, à somno transeundum sit ad vigilias, sed ærumnolas, sed tartareas, sed æternas. Ah! audeat & temerarium hominum genus!

Mirabatur Augustus Imp. olim, equitem Romanum ducenties HS. hoc est, quingenta millia philippicorum debuisse, & dormire potuisse: ad eodē illi creditorum voces somnum non rumpebant. Quare, ubi supellex mortui, voci præconis & hasta subiecta est, ex omni eā Imperator solum sibi emi voluit cervicali, cui consuevit indormire tantus debitor. Et quæso quodnam cervical, quinam pulvilli sunt isti, quænam hæc culcitæ, quæ hominem post contractam, nec prius deletam lethalem noxam, securum jubeant somnum ducere, nisi extrema salutis incuria, cæli oblitio, inferorum irrisio, mortis incogitantia, impia denique vitæ securitas, & Numinis contemptus? Hæc sunt illæ culcitæ, hi pulvilli, quibus indormiunt, qui conscientia per diem læsa, nec per nocturnam penitentiam sanata, plumis sese immerfos sepeliunt, & soporem in altissimam lucem deducunt. At hoc cum Deo ludere est, & calo per jocum valedicere. Neque tamen interea talis à conscientia stimulus & vulture cor fodicante penitus liber ager; recurabunt subinde domestici testes, & à suis conscientia furis infestabitur, quibus quidem subinde se subducere, eas tamen nunquam poterit omnino effugere, nisi per unicum & summè necessarium hoc amuletum, vespertinam conscientia censuram. Pulchrè & verè Minucius Felix con-

Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostra.

2. Cor. 4. 2.
vers. 12.

§. V.

GERAR. At si quis diem optimè expendit, & nihil navorum reperiat? **POL.** Si dixerimus, quoniam 1. Ioan. 1. 8. peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis. Nemo nostrum non peccat, neque enim est homo qui 2. Par. 6. 6. non peccet, homines sumus. Septies in die cadit iustus, & resurget. Verum sit ita, nullo die aliquo navos tibi videaris contraxisse, non tamen ideo superfluis hic labor, qui eodē suscipitur, non ut semper reperias culpanda, sed ne reperias. **GERAR.** Sed si auristulcia est, venatum ducere invitos canes, aut invitos boves plaustra inducere, quemadmodum nauleanti stomacho cibum obrudere non expedit, ita hic prorsus putem minime succedere quod à nolentibus extorquetur. Quid in naulea & fastidio vexanda conscientia? **POL.** Etiam ii qui mari se credunt, nauleant & eversi stomachi tributum fideliter mari pendunt, neque tamen cæptam viam desinunt; progrediuntur, & spe contingendi portus solantur: stomachum, contemnunt nauleam. Virtus est evictis fastidiis inchoatum opus pertere. Triumphat diabolus si eam inducat, de int. dcm.

K k

nauleam,

nausam, ut à precibus abducatur. Nondum precari didicit, qui radio cedit. Quod resistenter fatigat, vincentem coronat. GERAR. At subinde ingens & monitorum impatiens obrepit tedium. POL. Vincendum est, & illud prius excutendum quam conscientia. Si precari nolis, nisi voluntatem inde trahas, & velut mel lingas, multi quodandoque dies sine precibus abibunt. Si vespere plura non possis, dic eorum, & ex animo: Deus propitius esto mihi peccatori. Aut, Misere mei Deus: secundum magnam misericordiam tuam; deinceps ero alius, o mi Deus. GERAR. Sed quid opus praeiterita in mentem revocare? Quae quidem retro sum obliviscens, inquit Paulus, ad ea vero quae sunt priora, extendit meipsum. POL. Quam hoc argute! vana est, fateor, praeiteritorum memoria, si nulla eis, aut ex eis fieri possit medicina. Hic verò errorum cum dolore meminisse, est errores tollere. An non sapientissimè Seneca, de quo jam supra: Hoc nos, inquit, pessimum facit quod nemo vitam suam respicit. Quid facturi sumus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus non cogitamus. Atqui consilium futuri ex praeiterito venit. GERAR. At pauci sunt, puto, qui quotidianà hac censurà se notent, & peractum diem ad calculos revocent. POL. Vox ista, PAVCI, tantum abest ut hic terreat, ut etiam animet. Quoties proclamat

Phil. cap. 3.
vers. 13.

In conscientiae examine errorum cum dolore meminisse est errores tollere.

Matth. c. 7.
vers. 14.
Seipsum reprehendere est via recta ad vitae sanctimoniam.

Christus: Arcta est via ad vitam, & pauci inveniunt eam. Praestat cum paucis caelo recipi, quam cum plurimis perire. GERAR. At durum est, seipsum reprehendere, & reprehensum insuper poenis coercere. POL. Durum sit, at pulchrum est & utile, & via recta ad vitae sanctimoniam. Vis esse sanctus? Circa tuam vitam esto austerus, circa alienam autem benignus & mitis: Ignosce aliis plurima, tibi nihil. Sed discusse videntur pigrorum voces & querelae. Ignorum personam, Gerarde, insigniter egisti, dignus qui lucas persolvam. Superest videre, quo fine conscientia sic urgenda, aut quo potissimum in examine conscientiae animus attendendus.

CAPUT VIII.

In examine conscientiae quò potissimum collineandum, & quanta humanae voluntatis sit inconstantia.

Amis ajunt exemptiles esse oculos, quos tunc primum fronti inserant, cum foras prodeundum est. Lamias, Gerarde, sepe igitur, & domi nostrae ad nostra vitia malumus carere oculis, quam ea cernere, & dolere: at verò cum aedes alienae sunt penetranda, cum vitia non nostra sese offerunt, tunc tales fronti oculos imponimus, ut suos videri possit muros dedisse serpens Epidaurius. Hinc tam promptè vitiositatem alienam damnamus, quam callidè excusamus nostram. Vitia nostra quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa quam excutere. Quid culpis vana nomina praeteximus, miseri, & deformitatem nostram augemus, elegantiam affectando inconstantissimam? Homines sumus, miseris, defectibus, vitiis ditissimi, & hoc uno nomine verè miserabiles, quia non tantum vitiosi, sed & in vitiis cernendis caeci sumus, plurimamque lippis oculis transimus quae stirpis sunt evellenda. Oculatam hanc cecitatem emendat EXAMEN CONSCIENTIAE, hico quo

Sen. ep. 116.

Triplex finis examinationis conscientiae.

debet institui sine, qui ferè triplex. Primus, ut culpae numerus decreseat, fiantque ex multis defectibus pauciores, & paulatim nulli. Alter, ut errores antea magni, transeant in minores, & sensim, quantum id fieri potest, in nullos. Tertius, ne semper sint iidem: eandem enim culpam iterum iterumque ac saepius repetere, eodemque luto haerere, magnae socordiae argumentum est. Hic, Gerarde, hic Rhodus, hic salus, hoc opus, hic labor, ut non solum VELLE nostrum, sed & FACERE vires habeat. Sape multa proponimus facturos,

At opus inter oblivionem & tedium subinde brevi evanescit.

§. I.

Vult & non vult piger, inquit Salomon. Novum hoc vult auditu, & quod vix capi possit. Si enim vult, quomodo non velle affirmatur? quod si non vult, quā ratione velle asseritur? Hieronymus eleganter in hac verba differens: Imperare vult, inquit, cum Christo, non subesse pro Christopremium amat, non praesum. Vult ergo desideriosus ille, victoriam sine praelio, coronam sine certamine, sine luctu praemium, sine sudore gloriam. Vis, o bone (te compello, qui nunquam te talem geris, qualem promittis) vis caelo admitti? Volo. Vis pecuniam non tuam reddere? Non possum. Reatus dixisses, Nolo. Vis beatitudinem ascribi? Volo. Vis vitis finem imponere, peccandi occasiones fugere? Volo, sed nondum. Vis vitam immortalem auspiciari? Volo. Vis palinodiam canere, & ereptam famam restituere? Non audeo. Vis Christo placere? Volo. Vis inimico parcere? Nec possum, nec volo. Vis virtutes adipisci? Volo. Vis adipiscendis illis nervos intendere, industriad omnem adhibere? Nemo hoc operosum est. En tibi, vult & non vult piger, simillimus Balaamo sic optanti: Moritur anima mea Nom. c. morte iussorum. & sunt novissima mea horum similia. Improbis erat Balaam, proborum tamen obitu decedere volebat, in vitiis vitam agere, cum virtute mortem obire cupiebat. Perinde ut ille qui olim interrogatus, uter esse mallet, Cræsus an Socrates? In vita, inquit, Cræsus, in morte Socrates. Vult & non vult piger, finem optimum, non item ea quae ducant ad finem. Deus per Isaiam de his gravissimè questus: Me etenim, Isai. c. inquit, de die in diem querunt, & scire vias meas volunt, quasi quis rogant me iudicia iustitiae, appropinquare Deo volunt. Sed nolunt cum labore, sed nec vitia, quibus assueverunt, deferere volunt. Hoc verè & velle, & nolle est Tu, quisquis hanc notam subire non vis, esto firmus in via Eccl. c. Domini. Sed scholastica inconstantiae clarum paradigma tibi nunc subjiciam, è quo facili erit perspicere, quantum noceat inconstantia in corrigendis moribus, si ea sic obstit in discendis litteris.

§. II.

Cernimus quotannis ab adolescentibus non paucis in studiis instauracione, toto virum complexu disciplinas arripere, chartarum integra volumina, quali toros Musarum campos exaraturi sunt, parati, stilos centum, calamos sexcentos exacui, aures arigi, magistros attendi, dicta bibi, dictata scribi, multa extra ordinem notari, lectitari, scripitari, vigilari & propè per-vigilari, denique tantum improbo labore promitti, ut jures uno die, eademque hora Corinthum perventuros, tanto discendi aestro percussis ad studium ingrediantur. Sed ubi labor & opera sensim crescant, praelectiones geminantur, scriptiones, disputationes, exercitationes duplicantur, ubi magister vel poematis condendi hypothesein subjicit, vel orationi struenda quaestiones proponit, vel suorum auditorum ingenia periclitari & tentare incipit, & nunc Latina, nunc Graeca, nunc soluta, nunc ligatae scripturae penum exigit, jubetque suo quemque Matte quae dicenda invenire, inventa loco & ordine componere, composita perpolire, tum discipulus in musaeo domi quare, haerere, ungues rodere, caput scabere, libellos volvere, revolvere, nihil reperire, fastidire, projicere, surgere, testudinem aut chelyn arripere, fides tentare, an melius quam libri respondere: aut si indolus lyrae, pila vel luforias chartulas promerere, numos deponere, calicem ducere, potare, ludere, ridere, dormire, & pro armis vitiisque canere:

Tijre

Tityre tu patule stercus sub regimine plume.

Nec corpus levare, donec clarum mane fenestras intret, & in lecto pandiculantem oscitantemque deprehendat. Sicine itur ad astra, ô adolescentem, hoc studere est? hoc sudare, algere, vincere? Quid deinde cum in gymnasio classica cauant? Musis magistrisque morbos exculare, pedes, caput, dentes, oculos dolere, negotia prætexere, heros, populares, parentes, ne ferulam subeant, adducere, de litteris & progressu nihil curare, alia omnia cogitare, imò desperare. Ita qui primis mensibus Cleantes omnes & Demosthenes superari videbantur, tertio, quarto, quinto, & sequentibus, fracti animis, & luxu abducti, luronces fiunt, Endymiones imitantur, glires ignavia vincunt. Nimirum, aliud est incipere, aliud incepto non abire: felix principium ducere, & finem non disparem subungere. En, Gerarde, quam brevi tempore scholasticus hic fervor elanguescat! Idem in motibus est observare. Par enim ferè ratio est vitæ & virtutis, porumque operum & litterarum palæstra. Et quamquam hæc, quæ in bonis artibus inconstantia, ingens detrimentum inferat, tanti tamen non est, quanti ea, quæ in bonis moribus. A litteris cessare, tamen si turpe adolescenti, cuius hoc unum est studium ut studeat, in eo tamen fortunæ Græciæ sita non sunt, non vita, non salus, non beata ac perennis immortalitas hic periclitatur. Absque librorum comitatu viam ad cælum reperies, sed non absque virtute, vitæ sanctitate, morum innocentia; cuius elegantiam si corrumpas, & ab integritate deficias, simul spem & rem, & omnia perdas. Hic opus constantiæ.

§. III.

Verum, O quoties optimis desideriis turgemus, velut prægnantes ac fæti copiosa prole; videmur mira parituri, magnam morum emendationem, & feriam ad Deum conversionem: tandem turpiter abortivus, & auram atque ventum parimus. Statuimus grandia, & nihil fit; promittimus multa, & æquè nihil fit. Sancta sunt quidem proposita nostra, sed nullum sortuntur effectum; proles abortiva; quæ lucem non aspiciunt, sed ante partum exstinguuntur. Juramus Deo, hæc, & hæc, & hæc etiam non amplius facturos, sed brevi frigefcente hoc juramento redimus ad ejuratas fordes. Laudatur Israël's populus ab hoc facto; turaveruntque Domino voce magna in jubilo & clangore tubæ, & in sonitu buccinarum, omnes qui erant in Iudâ, cum execratione: in omni enim corde suo juraverunt, & in totâ voluntate suâ quæsierunt eum & invenerunt. Jurant multi, sed non in omni corde suo; quærunt Deum, sed non in totâ voluntate suâ; dampnant peccatum, sed non cum execratione, nec itud ferio & ex animo detestantur, hinc facili ad illud regressus. Agyptio tyranno Pharaoni simillimi sumus, hæc tantâ voluntatis inconstantia. Quoties improbus ille ingemiscens: Peccavi, ait, in Dominum Deum vestrum, & in vos. Sed nunc dimitte peccatum mihi, etiam hæc vice. Sunt qui sæpius in anno, confessione piaculari se lustrant, eadem tamen vitia plerumque referant & illud, etiam hæc vice sexcenties occurrunt, identidem adhuc ingemunt, etiam hæc vice. Condonat illis Deus delicta, etiam hæc vice, sed illi ad ingemum redeunt etiam hæc vice, & condonata culpam omnem repetunt vicibus immutatis. Monuit quidem Pharaonem Moyses, &: Veruntamen, inquit, noli ultra fallere, ut non dimittas populum sacrificare Domino. Veruntamen sefellit ultra non semel, sed sæpius. Monet & nos sacerdos auctoritate divinâ: Veruntamen noli ultra fallere, ut toties repetita, & quæ jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.

At nos post paucos dies, post pauculas sæpe horas, & ultra fallimus, & noxas sexcenties condonatas repetimus, milles sanati, nos ipsos iterum iterumque vulne-

Tom. I.

A ramus, & quidquid demum nobis accidat, ex integro animosè peccamus. O volubilem rotam, ô globum erraticum humanæ voluntatis! Lunam mutabilitate vincimus, & modò tam nobis promptum est Nolle, quam erat antea Velle.

§. IV.

Insistendum est ceptis, ne desit manus ultima; agenda sunt sanctiora proposita; magnis conatibus agendum ut in opus exeat, quod pulchrum erat statuere. Clavum per parietem adacturus, non eum semel duntaxat iterumve malleo leniter ferit, sed tam diu ictus ingeminat, ac toties reducit malleum in caput clavi, dum is totus asserem penetravit, & jam fixus firmus, que hæreat. Ita non satis est quaecunque propositum obtinenda virtuti. Proposuisse, ô mortales, non sufficit; ulterius tendendum est, & proposita persequenda. Parum est statuisse facere, nisi, cum licuit, fecisse constet, quod fuerat statutum. Eò spectet quotidianus conatus, ut è rebus omnibus quæ cernuntur, audiuntur, leguntur, cogitantur, majus atque majus in dies eruat peccati odium. Hoc quando magis creverit, tantò felicior incrementum se proderit virtus. Atque ut his vestigiis tenacius insistant, hoc sibi quicque certissimum persuadeat, si in librâ lancem unam mala & supplicia simul omnia, quotquot adhuc ab Orbe condito fuerunt; si egestas, si ærumna, carcer, catena, si cruces, rota, ignes, si membrorum lacerationes, si morbi, dedecus, dolores, si mors, si omnes humanæ vitæ formidines, si universi inferorum cruciatus, in unam, inquam, lancem componantur; in alteram verò unum atque unicum lethale peccatum immittatur; ab hoc unico, illa prorsus omnia, immani pondere superanda. Eheu! ô Jesu mi amantissime! Et nobis tamen jocus est, peccato lethali se obstringere. Parum est cæcos nos appellari; infani sumus, & cum infanientibus furimus. Atque ut nos ipsos amplissimè decipiamus, benignè persuademur, ad animi salutem satis id esse, si vel olim ad valetudinem redituros statuamus. Perinde atque si omnia vitæ nostræ momenta nostri sint arbitrii, ut quamdiu iuberit, liceat infanire, & tum demum ad bonam mentem redire, cum visum nobis fuerit, infaniam desinere. Ah! miseri, quid voluptatis est, sic eruditè falli, & solis se solari propositis? Qui nunc modus peccatorum est, olim & suppliciorum erit.

§. V.

GERAR. Liceat interfari: bene proponere, & nunquam exequi, aut malè, cum oblivionis, tum imbecillitatis humanæ signa sunt. POL. Verum te dicere credam, si addas, cum pigritia tum malitia probra sunt. Aliquid, non negem, boni propositi decerpit oblivio, aliquid imbecillitas hominis & corruptior natura: non minus tamen honestum propositum subvertit pigritia; nequitia verò plurimum. Hinc mensibus, hinc annis singulis eadem atque eadem vitia, sæpe plura & graviora ad sacerdotis aures redeunt, quia licet bene incipiamus, ceptis tamen defumus, aut novo languore victi, aut veteri perveritate.

Apologum tibi recitabo sapienter factum, in nostrorum propositorum vanitatem. Lupo in caula deprehenso mortem minatus est opilio. Lupus ad dolosæ acundia artes confugiens: Mi Domine, inquit, non redibo huc amplius, sed & greges tui posthac à me tutissimi erunt. Ita promitto, ita spondeo, & fidem meam do. Cui pastor: Non me, inquit, decipies nequissima bestia; & verò tunc non redibis amplius, cum te jugulavero. Nimis crebro sefellisti fidem. Et cur ego tibi parcerem, cui non satis est meos agnos & oves in campis lacerare, sed & in stabulum clam subrepere, & solâ nocendi libidine, fame non urgente, infontes pecudes disperpere. Nunc lues, non parco. Ad hanc vocem lupo: Agnosco, inquit,

Kk 2

inquit, mi Domine recordantur meam, & quid vis? habes conscientem reum, sed quem nequitia tua poeniteat ex animo. Et patieris, scio, me bonum fieri. Deinceps aliis vivam moribus, nec quidquam rapiam, nisi cogente fame. Et licet dira me fames coegerit, non tamen nisi septem obolis cœnabo.

Motus pastor tam sincerâ confessione, tamque amplâ pollicitatione: Ergo abi, inquit, sed memento te vitam liberalitati meae debere: vide istes promissis.

Abit lupus, & jam dulcius ei erat vivere, post hanc vitam factam gratiam. In itinere secum meditatur frugaliorē abstinentiam, & mensam septem obolorum. Dumque cogitationibus mensis lentiore passu progreditur, en tibi vervex pinguisissimus venit obviam. O nimium potentes illecebre! quis hic tam lapis sit, ut dentes salivâ natantes substringat? Ergone, inquit lupus, mihi ultro prandium occurrat? nefas videtur fortunam tam propitiam non salutare: Sed qui palpum obrudam opiloni in jus trahenti! quo nomine hanc culpam purgabo, si fidem frangam, si fœdus negligam? Ponamus ergo rationes: Vervex nihil valet, ego certe illum non emerim tribus obolis. Hoc tantum tribolare est prandium. Itaque prandere non differo. Mox vervexam invasit, discerpit, devoravit. Altero ab hoc die bovem & unâ pascalem vitulum habuit obvium. Hic lupus priore facinore jam audacior: Bene est, inquit, bos iste quatuor obolis cœnari potest, vitulus tribus. Hac ratione tota cœna septem obolos non excedet. Hoc joco & istud scelus prætexit. Quid tibi videtur, Gerarde, an non mutato nomine de nobis fabula cantatur? An non muli sub humanâ specie lupo illi paria faciunt? Hos tibi arcanus iudex, sacerdos cavere jubet: exitium æternum his talibus imminere, ipsi omnia se facturos recipiunt; ille furtum, hic crapulam, iste adulterium detestatur; crederes eos jurare in leges sanctimonie. Sed enim quid jam? pauculi dies abeunt, redeunt occasiones pristinae delinquendi, invitant socii, blanditur caro, cœcodæmon instigat; ita miseri paullatim audent antiqua omnia, & ne conscientia vehementius reclamet, repetitam culpam, ut lupus, variis pigmentis extenuant. Est qui ad popinam aut choreas invitet. Cui alter: Comitaretur, inquit, ni promississem, eo loci me non rediturum. Mox prior: Non, inquit, tabernam, sed crapulam, sed luxuriam inter prohibita numeremus. Mens subinde à seriis advocata est: eamus. Itur, & in seram noctem bibitur, dum

Iuven. sat. 6.
vers. 304.

jam vertigine rectum
Ambuler, & geminis exurgat mensa lucernis.

Multo latentius libido sollicitat; tenuissimis saepe principis inspergit animo. Munuscula, cantuicula, epistolia, picturae & libelli molliores placere incipiunt: laudatur aliena forma, colloquia querantur petulantiora, & infidiosa blandimenta aurium, & quod prævolant oculi, paullatim sequuntur manus. Ita demum omne castimonie propositum corrumpit. Ita in aliis etiam vacillamus, & animi nostri decreta ipsi facillimè convellimus.

§. VI.

Hinc lusum Hebræi milles luserunt cum Deo. Quantam saepius promiserunt obedientiam? mox ad ingenium redierunt, & ad jam notam perfidiam: Cito fecerunt, oblit sunt operum ejus, & non sustinuerunt consilium ejus. Cum hostis haerere t ergo, cum serpentes ignei morderent, cum varia eos necessitas premeret, quantis clamoribus apud Deum egerunt, ut servarentur? Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eripuit eos. Nihilominus: Exacerbaverunt eloquia Dei, & consilium Altissimi irritaverunt. Tales post correctionem, quales antea. Ab hac tam flagitiosa inconstantia non multum nos abluimus; nimium

Psal. 105.
vers. 13.

Psal. 106. v. 6.
13. 19. 28.
Ibid. v. 11.

A frequenter Judæi sumus. In morbo, vitiis omnium inimici videri possumus: at ubi morbus valedixit, nos sensim cum vitiis in gratiam redimus, & postliminio morbi, novam jungimus amicitiam cum antiquâ Superbiâ, aut Libidine, aut Avaritiâ. Si facerent sani, quæ facturos statuunt ægroti, brevi Christianus Orbis faciem indueret meliorem.

Videns Pharaon quod cessasset pluvia, & grando, & tonitruum, auceit peccatum. Ita nos, cum adversus urgemur, grande odium indicimus peccatis; cum redit fortunæ serenitas, hilari cæcinnio peccatum resalutamus, & hostem toties ejectum, jargiore, quàm antè, benevolentia recipimus. Et hoc est non tantum parentum suorum, aut sui nominis oblivisci, ut Messala Corvinus, sed sui ipsius, quæ omnium est damnosissima oblivio.

Hebræis inter alia monumenta plurima, & summa violacea erant in veste, ne sui ipsorum Deique obliviscerentur. Ita Deus Moysi: Recordentur, inquit, omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas & oculi per varias res fornicantes: sed magis memores præceptorum Domini, faciant ea: sintque sancti Deo suo. Itaque: Hæ, inquit, qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in saturitatem, & vestiantur usque ad veritatem. Penitentia & sanctioris vitæ desiderii saepius bene vestimur, sed non usque ad veritatem. Non licet per nos his vestibus ad senium peringere: vix eas induimus, mox perulanti manu laceramus. Inde meritò nobis obijciunt: Et nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & NVDVS. Perulantia tuæ age gratias, quod optimam vestem innocentie tam cito laceratis, & hoc egeris, ut jam virtutum indumentis careas. Ita post initia saepe bona, progressus malus, pessimus exitus.

§. VII.

AH! quæ nostra est hodie rerum gerendarum inconstantia? Non sic, quicumque ullâ in re clari in rebus magnique fuere, sese tractavere. Philosophia princeps evasit ille Stagiritæ, sed viginti totos annos audivit Platonem. Celebrati Pythagorei, sed annis pluribus tacere prius quàm loqui didicere, quamquam rectius semper tacuissent, quàm post multos etiam annos ita locuti. Laudatur hodie Apelles, sed nullum abire diem sine duetâ lineâ passus est. Agesilai dictum mihi summo opere semper placuit. Hic admonitus, ipse sibi parceret ob incertam fortunam: at ego, inquit, meipsum alluefacio, ut in nulla mutatione admittam mutationem.

Jæsserat Dionysius, notus ille ab Siciliâ tyrannus, ut omnes qui convivio interessent, in veste purpureâ saltarent. Reculavit Plato id facere, neque enim philosopho hoc tale vestimentum convenire. At verò Aristippus & vestem eam induit, & imperatas choreas ingressus: Qui verè, inquit, pudicus est, nec inter bacchanalia corrumptur. Uterque Christianè & constantis, iste dicendo, ille faciendo.

D Atqui hæc ego profanis relinquo. In Christianâ Republicâ, Superi quæ constantie suppeditant exempla? Tacebo veteris memorie Abrahamos, Jacobos, Moyses, Josephos, Jobos, Tobias, Judithas. Paulam nostrum, & ecclesie columen, gloriantem audi, qui immanis laborum, ærumnarum, periculorum malis terrâ marique exantlati exclamat: Cursum consummavi, fidem servavi, de reliquo reposita est mihi corona justitie, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex.

Fortissimas innumerabili martyrum legiones, ad mortem & ultima supplicia decertantes intueri, & vagi & inconstantis animi homo! Anachoretarum patientiam constantiamque vix credendam contemplare: videbis multos ad quinquagesimum, octogesium, centesimum annum in summa vitæ egestate, penuria, asperitate, labore, æstu, frigore, siti, fame constantissime perdurasse. Noti nobis Pauli, Antonii, Macarii, Hilari, Simeones,

Simeones, Danieles Stylicæ, quorum æternæ stationes, elutiones, preces, pervigilia omnem omnium sæculorum posteritatem in admirationem summam adducunt. Hæc magna, hæc præclara, hæc divina sunt. Nos agrè subinde per cineralia, per mensem, per diem, ne dicam per horam, pravorum animi affectus in officio continemus. Ita sæpe quidem inchoamus, initium ducimus, facienda destinamus, sed destinatis non insistimus. Non tantum in fine, sed & ante finem corrumperimus.

§. VIII.

Hic re, Gerarde, velim esse proluxa patientiæ. Nihil hic nimium dicitur, quod dicitur, vix ulli satis creditur; nihil nimium inculcatur, ea est hujus morbi pertinacia & malignitas. Et plerique omnes hoc malo corripimur. Sumus promissores grandi hiati, hostes nostros debellamus super mensam uno halitu, at ubi constanti conatu & ardore progrediendum est, terga vertimus, & laborem exosi revolvimur ad eandem sceleris ignem. Nosti quid dicat Thomas à Kempis: O quanta fragilitas humana, quæ semper prona est ad vitia! Hodie confiteris peccata tua, & cras iterum perpetrās. Nunc proponis cavere, & post horam agis, quasi nihil proposuisses.

Fingebant præci Tithonium immortalis ævo ab Aurora donatum, eum tamen & tenuisse & defecisse, in cicadam denique mutatum esse. Et nos quandoque propolitis nostris immortales nobis videmur & æterni. Est cum & nostrum quis audet has voces jacitare: Non morbor in æternum. Ita David tot victoriis clarus: Dixi, inquit, in abundantia mea, non movebor in æternum. At mox subiecit: Avertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Paulò ante serenitas, lux, decus, felicitas me circumdabant; fortissimus mihi videbar, & maximarum virium. Sed heu, robur hoc meum, à me non erat, à Deo erat: verti ille se, & ego jam levitulum impugnor & dejicior. Princeps ille Apostolorum quantus erat ante pugnam, & quam ingentibus promissis alacer? etiam si oportuerit, inquit, me mori tecum, non te nego. Vix abierunt tres horulæ, cum jam plenus trepidatione, & ad ancillæ sibi fidum exterritus, timidissimas voces spargit: Non sum, non novi hunc hominem, nescio quid dicat. Et ceteri quid? dilapsi sunt, fugerunt, latebras qualiverunt. Sed an non omnes in mortis societatem cum Domino conjurantur? ita protulit: Similiter & omnes discipuli dixerunt. Sed aliud est dicere, aliud facere; aliud proponere, aliud quæ proposueris, in opus producere. Et ne miremur adeo sibi dissimiles fuisse discipulos Domini intra pauculas horas. Moniti erant & vigilare & orare; neutrum fecerunt. Hinc in pugna victi, quia ante pugnam imparati. Mala in pace securitas, incertam facit in bello victoriam.

Dicere solebat Caro: Illum sibi militem, omnium minimè probari, qui ambulans manus moveret, pugnant pedes, clariùsque sterteret quàm inclamaret. Nunquid, Gerarde, nos tales sumus? qui antequam in conspectum hostis veniamus, grandia spiramus facinora, & pæne jam cælum rapimus magna proponendo; at ubi cominus salutandus hostis, ubi ardua fortitudinem, dura patientiam, abjecta submissionem, illecebrosa continentiam nostram desiderant, hem, non jam manus sed pedes agimus, & imbelli fugæ præcipites abinus ad impatiendam, ad Læguorem, ad Fastum, ad Luxuriam. O athletas! ô milites, qui hostes suos inter pocula exartant, mantel non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. At nemini ullius certamen legitimum fuisse dixeris, quod ad finem debitum non fuerit perductum.

§. IX.

ARbor, quamvis primo vere in frondes sese induat, flore triumphet, fructusque uberrimos pollicematur, tamen ad maturitatem baccas provehat, aut

Tom. I.

A speratum cultori pomum largiatur, inutilis habetur ac provehat penitus extirpatur. Vites quamvis gemmantes spem lætam vitori ostendant, nisi mites uvarum bottos educerent, à radicibus convulse vulcano consecrantur. Architectus quamvis alta palatiorum turriumque fundamenta rectè jaciatur, substructiones molitur, parietes erigat, si deficiat in recto, exponit se ludibrio. Par ferè ratio vitæ & virtutis; frondemus, floremus, fructus spondemus, nullos damus; fundamenta jacimus, sed domum ad recti fastigium non perducimus: eum Oratoribus sæpe exordimur; cum nautis sæpe vela damus, sed ingruente procellâ, ad litus, unde solvimus, redimus; carceribus evolamus cum cursoribus, sed medio in cursu frangimur, languemus, labimur, jacemus. Primus & ultimus est Cacodæmonis aries quem admovet, ut à bene cœptis retardet, ubi hoc impetravit, sensum sine sensu ad alia atque alia, & semper ad deteriora pertrahit. Ita quovis die si non peiores, ad malum certè prioriores evadimus, nisi cœpta constantissimè urgeamus.

Quoties victrices manus cum Mole tollimus, sed mox ad primam fatigationem, victas iterum demittimus, sic nunquam ferò vincimus. Heu vitam consumimus ædificando, destruendo, & saxum Sisyphei volvendo, quod ubi ad montis umbilicum ascendit, quasi pœnitens tam ardui itineris, repentino lapsu ad imum revolvitur. Ita nos identidem post brevem pietatem ad inolitas consuetudines revertimur, velut diuturnioris sanctimonie jurati hostes. Ita Penelopes telam semper teximus, ac reteximus; ita omnis ætas elabitur incipiendo, & nunquam finiendo.

Laderur, inquit Jobus, quasi vinea, in primo flore botrus ejus, & quasi oliva projiciens florem suum. Flos olive delicatissimus, quamcumque cæli injuriam non sine grandi damno accipit. Reslorescimus nos, velut oliva, quoties peccasse ingemiscimus, & mores emendatioris promittimus; at ubi vel strictior malignæ impugnationis, vel mollior amœnæ occasionis aura nos tangit, mox omnem floris opulentiam excutimus, arbores nimis delicatæ. Quæcumque temporis injuria aut vicissitudo urere nos aut dejicere potest. Vide mihi Danielem vatem quotidie ter constantissimè orantem. Non eum æmulatorum insidiæ, non leges regie, non capitis periculum ab hoc vitæ instituto poterat abstergere. Ita decreverat facere, & quod rectè ab se decretum fuerat, in eo constantissimè mente censuit esse perseverandum. Nos crebrò decernimus piè vivere, sed decretis nostris non diu, non pertinaciter inhaeremus: corpus habemus, sed nervos non habemus; sidera sumus, sed errantia, manus quidem aratro, sed oculi tergo inhaerent. Nimirum stultus sicut luna mutatur: homo autem sanctus in sapientia manet sicut sol. Vox illa pœica de Christianis hic verissima est: Mane pſalterium, meridiæ convivium, vesperti convivium & propodium. Nimirum his gradibus ad cælum nos ascensuros somniamus. Sic stulti sumus, ut cum spiritu caperimus, carne consummemur. Non sic, ô Christiani, non sic ad alta pervenitur; hoc non est ascendere. Attendite vobis, in disciplina perseverate; est facilis descensus Averni. Qui in viâ ad æternitatem non continuo ascendit, atque de die in diem proficit, is sanè in declive fertur, & de die in diem deficit. In Dei obsequio non progredi, est regredi. Quatuor animalia illa Ezechielis videri, illuc gradiebantur, quò spiritus impetu ferebantur, & non revertantur. In hoc itinere velle consistere, est velle reverti. Luna crescit, dum ad plenum orbem discescat, flumina currunt dum in mare se provolvant, ascendit ignis dum ad suam sphaeram pertingat. Sic omnino dum vivimus, necessum est crescere, currere, ascendere constanti virtutis cultu. Aristotele monitore, ad virtutem requiritur, firmiter & immobiliter operari. Qui monitis his parent, ibunt de virtute in virtutem.

Psalm. 83. v. 8.

Kk 3

§. X. GER.

§. X.

GERAR. Optime dicis, Polychroni, & verissime dicis. Sed quidquid dicas: Homines sumus, qui ad assueta usque, & usque, & usque relabimur. Et quam facile est conquiniscere, cum sic somnus urget? Pol. Hoc ipsum nos urgeat ut hunc animi lethargum acius expellamus, cum ille nos tam nulla vi vincat. Si minus huic hosti pateremus, esset aliqua cessationi nostrae venia: nunc vero cum constet, nihil nobis facilius esse quam a bene ceptis deficere, & male agere, quid est quod adeo in nostram perniciem torpeamus? An genium nostrae voluntatis ignoramus? quae ubi virtutis consortium declinare incipit, in vitiorum amicitiam mox transit. Putei situlam mihi considera. Haec etsi jam ad supremum os fontis ascenderit, si tamen manum ab ea retinenda subducas, mox impetu deorsum ruit in imam scaturiginem: ita voluntas nostra sibi metipsum permittit, sine duce ruit in vetitum, pene in dies aut peior, aut certe ad bonum remissior. Idcirco illi Deo familiares parabant. Isaacum, Moysen, Davidem aspice seipsum quotidie fortiores. Non est bonus, qui non vult esse melior, & ubi quis incipit nolle esse melior, ibi & bonus esse desinit.

Philipp. c. 3.
v. 13. & 14.
Psal. 17.
vers. 38.

Metaphrasi.
& alii.

In bonis
ceptis
constantem
perseve-
randum:

Perseve-
rantia enim
est virtutis
baculus.

Luc. cap. 14.
vers. 30.

1. Reg. c. 6.
vers. 12.

2. Thess. c. 3.
vers. 13.

Gal. cap. 6.
vers. 9.

Quae quidem retro sunt, inquit Apostolus, obliviscens, ad ea vero quae sunt priora, extendens meipsum, ad destinatum persequor. Persequar inimicos meos (jurat David) & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant. O nolle fundatos conatus nostros, quos aut robur aut constantia destituit! Vitia nostra, hostes nostros quandoque caedimus, sed non persequimur cadendo, non comprehendimus; convertimur & deficiamus. Pachonius suorum aures assidue obtundebat hoc monito: Frustra ad salutis bravium currimus, nisi sic curramus ut comprehendamus; frustra cum hoste configimus, nisi certemus ut vincamus. Hoc ipsum nobis assidue simul & quot hostis occitemus: Urge negotium, urge, urge: cepisti mansuetus & persevera hanc mansuetudinem. Cepisti castus esse: lasciviam ne repete, retine castimoniam. Cepisti de pigro laboriosus fieri? perpetua labore. Mules vitiorum sordes evomuit? ne redi ad vomitum. Hoc negotium urge, hic tibi sis similis, hanc relam pertexe & in bene ceptis perdura. Petrum Aldobrandinum purpuratum Romanum senatorem ferunt solitum dicere: Perseverantia est virtutum baculus, quo nisi nitantur omnes, corruunt. Pars certe magna profectus est, quotidie idque ferid velle proficere. Bilanx aurifabri tamen mobilis est, ut levissimam quavis festucula deprimatur: ita nos vel ipsa occasionis umbra, aut asperior iracundiae ventulus ab honesti rectique via depellit, & jam iterum ad vitia prioris sordes revertimur, & cum probe circumspexerimus, nos in ipsis principis vitae bonae deprehendimus, quos pridem longius progressos putabamus. Ita demum fama de nobis non bona in caelo inter Angelos spargitur: Quia hic homo cepit edificare, & non potuit consummare. Exortus est bene, progressus est aliquandiu, collapsus est ad extremum. Geminae illae boves ad Arcam Domini trahendam junctae, nec dextra nec levâ declinabant per viam Bethanias: & licet vituli matrum absentiam inclamarent, illae tamen ceptum iter perseverabant. Jugum Domini ah quoties in nos recipimus, & virtutis via incedimus, sed heu brevi illud excutimus, & ad vitulos nostros redimus. Quid agis, non bos, sed homo? progredere, non desiste, ut cepisti, sic perge: mugiant licet concupiscentiae, invitet notum stabulum, tu perge: & quamvis consuetudo teclamet, socii alio trahant, tu vero perge & nec responso dignare avocantes. Paulinum illud assidue cogita: Fratres nolite deficere beneficientes.

§. XI.

ERGO, bonum facientes non desiciamus, tempore enim suo metemur non deficientes. In morte, bonum fuisse, non

A sufficit, sed ad mortem bonum permansisse. Beatus ser-
vus ille, quem, cum venerit Dominus, invenerit ita facientem, non, ita fecisse. Si prudentia Samsonis, & sapientia Sa-
lomonis ad suum finem ematurissent, nec ille vites
amississet, nec iste regnum secessisset. In Christianis non
principium, sed finis attenditur. Male cepit Paulus, be-
ne finit; bene cepit Judas, & male finit. Currit incal-
sum qui prius succumbit quam cursum absolvit. Ad de-
sertum cum Hebraeis pervenient multi, in terras illas
fertiles vix ullus. Monstruosum opus, cuius principium
est ratio, finis libido. Centauros & chimæras entimur,
habent & partus nostri caput humanum, sed pedes
equinos aut leoninos. Initia Saulis fuerunt optima, sed
quia in recte ceptis non persistit, morte pessima finit.
Uxor Lothi, vitæ & saluti consuluit urbem egrediendo,
vitam & salutem & omnia perdidit, ad urbem respi-
ciendo. Sunt qui isti sapere incipiant, & fallacissimas
mundi vanitates execrari; at mox cum Lothi conjugem
curiosum oculum ad veritas oblectantunculas reflectant:
vident, ardent, vincuntur, pereunt. O miser! brevis est
labor, praeium erit aeternum, momento stat pugna,
aeternitate tota permanet corona.

Narrat sacra pagina virum Levitem apud socerum
suum diversatum, laurè & humaniter habitum esse tri-
duo, quarto demum die Levites, ne hospitis sui liberali-
tate abuteretur, professionem adornavit. Cui valedi-
centi socer: Gusta prius, inquit, pusillum panis, & conforta
stomachum, & sic proficisceris. Sederuntque simul, ac comede-
runt & biberunt. Vesperscente die rogat iterum socer:
Quae te, ut hodie hic maneat, pariterque lateamus. Levites,
cepit quidem velle proficisci, sed non profectus est. Sic ea
die, hospitali domo pedem non extulit: mansit, lætatur
deno socer blandè detentans: Oro te, inquit, ut paululum
tibi capias, & assumptis viribus dum increfcat dies, postea
proficisceris. Perfuasus juvenis blandissima hospitalitate, gen-
tare cepit, sed hoc jentaculum nec ad meridiem finit.
Atque ubi solem pomeridianum notavit, subito è men-
sa confurgens itineris jam certus valedixit. Qui rursum
socer: Considera, inquit, quod dies ad occasum declinavit sit,
& propinquat ad vesperum: mane apud me etiam hodie,
& eras proficisceris. Talis omnino est, Ge-
rarde, profectio nostra in patriam, veram illam & bea-
tam, moramur & tricamur dum dies abit. Jam hoc, jam
illud vitium suavissimè invitans: Mane apud me, inquit,
etiam hodie, & eras proficisceris. Quid nos
ad hæc incipimus velle proficisci, non tamen lætum diem,
manemus etiam hodie, & ducimus lætum diem.
Altero mane professionis occasio urget, confurgimus
velut jam jam abituri, cum autem tanta humanitate ad
jentandum invitamur, non difficillimè persuademur,
manemus iterum, etiam hodie, & eras (dicimus) profici-
scemur. Ita crastino, & perendino, ita quinto & septi-
mo, ita multis diebus aliis manemus. Et licet quandoque
pedem domo proferamus & in viam nos demus, mox
redimus, & veterem noti hospitii benevolentiam inqui-
rimus. Sic iter nullum absolvimus, etsi plurima inco-
mus, constanti, seu rectius, pertinaci inconstantia. Hoc
illud voluntatis nostrae contagium est. O vacillantes ani-
mi! o homines ventosissimi! Attendite, obsecro, ad ex-
tremam patientis Domini vocem: CONSVMMATVM EST
EST. Hæc vox è cruce in Paradisum iter aperuit: Stan-
dum, perseverandum, consummandum est. Patientiae
soror est Perseverantia, illam sibi non conciliat, qui
hanc à se procul amandat.

§. XII.

Abrahamum sacrificio intentum, subito agmine Abimelech
volucres advolarunt, turbatur virum, si ille se in
turbati fuisset passus. Sed enim in sacrificii parte pone-
bat Abraham, constantiam non perdere, aves abigere,
& carnes

& carnes ab iis intra eas servare. Et quanta cogitationum agmina nos invadunt, cum preces fundimus, & Numini supplicamus? Tu vero abige mulcas, perge precari, orationis exordio suum epilogum annecte, quod inchoasti perfice. Verum, in imagine pertransit homo. Imago hominis quem pictor sedentem aut stare parantem pinxit, nunquam surgit, nunquam stat, etiam si videatur velle surgere & stare. Millies hanc imaginem intueri, & nunquam surrexisse cernes, sed surgere tantum modo loquentem. Tales plerique omnes pictae imagines sumus, videmur velle surgere, velle stare, non surgimus, nec stamus. Surgere nos jubet dies Christi Nascantis, molimur surgere, non surgimus: surgere nos jubet dies Christi Resurgentis, nec jam aliud quam antea facimus: surgere nos jubet & alii per annum sacratores dies, sed nos moris nostri sumus, aequè lenta sunt nostra molimina ad surgendum, nec tum surgimus, aut certe mox iterum sedemur, cadimus, jacemus. Ita sanè, in imagine pertransit homo: cadit ut vivus, surgit ut pictus.

Apud Aegyptias Thebas, Memnonis statuam olim fuisse ajunt è nigro lapide ad ortum solis conversam. Hæc imberbem adolescentem referebat, cujus ambæ manus sedti sine innitebantur, ut hominis surgere volentis similitudinem exprimerent: videbatur enim saevus ille adolescens orienti soli velle assurgere. Oculorum autem & totius oris conformatio, hominem jam jam locuturum representabat. Et sunt qui dicant ab hac statuâ sonum edi solitum, cum illam sol oriens radiis suis attingeret. Huic simulachro nos prorsus simillimi sumus. In molli viciorum sede, dies & annos velut clavis affixi hæremus. Et licet surgere velle videamur, & abitu moliti, nunquam tamen surgimus, à vitiis nunquam serid abimus. Videmur etiam velle loqui, & committas noxas velut non amplius repetendas efficacissimè detestari. Sed heu quam fractè loquimur! inanis sonitus non ab imo pectore, sed à summis labris evolat. Languidas aliquot vobulas ab ore fundimus: *Dolce, nollem fecisse, inconsideratè egi.* Ubi dicta illa robustiora? Ex animo me perierit omnium nozarum, & extreme damno quod feci, malle fluxa hæc omnia perdidisse, quam Deum offendisse, sed statuo, cum Plaste iuro, firmissimè propono, justificationes Domini custodire, & has noxas non amplius repetere: mori malo quam talia denuo patrare: coris post hæc vitiis in mei emendationem incumbam.

Paucorum hæc voces sunt, & sint licet, verbis tamen non respondent facta, nec sermo cum vitâ concordat: dicimus & non facimus, statuiamus & nil perficimus, decernimus & non exequimur. Nimirum sæxi homines sumus, in pravos consuetudines pessimè obstinati. Et hoc ipso illi lapideo adolescenti non absimile, quod ad naturam sanctioris vitæ senectutem vix inquam pertingamus, atque ita maneamus lapides.

In vestis Aaronicæ orâ infimâ inter campanulas aureas, mala punica purpurascabant: hæc inter arborum fructus excellunt, & rectè virtutum præmiis conferuntur; sed illa non ad supremam vestis marginem, non ad umbilicum, sed imam fimbriam appendebantur: ita præmium virtutis non incipientibus, non progredientibus, nec in medio hærescentibus, sed finientibus cedit. *Ego fideles usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

Itaque in omni bene beateque agendæ vitæ instituto consistat nos nobis ipsis decet, ut semper iidem sumus, in id & meliores sumus, eademque animi & majori semper alacritate curamus quâ cepimus. Si quo fortè vitii diverticulo, iustitiæ iter fuerit interruptum, rursum ad illud per penitentiam revertamur: quoniam autem revertendi facultas interdum morte præciditur, divertere periculosissimum, continuare semper tutissimum. Serviamus illi in sanctitate & iustitiâ coram ipso, omnibus diebus nostris. At nos nescio quam morosè vitæ nostræ seriem numeremus; longum nobis videtur triginta,

A quadraginta aut sexaginta annis, integros castosque mores perleverare; pæne tot sæcula quot annos computamus. Ad id levi morala nostra omnis elanguescit. Constantia. O homines pusilli animi! Noënum videte, iustitiam, perfectum, cum Deo ambulante. Hic cum molienda arce manum admoveret, quingentorum annorum erat. Finito sæculari opere illo, sexcentas jam ætates viderat; cum morti concederet, annos vitæ numerabat nongentos quinquaginta. Eo ævi constantissimam innocentiam perduxerat maturus hic celo senex. Ubi jam anni nostri sauculi, è quibus vel unicum innocentiae integrum donare, nimia nobis videtur liberalitas. A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino. *Psal. 129.* Melius est non cepisse, quam non finivisse. Nihil est quod non expugnet perimax opera, & intenta ac diligens cura. Hæc Christianorum vera demum est gloria, cum Christo posse dicere: *Opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam.* *Joan. 4.17.*

CAPVT IX.

Examen conscientiae commendatur Religiosis.

S. I.

Vos ego nunc maximè appello (sed reverenter & submisè) quorum leges quotidianum esse volunt hoc conscientiae tribunal. Hic ego oro & obsecro (nihil enim in me imperii) si quid facitis, id rectè & integrè facite. Animus domi suæ sit, vigilent oculi, perseverent genua, lingua suis partibus ne desit, opus suum faciant & manus, atque in pugillares, chartam, tabellas referant, si quid debitorum contractum, aut si quid rerum aliarum huc spectantium subnotandum est.

Inter profanissima veterum sacra clamabat olim præco: *HOC AGE.* Hoc ipsum quisque sibi sub noctem se verius oclamitet: *HOC AGE,* conscientiam tuam rimare, & omnes illius angulos excutere. Neque unquam decit quod timeris & excutias. Si Bernardo credimus, conscientia tam nostra quam aliena, abyssus & nox est imperscrutabilis. Ergo inquire in teipsum, de teipso fer sententiam non connivente oculo, attentisque auribus, *HOC AGE.* Sed actum te agere scias, nisi jam hoc unum, idque serid agas. Ergo hunc diem tuum recognosce, affectus insolentiores compece, marcentia in te excita, soluta constringe, concumacia dona cupiditates tuas iugula: & istis dicentibus, *Quousque eadem? responde, ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? remedia ante vultus quam vitia desinere.* Ego verò eo magis dicam, & quia recusatis perseverabo.

Hoc ergo agendum est, ut, quod censuram meretur, reprehendi & extirpari, quod laudem, commendari possit, & altius animo inscribi. Beatus, qui

Index ipse sui se totum explorat ad unguem,

Nil ut deliret amissus:

Cogitat, & iusto trutina se examine pensat.

Antequam veniat tibi somnus, inquit Chrysostomus, profer *Hom. 2. in in medium codicem, conscientiam tuam, & reminiscere peccata tua, si quid in verbo, seu in facto, vel in cogitatione peccasti.*

Cum Romano Sapiente hic quisvis optimè dixerit: *Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores vitæ cap. 17. meos oburgare.* O quoties per diem nosmet amittimus, & vagâ licentiæ errantes velut perdit, aut in Iræ, aut in Impatientiæ, vel etiam in Socordiae dominium impingimus. Vesper, quisquis voluerit revocare gradum, poterit, & à tam barbarâ servitute se vindicare. Inestimabile bonum est, suum fieri, & in seipsum habere maximam potestatem, nec ulli rei affectu nexum esse, nisi uni Deo, cui, an mens hominis se ita donarit, non otiosè ad conscientiae tribunal disquirendum. Hoc opus, hic labor, ut quod tunc faciendum, non oscitanter, non perfunctoriè, non somnulosè fiat. Quis enim non dixerit stultitiæ proprium esse, illud quod quis curâ & studio vix rectè faciat, hoc ignavè ac legniter facere, & aliò

corpus impellere, aliò animam. Quidquid obsequii Deo deferatur, id quam potest studiosissime & accuratissime deferendum est: dignissimum est Deus, in cuius cultum nervi omnes, cum animi tum corporis intenduntur. Nec in levi negligentia ponendum quidquid hic paullo negligentius curatur. Divinus Paulus precatur: *Orabo, inquit, spiritu, orabo & mente*. Nimirum in aliis satis fuerit partem hominis fatigari, hic totus homo nunquam satis laboraverit. Sedulos ministros vult Deus, & qui id quod agunt, tot agant. O Religiosi! an non saepe hoc conscientiae negotium remisit agitur, cum tedium, nausea, fastidium se insinuant, cum somnus & torpor obrepunt, cum cursim & obiter conscientia inspicitur? Gratiae aguntur Deo, sed languide; Lumen à Deo petitur, sed in oculis nictantibus & semilapsis jam nox est; Culparum venia rogatur, sed frigide & mente alibi occupata; Emendationis in posterum fit promissio, sed ea nec firma nec valde seria. Ita haec conscientiae questio & causa per transennam agitur, & dormitante iudice, à quo merito provocatio fiat ad vigilantem; ita rei accusatio, damnatio, castigatio somniculosam celeritate deperatur, jamque pedes ad lectum festinant. O Simon, dormis? O servi Numinis, haec acta diei clausula est, hoc ineunda noctis exordium? Aliquando ad unumquemque horum talium, vox venit non blanda: O Religiose, sic non potuisti, non dicam horam, sed nec unam horulae parte vigilare mecum? Nunc mors tibi dies & horas computat, tu cogita an non annis praeteritis sexcentis & amplius, conscientiae causam dormiens tractaris? difficile tibi non erat ad rerum novarum narratiunculas attentissimis auribus vigilare, at mecum per horulae partem rationes componere, fastidii plenum videbatur. O Religiose, rebus tuis confule, ne & illa vox te feriat: quia te non videns placuisti tibi, displicebis & mihi cum iudicaberis, & tibi cum ardebis.

Isaia 6. 21.
vers. 8.

Psal. 31. 9.

Virtutum
radices ex-
tipandae.

Idcirco sui muneris esse quisque credat cum Isaia profiteri: *Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem, & super custodiam meam stans totis noctibus: Confitebor adversum me iniquitatem meam, & Dominus remittet impietatem peccati mei*.

Dorothei consilium est, non fibras tantum nozarum amputandas, sed ipsas etiam virtutum radices & indagandas & extirpandas, quod sane nunquam fiet, nisi quotidianam vigilantiam conscientiae hoc examen quam exactissime instituat. Ergo, O Religiosi, Hoc AGITE quod agitis. Non satis hic inaequalem superficiem utcumque complanasse; ardentiori conatu opus, altius fodiendum est, & ad ipsas errorum origines penetrandum. Vigiliis haec res agenda & solertissima cura, nec parcendum operae: Nemini unquam sua probitas parvo fterit. Sane dormiendo vitia non dediscimus. Summum vitae gaudium bona conscientia; summum vitae supplicium mala conscientia; maximum vel in gaudiis tormentum, conscientiae laniatus; maximum vel in dolore levamentum, pax & tranquillitas conscientiae. Hanc quisque tanto curat impensius, quanto sincerius amat.

§. II. Idem Beatissima Virginis Sodalibus commendatur.

Leges etiam vestrae, O Sodales integerrimi, hanc vobis lineam ducunt, ad quam omne opus diurnum exigatis. At si bene calculum pono, triplex ferè inter vos est factio. Sunt qui dicant: Conscientiam sub quemlibet vesperem examinare, non vacat. Alii paullo protervius: Non lubet, etsi vacaret. Demum vero nomine sodales; Et lubet, inquit, & ut vacet, nos curabimus. Sed nescio an primi illi, his alteris censendi meliores. Inter illos & istos exiguum est discrimen, nisi quoddam illi excusationis mantelium praepandant culpa, non vacat, ajunt; isti socordiam aperte professi, dissimulare nolint vitium, non lubet, inquit. Itane vobis, O boni, non va-

cat? Nimirum ad alia omnia vacamus, praeterquam ad salutis negotium. Suas horas studiis, suas lullibus, & somno suas idque liberalissime partimur: suas sibi horas mensa habet, una conscientia nec horae quadrantem sibi ullà ratione impetrat. Ad quancunque negas abundamus tempore, cum verò à maculis eluenda conscientia, non vacat. Sic tempus avarissimam tenacitate virtutis studio negamus, quod turpissimam prodigiam, in somnum, in ludos, in confabulationes effundimus. Cum salutis res agitur, non vacat, cum sordes animi detergenda, non vacat; cum actiones praeterite diei magno emolumento remeriepda, non vacat; cum horae quadrans saluberrimè suipius notitiae dandus, tam angustum nobis tempus, ut nec tum vacet. Sic ad virtutem contendimus, inter vitia districti. Pudet dicere, honesta non colimus, nisi quantum vacat. At quantum premium nos expectat, si occupationes nostras, & mala haec tenacissima abrumparamus? Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundum nos ab omni inquinamento carnis & spiritus perficientes sanctificationem in timore. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra.

At sunt, quibus sua placet segnitie, etiam sine pallio. Nil excusationis opponunt, hoc labore supersedere se posse autumant, modò dicant, non lubet. Quod tantumdem est dicere, ac, nolo facere quod officii mei est, fodalium legis patere non volo, conscientiae tranquillitatem tanti non facio, ut eam his impendiis emam. Ah! miseri, quousque tandem vestrum illud ignavissimum, non lubet? Filii hominum usquequo gravi corde! Conscientiae puritas tanti est, ut opere pretium sit omnino, eam vel maximis laboribus, vel quantavis molestia redimere. Suppliciorum extremum est, in vitio sibi facere delicias, & mentem cauterio refectam gerere. Beatus Gregorius: *Quisquis, inquit, vitam suam custodiam negligit discutere, quae agit, quae loquitur, quae cogitat, aut despicit aut nescit, submergiti praesens non est, quia semetipsum quotidie exquirere atque cognoscere sollicitus non est. Ille autem veraciter sibi in praesenti est, qui se in suis actibus tanquam alium attendit. Nam sunt multa peccata quae committimus, sed idcirco gravia nobis non videntur, quia privato nos amore diligentes, clausi oculi, in nostram nobis deceptione blandimur*.

E veteri memoria in vos testes non producam: videte obsecro vel tantum fodales vestros alios, quibus hoc unice cura & cordi est, conscientiam quotidie in sincerum nitorem repurgare: nullum illi diem finiant, cui hanc clausulam non apponant: nullam illi noctem inchoant cui hanc praeparationem non praemittant; nunquam illi prius in lectum quam in seiplos descendunt: errores suos quotidie objurgant, quotidie aliquid ex vitii suis demere conantur. De his optime, quem modò dixi Gregorius: *Electorum est, inquit, actus suos quotidie ab ipso cogitationis fonte discutere, & omne quod turbidum profuit, ab incinis excicare. Meruunt in his quae se egisse meminerunt, & puniunt stendo, quod perpetrasse se intelligunt: timent subtilia divina iudicia etiam de his quae in semetipsis intelligere fortasse non possunt. Vident enim videri divinitus, quod ipsi in se per humanitatem non vident. Atque in hoc secreto interiori iudicii, ipsa mentis suae executione constructi penitendo ferunt quod superbiendo commiserunt. Ibi namque adversum se, quidquid se impugnat, enumerant: ibi ante oculos suos omne quod desleant coacervant: ibi quidquid per iram districti iudicii decerni possit, intuentur: ibi tot patiuntur supplicia quot pati merent, nec desit in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium quod punire reos suos plenius debeat*.

Mercatores sunt qui maria terrasque assiduis itineribus circulantur, nunc Romae, nunc Mediolani degunt, jam Parisios, jam & Constantinopolim appellant, domi suae vix unquam sunt. Pace vestra dixerim, tales & vos estis, vagà curiositate omnium domorum incolae, una conscientiae domo pertinaciter devicta, ita vix unquam

quam domi & apud vos ipsos estis. O Sodales, nusquam est qui ubique est, foris argus, domi talpa. Quam autem hoc congruum rationi, ut qui per diem tot aliis, vespere secum ipse, & cum sua conscientia loquatur. *Ingrederet & includere in medio domus tua;* monet Ezechiel. Tuca domus, arcanum conscientiae: miser est, & nec Deo, nec sibi vivit, qui hac domo habitare nescit, qui cum conscientia convenienda est, inertissimum illud obijcit, non lubet. Sibi dictum putet unusquisque sodalium, quod Hugo Victorinus in hac verba submonet: *Redi ad cor tuum, & subtiliter discute teipsum: considera unde venis, quod tendis, quomodo vivis, quid agis, quid amittis, quantum quotidie proficis vel deficiis;* quibus cogitationibus magis incursum, quibus affectibus tangeris, quibus tentationum machinis a maligno spiritu acriter impugnaris: & cum totum interioris & exterioris hominis statum plenè cognoveris, non solum qualis sis, verum etiam qualis esse debeas, de cognitione tui poteris sublevari ad contemplationem Dei. Conscientiae rationes quilibet bene vult subducere, quotidie subducatur: hoc ipso male curatur conscientia, quia rarius. Ah, quam male est extra legem viventibus, quidquid meruerunt, semper expectant. Nam conscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excoquitur. Quod iudicium ed certius punit, quod intergat, dolor excoquitur. Quod iudicium ed certius punit, quod intergat, dolor excoquitur. Quod iudicium ed certius punit, quod intergat, dolor excoquitur.

A Noli in via remanere, nosti retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit: retro redit, qui ad ea revolvitur unde iam abfcesserat; deviat, qui apostat. Melius ite claudus in via, quam cursor prater viam.

Laudata illa Moabitibus Ruth, ut facie paginæ testantur, collegit in agro usque ad vespem, & qua collegerat, virgâ vers. 17. cadens & excutens, invenit hordei tres modios. Constantia monet pertinax hic labor, & exigenda ab animo rationis sub sermone vespem. Quisquis es, hoc tibi metitudo persuade, non usquequaque omnia ex amussi & ad unguem te factum, quin a te facta limam admittant, imò exigant: quantumcunque industrius & solers sis, tamen tam puri feminis acervum non colliges, quin collectum diligenter excutere oporteat, quando multa facimus, quæ velut casta nux omni nucleo carent, & præter solam virtutis speciem nil habent in se pretiosi. Quam multi querunt scientiam, & pauci conscientiam! Verendum sanè, ne olim cum reddenda erit ratio, eveniat nobis

B quod infelicibus illis Ephraem, Jordanem transire molientibus. Hi namque a Galaaditis intercepti & interrogati an Ephraem essent, illis negantibus, imperarum porro, vernaculi idiomatis notam ederent, pronunciantque vocem *Sibboleth*, hoc est, spica grani plena. Hic miseris inasueti lingua non parebat, neque illi aliud enunciare poterant quam, *Sibboleth*, hoc est, culmus grano vacuus. E vocali hoc signo, hostes esse noscebantur, idè quæ statim apprehensi jugulabantur in ipso transitu. Et nos in ita perpetuo atque transitu sumus, è nostro in orbem profus alium & novum: neque fas transire ulli, quem non excipiat severum examen, in quo sola virtus non rejicitur. Animus à virtute vacuus, velut sterilissimus culmus ad incendia æterna desiccat. At verò quemadmodum spica licet prægnantes granis, ob paleam tamen sterilem societatem flagellis excutuntur, ita vix ulli actus humani tam puri ab omni de se actu & sorde, quin & in his pretiosum à vili, sincerum ab impuro sit discernendum. Ergo teipsum, tuasque actiones, mi Christiane cæde & excute; rejice paleam, remove omnia quæ maculant. Et sanè par esset, ut, quod Ruth fecit, trium modiorum mensuram quotidie comportares. Hos facit interpretes ajunt esse cogitationis puritatem, locutionis veritatem, optimæ operationis sinceritatem, ut diem totum sibi rapiant & sanctæ cogitationes, & colloquia utilia, & honestissimæ actiones unitus Numinis honori editæ. Et hoc ipsum nocturnæ discussionis pars erit videre, nam tres modios istos repleveris.

Omnes igitur cordis nostri recessus (inquit Cassianus) *jugiter perscrutandi sunt, & ascendendum in eos vestigia indagantione sagacissima retractanda.* Aureus ille orator ad idem gravissimè suos hortatus: *Et ne, inquit, ita simpliciter jejuniorum hebdomada prætereant, scrutemur suam quisque conscientiam, & rationem examinemus, & consideremus quidnam in hac hebdomadâ probe actum sit, quid in aliâ, & quale augmentum fecerimus ad sequentem, quas in nobis affectiones correxerimus.* Quod si vitam nostram non instruerimus, magnam animæ nostræ curam habentes, nihil nobis usus erit jejuniū vel inedia quam toleramus, præsertim si comperit fuerimus inferiores his, qui tantum studium colligendis opibus impendunt. Opus suum probe unusquisque. Unusquisque enim omni suum portabit. Suum opus, inquit Anselmus, non alterius examinet, v. 4. 5. & 6. ut Phariseus publicani. Neque tantum peccata, sed & actiones alias, quantumvis bonæ videantur, examinari vult Paulus. Deus quamprimum lucem creavit, inspicere illam & experiri voluit: *Et vidit Deus lucem, quod esset bona.* Quid luci cum hujusmodi experimentis non de bonitate illius constabat, maxime cum à Deo esset creata? Constabat omnino, sed ostendit hic bonus Deus, quâ ratione nostra nobis opera tentanda sint & experienda, quantumcunque bona illa & lucida videantur. Sunt quæ nitorem, non tamen naturam aut habent.

Christus

§. III. Idem aliis quibuscunque commendatur.

*N*emo hinc præmoliatur, se lege non teneri. Piacularis confessionis lex neminem habet eximium. Atqui verò huic ritè instituendæ, necessarium proorsus est, conscientiam excutere & in notitiam deducere delictorum. Istud sanè quod rarius, hoc & pejus fiet atque remissius ipsâ exercitatione in hanc industriam roboramur. Qui in te familiari neglectum omnem cavere vult, expensarum rationes quotidie inspicit, ubi moræ & dilationes crescant, rem familiarem decrescere necesse est. Idem proorsus hic, seipsum nosse non dicit, qui seipsum raro inspicit. Horologii equabilis ordo directricem manum quotidie postulat: conscientia sanitas quotidianis vult subsidii fulciri. Epictetus pulchrè submonens: *Quemadmodum, inquit, in ambulando caves ne clavum calcas, pedemve distorques, sic in degendâ vitâ cave, ne gubernatricem actionum, mentem tuam leas.* Quod si in re unaquaque observabimus, omnia cautius aggrediemur. At si spinam aut clavum pede indueris, an non eâ mox horâ, eo ceterè die extrahes, ne pars læsa in malignum ulcus supputet? ita pedi consulis. Et conscientiam si læseris (sepies enim in die cadet justus) non eodem mox die medicinam facies? mucronem subtilissimum pedi eximis, & lethale vulnus tolerabis in conscientia? Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis, ut ambuletis dignè, Deo per omnia placentes. In quæ verba insigniter Augustinus: *Discitis, inquit, quid est ambulare: Brevis dico, proficere, ne forte non intelligatis, & pigrius ambuletis.* Proficite, fratres mei, discite vos sine dolo, sine adulatione, sine palpatione. Non enim est aliquis intus tecum, cui erubescas & jactes te. Est tibi, sed qui placet humilitas, ipse te probeat. Proba & teipsum tu ipse. Semper tibi displiceas quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris, sufficit, & peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice.

Bona conscientia requiritur ex animi conscientia.

Trin. 4. 2. 4. r. 16. r. 17. r. 18. r. 19. r. 20. r. 21. r. 22. r. 23. r. 24. r. 25. r. 26. r. 27. r. 28. r. 29. r. 30. r. 31. r. 32. r. 33. r. 34. r. 35. r. 36. r. 37. r. 38. r. 39. r. 40. r. 41. r. 42. r. 43. r. 44. r. 45. r. 46. r. 47. r. 48. r. 49. r. 50. r. 51. r. 52. r. 53. r. 54. r. 55. r. 56. r. 57. r. 58. r. 59. r. 60. r. 61. r. 62. r. 63. r. 64. r. 65. r. 66. r. 67. r. 68. r. 69. r. 70. r. 71. r. 72. r. 73. r. 74. r. 75. r. 76. r. 77. r. 78. r. 79. r. 80. r. 81. r. 82. r. 83. r. 84. r. 85. r. 86. r. 87. r. 88. r. 89. r. 90. r. 91. r. 92. r. 93. r. 94. r. 95. r. 96. r. 97. r. 98. r. 99. r. 100. r. 101. r. 102. r. 103. r. 104. r. 105. r. 106. r. 107. r. 108. r. 109. r. 110. r. 111. r. 112. r. 113. r. 114. r. 115. r. 116. r. 117. r. 118. r. 119. r. 120. r. 121. r. 122. r. 123. r. 124. r. 125. r. 126. r. 127. r. 128. r. 129. r. 130. r. 131. r. 132. r. 133. r. 134. r. 135. r. 136. r. 137. r. 138. r. 139. r. 140. r. 141. r. 142. r. 143. r. 144. r. 145. r. 146. r. 147. r. 148. r. 149. r. 150. r. 151. r. 152. r. 153. r. 154. r. 155. r. 156. r. 157. r. 158. r. 159. r. 160. r. 161. r. 162. r. 163. r. 164. r. 165. r. 166. r. 167. r. 168. r. 169. r. 170. r. 171. r. 172. r. 173. r. 174. r. 175. r. 176. r. 177. r. 178. r. 179. r. 180. r. 181. r. 182. r. 183. r. 184. r. 185. r. 186. r. 187. r. 188. r. 189. r. 190. r. 191. r. 192. r. 193. r. 194. r. 195. r. 196. r. 197. r. 198. r. 199. r. 200. r. 201. r. 202. r. 203. r. 204. r. 205. r. 206. r. 207. r. 208. r. 209. r. 210. r. 211. r. 212. r. 213. r. 214. r. 215. r. 216. r. 217. r. 218. r. 219. r. 220. r. 221. r. 222. r. 223. r. 224. r. 225. r. 226. r. 227. r. 228. r. 229. r. 230. r. 231. r. 232. r. 233. r. 234. r. 235. r. 236. r. 237. r. 238. r. 239. r. 240. r. 241. r. 242. r. 243. r. 244. r. 245. r. 246. r. 247. r. 248. r. 249. r. 250. r. 251. r. 252. r. 253. r. 254. r. 255. r. 256. r. 257. r. 258. r. 259. r. 260. r. 261. r. 262. r. 263. r. 264. r. 265. r. 266. r. 267. r. 268. r. 269. r. 270. r. 271. r. 272. r. 273. r. 274. r. 275. r. 276. r. 277. r. 278. r. 279. r. 280. r. 281. r. 282. r. 283. r. 284. r. 285. r. 286. r. 287. r. 288. r. 289. r. 290. r. 291. r. 292. r. 293. r. 294. r. 295. r. 296. r. 297. r. 298. r. 299. r. 300. r. 301. r. 302. r. 303. r. 304. r. 305. r. 306. r. 307. r. 308. r. 309. r. 310. r. 311. r. 312. r. 313. r. 314. r. 315. r. 316. r. 317. r. 318. r. 319. r. 320. r. 321. r. 322. r. 323. r. 324. r. 325. r. 326. r. 327. r. 328. r. 329. r. 330. r. 331. r. 332. r. 333. r. 334. r. 335. r. 336. r. 337. r. 338. r. 339. r. 340. r. 341. r. 342. r. 343. r. 344. r. 345. r. 346. r. 347. r. 348. r. 349. r. 350. r. 351. r. 352. r. 353. r. 354. r. 355. r. 356. r. 357. r. 358. r. 359. r. 360. r. 361. r. 362. r. 363. r. 364. r. 365. r. 366. r. 367. r. 368. r. 369. r. 370. r. 371. r. 372. r. 373. r. 374. r. 375. r. 376. r. 377. r. 378. r. 379. r. 380. r. 381. r. 382. r. 383. r. 384. r. 385. r. 386. r. 387. r. 388. r. 389. r. 390. r. 391. r. 392. r. 393. r. 394. r. 395. r. 396. r. 397. r. 398. r. 399. r. 400. r. 401. r. 402. r. 403. r. 404. r. 405. r. 406. r. 407. r. 408. r. 409. r. 410. r. 411. r. 412. r. 413. r. 414. r. 415. r. 416. r. 417. r. 418. r. 419. r. 420. r. 421. r. 422. r. 423. r. 424. r. 425. r. 426. r. 427. r. 428. r. 429. r. 430. r. 431. r. 432. r. 433. r. 434. r. 435. r. 436. r. 437. r. 438. r. 439. r. 440. r. 441. r. 442. r. 443. r. 444. r. 445. r. 446. r. 447. r. 448. r. 449. r. 450. r. 451. r. 452. r. 453. r. 454. r. 455. r. 456. r. 457. r. 458. r. 459. r. 460. r. 461. r. 462. r. 463. r. 464. r. 465. r. 466. r. 467. r. 468. r. 469. r. 470. r. 471. r. 472. r. 473. r. 474. r. 475. r. 476. r. 477. r. 478. r. 479. r. 480. r. 481. r. 482. r. 483. r. 484. r. 485. r. 486. r. 487. r. 488. r. 489. r. 490. r. 491. r. 492. r. 493. r. 494. r. 495. r. 496. r. 497. r. 498. r. 499. r. 500. r. 501. r. 502. r. 503. r. 504. r. 505. r. 506. r. 507. r. 508. r. 509. r. 510. r. 511. r. 512. r. 513. r. 514. r. 515. r. 516. r. 517. r. 518. r. 519. r. 520. r. 521. r. 522. r. 523. r. 524. r. 525. r. 526. r. 527. r. 528. r. 529. r. 530. r. 531. r. 532. r. 533. r. 534. r. 535. r. 536. r. 537. r. 538. r. 539. r. 540. r. 541. r. 542. r. 543. r. 544. r. 545. r. 546. r. 547. r. 548. r. 549. r. 550. r. 551. r. 552. r. 553. r. 554. r. 555. r. 556. r. 557. r. 558. r. 559. r. 560. r. 561. r. 562. r. 563. r. 564. r. 565. r. 566. r. 567. r. 568. r. 569. r. 570. r. 571. r. 572. r. 573. r. 574. r. 575. r. 576. r. 577. r. 578. r. 579. r. 580. r. 581. r. 582. r. 583. r. 584. r. 585. r. 586. r. 587. r. 588. r. 589. r. 590. r. 591. r. 592. r. 593. r. 594. r. 595. r. 596. r. 597. r. 598. r. 599. r. 600. r. 601. r. 602. r. 603. r. 604. r. 605. r. 606. r. 607. r. 608. r. 609. r. 610. r. 611. r. 612. r. 613. r. 614. r. 615. r. 616. r. 617. r. 618. r. 619. r. 620. r. 621. r. 622. r. 623. r. 624. r. 625. r. 626. r. 627. r. 628. r. 629. r. 630. r. 631. r. 632. r. 633. r. 634. r. 635. r. 636. r. 637. r. 638. r. 639. r. 640. r. 641. r. 642. r. 643. r. 644. r. 645. r. 646. r. 647. r. 648. r. 649. r. 650. r. 651. r. 652. r. 653. r. 654. r. 655. r. 656. r. 657. r. 658. r. 659. r. 660. r. 661. r. 662. r. 663. r. 664. r. 665. r. 666. r. 667. r. 668. r. 669. r. 670. r. 671. r. 672. r. 673. r. 674. r. 675. r. 676. r. 677. r. 678. r. 679. r. 680. r. 681. r. 682. r. 683. r. 684. r. 685. r. 686. r. 687. r. 688. r. 689. r. 690. r. 691. r. 692. r. 693. r. 694. r. 695. r. 696. r. 697. r. 698. r. 699. r. 700. r. 701. r. 702. r. 703. r. 704. r. 705. r. 706. r. 707. r. 708. r. 709. r. 710. r. 711. r. 712. r. 713. r. 714. r. 715. r. 716. r. 717. r. 718. r. 719. r. 720. r. 721. r. 722. r. 723. r. 724. r. 725. r. 726. r. 727. r. 728. r. 729. r. 730. r. 731. r. 732. r. 733. r. 734. r. 735. r. 736. r. 737. r. 738. r. 739. r. 740. r. 741. r. 742. r. 743. r. 744. r. 745. r. 746. r. 747. r. 748. r. 749. r. 750. r. 751. r. 752. r. 753. r. 754. r. 755. r. 756. r. 757. r. 758. r. 759. r. 760. r. 761. r. 762. r. 763. r. 764. r. 765. r. 766. r. 767. r. 768. r. 769. r. 770. r. 771. r. 772. r. 773. r. 774. r. 775. r. 776. r. 777. r. 778. r. 779. r. 780. r. 781. r. 782. r. 783. r. 784. r. 785. r. 786. r. 787. r. 788. r. 789. r. 790. r. 791. r. 792. r. 793. r. 794. r. 795. r. 796. r. 797. r. 798. r. 799. r. 800. r. 801. r. 802. r. 803. r. 804. r. 805. r. 806. r. 807. r. 808. r. 809. r. 810. r. 811. r. 812. r. 813. r. 814. r. 815. r. 816. r. 817. r. 818. r. 819. r. 820. r. 821. r. 822. r. 823. r. 824. r. 825. r. 826. r. 827. r. 828. r. 829. r. 830. r. 831. r. 832. r. 833. r. 834. r. 835. r. 836. r. 837. r. 838. r. 839. r. 840. r. 841. r. 842. r. 843. r. 844. r. 845. r. 846. r. 847. r. 848. r. 849. r. 850. r. 851. r. 852. r. 853. r. 854. r. 855. r. 856. r. 857. r. 858. r. 859. r. 860. r. 861. r. 862. r. 863. r. 864. r. 865. r. 866. r. 867. r. 868. r. 869. r. 870. r. 871. r. 872. r. 873. r. 874. r. 875. r. 876. r. 877. r. 878. r. 879. r. 880. r. 881. r. 882. r. 883. r. 884. r. 885. r. 886. r. 887. r. 888. r. 889. r. 890. r. 891. r. 892. r. 893. r. 894. r. 895. r. 896. r. 897. r. 898. r. 899. r. 900. r. 901. r. 902. r. 903. r. 904. r. 905. r. 906. r. 907. r. 908. r. 909. r. 910. r. 911. r. 912. r. 913. r. 914. r. 915. r. 916. r. 917. r. 918. r. 919. r. 920. r. 921. r. 922. r. 923. r. 924. r. 925. r. 926. r. 927. r. 928. r. 929. r. 930. r. 931. r. 932. r. 933. r. 934. r. 935. r. 936. r. 937. r. 938. r. 939. r. 940. r. 941. r. 942. r. 943. r. 944. r. 945. r. 946. r. 947. r. 948. r. 949. r. 950. r. 951. r. 952. r. 953. r. 954. r. 955. r. 956. r. 957. r. 958. r. 959. r. 960. r. 961. r. 962. r. 963. r. 964. r. 965. r. 966. r. 967. r. 968. r. 969. r. 970. r. 971. r. 972. r. 973. r. 974. r. 975. r. 976. r. 977. r. 978. r. 979. r. 980. r. 981. r. 982. r. 983. r. 984. r. 985. r. 986. r. 987. r. 988. r. 989. r. 990. r. 991. r. 992. r. 993. r. 994. r. 995. r. 996. r. 997. r. 998. r. 999. r. 1000. r. 1001. r. 1002. r. 1003. r. 1004. r. 1005. r. 1006. r. 1007. r. 1008. r. 1009. r. 1010. r. 1011. r. 1012. r. 1013. r. 1014. r. 1015. r. 1016. r. 1017. r. 1018. r. 1019. r. 1020. r. 1021. r. 1022. r. 1023. r. 1024. r. 1025. r. 1026. r. 1027. r. 1028. r. 1029. r. 1030. r. 1031. r. 1032. r. 1033. r. 1034. r. 1035. r. 1036. r. 1037. r. 1038. r. 1039. r. 1040. r. 1041. r. 1042. r. 1043. r. 1044. r. 1045. r. 1046. r. 1047. r. 1048. r. 1049. r. 1050. r. 1051. r. 1052. r. 1053. r. 1054. r. 1055. r. 1056. r. 1057. r. 1058. r. 1059. r. 1060. r. 1061. r. 1062. r. 1063. r. 1064. r. 1065. r. 1066. r. 1067. r. 1068. r. 1069. r. 1070. r. 1071. r. 1072. r. 1073. r. 1074. r. 1075. r. 1076. r. 1077. r. 1078. r. 1079. r. 1080. r. 1081. r. 1082. r. 1083. r. 1084. r. 1085. r. 1086. r. 1087. r. 1088. r. 1089. r. 1090. r. 1091. r. 1092. r. 1093. r. 1094. r. 1095. r. 1096. r. 1097. r. 1098. r. 1099. r. 1100. r. 1101. r. 1102. r. 1103. r. 1104. r. 1105. r. 1106. r. 1107. r. 1108. r. 1109. r. 1110. r. 1111. r. 1112. r. 1113. r. 1114. r. 1115. r. 1116. r. 1117. r. 1118. r. 1119. r. 1120. r. 1121. r. 1122. r. 1123. r. 1124. r. 1125. r. 1126. r. 1127. r. 1128. r. 1129. r. 1130. r. 1131. r. 1132. r. 1133. r. 1134. r. 1135. r. 1136. r. 1137. r. 1138. r. 1139. r. 1140. r. 1141. r. 1142. r. 1143. r. 1144. r. 1145. r. 1146. r. 1147. r. 1148. r. 1149. r. 1150. r. 1151. r. 1152. r. 1153. r. 1154. r. 1155. r. 1156. r. 1157. r. 1158. r. 1159. r. 1160. r. 1161. r. 1162. r. 1163. r. 1164. r. 1165. r. 1166. r. 1167. r. 1168. r. 1169. r. 1170. r. 1171. r. 1172. r. 1173. r. 1174. r. 1175. r. 1176. r. 1177. r. 1178. r. 1179. r. 1180. r. 1181. r. 1182. r. 1183. r. 1184. r. 1185. r. 1186. r. 1187. r. 1188. r. 1189. r. 1190. r. 1191. r. 1192. r. 1193. r. 1194. r. 1195. r. 1196. r. 1197. r. 1198. r. 1199. r. 1200. r. 1201. r. 1202. r. 1203. r. 1204. r. 1205. r. 1206. r. 1207. r. 1208. r. 1209. r. 1210. r. 1211. r. 1212. r. 1213. r. 1214. r. 1215. r. 1216. r. 1217. r. 1218. r. 1219. r. 1220. r. 1221. r. 1222. r. 1223. r. 1224. r. 1225. r. 1226. r. 1227. r. 1228. r. 1229. r. 1230. r. 1231. r. 1232. r. 1233. r. 1234. r. 1235. r. 1236. r. 1237. r. 1238. r. 1239. r. 1240. r. 1241. r. 1242. r. 1243. r. 1244. r. 1245. r. 1246. r. 1247. r. 1248. r. 1249. r. 1250. r. 1251. r. 1252. r. 1253. r. 1254. r. 1255. r. 1256. r. 1257. r. 1258. r. 1259. r. 1260. r. 1261. r. 1262. r. 1263. r. 1264. r. 1265. r. 1266. r. 1267. r. 1268. r. 1269. r. 1270. r. 1271. r. 1272. r. 1273. r. 1274. r. 1275. r. 1276. r. 1277. r. 1278. r. 1279. r. 1280. r. 1281. r. 1282. r. 1283. r. 1284. r. 1285. r. 1286. r. 1287. r. 1288. r. 1289. r. 1290. r. 1291. r. 1292. r. 1293. r. 1294. r. 1295. r. 1296. r. 1297. r. 1298. r. 1299. r. 1300. r. 1301. r. 1302. r. 1303. r. 1304. r. 1305. r. 1306. r. 1307. r. 1308. r. 1309. r. 1310. r. 1311. r. 1312. r. 1313. r. 1314. r. 1315. r. 1316. r. 1317. r. 1318. r. 1319. r. 1320. r. 1321. r. 1322. r. 1323. r. 1324. r. 1325. r. 1326. r. 1327. r. 1328. r. 1329. r. 1330. r. 1331. r. 1332. r. 1333. r. 1334. r. 1335. r. 1336. r. 1337. r. 1338. r. 1339. r. 1340. r. 1341

Luc. cap. 9.
vers. 18.

Christus discipulos suos super famā suā examinans: *A* Quem, inquit, me dicunt esse turba? Idem & nostrum quis de se interroget: Et quem me ajunt esse cives mei? Quem expectatis, mi homo, respondebo. Ajunt te esse hominem potentem & madidum, vini amanti-
mum, & in dies paene singulos ebrium: & forsitan tu solus hoc ignoras? Aut dicunt te Veneris esse mancipium, ad omnem petulantiam & libidinem projectum, ore, oculis, manu increcundum: & forsitan tu solus hac ne-
scis? Aut, non negant te cetera probum, sed de parcum, sordidum, avarum Euctionem, qui multa pecunie longē sit appetentior, quam putre conscientia, avidior nu-
mi, quam calis: & fortassis te solum hac latent? Aut, constanter asserunt te hominem esse turgentis supercilii, ore asperum, gestu inflatum, ceremoniarum & pom-
pae cupidissimum, ostentatione & arrogantia plenum: & forte tibi uni hac ignota sunt? Aut, non equidem dis-
simulant te pacis & concordiae inimicum, omnis inju-
riae impatientem, ad amā & iram praecipitem ruere, difficillimē placari: & tu forsitan te talem ad hoc tempo-
ris non credebas?

*A*ut, plerique affirmant te dandis consiliis illustrem, politicum, comem; cetera te hominem tui sensus & ce-
rebri esse, pertinacem & aenae cervicis, nec religionis adeo tenacem; & fieri potest ut tibi soli hac nunquam innoverint? Aut, vox ferē omnium est, te quietis tam amantem, ut nihil tibi dulcius sit quam feriari & otio diffuere: & tu forte hoc virtutis in te non notas? Aut, fatentur plurimi, te precum quidem studiosum, sed pa-
tre familias incuriosē agere, & pecuniam utraq; ma-
nu insigniter dilapidare: & forte an tibi hac a nemine objecta? Aut, nemo est qui non accuset lividos dentes tuos, & oris mordacissimum acetum, quo omnium fa-
mam perfundi dicunt: & tu forsitan te talem ad hoc tem-
poris non credebas? & mansuetae linguae hominem?

Quid ergo contra sermones hos obducis? omnēsne falsi? Sepe fit, mihi crede, ut hominem sibi innotis-
simum, intus alii & in cute norint. Tu ergo tuam con-
scientiam quot diebus interroga, non mentietur: si illa
te reum pronuntiaverit, errores ne defende, sed emenda
& corripce: si infonem te absolverit, rumores populi
generosa patientia contemne. Conscia mens recti fa-
mae mendacia ridet.

Epist. ad
Secundum
Manich.

Augustinus olim intrepidē de seipso: *Senti de Augusti-*
no, ait, quidquid lubet, sola me in oculis Dei conscientia non
accuset. Idem, quicumque alius serenae conscientiae homo
liberrimē dicat; Loquantur de me alii quod volunt, mo-
dō me ad Dei tribunal defendat conscientia. At quo-
modo defendet eum à quo neglecta, oppressa, vix un-
quam loqui permittitur? Hic forte dicas, quanti sunt, qui
vix semel in anno, conscientiae suae potestatem faciunt
loquendi: & nos quotidianas illius accusationes tole-
remus? Et quid oro, Christiani, mala causae argumentis
pejoribus patrocinamur? Non est bonitas pessimis esse
melio-rem, aut effrenati nimis moderatorem; non inde
conscientia nostra erectior, quod ab aliis ea calcetur,
neque nos culpa eximit tantum aliorum neglectus. Jo-
bus consiliis sanioribus usus: *Verumtamen*, inquit, *vias*
meas in conspectu ejus arguam, & ipse erit salvator meus. Et
annexa causa: *Verēbar*, inquit, *omnia opera mea, sciens quod*
non parceres delinquenti. Ut tuum, o mi Deus judicium
praeverterem, diebus omnibus meipsum judicavi, &
velut à deprehensio reo poenas repeti.

Job cap. 13.
v. 15. & 16.
& cap. 9.
vers. 28.

Chrys. to. 1.
hom. 46. ad
pop. Antioch.

Pulcherrimē & ex natura rei de hoc disserens Chry-
sostomus: *Est tibi tribunal*, inquit, *multum habens emolu-*
mentum, & nullam referens accusationem. Constitute super
conscientia judicantem rationem, & in medium omnia tibi pa-
trata propone, anima tua peccata scrutare, & poenas exige dili-
genter, & dic: *Quamobrem hoc, & hoc ausa es?* Et si hac qui-
dem fugiat, aliena discentia, dic ad eam: *Non de his te judico,*
non pro his venisti te purgatura. Quid enim si ille malus? quare

tu hoc, & hoc admisisti? responde, noli accusare, tua consideres,
non aliena. Et eam in hanc anxietatem agas continue. Postea,
si nihil quod dicat, habeat, sed refugiat; dilania flagellans eam
quasi quandam ancillam insolentem, & fornicantem: & quoti-
die judicium hujusmodi constitue (quotidie, nota Gerarde,
quotidie) & ignis flumen designa, veneniferum vermem, tor-
menta reliqua: nec eam amplius finas diabolo copulari, nec im-
pudenter loquentem toleres. Ille, venit ad me, ipse mihi tendit in-
fidias, ipse me tentat, sed dic ei: Nisi tu velis, illa omnia superflua.
Quid si rursum dicat: *Corpori connexa sum, carnem induta,*
mundum habito, in terrā commoror, dic ad ipsam: Hac omnia
sunt excusationes & prae-textus. Nam & ille carnem erat inda-
tus, & ille mundum habitans, & in terrā conversans, probabili
fuit: quin & tu ipsa, cum bene te gesseris, carne circumdata id
facis. Quod si dolcat hac audiens, ne tollas manum: non enim
moriatur, si perieris, sed eam ex morte erues. At si rursum
dixerit, quod ille exacerbavit, ei responde: sed tibi licebat non
exacerbari. Certe frequenter iram compressisti. Si dixerit, quod
B illius species me sublevavit, dicas ei, sed tu poteris continere, pro-
pone victos, propone primam mulierem quae dixit: Serpens de-
cepit me, nec à crimine liberatam. Cum autem hac examina-
veris, adfit nemo, nemo tumultuetur: sed sicut iudices sub velis
judicant sedentes: sic & tu pro velis, quietis tempus & locum in-
quire. Et parvorum magnas exige poenas, ne magnis inquam
approximes. Si per singulos hoc feceris dies (observa iterum
Gerarde, singulos dies) cum fiducia stabis ante tremendum
illud tribunal.

Ita verbum ē verbo expressit Chrysostomus, qui unā
gravissimē questus: *Sed nos*, inquit, *non ita facimus, sed*
omne contrarium. Nam simul atque reclinati sumus, omnia
versamus secularia, & hi quidem immundas inferunt cogita-
tiones, hi verō senora & commercia, & corruptibiles curas. Ita
somnia pessimē auspicamur, inter vanas, avatas, invi-
das, inter impuras & sordidas cogitationes. Ita nec dor-
mimus quidem sine vitio, cum tam vitiosē obdormi-
scimus.

C Hoc est quod Christus toties repetitis clamoribus *Mate,*
incutiat: Vigilate & orate, quia nescitis diem neque horam,
quā Dominus vester venturus sit. Et vos estote parati, quia quā
horā non putatis, filius hominis veniet.

Pestilentissimē incogitantia, & inexplicabilis auda-
cia est, conscientiam agram, & letalis culpa, vel unica
reā, ad lectum deducere, ac plumis se sepelire, nec eam
prius Numinis offensas deprecari, & cum Deo in gra-
tiam redire. O mortalium miserrime, peristi, & aeternum
peristi, si nox hac tibi sit ultima. Et cujus promissis
securus, post hanc plures tibi noctes polliceris? Diebus deducis
paene singulis immatura efferuntur funera; morte subiti-
tā hinc illic plurimi rapiuntur ad tribunal, & tu nihil-
ominus offensus & irato tibi Deo, lectum temerarius
irruis! Ah, infelix, quā non ludendum est cum *Eterni-*
tate! Levi obstaculo aut concussu, momento unico spi-
ritus intercipitur, & omne tuum vivere consumptum
est: cras cadaver tuum in sandapila, animus erit in ge-
hennā, si non prius peccatum excludas, quā somnum
admittas. His sese periculis subducit, qui sopori se per-
missurus, ante ferō exvigilat, & quicquid per diem no-
xarum navorumque contraxit, dolore abstergit &
emendationis proposito.

Hic talis licet ea nocte vitam finiat, vitā tamen bea-
tiorē non exidet. Ergo vigilare, quia nescitis neque diem ne-
que horam: *Estote parati, quia quā horā non putatis, filius ho-*
minis veniet.

Sermonem, Gerarde, unā cum die finiamus. Lux hac
abiit, sed non sine linea, quod tibi mihi gratulor.
Longus fui, fateor, sed praedixi hoc futurum, & ideo
longam à te patientiam postulavi. Ego quidem oppidō
fessus sum dicendo, sed non dubitem, quin tu etiam au-
diendo. Utrique fatigationem somnus eximet, sed som-
nus quem praecessit Examen conscientiae, ut non do-
ceamus tantum facere, sed & faciamus.

LIDER

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Ingressus ad sermonem de cultu celitum.

Polychronius, Gerardus.

POLYCHRONIVS.

Iam primum ad conscientiae tribunal exegimus: hunc alterum Divis Celitibus dicabimus. Ante omnia velim audire exte, & quæso ignosce quaestioni, Gerarde: Christianus es? GERAR. Sum. Pol. Catholicus? GERAR. Sum. Pol. Ergo jam peroravimus ma-

Nullo
Catholi-
cus nege-
re Celitus
esse vene-
randos.

Hier. 19. 13.
ad Rom.

Gregor. de
Laud. 5. A.
thanas. dial.
1. 1.

Salomon
plures
deos vene-
rari est.

Tripliter
dicitur di-
vinitas
divis ha-
beretur.

Amicus pri-
mus admis-
sus no-
bis exiit.

gnam partem. Nemo Catholicus sanguinis fuit unquam, qui Celites negaret esse venerandos. An nos damna-
bimus, quidquid omnia retro annorum sæcula proba-
runt: Laus Sanctorum, Laus Dei, qui omnis sanctitatis
fons est & origo. Quidquid honorandum aut com-
mendandum in Divis est, Dei donum est: quidquid
igitur honoris aut cultus Celitibus impenditur, id omne
in omnium auctorem Deum meritisimam pensionem
refunditur. Laudatio servi, honor est Domini. Quod
beatus Hieronymus discretè affirmans: Honoramus, in-
quit, reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres, adore-
mus: honoramus servos, ut honor servorum redundet in Domi-
num, qui ait: Qui vos suscipit, me suscipit. In eandem senten-
tiam beatus Gregorius Nazianzenus concedit, & Atha-
nasium, inquit, laudans, virtutem laudabo, quoniam omnes
virtutes complex suo tenet. Virtutem autem laudans, Deum
laudabo, à quo virtus ad homines promanar, cuiusque beneficio
nobis contingit, ut ad eum per cognitam illuminationem eve-
hamur, vel potius revehamur.

§. I.

Salomon humanæ sapientiae miraculum, in eum
eritorem à feminis fascinatus est, ut pro uno, pluri-
mos deos venerari ceperit. Roma caput Orbis, & ve-
ræ religionis nunc Antilista, olim eò prolapsa est abo-
minandæ pietatis, ut diversorum deorum ipsa triginta
millia percensuerit nominatim & coluerit. Proh quæ
ista & quam vilis deorum annona! alii longius etiam
progressi infinitos pane deos posuere; alii nullos: pro-
videntes alii, aliqui otiosos. Nos, quotquot Christiani
sanguinis censemur, Deum unum agnoscamus, Divo-
rum longè ultra triginta millia veneramur. Sed aliud est
Deus, aliud Divus, qui quidquid honoris habet & or-
namenti, habet à Deo.

Prisco ævo diversi generis amici numerabantur.
Erant, quos Prima admissionis amicos dixere: Alii secun-
dæ, tertie alii vocabantur, scilicet ex ordine quo admis-
tebatur. Tiberius Imperator, ipse amicos solitus descri-
bere in tres classes, & ab hoc more admissiones dictæ.
Si hæc infima divinis fas conferre, Deus etiam amicos
numerat, ferè triplici classe distinctos. Amicos tertie
admissionis dixeris, qui in gratia sunt apud Deum, sed
etiamnum inter mortales degunt. Istos verò secundæ
admissionis nuncuparis, qui vitæ functi & cælo destina-
ti, sed necdum cælo admissi. At illos velut primæ admis-
sionis familiares jure veneramus, quos Deus cælo jam
recepit, beatissimis sedibus locavit, & verè admittit in
conspicuum. Ethos sciamus auxiliari nobis & nosse, &
velle, & posse. Preces nostras audiunt, miseras & erum-
nas nostras vident, idque in eo qui videt auditque om-
nia. Deus illis voluntarium speculum, & theatrum lon-
gè quàm amplissimum est, in quo eis universa, prout
sunt, repræsentantur. Hæc illi assidue contuendo, incre-

A dibili prorsus voluptate perfunduntur. Beati utique im-
mortali lumine circumfusi, & plura & clariùs cernunt
in Deo, quàm ullus olim prophetarum. Atqui prophætæ
ea viderunt quæ esse deficerant, & præviderunt quæ
nondum erant.

§. II.

Uergero Celites, qui omni genâ felicitate circum-
fluunt, ea nesciant quæ ad ipsos spectant, quæque
ab ipsis sciri cupiant ii, qui opem illorum implorant?
Helias clarissimus Hebræorum vates jam in sublime 2. Paral.
curru igneo fuerat evectus & tamen quid Joramo Re- 2. 21. v. 12.
gi eventurum esset cognovit, & ad eum super futuro
statu litteras scripsit. Divinus Paulus à Corinthiis corpore
aberrat, iisdem tamen præsens animo; & iste nunc
caelestis gloriæ jubat indutus, rerum inscientiæ labore?
An non primus à Christo Pontifex Petrus Christianis
promittit, non modò se dum viveret, sed & mortuum
uniuscujusque illorum memorem fore? Dabo autem ope- 2. Pet. c. 1.
ram, inquit, & frequenter habere vos post obitum 1. 13.
MEVM, ut horum memoriam faciatis. Istud promissi probè
cepit Chrysostomus, eaque de causâ, die Principibus
Apostolis Petro & Paulo natali, suis Petrum verbis
compellat, monèturque fidei & pollicitationis, ut qui suis
discipulis promississet, eorum se haud immemorem, post
discessum è vitâ futurum. Ergo norunt Beati quinam
opem illorum implorant; ergo nil obstat quâ notitiam
hanc, quo minus auxiliari nobis possint. At jam cælo in-
juriam fecerit, qui beatissimam illius familiam non qui-
dem neget id nosse, sed nolle affirmet: Caritas nunquam 1. Cor. c. 13.
excidit. Caritas apud illos nunc auctior, inviolabili cursu 8.
æternitatis manet intermemora. Et nos pronissimam eorū
in mortales voluntatem in dubium vocemus? Verè &
venustè Cyprianus: Magnus, ait, illic nos cædrum numerus Cyp. lib. de
exspectat, parentum, fratrum, filiorum; frequens nos & copiosa mortalit.
illic turba desiderat, jam de sua immortalitate secura, & adhuc
de nostrâ salute sollicita. Quis autem cum ratione ambigat, de
amplissimâ eorum potestate gratiaque apud Deum, à quo, ut
cant vates Regius, Constituti sunt principes super omnem ter- Psal. 44.
ram. Ita iis ipsis olim per Joannem arcanssimorum con- vers. 17.
scium promittit: Qui vicerit & custodierit usque in finem ope- Apoc. cap. 2.
ra mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas. Ergo ju- vers. 26.
vare nos norunt, & volunt, & possunt.

CAPVT II.

Cultus Celitum contra opiniones asseritur.

GERARDVS.

Obfecro, Polychroni, bonâ tuâ veniâ, liceat mihi,
sicut heri pigrum, sic hodie hæreticum agere, &
quæ strictim in fundamentum à te prolata, tricorni
ariete concutere.

Placidissimam quietem Divorum turbati necesse est,
si ad hominum vota vocisque animum debeant atten-
dere, cum alioqui immensissimæ voluptatis suavitudine
sic absorbeantur, ut aliò mentem nequeant avocare.
Hoc primum: & alterum cornu. In Christum Serva-
torem eâ ratione injuri erimus, si aliis insuper advoca-
tionem nostram committamus. En & tertium. Nihilum
est in divinis oraculis edictum quod ab eis opem & tu-
telam jubeat exposcere.

§. I.

POLYCHRON. Gossipio, non ferro præfixus est hic tuus
aries. Et ò fatuam religionem! beatatum mentium,
quæ Deo felicissimè potiuntur, vim & efficientiam eo
modulo metiri velle, quo nostros animos corporum cu-
stodiâ & concretionem impeditos. Quid in mortalitatis
mala superos adoptamus? hac quidem ratione Angelis,
vix

vix liberum ullum tempus aut solutum foret, si huma-
nae calamitates illorum continua felicitati obstarent.
Sic & alii Caelites aeternis deliciis immersi, vix mutuos
in se aspectus fletere auderent, si hac reciprocari amo-
ris benevolentia, à divinis amplexibus abstraherentur.
Somnia sunt hæc, quæ nostros mores affingunt cælo, &
quod terra patitur, id fieri putant inter sidera. Alii mo-
res supra nos sunt, & vitæ ratio nostræ longe dissimili-
ma. Beatissimæ cum Angelorum tum hominum men-
tes, in eo quem nunquam videre desinunt, dilucidè vi-
dent, quæ ad illos pertinent omnia, tanquam lineas in
suum centrum coeuntes, cum inferior hic mundus per-
fectè contineatur & distinctè representetur in arche-
typo illo infinitæ capacitatis mundo. Gregorius de An-
gelis: Interius, inquit, exteriusque sciendo diffusi sunt, quia
ipsum scientia fontem contemplantur. Quid enim de his quæ
scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt? Et de beatis
aliis: Quia, inquit, in aeterna hereditate omnes communem cla-
ritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt?

§. II.

Sed tui arietis cornu alterum retundo. Palam & li-
berrimè fatemur cum Doctore Orbis: Unus Deus,
unus & mediator Dei & hominum, homo Christus JESVS.
Hic humane gentis Advocatus, Mirabilis, Unus, Absol-
utus est, qui suo & nomine & auctoritate loquatur.
Sed negare inferiores alios velut sequestratos & proxene-
tas, quos eò prodixerit suprema Christi auctoritas, di-
vinis paginis planè non repugnat. An non Moyses sua
voce divulgans: Ego, inquit, sequestratus & medius fui inter
Dominum & vos, in tempore illo. Propter hanc eandem ra-
tionem Basilus in Nicæno Concilio secundo laudatus,
Apostolos & Martyres vocat Mediatore, eorumque
opem implorandam docet his verbis: Qui aliquā premit-
tur angustia ad hos confugiat, qui rursus letatur, hos orat; hic
ut à malis liberetur, ille ut duret in rebus lætis. Eleganter Gre-
gorius Nyssenus Theodorum clarissimum martyrem
obsecrat, ut immanitatem Scythicam armatorumque cu-
neis Orienti jam imminentes suis precibus avertat: Ut
miles, inquit, pugna pro nobis, ut martyr pro consensu utere li-
bertate loquendi &c. Admonet Petrum, excita Paulum, Ioan-
nem item theologum ac discipulum dilectum, ut pro Ecclesiis
quas constituerunt, sint solliciti. Chrysostomus, Regum &
Principum, Constantinii Magni præcipuè pietatem in
Divos dilaudans: Et ille, inquit, qui purpuram gestat, ad se-
pulchra illa se confert, ut ea exosculetur, abiectione fastu stat
supplex, sanctosque obsecrat, ut ipsi apud Deum pro se inter-
cedant. Sed mens mihi non est præsecutorum Patrum, qui luculen-
tè idem testantur, syllabum hic texere. Quod si censura
sit ingeniorum, is ego facillè crediderim, quibus persuasum
est, neminem ullum Origenis aut Augustini inge-
nio par unquam habuisse. Igitur quid Origenes, quid
Augustinus hac in re sentierint, narratione brevi, sed fi-
delissimè pandam. Origenes: Incipiam, inquit, me genibus
prostrare & deprecari universos Sanctos &c. O Sancti Dei,
vos lacrymis & sletu pleno dolore deprecor, ut prociatis misere-
cordiis ejus pro misero &c. Hec mihi, Pater Abraham, depre-
care pro me. O beate Iob vivens in perpetuum apud Deum, &
victor permanens in conspectu regis Domini, ora pro nobis. Au-
gustinus multò clarissimè hanc in Divorum poscendâ
ope religionem firmat, & Iobi verba sic interpretatur:
Misereamini mei, saltem vos amici mei. Angelos videtur postu-
lare, ut pro eo deprecantur, aut certe sanctos ut pro penitente
orent. Et Augustinus ipse Divi Cypriani auxilium implo-
rans: Adjuvet itaque nos, inquit, orationibus suis in istâ carnis
mortalitate, tanquam in caliginosâ nube laborantes, ut donan-
te Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur. In opere
illo nobilissimo de Civitate Dei, hanc formulam con-
fecta precatio (O Sancte, memor esto mei) ore omnium
Christianorum usurpari affirmat his verbis:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Prorsus tanquam eis diceret, quod frequentatur ore
Christiano, cum se cuique Sanctorum humilis quisque
commendat & dicit, Memor esto mei, atque ut id esse possit,
promerendo efficit. Et: Cum itaque recollit animum ubi sepulchrum
sit carissimi corporis, & occurrit locus nomine martyris venera-
bilis, eidem martyri animam dilectam commendat recordans
& precantis affectus. Ideo idem Augustinus, ad sublidium
à constantissimo martyre Stephano petendum hortatur, facilis enim orationes illius pro orantibus quam
pro lapidantibus admittendas. Et: Injuria est, inquit, pro
re pro martyre, cuius nos debemus orationibus commendari.
Nam, Sanctorum martyrum orationibus propitiatur Deus pec-
catis populi sui. Omnes martyres qui cum Deo sunt interpellant
pro nobis. Non transeunt eorum interpellationes, nisi cum trahit per
gemus noster. Gaudeant de vobis qui orant pro vobis. Num
tibi, Gerarde, solem clarior meritis illustrioribus radiis
vis allucere? nihil capis, qui hæc non capis.

§. III.

Quod tertio loco divinas paginas requiris, en di-
ctorum testes. Vates Hebræus Baruch: Domine Deus
omnipotens, inquit, Deus Israel, audi nunc orationem mortuorum.
omnium Israel, & filiorum ipsorum qui peccaverunt ante te. Ob-
serva mihi verba, orationem mortuorum. Ergo etiam mor-
tui orant? Utique, sed ii qui jam vivunt supra cæleas
illas stellarum plagas. Laudatissimus dux Judas Machabæus
per quietem vidit Oniam Pontificem passis mani-
bus pro populo supplicentem. Proximè hunc alius senio
& majestate venerandus assistebat, quem Onias velut
digito designans: Hic est, inquit, qui multum orat pro populo.
& ipsa universa sancta civitate, Hieronimus propheta Dei. Quia
& ipse purpuratus epulo in flammis pro fratribus ro-
gat, ne & ipsi veniant in locum illum tormentorum: Et Pe-
trus ac Paulus in summis beatorum delictis, jam ex toto
securissimi, tacebunt? Hoc sensu Hieronymus ratioci-
natus: Sanctus Paulus Apostolus, inquit, ducentas septuaginta
sex animas sibi dicit in navi condonatas, & postquam resolutus
esse cepit cum Christo, nunc ora clausurus est, & pro iis, qui
in toto Orbe ad Evangelium suum crediderunt, nutre non po-
terit? Divino pariter imperio Iobi tres cognati ad Jo-
bum sic ablegantur, Sumite vobis septem tauros, & septem
arietes & ite ad servum meum Iob, & offerre, holocaustum pro
vobis, Iob autem servus meus orabit pro vobis: faciem ejus susci-
piam, ut non vobis imputetur stultitia. Ergo numinis iram
mitigabit homo, etiamnum sceleribus obnoxius, & ci-
vis jam celo donatus, jam Numinis proximus, id non
possit? Tot in celo potentissimi oratores nullam mor-
talitatem nostræ gratiam exorabunt? tam copiosa fra-
grantiæ nubes factoribus nostris mederi non poterunt?
quid autem sunt calitum preces, nisi odorum suavissi-
ma congeries? Hoc eis nomen tribuit beatissimus Joan-
nes, &: Habentes, inquit, singuli citrillas & phialas aureas
plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. Ergo,
Gerarde, hæreticam larvam quam sumpteras, jam tuto
ponere licebit iterum, & certam Divorum opem agno-
scere. GERARDE. Si ergo Caelites colendi, an non cum
delectu id faciendum? an non alii præ aliis veneratione
afficiendi? num alius alio non sublimior est in sedibus
Beatorum?

CAPVT III.

Quinam Caelitum præcipuè colendi.

POLYCHRONIVS.

Hic videri possumus in ipso limine offendere & er-
rare, dum quærimus ne erremus. Audio scripto-
rem sacrum qui moneat: Noli etiam inquirere de meritis
Sanctorum, qui alio sit sanctior, aut qui maior fuerit in regno
celorum? Quidam zelo dilectionis trahuntur ad hoc vel illi
ampliori

ampliori affectu, sed humano potius quam divino. Magnum est vel minimum esse in calo, ubi omnes magni sunt, quia omnes sunt Dei vocantur. Sed pace tuâ, ô magne, & ô sancte scriptor, præceptis tuis nil refragatur nostra quæstio: Non illorum dignitates distinguere, sed nostrum obsequium instruere animus est. Nec malè hic credam, me omnium voce loqui, si dicam secundum Christum Jesum qui orbem restauravit suo sanguine, matrem Christi, & beatissimas illas mentes, Angelos præcipuè esse venerandos. Hoc ratio, hoc auctoritas sacræ paginæ, hoc priscorum Patrum volumina, hoc omnis antiquitatis consensus docet. Sit, qui neminem Divorum norit, matrem Dei, Deoque proximum famulatum, Angelos ignorare non potest. Non nescio Chrysostomum in beati Pauli tutelam misisco affectu transiisse, cujus & iconem in suo musæo assidue oculis voluit obversari. Scio Sanctos Philippum & Joannem Baptistam à Theodosio Imperatore præcipuè veneratione cultos. Novi Paulum Elcanum Sancto Nicolao & sanctæ Catharinæ devinctorem quam Divis aliis. Non me latet à beatâ Elisabethâ Hassiæ Landtgraviâ, Joannem Evangelistam in Divum tutelarem adscitum; & regem Angelorum Edwardum, nulli hujus Apostoli nomine petenti, quidquam negare solitum. Non ignoro Hungum regem Piætorum divo Andree, Carolum Siciliæ regem divæ Magdalene, Constantiam Constantini Imperatoris filiam divæ Agneti virginis, Zimiscam Imperatorem divi Georgii & Theodoro martyribus, Urbanum II. Pontificem divo Benedicto singulariter devotum extitisse. Pari ratione alii alios sibi patronos delegerunt. Omnes bene & piè. Sed neque noster, puto, errabit amor, si præ Divis aliis omnibus, ad Beatissimam Virginem, Dei matris, sanctorumque Angelorum patrocinium confugiamus. Gerarde, si piè vivere & sanctè mori in animo nobis est, à matre Dei & ab Angelis deprecationem efflagitemus: perire non potest qui tales sibi conciliaverit patronos. Ita ego quidem inter Cælites, Matrem Domini, & sanctos Angelos singularibus obsequiis censeo nobis in amorem devinciendos. Utrumque paulò explicatius nunc doceo.

§. I.

Virgo beatissima, Dei mater MARIA, nullius preces aspernatur, in omnes beneficiorum dives est. Quò major rogantis est miseria, hoc amplior dantis misericordia. Pulchrè & cum sensu Bernardus ipsam, inquit, sequens non devias; ipsam rogans non desperas; ipsam cogitans non erras; ipsa tenente non corrui; ipsa protegente non metui; ipsa duce non fatigari; ipsa propitiâ perveni. Ille solus hujus virginis laudes sileat, qui fideli prece appellatam suis necessitatibus senserit defuisse. Illud in hac Virgine admirandum, & opulentissimæ gratiæ illustrissimum argumentum. Ad eam in hujus Virginis vultu & augusta venustas, & verecunda Majestas certabant, ut vel solo aspectu, vel ipsis tantum oculis etiam muta concionatur, & aspicientis se animo castissimam flammam subiceret. Neque solum omnes sui spectatores, ad pudicitiam mirificè accendebat, verum etiam si quid obseceni ignis in spectantium mente sæviret, protinus suo vultu, velut frigidâ, extingueret. Auctores hujus & testes complures sunt. Hinc forsitan antiqui Patres, contra carnis maligniores illecebras, Virginis hujus imaginem, velut virtutis speculum, aspiciere, tam potens quam suave remedium contebant. Hinc illa Clarevalensis Præfatus assidua exhortatio. *Respice Stellam, voca MARIAM*. Proxima Numini hac Virgo est, quæ Numen peperit, quæ terris Deum dedit. Cum hanc Virginem laudamus, feliciori encomio ad Deum assurgimus. Et quam laudem hac Virgine dignam humani oris paupertas reperiat? Sole clarior, Lunâ pulchrior; cælum premit, sideribus cingitur. Verè hortus conclusus, & pa-

Tom. I.

A radibus voluptatis, in horto floridior, & paradiso amœnior est. Propinquo Numine potentissima, virginis flore pulcherrima, in totâ rerum universitate eminet, quam pulchra tam benigna, quam potens tam propitia. Ut Deum caperet, cælum major esse debuit: sic Deum concepit utero, & enixa est, ut cælum in terram traheret, & castissimis visceribus auream immensamque cæli majestatem vinciret.

At cum de Virgine hac dixerimus omnia, tacuisse plura videbimur innumeris & æternis virtutum facibus collucet. Quidquid præconii & laudis, quidquid ornamentorum & nominum per quoscunque titulos ingressi, in hanc Divam congesserimus, majus tamen elogium non suppetet, quam unum illud naturæ ipsi obstruendum, MATER & VIRGO, Mater Dei, Virgo perpetua, Virgo sine exemplo, Virgo sine pari, omnibus antistans, nec primam habere similem visâ, nec sequentem; inter sanctas sanctissima, inter putas purissima, cælesti prodigium, Virtutis speculum, Mundi miraculum, Orbis utriusque gaudium.

§. II.

Vaticinatur olim de se Virgo beatissima: *Beatam me Luc. cap. 1. dicent omnes generationes*. Ab ævo in ævum licerit. *vers. 48.* Vel hostes tui, ô Virgo! præconium tuum augebunt. Tu illa regina cæli, terræ, maris. Tu Angelorum hominumque domina. Tu fons misericordiæ uberimus. Tu intermerata mater, & humani generis sospitatrix perpetua, semper fovendis mortuâs munifica, dulcem matris affectionem miserorum casibus dispensas. Nec dies, nec quies ulla, ac ne vix momentum quidem tenue tuis transcurrit beneficiis otiosum, quin eos qui tuam opem in clamant, mari terræque protegas, & depulsis vitæ procellis salutarem porrigas dextram. Te superi colunt, ob servant inferi. Tu solem illuminas, Orbem exilaras, tartarum calcas. Tibi respondent sidera, ancillatur terra, serviunt elementa. Supra te nihil nisi Deus est, infra te est, quidquid Deus non est. Tu luna ab illo sole proxima. *Beatam te dicunt omnes generationes*. Quot enim librorum volumina, quot per orbem templa, quot divites templorum aræ, quot sacundi tituli ac donis parietes, quot sacrorum hominum cætus, quot piorum juvenum sodalitia te colunt, tuas laudes commemorant, tuis honoribus deserviunt? *Beatam te dicunt omnes generationes*. Omnibus retro sæculis, omnes hominum ordines, ubique terrarum & locorum te Domini Matrem, religiosissimo cultu venerantur. Una ubique Virgo es, sed materni diviniq; affectus ignem locorum varietate multiplicas, templa ornas, scholas erudis, domos protegis, imple Orbem beneficiis, virtutibus, gratiis, miraculis. Nimirum ab uno jubate innumeri emanant radii. O stella maris, quot naufragos servasti? quot perditos in salutis regnum revocasti? Mater es omnium qui cupiunt esse filii. O Magna! ô Admiranda! quæ in omnes esse benefica per te vis, per filium autem potes: ô verè animatum cælum! ô abyssus gratiæ! ô Mater Dei! Nemo hanc matrem coluit, & servus fuit; agnosceit illa nomen suum amabile, & in cultores derivat: reddit affectum, & filios appellat.

Et hanc Divam, Gerarde, præ Divis omnibus colamus, assiduâ sed non perfundoriâ pietate. Totis, inquit Bernardus, medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, de Nativitate, votis omnibus MARIAM veneremur, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per MARIAM. Si viæ duces hinc quaeris, si exempla desideras, sanctissimos homines, augustissimos Imperatores, Reges, Principes, Virgini Matri devotissimos, his ipsis veltigiis præeuntes observa, & sequere.

At Angelorum Reginam tantò potentiùs nobis demerebimur, quantò studiosiùs & Angelos reverebimur. Huc Ambrosius digitum intendens: *Obsecrandi sunt, inquit, Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt.* *Ambro. 10. 4. de Virgine.*

L I

§. III. GER.

§. III.

GERAR. Mihi sane placet, quod una & Angelos, & Angelorum Regnam à nobis coli oportere doceas. Regna cæli supra omnes Angelorum ordines sublimis, illis præfideri per Angelos ergo transeundum est ad eorum dominam sua vota contendenti. P. O. L. Torus hoc sentio, beatissimam Virginem ab eo rectissime coli, qui & Angelorum amicitiam ambiverit: & quisquis Angelos amaverit, Regnam eorum utique amore pro-

Lib. 3. sim. Vir. cap. 12. & cap. 13. B. V. Maria & SS. Angeli singulati veneratione afficiendi.

Angeli tutelarii erga nos cura.

Discipuli quantumcunque refractarii suo non excludit.

sequetur. Guilelmus Baldefanus, scriptor insigniter eruditus & pius hoc ipsum diserte docet, ante Celites alios omnes, beatissimam Matrem Virginem, & secundum hanc, purissimos illos genios, nobilissimos cæli ephēbos, Angelos, veneratione singulari afficiendos. Multum deest tamen suo quisque tutelari Angelo. Hic nobiscum quasi nascitur, & ad cunabula nostra mox vigilare non deditur. Hic nutrice fidelissimam longe superat, & instantem sapius, quem nutrice negligentia necaret, tutissimis manibus (sic loquar) excipit. Post cunas custoditas, pædagogum agere, vile sibi non putat. Semina maxime & veluti fundamenta vitiorum, præalto affectu insinuare clientulo suo laborat. Simul vitiorum averfanda in fœditatem proponit, intemperantiæ, mendacii, fraudis, inobedientiæ, libidinis turpitudine, velut infolentia prodigiorum extertit, fastidium præmiique virtutis monstrat: præcipue vim Numinis venerari docet, nunc beneficio, nunc vindictâ suspiciendam. Et hoc ipsum, Non atroci aut molesta ratione urget. Suavissimis impulsibus, hæc prima rectæ disciplinæ initia, in sui clientis animum stillatim transfundit. Ubi lenibus his rudimentis pueritiam initiavit, ad virilem cautamque virtutem exhortatur.

Quod verò admirandum, & in summis beneficiis æstimandum, quantumcunque indocilem & refractarium discipulum sit nactus, eum tamen magisterio suo non excludit, sua ope non destituit, non subtrahit saluberrimos instinctus, diurnas nocturnasque excubias non laxat, non subducit se; hominem quantumvis improbum & contumacem ad usque supremum halitum constantissime tueri & erudit.

O mi Deus, o mi amantissime Tutor Angele, quantis beneficiis per momenta pæne singula obruimur, nec sentimus, incogitantis animi stupore defixi moriamur ingrati!

§. IV.

Nos misellos, viles vermiculos, tanti Deus æstimat, ut jugi caltrorum incinctu providissime nos tueretur. Basilus Magnus, illud regi vatis, immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, sic exponens: Omni, inquit, in Christum credenti Angelus assignatus &c. Considera igitur quanta sit Angelorum natura, quoniam universo exercitui, & castris numerose hominum multitudinis unus assignatur Angelus. Ob magnitudinem itaque ejus qui te custodit, castra tibi munitionesque præbet Deus: propter Angelum verò virtutem, veluti circumvallat te undique securitate, quæ est per illum.

Nulli celites in facris voluminibus crebrius laudantur quam Angeli.

Quot ergo nominibus huic caltrorum vigilantissimæ fidelitati obstringimur? Et quinam Celites in præcæ novæque legis facris voluminibus crebrius laudantur quam Angeli? Non est liber à divinis, qui Angelorum elogia non recitet: Angeli per tota biblia largissime commendantur. Vix quidquam olim patravit Deus, quod effectum non sit actoribus Angelis, qui semper vigilantissimis studiis nostram salutem curant. Et hæc, mihi crede Gerarde, causa fuit cur me ipsum Angelis arctissima devotione in omnem vitam strinxerim. Non reperio per omne cælum nec plures numero, nec origine nobiliores seu ministros Numinis, seu amicos. Ab his mihi tibi que omnem benevolentiam fidelissimè pollicor. Angelorum in nos beneficia & plurima sunt, &

A & maxima sunt, & sunt perpetua. Nihil eis sordet in ministeriis & obsequiis erga nos, dum pro sint nobis.

Et num me perituro trepidem, si pro me in extremis constituto, jam jamque animam acturo, infinita pæne millia Angelorum, ad mortis precibus Deo fiant supplices: Num in hoc tribunali salutarem mihi litteram non exorent, tot apud judicem gratiosissimi deprecatores? Num causa mea alioqui non bonæ diffidam, si tantos habeam advocatos & Oratores? Ita dico: beatissimæ Virgini & Angelis amicus, perire non potest, nisi quem ipsa pereundi libido præcipitat. Non perit illis, nisi qui prius ipse sibi.

§. V.

Illud tamen unum hic monuerim, quod à præfco Philosopho discamus. Epictetus, ille origine quidem vilis, ac debilis corpore, sed mente nobilissimus, & qui inter omnis ævi lumina refulsit, ejus lucerna fictilis, illo mortuo, mille drachmis, seu, centum philippeis venit, in memoriam & honorem viri, & ob divinas scriptiones, quas ad lucernam illam elucubravit: non est sane inter præfcos illos qui bonam mentem magis aut trahant aut formet, tam docta scriptis, tam & salutaria. Hic, inquam, philosophus de tutelari Angelo discens: Procuratorem, ait, unicuique addidit, genium cuiusque, eumque illi custodendum tradidit, & talem quidem qui nec dormiat nec decipiat. Cum igitur fores clauseritis, & conclave tenebrosum effeceritis, cavete, ne unquam dicatis vos esse solos; neque enim estis, sed Deus intus est, vester genius intus est. Non erubescimus ad has voces, Gerarde? hoc viderit philosophus in illius ævi tenebris? ita Deum, ita custodem Angelum præsentem esse monuerit? Nos Christiani, nos beatissimæ Virginis sodales, tam insanā libertate in veritum ruamus, ac si Deus, ac si custos Angelus longissime remoti, nihil nostri sceleris arbitrantur? O temeritatem furialem! O impure, o libidinose, quisquis es, quid impium illud solvs svm, in lascivam turpitudinem te animar? ah, cogita, ubicunque es, nusquam solvs es. Quibuscunque vel tenebris vel latebris regaris, nunquam solvs es. Habes tui sceleris vel secretissimi spectatorem Deum, & custodem Angelum, & cum quidem custodem (uti Epictetus) qui nec dormiat nec decipiat. Ergo attende tibi, & obsecraturum cogitationum vel primos aspectus exhorrele: Non es solvs, etiam cum solas cogitationes animo versas, Deus intus est, intra tuum animum præses est, libidinem tuam omnem vellarentissimam cernit. Ah, non solvs es, ubique deprehensus es; ipsa te conscientia nusquam deserit, ubique comitatur, omnium actionum tellis & accusatrix: nusquam solvs es.

CAP V T IV.

Quam potissimum ratione colendi Celites.

Non est dignior litatio sanctis, quam Sanctorum imitatio. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Augustino teste, summa religio est, imitari quod colimus. Atque: Si ad confortium, inquit, Sanctorum martyrum pervenire volumus, de imitatione martyrum cogitemus: Solus enim martyr, exhortationes martyriorum sunt, ut imitari non pigeat, quos celebrare delectat. Neque arduum nimis videatur, eos qui hac viâ præcesserunt, eadem & sequi. Illi ipsi jam beatissimi celites iidem, quibus nos venerant, eandem quas nos, molestias fenserunt, & sæpe majores; ab iidem hostibus impugnati, similibus illis ad vitium & vitati, iidem nobiscum periculis obnoxii, nec aliis quam nos suppliciis & penis castigati; neque ipsis pectus ferro aut chalybe stertit; corpus eorum æque ac nostrum fragile, & ad omnem injuriam projectum, tam

Veneratio
sanctorum
triplici
consistit ca-
pit:

1. Est Ora-
tio.

Eccl. 1. 15.
ref. 9.
Præceptum
Ab. Cap. 1.
hæretici.

Ipsi 1. 19.
ref. 13.
Pecce de-
ben esse
conuales.

Luc. 10. 13.
ref. 7.
Luc. 10. 11.
ref. 11.
Col. 1. 4.
ref. 1. 6.
Ipsi 1. 6.
ref. 13.

Sum. 10.
Sancti
fieri, &
fieri in
sanctis.
Sancti
venerari
debent
imitari.

S. Caroli
Borromæi

tam ipsos quam nos Mundi rabies allatravit ipsis non minus refractaria fuit caro quam nobis; Satanas in eos non micior, quam esse solet in alios omnes. At illi vin-
cendis suis hostibus rationem monstrant, quâ no-
stros & nos debellaremus, si velimus esse victores. Illi-
ne Deus adfuit? aderit & nobis. Vim eis & robur sacra-
menta contulerunt? & nobis conferent. Aliorum illis
Divorum favor auxilio fuit? nec nobis deerunt, tam
illorum quam horum conjuncti favores. Divos igitur
venerari conemur potissimum imitando. Porro nobilif-
simum hoc venerationis genus fere triplici capite con-
stat, oratione, carnis castigatione, sacrâ lectione. De
his, si ita tibi videatur Gerarde, libabo pauca, ut paul-
lo copiosius discere liceat de mentrâ Divorum for-
tione, de quâ hic dicere institui. GERAR. Nihil con-
tradico.

§. I.

POL. Oratione nobis conciliamus Divos, si tamen
oratio è puro castoque pectore Deum anhelat. Nos
sepe generosum Creicum propinamus, sed poculo
tam illoro & fædo, ut id etiam vehementer fugis averteretur.
Quandoque optimas preces Superis allegamus, sed
animus interim suo hærescit luto. Non est speciosa laus in
ore peccatoris. Beatissima Virgo, Dei mater, uti narrant,
uni adolescentum per quietem sese spectandam dedit
hac ratione. Vinum ei, ut videbatur, generosissimum
potrigebat, sed poculo immundo. Miratus adolescens
tam nobile donum in vase tam sordido. Cui Virgo: Vi-
de, inquit, fili, rosarii tui preces mihi gratae sunt & in-
star optimi potus, sed calix quo hunc offers, non placet.
Oratio tua bona est, non item vita tua; pulchrè pre-
caris, sed turpiter vivis: ut in utroque placeas, castius vivas.
Motus adolescens tam salubri spectaculo, castiores mo-
res induit, ut se cælo probaret tam vivendo quam pre-
cando.

Illud autem frequentissimum, ut precantis quidem
animum tam fœdæ lordes non involvant, eum tamen
cogitationes plurimæ plusquam Metium Suffectum di-
strahant, & à precibus amabili fraude abducant. Ita
sepe animus nihil minus cogitat, quam quod orat, sê-
que ipsum sibi blandissimâ vi suffuratur. *Appropinquat
populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus
longe est à me. Nec tantum pura, neque attentat tantum,
sed & constantes sunt preces nostræ. Heu, nimium lunæ
in suscepta pietate ostendimus. Sæpe diem unum alcer-
numve, unam alteramve hebdomadam magno precum
numero fatigamus cælum: mox elanguescit ac hebescit
pietas, & jam vel pauca tædet precari. Constantius,
obsecro, constantius, nec enim in re ullâ laudabilior
est constans importunitas, quam in precibus. Deus non
faciet vindictam electorum suorum clamantium ad sedem ac-
cuse. Et si ille perseveravit populus, ait Christus, dico vobis,
dabit illi quotquot habet necessarios panes. Ergo, orationi in-
stare, vigilantes in eâ, orantes omni tempore in spiritu.* GER-
RAR. Odi ego meam ipse inconstantiam, nec tamen ar-
ceo: cæpi nuper Angelos quotidianis precibus venerari.
Sed heu! quod mihi antea quotidianum erat, jam vix
est menstruum. POL. Nos ipsi nobis sæpe pessimo exem-
plo sumus, sed en meliora & majoris constantia.

Bernardinus patriâ Senensis, qui jam à parvulo in
virtutis leges jurat, annis compluribus, idque quoti-
die, & nudis genibus, ad beatissimæ Virginis effigiem
precari solitus est. Eadem sunt plurium aliorum sanctif-
sima in his conatibus pertinacia. Sed vicina & recentia
nescio delectent magis an moveant. Prodigium est pa-
ne, quod nostri ævi testimonium habet. S. Carolus
Borromæus, Pii Quarti, Summi Pontificis nepos, è stir-
pe nobilissimâ, Romanus purpuratus senator, vir ad
omnem virtutem à teneris factus, præter quotidianas
prolixas sacerdotum preces, Officium & coronam Bea-

Tom. I.

tissima Virginis quoti-
die idque flexis genibus recitare
consoletur, & nec in itinere quidem moris sui negligens
fuit. En, tantus præsul, Cardinalis, Archiepiscopus, tan-
tâ mole negiorum pressus, nihilominus velut otii
abundans, diebus singulis, flexo poplite suas Matri Vir-
gini laudes liberalissimè admetitur. Idem sanctus An-
tistes, quodocunque æris campani signum ad Angeli
salutationem audiret, quocunque loci esset, in viâ etiam
fractâ & cænosa, mox in genua ruebat, ab equo etiam
desiliebat, & humo poplites figebat, salutans cælestem
Virginem. Pari pietatis officio, si quem per compita sa-
cerdotem, qui agro Angelorum ferculum deferret, of-
fenderet, cæptum iter deserebat, & Christum Domi-
num per omnem viam deducebat, nec prius abscede-
bat, dum in templo Eucharistia in suum locum recipe-
retur. GERAR. Quid nos, viles animæ, quid nos simile?
est sanè quod colorem ducere & erubescere ad hæc talia
velimus. POL. Jure merito, in quibus nec umbra tam

magnificæ virtutis elucet. Nec tacendus nobis vir ille *Mifell. 24.*
doctissimus, Martinus Navarrus, qui sexaginta amplius Martini
annis rosarii quotidie recitandi consuetudinem habuit. Navarri.
Quis nostrum hoc unquam fecit tamdiu, quis facturus?
utinam longè faciliora non subterfugeremus. Sine incu-
riâ non præterierim illum Beatissimæ Virginis cultorem
eximium, Joannem Godefridum Bambergensem Joannis
& Würzburgensem Episcopum, qui Divæ matris offi-
cium & rosarium, quantiscunque negotiis distineretur,
etiam in itinere, præter datas sacerdotum preces, quoti-
die recitavit, idque aded constanter, ut illâ ipsâ quâ
obiit nocte, Canonicas preces (Matutinum & Laudes)
unâ cum officio & rosario Beatissimæ Virginis recitavit:
quod & S. Carolus Borromæus morti jam proximus
fecisse perhibetur.

Porro Joannes Godefridus ad Divæ Virginis Det-
telbacensis ædem, duobus milliariis distans, suppli-
cationem crebrius instituit, nudis pedibus. Divi quoque
Caroli Borromæi exemplo, quotidie horâ unâ post cæ-
nam, æris campani signo omnem aulicam familiam
convocari jussit, ut in sacello litanias unâ recitarent, &
examinarent conscientiam. En, quanti hac præeant,
quin sequimur?

§. II.

Sed hic, Gerarde, velim unâ mecum in saluberrimam
consuetudinem non consentias tantum, sed
jures. Solent Beatissimæ Virginis, & suæ salutis aman-
tiores singulis horis, ad cuiusque horæ principium, ver-
bis Gabrielis Matrem Domini salutare, eidemque illud
præsertim, *AVNE, & in horâ mortis nostræ*, ardentius com-
mendare. Mos hic utilissimus quot horis Angelicam sa-
lutationem recitandi, etiam summorum Pontificum sa-
crâ liberalitate stabilitus est. Leo Decimus piæ memo-
riæ, Christianis omnibus mille dierum indulgentias im-
pertit, qui horæ signo audito, illam Angeli salutationem
pronunciarent. Idem, piæ memoriæ Paulus Quintus
simus.

Pontifex Max. anno millesimo sexcentesimo undecimo
confirmavit. Putem ego, decere admodum, si id loci
ac temporis ratio ferat, submissis genibus hoc facere.
Gerarde, est quod tibi hic in aurem, imò è meo pectore
in tuum mihi amicissimum pectus transfundam, si ta-
men silentium spondeas. GERAR. Fidissimum & saxo
dictum credas, quod dicturus es. POL. Ego, quando-
cunque domi in museo meo, aut alibi solus ago, mox
arque horam audio, in genua procumbo, & orationi-
culam Ave Mariæ &c. pronuncio; addo quæ ex Ho-
rologio Tutelaræ Angeli didici: Benedictus Deus in
æternum. Miserere mei Deus, secundam magnam mi-
sericordiam tuam: etsi Domine minor sum cunctis mi-
serationibus tuis. O Dominus meus, & Deus meus, ego
me tibi offero in omne tuum beneplacitum: fiat volun-
tas tua. Ita Deo Deique matri me, mea, & meumque
obitum

L 1 2

obitum horis singulis commendo. Hoc tu alios docere quidem poteris, de me nec verbum poteris effutire, quia fidem tuam mihi obligasti in silentium.

Ceterum piam hanc industriad etiam facillimam, multis aliis precandi exercitiis prætulim, modò quod institui facere, faciamus constanter. Et quid enim necessarium magis, aut magis optandum nobis, quam bona vitæ clausula & felix obitus? Hunc uno die milites & unicè à Deo flagitemus, neque enim aliter quam precibus impetrari potest hoc prorsus gratuitum donum. Hunc ipsum obitum nostrum divinæ Matri quot horis ardentissimè commendemus: & in horâ mortis nostræ. Ah! ab hoc mortis momento tota nobis pendet Aternitas. Hoc ergo momentum, Gerarde, momentis singulis prospiciamus, & vel singulis saltem horis seriò precemur: & in horâ mortis nostræ. Vix malâ morte defungetur, qui omnibus ante horis, illam ultimam prævidit, nec prævidit tantum, sed in eam cælesti sibi præsidium comparavit. GERARDE. In tuam sententiam me omnino pertrahis, nec invitum. Felici obitu nil felicius in hac vitâ, nec ullum operæ pænitet, horis omnibus supplices preces cælo admovisse, modò unicam illam supremam horam impetret sibi benignam ac propitiam. Igitur, ô Sancta MARIA, mater Dei ora pro nobis, nunc, & in horâ mortis nostræ. O MARIA, mater gratiæ, mater misericordiæ. Tu nos ab hoste proteges, & in horâ mortis suscipis.

Sic statuo: hac horâ, & deinceps horis omnibus, ad usque horam ultimam, hoc unum assidue rogare non desinam: ita me juvent omnes Cælitæ.

S. III.

POLY C. Prima ergo ratio, Divos Cælitæ colendi, oratio est. Altera, Carnis castigatio. Hactenus nobis de Dei matre, & sanctis Angelis sermo est, de quibus & hæc dicta volo, quæ subjungo. Divus Bonaventura memorat, Angelorum Reginam cum devotâ sibi matronâ (is Elisabetham fuisse autumat) in hæc ferè verba locutam: Dico tibi filia, sine magno labore, continuâ oratione, ardentis desiderio, profundâ devotione, multis lacrymis & afflictione, nihil gratiarum aut donorum me obtinuisse, gratia sanctificationis exceptâ. Scias igitur nullam gratiam cælo in animam descendere, nisi per orationem & corporis afflictionem.

Sanè jam olim sacros illos Judæos toties Deus urget: Affligitis animas vestras: Omnis anima quæ afflictâ non fuerit. Tob. cap. 12. die hac, peribit de populo suo. Hoc & Angeli inculcant: Bonâ est oratio, sed cum jejuniis. Testudinis fides nisi admonita & pullatæ non respondent: hominis corpus nisi severius habitum rationi non obedit. Res gestas omnium Sanctorum evolve, & fateberis neminem illorum non novercam fuisse in seipsum. Hoc omnium certamen erat, corpori non blandiri.

S. Carolus Borromeus, quem paulò antè nominavi, non precibus tantum, sed & jejuniis, & insolitis aliis rigoribus gratiam divinæ matris ambiit. Et quamvis frugalitatem nunquam non amat, hostis lautitiarum, insuper tamen, omnibus Deiparæ pervigiliis pane solum & aquâ ex more victitabat tantus princeps, velut pauperimus mendicus. Nec in eo uno fuit abstinendi ardor. Non lubet hic eorum catalogum texere qui singulis sabbati diebus, Beatissimæ Virginis honori cæna abstinerunt, & etiamnum id faciunt. Fecerunt hoc sanctissimi homines, potentissimi principes. S. Nicolaus Myrensis Pontifex etiam quavis hebdomade diebus Lunæ, Mercurii, Veneris non cænaret, nihilominus tamen divinæ Virgini honorandæ, omni Sabbato præter aridum panem & fontanæ hydriam in opsonium nil admittebat. Idem fecit jam inde à puero S. Bernardinus Senensis, idem S. Didacus Complutensis, qui pariter omne sabbatum ac pervigilium Virginis, fontè & modico pa-

ne traducebat. Illustrissimum illud sidus, in comitiis extinguitum, Joannes Godefridus Bambergensis & Würzburger Pontifex per omnem vitam, omnibus Sabbati diebus, beatissimæ Virginis honori, cibo abstinuit. Idem omnino fecit, qui in eodem folio præcessit Nythardus Bambergensis Antistes, qui quovis Sabbato circa vespèram à negotiis jam magis vacuus esse voluit, ut Virginem Matrem impensioribus studiis coleret. Bono igitur omine, die Sabbati natus, Pontifex creatus, inauguratus; eo demum die vitâ functus, eo sepultus est, singulari utique beatissimæ Virginis favore ac patrocinio. Beatus Aloysius Gonzaga castissimus juvenis, è Societate Jesu, Sabbato cænare nefas sibi duxit, ob amorem ejusdem sanctissimæ Virginis. Idem fecerunt alii complures, quorum exemplo ducti idem hodiè faciant, non tantum religiosorum hominum plurimi, sed & reges, & principes maximi.

S. IV.

Hic ego nil arcani evulgo; urbs tota Monachium ejus rei conscia, jam pridem tacitâ veneratione suspicit, Serenissimum suum Ducem & Electorem Maximilianum cum Serenissimâ conjuge Elisabetha, omnibus per annum Sabbatis cænam rejicere solere, Virginum Virgini colendæ. Et quis Monachii nescit, omnibus itidem Sabbatis eosdem Serenissimos principes, cū aulicâ familiâ in hypogæum (beatæ Virginis cryptam nominant) descendere consuevit, atque illic, dum res divina fit, in pavimento humi genibus niti; locum ipsum etiam ab aulico Palatio remotiorem sæpe pedibus adire, ita divinæ Matri se devotissimos in rebus omnibus approbare. Quâ in re & illud illustri argumento est. Cùm Serenissimus Elector, Dux Bojarie Maximilianus rebellis Austriæ ac Bohemiæ arma inferret, in labaro aulico, quod suum dominum fidelibus auspiciis præcedebat, beatissimæ Virginis imago eleganter depicta vifabatur, cum hac inscriptione: Da mihi virtutem contra hostes tuos. Verè dedit, toto expeditionis tempore, præcipuè ad urbem Pragam, fugatis, cæsis, debellatis hostibus, victoriæ æternum memorandâ, utrâque Austriâ, Bohemiæque jam donitâ & in Cæsaris potestatem redactâ. Possim plura tenerim in Dei matrem affectus symbola in medium dare, ab iisdem Serenissimis Principibus petita: sed arcanum non temero.

En, Gerarde, quantis exemplis ad divinæ Virginis & Virtutis cultum trahimur! Nec desunt aliorum Principum, Regum, Imperatorum imitanda in hoc facinora. Illa cælo dignissima Lusitanæ Regina Elisabetha, Petri Perpiniano teste, non tantum preces plurimas, sed & plurima jejunia Angelorum Regine in obsequium deferbat. Incredibile pane est, quàm illa in orando fuerit assidua. Siquidem diebus singulis sacerdotum preces ad omnes horas, Pontificum institutis comprobata, septem psalmos penitentiæ scriptos, Officium defunctorum, unâ cum Officio Beatissimæ Virginis recitavit. Nec ei satis erat annuum verum quadragesimale jejunium, huic insuper alterum duplex & geminatum, atque diuturnum adiecit. Nam in honorem Matris Virginis à die festo D. Joannis Baptistæ, usque ad diem Virginis in cælum assumptæ, quadragesimæ omnino diebus, & ab hac Beatissimæ Virginis die ad S. Michaelis Archangeli festum diem, diebus planè totidem, si dominicos demas, pane tantum & aquâ jejunium perpetuavit. Idem omnibus diebus dominici Adventus, omnibus S. Martini, & Apostolorum pervigiliis, idem diebus Veneris & Sabbati fecit, idem multis aliis diebus, quos ipsa privata quadam religione, propter certorum Sanctorum merita delegit. Præter hæc stera definitaque anni tempora tribus hebdomadæ cujusque diebus à cibo se continuit. Ita Regina hæc, ut summam jejuniorum incamuset, post omnes Adventus dies jejuniis transactos, triplex insuper quadra-

2. Carnis castigatio.

Cap. 3. med. vita Christi.

Levit. c. 16. vers. 29. & Tob. cap. 12. vers. 8.

S. Carolus Borromeus precibus & jejuniis gratiam B. Mariæ ambiit.

quadragintadiale jejuniū servavit. Addidit per annum omnia Beatissima Virginitas & Apostolorum multorumque aliorum Sanctorum pervigilia, omnes dies Veneris & Sabbati, quibus diebus omnibus communi continentie more non contenta, non solum carnes lautioresque cibos removit, sed nihil opsonit adhibuit, pane tantum & aqua vitam ægre toleravit. Tu jam numera, quibus diebus per annum non abstinerit, & eos pane digitis computabis. GERAR. Repeto, quod antè dixi, jam multò confirmator: quid nos simile, quid obsecro tantæ virtuti affine facimus? nescio quid magni præstare nos credimus, cum leges non contemnimus. Illustissima certe sunt illa, & magni nominis exempla, quorum nos nec umbram assequimur.

Sancti. POLYC. Quid jam aliorum voluntarias afflictiones memorem? Henricus Imperator verè pius, verè Divus, quotiescunque Romam adiit, primam semper noctem in basilica S. MARIE majoris pervigil inter preces exegit. Maria de Oegnes quotannis ad eadem Deiparæ, duobus miliaribus domo distitam, unicam ancillam comite, nudis pedibus, aspera & rigente hieme revisit, impransâ & incenata biduo illo duravit, noctem totam in Virginis templo precando insumpsit. Eadem unius diei noctisque spatio milles & centies in genua procubuit æternam Virginem salutaturæ; & hoc salutandi officium subinde quadraginta diebus, ardore mirifico perseveravit. Sed ista me libaturum dixi. Orationi, & corporis afflictioni sacram lectionem subjungo.

S. V.

Strenua lectionis studium. QVAM necessarium sit piæ lectionis studium, id nos etiam NICETAS, seu, Triumphata Incontinentia docet: notum tibi libellum nomino. Hic tantum, quos de Beatissima Virgine & SS. Angelis legamus, digito monstrare instituo. Franciscus Albertini de Custode Angelo libellum non ignotum tibi reor. Horologium Tutelarum Angelis, heri, me spectante manibus versabas. Hos perge crebrâ lectione terere, neque enim Ambrosius aut Augustinus, ingentia volumina præcipio legenda. Libelluli, quos dixi, nec lectoris fastidium obruant, & virtutum radices quotidianis incrementis erigunt. Hæc ergo suaviore lectione animum irriga quam creberrimè, nunquam non eruditior, aut melior lectionem desines. De Matre Domini duo iidem scriptores præceteris tibi commendaverim: Franciscum Arias, & Petrum Antonium Spinellum: Ille Imitationem, iste Amorem Deiparæ Virginis conscripsit, uterque magno emolumento legendus. Sed, quæso te, vidistine illud libri miraculum? Versus est unicus, nec plurium quam octo vocularum, & librum implet. In tenui scriptione ingens Divæ Virginis encomium est; in opere pusillo æternum argumentum. Poëta hic, totum versu uno complexus est cælum. GERAR. Hæc anigmata tua, ego sanè non capio. POLYC. Explico: Bernardus Bauhalius, Diversum scripsit unicum, hunc ipsum quem recito:

Tot tibi sunt dotes, Virgo, quot sidera cælo.

Hunc versum quatuordecim syllabarum, milles, bis & vices mutavit, iidem prorsus verbis, sensu, & metro, servatis. Quis hoc scriptoris prodigium non obstupescat? Versus quidem mille viginti duo numerantur, sed unicus est: in uno mille, in mille unus. Res inaudita & invisa, versum pangi, qui magnitudine suâ liber atque volumen sit. Vulgus stellarum numerum, quem confusum cernit, infinitum facit, quia oculis credit. E doctis alii jam olim ad calculos cælum vocarunt, stellas numerare autem, hodièque non plures quam mille viginti dux recensentur. Hunc stellarum numerum poëta expressit versu unico, qui in mille viginti duos versus dividitur, & planè in librum dilatur. O admirandum voluminis compendium, novo prorsus & inaudito car-

A minis miraculo: facies mutat & pulchritudinem servat, numerum auget nec à monade recedit. Hic seu Versus, seu Liber, Proteus Parthenius inscribitur, & jure, nam mille viginti duas facies sustinet. Huic Erycius Puteanus vir eruditissimus, Thaumata pietatis adjunxit: scriptum tersum, elegans, admirabile. GERAR. Oro te, Polychroni, quæ officina venalem habet hunc librum? non morabor vel centum assibus emere. POLYC. Hoc volui: capta est hæc avicula. Decepi te, fateor, credebam enim hæc offa te facile inescandum. Ubiqueque novi quid aut curiosi emergit, huc manibus pedibusque certatim advolamus. O vitium humanæ gentis! O curiositas! quàm blandè & suaviter rebus planè omnibus te infinnas? Pietas ipsa technis tuis capitur. GERAR. Feci quod multi, & rei novæ paullo appetentior fui. POLYC. Hic noster morbus est. In plerisque omnibus curiosa majoris apud nos pretii sunt quàm utilia, quàm pia. Adolescentulis in ludo literario B simillimi sumus, quibus non tam placent solida quàm picta, qui potius pulchra quàm docta sectantur, nec tam agentia diligunt quàm sonantia, & ut verè Chrysostomus, magis gaudent soliorum amantate conspici, quàm fructuum ubertate nutiri. Aequa est, & illius scriptoris querimonia: O quanti veritatem quarunt non in veritate, sed in vanitate: quæsitam inveniunt non ad veritatem, sed ad S. Viâ. vanitatem, & quod miserrimum est, in verbis vita lucra mortis negotiantur! Ita, mi Gerarde, pii esse volumus, sed simul curiosi; eruditionem sectari, sed curiositatem non negligere; in libros studiosè incumbere, sed simul etiam curiosè: amamus pia, sed vana non satis odimus. Ergo ut famam hanc sequiorem declinemus, eos libellos nostræ lectioni destinemus, qui nos facturi sunt meliores. Historiam ad solam contemplationem legere, otiosa voluptas est; imitari autem laudatos olim viros, vera & publica eruditio. Da veniam libertati meæ: querere, ubi Franciscus Arias de Divæ Virginis imitatione vendatur, hoc decet hujus Virginis sodalem. Formandis moribus, non fallendo tempore hæc talia legenda sunt. Nec multa simul aut raptim lustranda, sed uti cibum bene mansum in stomachum trajicere, sanitati conducit; ita lecta bene expensa in animum demittere, probitati. Unica subinde sententia menti fidelius impressa, magna dedit incrementa Virtuti. Eo spectant gnoma mensuris Divis subscribi solite. Hic nobis ostium sponte se referat: si placet, ingrediamur, & quia de Cælitum cultu dicere institimus, hoc agamus, obsecro, & de mensurâ Divorum electione seu sortitione breviter, ordine, compendio disseramus. GERAR. Hoc ipsum avidus expecto audire. Etiam hic curiositatem pascere licebit; res est nova, nec mihi audita, nec ab aliis, puto, dicta. Et hoc, spero, non leviter faciet ad cultum Cælitum uberius promovendum. Sed agamus lege inter nos jam notâ: magistrum alium quàm te, Polychroni, hic neminem admitto; ex lingua tuâ prorsum captus sum. POLYC. Hoc quidem ausibus das. Sed quæso, ostende ex intervallo, te linguæ usum nondum perdidisse. Nimis stricte Pythagoreus es: loquere & tu interdum. GERAR. Pœnit me audaciæ, quâ jam toties te loquentem interrupi. Incipe Divis faventibus. POLYC. Sed nunquid prius metas ducimus, & dictionem nostram septis includimus? Ordo & perspicuitas, vâgum dicendi genus & extra suos limites effusum non amant. Certos ergo fines statuamus: & ne saltem extra oleam, per hæc nobis capita eundum. Primum, quæ Quinque orgo sit sortitionis istius mensuræ. Alterum, quid sibi velit Divi Cælitis nomen in mensurâ schedulâ expressum. Tertium, quo fine addatur sententiosum dictum. Quartum, quo consilio preces imperentur per mensuram proximum. Quintum, adscripta Virtus quid moneat.

CAPUT V.

Origo menstruæ sortitionis Divorum
Cælitum.Menstrua
sortitio
Sanctorum:Ejusque
origo.

Inter complura colendorum Divorum pia incita-
menta, primum videri potest, menstrua sortitio
Sanctorum, tam Parthenorum sodalium, quam religio-
forum cætuum consuetudine recepta. Origo illius hæc.
Franciscus Borgias, Gandiæ Princeps, vir sanè ma-
gnus quacunq[ue] spectetur. Opibus florebat, doctrinâ
non carebat, virtute præstabat, gratiâ pollebat. Nam à
Carolo Quinto Imperatore Maximo in aulam adsci-
tus, honoribus & largiendorum terrarumq[ue] censu au-
ctus est. Inter has ille divitias atq[ue] delicias, inter has il-
lecebras aule Sireniumq[ue] cantus, jejuniorum famem,
flagellorum sævitiam, ciliciorum asperitatem non inter-
mtebat, divina frequentabat assidue, pius magis in au-
lâ quàm multi in cœnobio. Si quando ille aucupio va-
cabat, vincendi sui causâ, sapiens captas jam volucres
generoso animo liberas rursus amittere permittebat,
& missionem dabat: aut etiam dum aliis minorum gen-
tium avib[us], casses & retia intendebat, tantisper ani-
mo volutabat, quàm non dissimili fraude cacodæmon
miseros homines in suas pedicas pertraheret. Inter hæc
tam varia pietatis exercitia, illud etiam minimè negle-
xit. Erat solenne familiæ Borgiæ vetere instituto, ut è
Divorum numero aliquem quot annis sorte educerent.
Hunc illi toto quidem anni spatio, sed illo præcipuè die
qui ei Divo sacer esset, singularibus obsequiis colebant
sibiq[ue] demerebantur, adhibito ad lautas epulas certo
mendicorum & pauperum numero, quos vicatim col-
ligebant, iisdemq[ue] ad mensam ministrabant. Servabat
religiosè hunc morem, etiamnum adolescens Franci-
scus, qui postea felici ingenio reperit, ut quot mensibus
Divorum singuli, singulis schedis inscriberentur distri-
buendi.

Atq[ue] hanc sortitorum Divorum rationem Bor-
gias, postquam in sancti Ignatii Lojole familiam transi-
vit, Societatem Jesu amplexus, in eandem secum
migravit & omnium suffragiis hoc sanxit, ut eo quo di-
xi modo singulis mensibus suum quisq[ue] Divum sorte
caperet, vario cultu afficeret, eiq[ue] se quotidie per men-
sem illum impensius commendaret, & devoveret. G. R.
Nesciveram sanè tantum virum consuetudinis istius
auctorem, qui olim Dux Gandiæ, Gothalanæ Prorex,
tertius in Societate Jesu Generalis fuit. Vir magnæ
virtutis & vel inde notus, quod cum juvenis obeso ad-
modum & crasso esset corpore, post assiduis jejuniis ci-
borumq[ue] abstinentiâ, à cœnâ temperans, adeo se ipse
maceravit, ut ventris cutem duplicaret, & pellem togæ
instar, quod veller, traheret; utrem dissiles esse inanem.
P. L. Hanc tu abstinentiam miraris? nec immerito: ego
tamen magis animi demissionem miror & obedien-
tiam, quæ utraq[ue] virtus in hoc viro verè admiranda.
Habemus igitur auctorem menstruæ illius sortitionis,
quæ suam nobilitatem suo debet inventori.

CAPUT VI.

Cælitum nomen in menstruâ schedâ expre-
sum quid sibi velit.

Indagavimus originem & caput piæ istius consuetu-
dinis, nunc portò videamus, quid ipsis schedulis per-
scribatur.

In men-
struâ sche-
dâ nomen
patroni &
mêsis dies
cur.

Primum quod in oculis incurrit, est nomen Cæli-
tum, seu, Patroni menstrui aut Patronæ, appositum unâ
mensis die, qui eidem dies mortis & ultimus fuit, seu
natalis & primus vitæ quam adiit immortalem. Hic ego
te, mi optime Sodalis, aut quisquis alius menstruum

A Sanctum capis, ad examen cito, quæroq[ue]: Amabo te,
mi juvenis, mi vir, quid cogitas, cum in menstrual
chartulâ (ut agamus de eo, in quo agimus mense) Di-
vum tibi in auxiliarem patronum designatum legis, &
vel Misnensis Pontificis, & Monacensis Tutelaris Pa-
troni Bennonis, vel Pontificis Augustani Udalrici, vel
magni Apostoli Jacobi, vel Christi amatrix Magdale-
næ, vel Mundi deceptoris Alexii, vel nobilissimi medici
ac martyris Pantaleonis nomen intueris, quæ hæc animi
tui sensa, quæ tuæ cogitationes sunt? An verò satis esse
putas Divum menstruum accepisse, reverenti osculo sa-
luisse, nomen inspicisse, perlegisse reliqua: Mox, ubi
domum ventum est, obvio libello abdere, aut pulpito
velut captivum includere, aut etiam contemptum ut vi-
lem chartam abjicere, mensem elabi sinere, nec mense
toto vel semel porrecti Sancti nomen aspicere, imò nec
meminisse quidem accepti. Hoc non est honorare, non
est hoc colere Cælitres: satius esset hospitem hunc è celo
nunquam domo admittere, quàm sic habere irreveren-
ter, aut turpiter ejicere. Aliud sibi postulat menstrua
sortitio Sanctorum. Atq[ue] ideo omnium primò in hunc
modum cogitationes tuas formabis: En, novam vitæ
meæ mortisq[ue] tutelam. En, D. Christophorus, en
D. Margarita, aut, en D. Ignatius piâ sorte mihi assigna-
tus est in patronum. Et hic quidem homo fuit perinde
ut ego, quem fames sitisq[ue] exercere, quem frigus & cal-
or urere, quem humanæ miseriæ omnes, acq[ue] ut me
affligere, quem mors denique superare, solum verò
Peccatum expugnare non potuit. Non quod ille ab om-
ni profus labe cûlâ eximius vixerit, sed quod pravorum
affectuum & suipsius victor insignis, nullum in se gra-
vius delictum admisisset, aut admissum maturè gemitu-
bus & oculorum fontibus eluerit. En, (dices tibi ipsi)
hic Divus, aut hæc Diva jam supra est, in illo meliori or-
be, in illo cæruleo palatio, in arcè illâ stellatâ & auratâ, in
immenso Divorum theatro, Angelorum cognatus, imò
ipse Angelus, Deo fructus, Christum videt, Christi Ma-
trem intuetur, ambrosiâ pascitur & ne stare, vitam vivit
immortalem & beatam. O quantum mutavit ab illis
non hoc futurum credebant, qui illum olim contume-
liis, irrisionibus, convitiis impetebant: mori videbantur,
& ecce vivit non moriturus æternum. Hæ, mi Sodalis,
mi Religiose, cogitationes tuæ primæ sunt, quoties in
manus sumis schedâ mensuum.

§. I.

P. Proximum est Sanctorum res gestas libris compre-
hensas adire, & in iis, quem tuus ille Divus vitæ te-
norem servavit, exquirere. Quâ in re Surios, Lipoma-
nos, Barónios, aliisque complures habemus luculentos
scriptores, & Divorum disertos encomiastas, è quibus
tu tibi unum delige, qui omnia ex ordine, patroni tui
acta & virtutes percerneat, ostendatq[ue] quâ imitari
possis, quâ debeas. Ubi mores illius sanctissimos & om-
nem vivendi periodum pervidisti, tecum ita deinceps
statue. Ergo huic aut constantissimo martyri, aut castis-
simæ Virgini, huic Cælitri defensori meo, hoc mense has
quotidie preces adnumerabo, hæc illi jejunia, has illi
flagellationes, has elemosynas, hæc alia atq[ue] alia
ipsius honori facerabo, finisq[ue] certâ die quâ aliqui
non solem, ubi prius omnem animum per confes-
sionem purgabo, divinitimum epulum accumbam, in quo
mibi eum in amicum & patronum magis concilem at-
que propitiem, per illum ipsum cæli regem dominum-
que, quem lingua mea perinde ut alimoniam sum exce-
pturus.

§. II.

Hic ego te, Gerarde, rem unam bene & in solidum
velim capere: De cultu Cælitum agimus & qui-
dem tali, qui & ipsis placeat, & nobis proficit. In quo
mihi

mihi videntur ii præclarissimi & sibi consilium, & Sanctis plurimum deferre, qui festis diebus omnibus Christi Domini, Sanctorum Angelorum, Divorum Apostolorum, notiorum martyrum, celebriorum Virginum, divinam mensam frequentant, Regem Sanctorum omnium suscipiunt, & tam illum ipsum Dominum quem suscipiunt, quam per illum, illius diei Divum, ad vitam suam horam ultimam, & supremam cum morte luctam invitant. GERAR. Consilium mihi non displicet, sed queso, explicatius hoc trade. POL. Obsequor quantum possum: ausculta. Sit dies Christo Nascendi, aut è sepulchro Resurgenti, aut in cælum Ascendenti sacer: sit dies Matri Virgini aut Natæ, aut Lustratæ, aut ab Angelo Salutatæ, aut cælo Receptæ festus: sit dies Divo Michaëli Archangelo, aut sancto Bartholomæo Apostolo, aut generosissimo martyri Laurentio, aut doctissimæ Virgini Catharinæ, aut cuicunque alteri è notioribus Divis Natalis: hoc tali die, ita Christum, ita & Cælestes meo bono venerabor. Animi foribus per confessionem expiatis, sanctissimæ Eucharistiæ divinum epulum accedam, & ubi caelestem hunc panem jam in ipsam linguam recepero, si dies sit Christo Nato solennis, sic precabor:

O mi amantissime IESU, ego te per teipsum, quem ore jam fero, & per hunc Natalem diem tuum humillime rogo, sis mihi in ultimo decessu meo propitius iudex. Quod si dies Divo Michaëli Archangelo, & universis in cælo Angelis sit facies, preces illas paululum variabo in hunc modum: O beatissime Archange Michael, & O sanctissimus Spiritus, Angeli Dei, per hunc Dominum meum & vestrum, universos vos ad agnitionem meum ultimum invito, adesse tunc mihi, & in extremis meis iuvate me. Hæc ego in specimen solum propono: addi his potest quidquid tunc temporis melior sensus aut affectus suggererit. Quod si dies festus sit, aut uni Apostolorum, aut alicui è Martyrum, vel Virginum cætu, aut quibuscunque denum Divis aliis, tum ego preces meas sic instruam: O beati Apostoli Philippe & Iacobe, aut, O beate Georgi Martyr, aut, O beate Ioannes Baptista, per hunc ipsum Dominum, quem lingua gero, ardentissime te precor, ad sis mihi morienti, & a bono Deo hanc unam pro me gratiam impetra, ut in obitu meo cum Deo sim in gratia. Vix ullus ab omni sensu tam sterilis est, quin his & plura & meliora in rem suam precari possit, si animum attendat. Et hoc ego magni momenti duco, sic piis ac providis curis ad ultimum cum morte luctamen, ad fatiendam illam necessitatem, ad illum Aternitatis ingressum se suæque maturæ disponere. Si quid ego iudico, vix gratia divinæ excidet, qui gratiam illam tam laudabili ambitu quaesierit, non pavebit ad aternitatis ostium, qui tot viæ duces ac comites habuerit, diabolorum rabiem non formidabit, qui tot Angelos obtinuerit defensores: vix causâ caderet ad ultimum tribunal, cui tot patroni suppetias venerint, viveret, qui sic mori conabatur. Et hoc quoque arcanum è meo, mi Gerarde, in tuum mihi carissimum cor libuit transferre. Scis, consilia bona, primum bona sunt cum fiunt. Nec ignoras, neminem gratis servire Deo, aut Divis. Quidquid officii Cælitibus impenditur, amplissimo redditu fœnore. Audi rem miram & veram, cui consignatæ tabulæ fidem tribuunt. Est certe, ut dixi: Cælitum cultus nunquam indotatus, & sine præmio abit.

§. III.

Henricus ab Haiden Canonicus Treverensis, parimorum elegantia & nobilitate juvenis, cum ab extrema pueritia septem annos in Collegio Germanico Romæ egisset, instantè requiritus à suis, reditum parabat in patriam: sed veram illi patriam Deo destinante, incidit in febrem, quæ octavo die attulit mortem. Monitus à sacerdote de necessitate ultimâ (jam ante se generali confessione præmunerat) ad Apostoli Andrea corpus quod Malphi colitur, pro valetudine peregrina-

tionem voveret: certam de in pecuniam ad crucem argentam ponendam in aede S. Apollinaris, is est Collegii patronus: itémque ad pallium, quo altare operiretur Deiparæ Virginis, in cuius erat Sodalitio, reliquit. His rebus ita dispositis, eum somnus multis præsentibus oppressit, post paulû evigilans, accessit sacerdos, qui erat ei à confessionibus: O pater, inquit, ô mi Pater, quæ ego vidi? Quæ? interrogat ille. Cui æger: Quæ nec oculis, inquit, nec auribus, sed nec ullo sensu percipi possunt. Cum commovisset expectationem, & jungerentur omnium preces, subiecit inter attonitum lætûmque, sed propior læto: Salus mea fuit in angusto: at benignitas MARIE Virginis, Sanctorumque Andrea, Apollinaris, & Martyrum nostrorum tutelarium in tempore succurrit. A demone sum ductus ad iudicem. Magna vis (cum solus essem) circumstabat accusatorum, varia crimina objectantium, jam jamque exactor supplicii me pertrahabat ad gehennam. Cum abesset propè nihil quin essem miserrimus, adstitit misericordiæ parens, & ad illos conversa: Quod vos istum? quid vobiscum illo, qui tot annos mihi in meâ Congregatione servivit? Consecutus deinde Andreas, idem indignans, titulum ostendebat mei patrocinii, quam voveram ad ejus tumulum peregrinationem. Sanctus postremò Apollinaris cum ceteris martyribus, quorum sacralipsana in aede nostra sunt, vim inhibuit adversariorum, memorans crucem, quam proximè mandavi faciendam. Ita, quæ Deo est gratia, periculo simul somnôque solutus sum. Hæc cum dixisset exultans, quartâ ferè post horâ animam reddidit Conditore. Ita nemo gratis colit Cælestes, quisquis eos animo colit sincere.

CAPUT VII.

Quo fine mensuris Cælitibus sententiosum dictum addatur.

Alterum, quod post Divi nomen in mensurâ tabellâ pericribitur, est provinciatum (nos sententiam dicimus) vel ex ipsis divinis Bibliis, aut è sanctorum Patrum monumentis, aut piorum scriptorum libris. Quod quidem dictum etsi unum sit, & plerumque breve esse solet, sæpe tamen ei cui sorte obigit, plus attulit emolumenti, quam si is omnia Abulenſis præfatus Tostati volumina evolisset. Pauca sæpius vocula miros in animis hominum effectus dederunt.

§. I.

Sanctus Antonius etiam juvenis, cum in templo illud Christi promissum decantari audisset: Centuplum accipiet & vitam æternam possidebit, vix è sacrâ aede digressus, patrimonii sui rutilantem acervum hilari ore invalit, & maximam illius partem ambabus manibus in pauperes tribuit, totum daturus, ni soror obstitisset. Brevi post idem in templo, Evangelico illo monito: Nolite solliciti esse in crastinum, sic attonatur, ut nihil jam amplius cunctandum ratus, moræque omnis impatiens, continuo toti Mundo, rebus suis omnibus, sibi que ipsi dixerit æternum Vale, multarum gentium in Ægyptiâ eremo factus pater. Seraphicus Franciscus prima verba dominicæ præcationis: Pater noster, qui es in cælis, attentius secum expendens, mox patri suo & matri, mox opibus & voluptatibus omnibus renunciavit, & ad trophæum crucifixi Regis pervolvit nudus. Notum est & illud in ejusdem Divi ore frequentatissimum: Deus meus, Deus meus & omnia. S. Hieronymum assiduâ formidine percussum tenebat unica illa sententiola: Surgite mortui, venite ad iudicium. Hoc illi epulas omnes perfudit amarissimo cinere. Christus è rudi piscatorum plebe Orbis oratores, & cæli Principes fecit, duabus solum voculis istis, Sequere me. Simeon Stylites audit in templo à sacerdote

L 1 4

cani:

Matth. c. 5. vers. 5. can: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, & protinus opilionem exuens, monachum induit, vitamque egit omnibus post seculis admirandam. S. Eucherius prolapsa nobilissima oriundus, cum legendo in illud D. Pauli dictum devenisset: *Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Deum*, loco quamprimum confurrexit, & suas Mundum res habere iussit, meliori ipse domino servituras. S. Paulinus, vir complurium voce laudatissimus, cum illud Christi dictum ad opulentum juvenem: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in calo: & veni sequere me*, penitentialius cogitasset, vitam priorem desinit, & ordini novam, meliorem, sanctam aggressus est, atque in Gemitico cœnobio, cœlesti philosophiæ se totum mancavit. Quot hominibus salutem attulisse credendum est brevissimum illud, *Nosce teipsum*? S. Ignatius Lojola quantum sibi, suis, Orbique toti profuit illo brevi effato: *Omnia ad maiorem Dei gloriam*? Neque dubium est quin multos improborum vehementi sapientius horrore affecterit ferum illud & severum de Evangelici Epulonis sepulchrum pronuntiatur: *Et sepultus est in inferno*. O profundum sepulchrum! exclamat Augustinus. Et quis ille animus infaxum ita obrigit, ut ad tales voces & monita non vivat acsentiat?

Luc. cap. 16. vers. 22.

S. II.

V Ir olim religiosus quispiam ad molliissimum juvenem, & pane alterum Smindyridem, vitis una & delictis omnibus innutritum, aliâ lege aditum sibi aperire non poterat, nisi prius promitteret, de rebus piis, divinis, cœlestibus mentionem se nullam facturum; de morte nihil, multo minus de inferis quidquam locuturum: lex autem erat, paribus poculis si certare collubitum. esset, veniret, propinaret, responderetque propinanti, diceret quæcunque vellet; tantum non pia aut sacra Conditionem etsi iniquam prudenter accepit homo religiosus, nec dubitavit juvenem illum parte aliquâ patere, quâ saluberrimè feriri posset. Adest ergo, & sano consilio multa dissimulat, & ut pacta conventa erant, nec de Deo, nec de diabolo quidquam sermoni aspergit. Assidet lætus, ad risum etiam verba componit: jocatur simul, sed pudicè, meridiatur unâ, sed parcè, respondet propinanti, sed sobriè. Demum abeundi veniam extorquet. Sub digressum, occasionem caput quâ in animo incauti vel unicuique pietatis aculeum deligat. Cumque bonâ fortunâ juvenis ille lectum suum selectâ plumâ turgentissimum abituro monstraret, tum Pater: Nobilis Domine, inquit, Itaias vates novam lecti rationem describens: *Subter te, inquit, sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes*. Atque cum dicto valedixit, & placidi somni propitiam noctem precatus est. Mox juvenis, id verò contra pacta & legem actum esse pronuntiat, alio se tempore de eo pœnas sumpturum, delicti piaculum fore prægrande saluatorium poculum, quod in multam ei uni foret exhaucendum. Cetera jam valeret, atque ita hominem religiosum dimittit; voluisset quidem iisdem fortibus illud de vermibus dictum excludere, sed id nequaquam potuit. Hærebat illud animo & reluctantem trahebat, fodicabat, impellebat, simulabat, urgebat, miseris demum modis agebat, inquieti vermes omnem ei quietem turbabant. Hic juvenis tam insolentis & occulti concionatoris impatiens, remedium huic malo circumspicere: itaque ad solitas computationes redire, ambulationes iterare, sociorum numerum etiam augere, novos lusus excogitare, choreis plus indulgere, joci effusius hilarescere, hoc demum agere ut à sole nunquam sobrius conspiceretur, quo hærescentem animo molestiam detergeret, abigeretque importunissimum conscientie monitorem, & vel sic tandem molestissimos hos vermes excuteret. Non evaluit tamen, quidquid egit contra domesticum

Isaia c. 14. vers. 11.

A hunc carnificem. Agmen hoc vermium insuperabile animo expellere non potuit, quocunque conatu. Dum ridebat, dum bibebat, dum ludebat, vermes illi, & illæ tinea conscientiam identidem perverlebant arrodebantque. Evigilavit tandem miser juvenis, & prioris vitæ veterem excussit hoc secum instituto ratiocinio: Et quid, inquit ipse sibi, proficimus? dies noctesque contra importunissimam hanc & vermiculofam cogitationem pugno, nec inducias ulla aut quietem impetro, nec aliud hæcenus egi resistendo, quam ut alius inhaereret, quò magis repugno, hoc minis excutio. Quòd si sola de vermibus cogitatio animum ita compungit ac lacerat, quid vermes ipsi facient, præsertim stigmæ, & nunquam morituri? quid facient illi æternæ mortis ministri vultures? Sed mitamus hæc morosa & tristia. Si possem, equidem vellem. Da te lætioribus, & gaude cum gaudenibus. Sed ah, quàm vanis & simul quàm brevibus gaudiis inhiamus! hodie genialiter vivimus, cras inter alienas lacrymas perimus. Ita eodem sæpe loco, quo luserunt navigia, sorbentur. Et quis tandem finis, ubi amabili infania diu luserimus? & ipsi demum ludibrium sumus immittissimæ mortis. Ergo: Ergo: dixi, nunc cepti. Alius fui, alius ero in posterum. Vela feci ad gehennam, nunc ad calum remigabo. Munde vale; diu satis ludos me fecisti, habes alios quos ludificeris: ego me maturè subduco. Dixit, & fecit. Et eodem quo cepit pede ex magno Mundi prostibulo in castra Christi transiit, unica illa brevissima comminatione permotus.

S. III.

E N tibi quàm diserta fuerit & efficax concio, vel unica sententiola. Laudatissimus ergo Partheniorum cœrux mos est, singulis tutelaribus Sanctis, singulas adscribere sententias, quas quisvis non semel tantum legat (hoc enim parum, hoc nihil est) sed toto illo mense accuratius in omnem partem sensumque secum expuet. Nunquam sine fructu est, quæ de talibus instituitur cogitatio, nec frustra scribitur, quod ad pietatem est calcar. Testimonio est luculentum huius rei exemplum.

Ante annos certè non multos Ingolstadtii juvenis fuit, qui ut vel morbi sevitiam, vel certè Mundi blanditiæ evaderet, Deo sese devovit & religioso statui. Morbus abiit & brevi post bonum hoc propositum cum illo. Sensim enim quidquid pietatis in morbo hauserat, evanxit: & ita juvenis ille post restitutam corporis valitudinem agrotare primum cepit animo, & post personatum morbum peius habere. Principio quidem fervebat & volabat, post paullo lentius ibat, deinde stabat, sed nec diu nec impigre; mox languere incipiebat, tandem apertè vitiorum dulcedini succumbebat. Nam Mundi facies, quæ prius terrebat, jam attridere; religiosus status qui antea placebat, jam tertere; societas bona quæ gaudebat, displicere incipit. Ita miser tam suaviæ & facile oblivisci potuit primum voti sui, dein sui ipsius, postea cœli, demum ipsius Dei. Ita paullatim per gradus ibat, sed non ad cælum: tendebat in præceps, sed viâ molli & clementer declivi. Neque enim repente pessimus factus est, ut qui hodie fuit, aureus, eras vix argenteus repertus est: brevi post æreus, exinde ferreus, denique factus est luteus, & ipsum cœnum. Ita prodigum ille Evangelicus, primò patrimonium repetiit: hoc impetrato in regionem longinquam abiit, parentis quæ oculis se subduxit: neque hic stitit, prava etiam societati se junxit. Nondum finis. Ea tandem fecit quæ socii & sociæ gula & luxuria in quotidianos mores transierant. Ita ad mentem Siracidæ, *Est processio in malis viro indulgenti*. Hoc planè modo, juvenis ille de quo cepti dicere, sensim seipso deterior factus est, & è sancto progressu temporis in improbum mutatus: hoc ferè solum retinuit

CAPVT VIII.

Quo consilio preces indicantur in mensem proximum.

Tertium, quod in schedâ mensurâ visitur, est orandi scopus, nos intentionem dicimus, quæ aliud non est quam propositum & pia voluntas pro istis atque illis precibus ad Deum allegandi, quandoquidem in tabella mensurâ cuius sodalium suauiter imperatur, pro quibus illo potissimum mense debeat precari. Ita Deum alio pro omni statu sexuque, pro ætate omni & ordine, pro legandi, regnis & provinciis, pro amicis pariter & inimicis, probis, improbis, vivis, mortuis deprecationes instituuntur; ita ad omnem virtutem impetrandam, ad auerendam omnem noxam, & pestem quamcunque, certi precandi fines præscribuntur. Inter hos tamen ii singulariter

B observandi, qui preces nobis indicunt pro iis in quorum incolumitate vel interitum maximarum rerum momenta vertuntur. Par est omnino in precibus nobis commendatissimi sint Principes Christiani omnes, in quorum manu salus & exitum plurimorum sita sunt. Ita vigilantissimos oratus à nobis postulant tota regna & provincie, afflicta bellis Hungaria, secunda martyrium Japonia, vexata hæresi Germania, revocanda ad fidem Anglia. Sic & pro magnis Regibus Hispanie, Gallie, Poloniae omni studio Minimi supplicandum. Et quis oblivisci possit vel lethaliter peccantium, vel manium in purgante flammâ luentium, vel infantium de lustrali fonte periclitantium? Pro his talibus precari quicunque mensis initio admoneatur, is certe sine culpâ sic imperatas preces penitus negligere non potest; quanti enim censendum est vel uni infanti suis precibus cælum donare; animam vel unicam ex igne lustrali evocare; ei qui delicto lethali obnoxius est, respiciendi gratiam impetrare, & sic è turpitudinis ceno extrahere? Quanta item necessitas est pro dono Castitatis, sibi aliisque consequendo, Deum frequenter & ferventer rogare, pacem & concordiam poscere, ad Indos & extremos Sinarum populos suspiria mittere, beneficia his gratis referre, inimicis injurias hac ratione compensare, homines ad petulantiam & lasciviam obstinatos Cælitibus serio commendare, postulare denique perfectantiam nobis maximè necessariam. Ita verè Antiochenus orator Chrysostomus dixit: Pro se precari necesse cogit, pro alia charitas hortatur. Pro se orare, natura est, pro cari necessitate, gratia. Dulcior est autem ante Deum oratio, non quam necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat.

§. I.

GERAR. Hic ego forsitan non malè objecerim: Quantulus sum ego unus, aut quæ sunt precatunculae meæ, ut iis vel universam Galliam, vel latissimam Hispaniam, vel amplissimam Germaniam, aut Italiam totam, aut Principes Christianos omnes fulciam? non earum sunt virium preces meæ, ut ego Atlas sim & humeros supponam ruenti cælo. **POL.** Arqui audi, mi Gerarde, non ruis solius precibus, sed aliorum etiam tribuendum est, si iis toti alicui provincie opituleris. Deus tam bonus est ut ad paucorum castas purasque preces maximis quandoque populis pepercerit; neque dici potest quantum virtus unius etiam, & solius homunculi possit, si Deus eam posse velit. Recente mundo unicus Abrahamus Deo supplicat pro quinque civitatibus, & benignissimè auditur. Et profana consideras? Unus solusque erat Horatius Cocles, qui bello contra Perses nam, in ponte sublicio toti exercitui se opposuit, magnâ sui gloria & suorum bono. **Q.** Mutius Scævola unus solusque & primus è trecentis conjuratis Hetruscum Regem

tinuit boni, quod Beatissimam Virginem & Marianam Congregationis cætum non penitus deseruerit, sed subinde se præsentem stiterit, saltem in ceremoniam. Itafactum est, ut istato die cum ceteris menstruum sanctum acceperit, & quidem sorte prorsus divinâ. Nam sententia quæ pronunciata est, dum ille ante crucifixi signum ex more flectit genua, è mellifluo doctore Bernardo transcripta erat, hisce omnino verbis: *Quid tardas ipsum, quem jam dudum conceperas spiritum parturire salutis: nil mortalibus vel morte certius, vel incertius horâ mortis. Quomodo vivere potes, ubi mori non audes? Audiat hæc juvenis, tacitus quidem, sed quasi fulmine ictus, monitorem è cælo agnovit, & illo statim die fugam è lubrico in tutum paravit: altera verò luce hilaris & alacer ad Religiosam domum contendit, iisque sese aggregavit, quos diu fugerat, victurus illic ubi mori non trepidaret.*

§. IV.

EN tibi vel unica iterum sententia, menstruo Divo subscripta, apud juvenem istum tantum evicit, quantum vicenæ aut tricenæ conciones non potuissent. Ergo probo instituto menstruis Cælitibus sacrum aliquod piumque effectum subscribitur: sed illud malo contemptu sæpe non legitur, aut lectum non penditur. Impius sanè neglectus hic est cum concio tam brevis non auditur, aut oblivione quamprimum sepelitur. Hoc ergo fine, Divorum nomini in mensuris illis charitatis, dictum aliquod de dictis melioribus subiungitur, ut autem velicet legenti, eumque officii moneat, addatque stimulum ad vitam emendatorem. Non multum ab simili modo sortem olim captabant è divinis oraculis, quod vel ex hoc pateat, quod subjungo. Meroveus Regis Francorum Chilperici filius, homo regii quidem sanguinis, sed probrose ambitionis, & qui scelus etiam per pietatem quæretet. Hic Turone D. Martini sepulchro tria sacra volumina, Psalmorum, Regum, & Evangeliorum imposuit, eaque nocte totâ illic pervigilans, sanctissimum Antistitem Martinum rogavit, ostenderet quid eventurum, & an regno potiri posset. Huic pervigilata nocti triduum insuper adjecit, quod jejuniis, precibus, vigiliis exegit. O ambitio quid non mortalia cogis pectora! Exacto hoc triduo ad Divi tumulum regressus, sacram historiam Regum aperuit, primus autem explicatae paginae versus hic erat: *Pro eo quod dereliquisti Dominum Deum vestrum, & ambulasti post deos alienos, nec fecisti rectum Dei, ideo tradidit vos Dominus Deus vestro in manibus inimicorum vestrorum.* Primus Psalmorum 71. 19. versus erat iste: *Veruntamen propter dolos posuisti eis mala: defecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolatione, & subito descenderunt: perierunt propter iniquitates suas.* Ex Evangelio, in capite paginae hoc legendum occurrerat: *Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Ad hæc librorum responsa Meroveus, qui regnum iniquè affectarat, rubore & lacrymis confusus, assumptis in comitatum quingentis viris, discessit loco. In viâ ab Erpone Regis Gunthramni duce captus est, ut Gregorius Turonensis memorat. Quemadmodum verò sacri codices olim per usitatum sortem consulti, de futuris quandoque monuerunt, ita fit nonnunquam ut in menstruo Divorum sortitu, & oraculi vim habeant & vaticinii, quæ è sacris codicibus exscripta traduntur.

Utr sit, minime negligendum est breve illud monitum in charâ menstrua perscriptum: quantum enim minoris est opera, illud quotidie perlegere, tanto majoris est negligentie, in re etiam tam facili torpere. Sed pergo.

gem à Romano Capitolio avertit. Unus ac pane solus Camillus fuit qui Romam jam prope bustum factam, de manu Brenni & Gallorum ferro liberavit. Unus solusque Hercules fuit qui monstis Orbem inauditis repurgavit. Sed ut hos taceam, Unus solusque Joseph fuit qui fame perituram Egyptum ab interitu servavit. Unus solusque Moses tot centenis millibus Hebrææ plebis torques salutis fuit, suis partim consiliis partim precibus. Hierosolyma funditus everfa in magnum cadaver corruissent, sed unus solusque Mathathias cum lugendo & suadendo, tum hortando, & agendo restituit rem. Israël's populus universus idolis litasset, nisi per unum & solum Eliam Thesbireum à tam immani scelere fuisset revocatus. Daniel unus solusque fuit, & juvenis, cum senum plebisque decreta rescidit, & Susannam parate neci eripuit, ipsosque iudices morte multandos æquissime judicavit. Unus solusque David fuit, tunc etiam adolescentulus & contemptus, cum carnem illam & loquentem Philisthæam turrin, & quasi sedem belli Goliathum, in oculis trepidantis exercitus fundâ saxoque expugnavit. Unus solusque Samson fuit, tantum alini mandibulâ, non ære ferreo armatus, cum tot simul Philisthæos trucidavit. Unus solusque Joannes Baptistes fuit, qui tacentibus universis ausus est Herodem omnium facinorum quæ patrarat, arguere. Quid etiam una & sola mulier Hebræa Holofernem, tunc terrorem Orbis, suo sibi gladio jugulavit, itaque Assyriam militiam universam una illa superavit. Unus Mardocheus & una Esther omnem Judæorum gentem à certo interitu servarunt. Uno Ambrosio sublato florens Italiae status magnam partem corruit. Unus fuit solusque Leo Magnus, cum illud Dei flagellum, Atilam, Romanis arcibus jam jam imminentem, oratione non modo stitit, sed & in Passioniam redire persuasit.

§. II.

AT verò ut neque Danieles, neque Abrahami, neque Samsones nos simus, certe si esse possumus qui fuerint avo etiam nostro vel pueri & mulierculæ. Unica ancillula, uti narrat Illustrissimus Baronius, suis precibus & cilicio, quo multos sanavit, totam gentem Iherosolymam ad Christi fidem perduxit. Carolus V. Imperator, cum Thomam Morum, qui Regis Angli fuit Cancellarius, capite plexum inaudisset, dixisse fertur: Henricus Rex totius Angliæ caput præcidit. Tanti erat universo regno, virum hunc, unicum amisisse. Una Joanna, Talliensis virgo, pudica & sancta, ab obsidione plurimos liberavit. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impij. Ab uno sensato inhabitabitur patria. Unus itidem & solus Laurentius Justinianus Venetorum urbem ab excidio suis precibus servavit. Nam quo tempore bellum inter Venetos & Mediolanenses arserat, in Corcyranemore Eremicola vaticiniis clarus degebat. Hunc è Venetis optimatibus vir nobilis adiit, qualivirque, cui parti bellum illud feliciter cessurum esset? huic respondens Anachoreta: Deus, inquit, urbi Venetorum vehementer iratus, quod nulla morum emendatio post tot admonitiones, post tantos clamores sequeretur, illam perinde ut Palæstinæ Pentapolin jam dudum delessent, nisi unicus illorum Patriarcha, suis precibus vindictam divinam avertisset. Idem pane de Simone Salo Leontius Neapolitanus Præsul commemorat. Fuit enim ut civis Emesanus Hierosolyma iret, quò illic se precibus abbatis Joannis commendaret. Joannes, Simeonis olim socius, cum illum Emesâ ad se venisse cognosset; Atqui quàm maximè miror, inquit, te tantum viâ tam callo labore confecisse. Ecquid est quod me Hierosolymis quæras cum Emesâ habeas Simeonem, cujus precibus non ego solum, sed & Orbis totus indiget. Deus bone, quæ tua sunt iudicia! quem hominem ut farum & stultum mundus totus deridiculo habebat, hujus precibus

Tom. 3.
Ann. 327.
num. 11.

Auberius
Myraus
Ann. 1429.
Ecl. cap. 16.
v. 3. & 5.
Bern. Iustini-
anus orator,
nepos illius,
apud Zach. Lip-
peloo tom. 1.
die 8. Jan.

A mundus totus egebat. Ergo unus atque hominis ad Deum emissæ preces, non tantum unum aliquod regnum, sed & orbem terrarum universum sustentare possunt. Ergo & sodalis ille, qui cum aliis innumeris juvare possit, tamen id tam temerè negligit, innumeris nocere censendus est. Verè enim nocet, qui, cum possit, non prodest.

CAPUT IX.

In chartâ menstruorum Cælitum adscripta
Virtus quid moneat.

VLtimum denique quod menstruis schedis inscribi-
tur, una aliqua Virtus est per illum potissimum
mensē crebriori actu exercenda. Campum dicendi
hic nullum ingreditur, cum exitum spectet mea dictio.
Hic solum mirari multa debeo, ac etiam indignari. Et
quâ tu fronte, ô frigidissime Sodalis, quisquis es, quâ
conscientiâ Sanctum menstruum domi tuæ fordescere
sinis, & pulveribus sitique obduci, aut libello clausum
& malè sepulchrum non colis ut sanctum, sed custodis
tantum ut vincit, totoque mense illius nomen nec se-
mel quidem apicis legisque?

Memoria mihi est, Gerarde, ante annos aliquot mis-
sas ad nos Oenipontro literas, quæ defuncti Brixinensis
Pontificis manes nobis commendarunt, simul etiam de
huius Principis virtute illustria quædam narrarunt, inter
quæ illud eximium & imitandum. Siquidem Brixinensis
iste præsul, suum sibi Divum quot mensibus Oenipontro
ad se mitti, eundemque nunquam nisi flexis genibus ac-
cipere voluit. Quis ambigit quin religiosè coluerit,
quem excepit tam piè. Novi ego Beatissimæ Virginis
sodales, qui omnium Divorum Cælitum, quos unquam
per menstruum sortitionem acceperunt, syllabum & li-
taniâs confecerunt, quas & ipsi singulis mensibus ordi-
natè percurrerunt, & in mortis viciniâ sibi ab aliis præ-
legi petierunt. Bona utique & jucunda est morituro hæc
prælectio, si tamen eos quos nominari audit Cælitus,
in vitâ sibi familiares fecerit frequentiore cultu. Sed
nobis nunc de virtute menstruis Cælitibus adscripta ser-
mo est.

§. I.

OGerarde, quàm longè aliud est dicere aut docere,
aliud facere. Quoties apud nos virtus laudatur, &
alget? Omnis in actione consistit virtus, nec ulla est sine
labore. Virtutem in chartulâ menstruâ notatam circum-
ferre, virtutis sanè non est. Quid porro de iis dicendum,
quibus in distributione menstruâ è virtutibus Patientiæ
obtingit, ipsi verò vel asperiore verbulo afflati, velut circum-
vento pestilente correpti fremunt, frendent, furunt, cal-
caturi omnia si possint, laceraturi & pessum daturi om-
nia, adeò largiter bilem effundunt. O mi juvenis, & ô
mi vir, quid menstrua te schedula docet? an non illa
hortatu tacito assidue tibi occinit: Patientia, Patientia,
Patientia. Quid ais? an omnem adeò patientiam con-
sumpsisti, ut nec levem injuriam, aut innocentem jo-
cum, nec paucas voculas, aut obliqui oculi minas possis
concoquere? ô te heroem, qui ad pulcra morsum, Her-
culem inclamas! Quis unquam celo se dignum fecit
impatientiâ? quis non probe contritus in illam patriam
pervenit? quis non omnia vincere potest silendo & pa-
tendo? quid indignaris, quid sævis, quid minaris? hi
mores celo non conveniunt. Sapientiæ comes est Pa-
tientia, quæ dolori cuicumque fert remedium. Iter ad
cælum sine Patientiâ nunquam reperies. Ergo schedam
tuam inspicere, lege, & centies relege; hæc tua lectio voce
unicâ constat, PATIENTIA.

§. II.

ET quid de iis sentiendum, quibus in mensuris charis Obedientia præscribitur, at ipsi nihil minus faciunt quam quod imperatur: quibus jejuniis suadetur, illi necunico bolo genium suum fraudant: quibus Veritas consilium sequenda, illi rethnas, fucos, fucelas, mendacia consarcinant? Sic auditorum ubique multos reperias, factores paucos. An non ii auditores solum, apud quos pax publicè laudatur, rixis illi ac jurgiis turbant omnia: examen conscientie juberunt, illo toto mense nec semel quidem in seipsos descendunt: quatuor novissimorum meditatio proponitur, illi mortis & judicii immemores, cæli & inferorum securi vivunt: i vigilantia præcipitur, illi venientem solem horâ septimâ in lecto salutant, ubi ubi tandem fit sacrum: pia lectio commendatur, illi libellos pios nec habere quidem student, nec dum legere: frequens confessionis usus inculcatur, vix illi ut hoc quovis bimeltri semel faciant adducuntur. Et de illis quid dicas, quibus Virginitas & Pudicitia colenda indicitur? obsecro illi Catullus pro stimulo virtutum legunt. O mi fodalis, an non iste mensis identidem tibi occurrat, *Castitas, Castitas, Castitas*. Vide obsecro quam casti sint tui oculi, quam verecundi gestus, quam pudica verba, vide ante omnia quam pura & mundæ sint cogitationes tuæ: si hæc libidinis cœnum admittant, ne mireris & oculos, & gestus, & verba eodem luto infici. Ubi cor libidinem olet, ubi cogitationes castæ non sunt, nec lingua, nec vultus, nec oculi cordis indices castimoniam spirabunt. Ergo & tu mensuram tabellam tuam inspicere, lege atque relege centies, sexcenties: lectio tua finitur verbo, *Castitas, Castitas, Castitas*.

§. III.

Quid portò de iis censendum qui mensuram sche-
dæ Sobrietatis monentur, illi diem mero frange-
re, & crumenam in calices student exhaurire. Quid de
iis videtur quos pia illa fors ad desiderium patriæ cele-
stis erigit, illi in variam curiositatem effusi, omnibus va-
nitatibus indulgent. Quos putes eos, quibus scripta
traditur Carnis afflictio, illi hoc unum agunt, ut Car-
ni faciant bene, ut corpus mulceant & faginent. Quid de
his, inquam, omnibus sentiendum? qui prorsus in con-
trarium nituntur, & alia omnia faciunt quam quæ San-
cti mensuri monent, suadent, jubentque. De te, Gerar-
de, tua me virtus meliora vult ominari. In eos dixi hæ-
tenus, qui torporem & desidiam nec alienis quidem
regunt oculis, qui suo se officio functos credunt, cum
consuetudini paruerunt, tamen mensis toto nec Divi-
cutâ, nec itatæ preces, nec specimen virtutis ullum se
prodat. Ita alios atque alios Sanctos, ita plurimos acci-
piunt colendos, nullum colunt, tunc maxime sensuri
quam malum sit Divos Cælitæ negligere, cum ferum
nimis erit velle coluisse, cumque nihil ultra restabit
quam ut tam profanæ socordie frustra pœniteat. Non
satis est, o juvenes; o viri, non satis est mensuras schedas
flexo poplite, reverenti manu, piouque osculo excipere,
perlegere, retinere, nisi & Divos in iis descriptos colere,
& virtutem in iis notatam placeat exercere. Nemo vir-
tuti favet, nisi qui eam sequi potest, & Cælitæ nemo ex-
peritur propitios cum moritur, qui eos sibi amicos non
conciliat dum vivit.

GERAR. Sæpe cæpi, sed sæpe etiam desii Divis men-
suris honorem habere, nunc oblivione, nunc etiam tæ-
dio victus. P.O.L. Vix est ubi altioribus clamoribus sit
opus, quam cum bene cæptorum constantia docenda.
Animus humanus ingenerato pondere nunquam non
deflectit in prava, varius semper & mutabilis: virtutem
præsentem sæpe non odimus, sed negligimus. Ita virtu-
tum radices non raro antequam adolescant, sterili fri-
gore exarescunt, ut jam supra demonstratum est. Sed

A quidquid dixerimus, minus semper quam par erat, di-
xisse videbimur. Et quia de Conscientia, de Cælitum, de
Corporis cultu agimus, hunc nobis laborem necessariò
sumemus, Gerarde, ut bellam istam huic triplici cultui
infestissimam pro viribus impugnemus. Sanè ab hac ani-
mi levitate & inconstantia admittandæ meramorpho-
ses, & sæpe monstra vitiorum horrenda proveniunt,
quæ ab iis eduntur qui quandoque sanctissimè inci-
piunt, finiunt sceleratissimè, ab angelis, suo vitio, in dia-
bolos mutati. Hæc enim inconstantia, & lentus ad vi-
tium descensus, non unam aliquam virtutem enervat,
sed universas. Audi funestam tragediam in qua histrio
seu actor, & conscientiam & Cælitæ religiosissimè cœ-
pit colere, suum etiam corpori, qui conveniret, cultum
tribuere; sed quam sanctè incepit, tam impiè finivit.
Audi miram, bis miram catastrophem.

CAPUT X.

*Inconstantia in Animi & Cælitum cultu,
exemplo inaudito coarguitur.*

VNUS quidam adolescens, & honesto loco natus, & Adolescē-
a fortunis felix atque copiosus, melioris sanctio-
nisque vitæ studio incensus, parentem obnixè rogavit,
liceret sibi rebus mortalibus abdicato, Christum & im-
mortalia sequi. Negavit hoc ei pater. Instatit rursus ac
sæpius filius: cum actum agere se putaret, propinquos
in parentem immisit, ut id à parente extorquerent. Im-
petravit tandem ab invito potestatem abeundi, & mox
in cœnobium se inclusit, in quo tam magna & illustria
continentiæ & abstinentiæ quotidie documenta ceteris
dedit, ut haberent omnes quod imitarentur. Cum ali-
quandiu in cœpto vitæ cursu profecisset, stat se perfe-
ctiorem quam erat, affectat solitudinem, & à Cœno-
biarchâ secedendi copiam flagitat. Dehortatur juvenem
prudens hostilium technarum pater, pericula proponit,
insidias exponit, enumerat damna ex eo discessu secutu-
ra, nec persuadet tamen juveni, quem jam persuasit, imò
abripuit affectus. Si ergo, inquit præses, audendum est,
dabo socios qui comitentur. Ita discedenti comites ge-
minos è contubernio suo adjungit, qui novo eremicolæ
locum opportunum quarant. Faciunt unâ iter diem
unum atque alterum, ac per vastam solitudinem fessi
oberant, æstuque tandem ac labore fracti in terram
corpora abijciunt, somno pauxillum vires refecturi.
Cum aliquandiu placidè omnes quievisset, ecce tibi
ales streperis advolat pennis, & clangore alarum excitat
sopitos. Hic comites: En, inquit, socium Dominus
cælitum tibi misit, sequere ducentem. Ille de providen-
tiæ Dei mirè letus, salutatis comitibus, sequitur præviam
ductricem. Ales post pauca spatia semel atque iterum
subsedit, ac vanescit, in quo loco novus incola silvæ an-
trum reperit, juxtaque salientem ad sedandam sitim, &
dactylos ad pellendam famem. Intellexit eam sibi regio-
nem à Deo per avem designatam, ubi Deo preces affi-
duas sterneret, & vitæ cursum feliciter perageret. Ergo
totum sexennium in summâ vitæ innocentia & sancti-
tate solus & unicus traducit. Et jam de tironis felici pro-
gressu non parum sollicitus erat cacadæmon, timebatque
ne tam altas virtutis radices ageret, quas non posset
amplius convellere. Aggrediendum itaque sibi militem
advocatis in consilium consuets artibus decernit, per-
sonam inculci & horridi natuque grandis anachoretæ
sumit, tironem adit, seseque spectandum primum exhi-
bet. Horret juvenis, & aspectu inusitati hospitis percel-
litur, nam intra sexennium mortalium neminem aspe-
xerat. Dat ergo se in preces, precatur unâ in speciem va-
ferimus insidiator, surgentemque hortatur, ut denuo
secum etiam votis Deum conveniat. Tum personatus
ille dæmon: Quamdiu, inquit, hic degis? Sexennium,
inquit

inquit juvenis. O infelicitatem, inquit hostis, qui te tam vicinum tamdiu ignoravi! non amplius quadriiduum est cum hic esse te cognovi, statimque consurrexi loco, & salutatum te petrexi, uti de iis inter nos rebus, quæ ad utriusque salutem pertinerent, ageremus. Quid agimus hic in tam vastis & desertis ambo saltibus, à sacris Christi mysteriis, à divino Eucharistia epulo exclusi? veteri equidem ne ab ejus quoque regno excludamur. Ad decimum quintum hinc lapidem duo sita sunt cœnobîa, quæ licebit nobis festis diebus adire, ac percepta sacra synaxi redire. Visâ res imperito tyroni salutaris ac necessaria: specum deserit cum ipso demone, quem virum sanctum existimabat, & dominico die monasteria perit. Templum ingressus, & in preces fusus cum paullo post circumspiceret, & socium ac ductorem suum requireret, nusquam invenit. Quærit ex cœnobitis ubi comes fuis & pater esset: neminem, inquit illi, nisi te & prorsus incomitarum adventantem vidimus. Tum demum sensit se à veteratore circumventum, & per dolum è cubili suo extractum, neque tamen nimium doluit, ad homines, post tatum temporis, reversisse. Ergo ad latibulum suum reversus progreditur in consueto vitæ instituto. Sed adest rursus stropharum fabricator demon, verum jam aliâ longe viâ perniciem incauto machinatur. Juvenis formam induit, habitum civilem & patrium finxit, ut cui semel illuserat, eundem denuo falleret, ac tandem à loco, pietate, religione penitus averteret, ac in sempiternum exitium præcipitaret. Adest ergo & in latebrâ sedentem ad sui spectaculum elicit, nihil effatus, sed perinde ac si è patria quaesitum religiosum juvenem venisset: adstat, innotuit curiosè, hæret, & modò vultum, modò alias corporis partes respicit, ut ad sciscitandum provocet tacentem. Nec frustra; rumpit silentium prior insperitus Anachoreta, & : Quid, inquit, ades, quid me tam exquisitè contemplaris? Hic architectus mendacii: Haud videris me nosse amplius, religiosissime Domine, post tantam temporis interca-pedinem. Ego sum vicini patris tui filius. Pater tuus ita audiebat, hoc nomen erat matri, hoc forori: sed mater quidem ac soror, ante biennium naturæ concessere, pater hoc anno defunctus, te heredem ex asse scripsit, ut tu veluti pius ac religiosus filius relictum aurum ac thesaurum omnem, pro utriusque salute in egenes disper-tias, militique, qui te pervestigarent, nec hætenus ab ullo reperiri potuisti, quod equidem vehementer gaudeo, mihi eam felicitatem divinitus oblatam, ut in te incidere-m. Respondet anachoreta religiosè, modò etiam constanter: Ego verò pecuniæ causâ locum hunc deserturus non sum. Et ille: Quid enim mali suadeo? non sum auctor tibi ut opes possideas, aut retineas, sed in pauperes tribuas, ac relictam solitudinem quamprimum repetas. Quid, respondebis, de neglectâ & direptâ tantâ pecuniâ summâ, summo judici? quid patri, quid egenis ac miseris, quos tantâ misericordia privas? Huic anachoreta: Ego, inquit, hætenus rerum caducarum curam penitus nullam habui: conscientiam solum, & cælum atque Cælites curavi. Et hoc est (inquit larvata vulpes) conscientiam & cælum atque Cælites curare, parentibus, in causâ præsertim tam piâ, succurrere, pauperibus per occasionem tam bonam non deesse. Qui hæc non curat, conscientiam negligit, & cælum atque Cælites contemnit. Ad hæc anachoreta iterum: An non sunt, inquit, alii, an nemo superest cognatorum, qui me absente, bona hereditaria in egenos dividat? Si tu desis, inquit in postor, avarissimus quisque advolabit, & prædam faciet pro libitu: interim mendicorum turba lagebit & abibit inanis, cujus culpam tu sustinebis. Ductus & victus his dolis simplex & stolidus juvenis, surgit, pedem, quem retulit nunquam, ex adicula profert, solitudinem simul ac cælum Cælitesque deserit, viam init, patriam repetit. In viâ non pauca nec levia nequitæ rudi-

menta accepit à viâ socio, à quo insigniter & cum fallaci venustate malus esse didicit, antequam id se doceri crederet. In patriam ubi pervenit, ecce domum paternam ingredienti pater ipse, quem demon finxerat mortuum, occurrit, miratur novum hospitem, nec agnoscit filium, sed probè filium patrem. Quærit pater, quis, unde domo, quid adesset? Attonitus prope filius, quod videret vivum, quem audierat defunctum, fingit (tantum in itinere ex comitis societate profecerat) fingit inquam, se desiderio patris extremum videndi & salutandi adesse, agnitum pater in ædes admittit, & amicitimè ut filium tractat. Sed non diu in ædibus paternis versatus, Mundi mores & leges exactè addidicit, fortasse illas nunquam satis oblitus, tantò jam appetentior vanitatis, quantò ante pietatis studiosior, perinde si doleret tamdiu vitis non servisse, ita sapere cepit misero peccandi licentia. Conscientiam quam antea quotidiano examine solebat explorare, jam opprimere, eique silentium imperare; Cælites quos prius assiduissimis obsequiis consuevit colere, jam contemptim negligere, & saltidire; corpus quod aliquot annis laboribus & mediâ macerarat, jam verè colere, & mollissimè procurare cepit. His gradibus in præcepibat, seipso deterior factus in dies. Addeò dulcis ei erat vitiorum libertas, quâ tamdiu carere potuisset mirabatur. Sic per summum seculum pudorem & innocentiam amisit, turpissimisque se flagitiis contaminavit, ita ut à parente plagis etiam multatus, tamen non resipisceret, sed infelicem animam in sceleratâ vitâ exhalaret.

O prodigium! ô portentum! quis unquam hoc sanctius incepit, quis flagitiosius finivit? Mali origo esse solet: melioribus non parere, sibi fidere, seipsum non nosse. Hinc istæ lacrymæ. Verum quid huic misero ita-scor? mihi deberem. Et ego hunc lulum in aliis atque aliis quotidie indo: & hoc, & istud, & illud incipio, nullum finio.

§. I.

Tales Protei sumus, hodie conscientiam lustramus & purgamus, & vix crastinum expectamus, cum eandem novis sceleribus implemus: hodie Divorum genua advolvimus, isdem cras tergum obvertimus: *Itaque iustitia non laborabit, ambulabit & non deficiet.* Nos ambulamus quidem, sed brevî deficiamus, currimus, sed medio saepe cursu lassescimus, quandoque etiam finem jam vicinum, jam proximum, stultissimâ præcipitatione cor-rumpimus. Saul regum optimus, si ejus principia spectes, à Samuele jussus septem diebus expectare, dum victimas simul immolarent, expectavit omnino ad ultime septimæ diei serum vespere, cumque populus ab eo dilaberetur, tanquam coactus sacrificavit. Eten eo ipso tempore advolans Samuel: *Stulte*, inquit, *egisti: nunc regnum tuum ultra consurget.* Heu lacrymabilem jacturam regi! sex diebus Saul expectaverat, & undecim horis septimæ angustis tandem compulsi & de-perseverantiam omnem corripit, defecit, itaque sibi posteritque regnum perdidit. Ex quo tempore per eos scelerum gradus cepit non ire sed rucere, ut post mortale regnum amissum, immortale quoque amiserit & æternum. Quam tutum est alienis malis sua dediscere, aliorum ruinâ cognitâ, in statu firmiore se componere. Et sanè ultima vitæ perseverantia plurimum ab eâ pendet quæ quotidianis actibus roboratur. Qui bene cepta toties tamque facillè deserit in supremo vitæ actu agere sibi constabit. Ideo sanctissimus Rex David: *Inligna-vi, ait, cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum. Et: In æternum non obliviscar justificationes tuas. Nihil magis necessarium nobis, quàm quotidie firmissimè statuere ac proponere. Quid autem juvet quotidie pro-*

ponere, si licet propositum quotidie deponere? Nihil hoc est aliud, quam felici manu substructa, ridicula pœnitentiâ destruere, aut molem Sisyphæam in rupis fastigium educere, mox in infimam vallem rotatu præcipiti revolvendam. GERAR. Hæc labes nostræ mortalitatis est, non diu eadem consilia probare. POLYCH. Amamus mixtas pœnitentiæ voluptates, & bona semper placitura vix admittimus. GERAR. Statui jam sæpe, nullo die conscientiæ discussionem intermittere: proposui quot mensibus oblatos sorte Cælitæ studio cultu prosequi: decrevi jam crebrò corpori minùs indulgere, oculorum incendia cavere, linguæ pestilentes impetus coëtere: cœpi non semel insaniam amabiliū nugarum & sordium mearum detestari. Et tamen, quæ statui, nō feci: quæ proposui, neglexi; quod decrevi, violavi; quod detestatus sum, rursus amavi. Quæso, unde hic morbus, nunquam facere, toties statueri? POLYCH. Mi Gerarde, forsitan non satis firmè statuis. Perfunctoriè ac leniter levitèrque velle, non animi decretum, sed imperus est, qui uti citò vires acquirit, sic citò amittit. Subita cæli serenitas, subitis nimbis fœdatur, herbæ ac flores celeriter nati, celeri morte subducuntur. Firmum propositum non est, quod in cerâ aut arenâ scribitur: rigido metallo commendandum est quod diuturnum esse cupimus. Jobus hoc fecit; quod statuit, perinde si exarsset id ære, sic executus. *Donec, inquit, desiciam & moriar, non recedam ab innocentia meâ: justificationem meam & virtutem quam cœpi tenere, non deseram.*

§. II.

Narrant hominem generosi sanguinis, sed vitæ profligatissimæ, latrocinii insuper infamem, ejus sibi consuetudinis inviolabilem legem dixisse, ut nullus iret dies, quo se Matri Dei non commendasset Angeli salutatione. Quantula scintilla pietatis, in vasto mari flagitiorum! Habuit hic miræ & proluxæ fidelitatis famulum, qui ipsis quatuordecim annis industriè illi servivit. Paruit tandem famulatum hunc fuisse infidiosissimum. Siquidem vir sanctus qui in castro illo captivus detinebatur, hunc famulum adegit Jesu Christi nomine, faceret quis esset. Ille vim imperii sentiens, demum se diabolum falsus est sub humanâ specie tot annis illic servivisse, idque in mandatis habuisse, ut si quo die herus salutandæ Virginis consuetudinem omitteret, suffocatum abiret ad impiorum carnificinam, verum ad id temporis nullum omnino diem abuisse quo herus Dei matrem pro more non coluisset. Hæc ego fide complurium aliorum recitavi. Hoc liquet misericordie placere Deo ejusque boni operis constantiam. Sicut natura indefessa operatrix ab exili plantâ arborem educit admirandæ altitudinis, non subitis incrementis, sed diu & continuè operando; aquæ guttulæ lapidem cavant, non vi sed sæpe cadendo; ignis immortalitas tantum durat, quam diu subministrantur alimenta; semper vivit flamma, semper vorando: sic Deus, assidue operatur beneficiendo, sic homo probus ad immortale fastigium exurgit nunquam ignavè cessando.

Felicem Pilatum si quo pede cæperat, decurrisset. Turpe est cedere oneri, & luctari cum officio quod semel receperis. Posito fundamento, imponenda est & coronis. Virtus boni operis perseverantia est, quâ ubique est opus.

Orpheus Euridicen ab inferis reducturus accepit conditionem, ne inconstanti curiositate duci se sineret, & retro torqueret oculos. At miser,

avidusque videndi

Flexit amans oculos, & protinus illa relapsa est.

Opheï & nos sumus (ingemiscit cum cogito) & vix parva mox iterum perdimus inconstantia miserabili. Et quoties suam quilibet animam ab Orco revocat pœnitentiâ? verum quia ad pristinos amores cor iterum

Tom. I.

A reflectimus, iterum etiam atque iterum, relapsam ad Orcum animam damnamus. Quid juvat, hodie in castimonie leges jurare, cras iterum libidinis cœno se mergere? quid prodest, hodie infra omnes se submittere, cras grande supercilium resumere, & omnes alios despiceret? quid magni, hodie præclarum patientiæ specimen edere, cras omne patiendi studium abjicere? hodie frugali quadrâ vivere, cras belluari & græcari; hodie agni mansuetudinem induere, cras in lupum effertari? hodie cælum atque Cælitæ sollicito cultu ambire, cras Veneri & Pluto ceterisque inferorum monstris applaudere? Gerarde, si Dei matrem, si Divos alios venerari cœpi-
mus, quæso, non hoc solum die aut hebdomadæ, non hoc tantum mense aut anno veneremur: consitemur vobis nobis nostrisque cœptis, & cras sumus quales hodie fuimus.

§. III.

B E Quidem multa sunt quæ nos ad constantiam hanc accendant. Nota tibi non ingeram vel aliàs audita. Illustre & prorsus inauditum apponam pro clausulâ. Narrat is qui & auribus suis & oculis non immerito vult credi. Nuper tamen in scriptoris hujus notitiam deveni, è cuius fide hæc ego tibi fideli narratione pandam.

Franciscus Retzanus rerum divinarum consultus; è S. Dominici familiâ, in Austria Academiâ Viennensi triginta sex annis sacras litteras docuit. Hic à teneris ungulis Beatissimæ Virginis cultor tam fervidus, quam constans fuit. Quotiescumque Dei Matrem vel nominari solum audiret, vel eam ipse nominavit, mox occasione proximâ salutationem Angeli submisit pronuntiavit. Idem fecit, quotiescumque illius imaginem, & quotiescumque loco transiret. Ea de causâ non tantum in musæo suo, sed & alibi divinæ Matris iconem voluit esse frequentissimam. Preces, seu Officium Mariæ Virginis vel unico die intermittere nefas duxisset. Pecuniam omnem quam docendi munere fuisset promeritus, in beatissimæ Virginis cultum expendi voluit. Singulis sabbati diebus dimidiam prælectionis partem decorè & cum gratiâ in laudem divinæ hujus Virginis deflexit, & frequenter eo sensu, ut uberes lacrymæ verba dicentis interciperent. In precibus, quas magno numero quotidie huic Beatissimæ Matri adnumeravit, ingenti affectu animum omnem in hanc cæli Reginam intendit. Medullis ac visceribus ei hærebatur pietas in istam Matrem. Neque verò interim quæ sui muneris esse norat, negligebat. Sic ad annum octogesium quartum ætatem provexit, vir miræ abstinentiæ & hostis sui corporis, quo nudo telam lineam non attigit, culcitæ non nisi lanæ indormiit, religiosi silentii semper observantissimus. Si quando è cubiculo in bibliothecam, aut triclinium, aut templum iret, aut domo ad scholas prodiret, ne tantilli temporis jacturam faceret, Dei parentem Angeli verbis assidue salutabat. Post lucubrationes plurimas & libros à se compositos, in illa Salomonis verba: *Per me principes imperant* &c. digressus, tria bene magna volumina conscripsit in laudem cælestis Virginis Mariæ, cuius in cælum Assumptæ die, suum ipse laborem climare cœpit, & curis secundis perficere. Dum ergo manum habet ad tabulam, en febricula scribentem occupat. Tantisper ergo calamus ponit, dum impetus morbi solveretur. At ubi febris in dies recurrebat auctior & gravior, æger ad focum conversus: Quid hoc sibi vult, inquit, Virgo beatissima, quod me suis octodialibus festis suoque opere distentum æstu febrique jactari sinat? sed feramus, quidquid in nos Dei bonitas decernit. Et hoc etiam scribere est, hoc etiam est Deum Dei que Matrem laudare, non repugnanter pari: ergo patiamur. Fecit, ut dixit. Jamque dies Beatissimæ Virginis Natæ aderat, cum sacramentis omnibus confirmatus Franciscus, visu tamen (quod rarum in hoc ætatis)

M m

auditu

auditu ac mente integrâ consisteret. Horam novissimam præsentens, more suo salutationem Angeli recitare cepit, & licet in ultimis esset, jamque animam ageret, nihilominus tamen verba formabat, quantumvis exili spiritu ac intermortuis vocibus, illudque suum (Sancta MARIA mater Dei, ora pro nobis) continuè pronunciabat, usque dum labra non amplius contrahere aut diducere valebat. Sic extremum vitæ spiritum in ipso Martis desideratissimæ affatu edidit. In extincti facie nil horroris, sed hilaritas & propè vitalis decor spirabat, qui ad gaudium invitaret spectatores. En, Gerarde, insignissimam in Deiparæ cultu constantiam per tot vitæ spatia ad ipsum usque quartum & octogessimum annum. Et quid miremur tam lenem & felicem exitum, post vitam in hujus Domine tam ipso famulatu exactam?

§. I V.

Hic omnino geminum & planè recens addo, quod non ita pridem Pater quidam è Societate Jesu mihi narravit, & ego nunc tibi. Paulus Hoffæus, quem incanum egomet sapissime vidi, neque enim adeo multum anni sunt cum naturæ concessit. Hic in Societate Jesu sacerdotem egit ultra quinquaginta annos, muneribus & curis variis exercitus. Cumque à Collegii Rectore moneretur, pro veterum more, primum sacrum in templo publicè repeteret, vir modestus & submissi animi, omnisque honoris & applausus fugiens, privatim & in suo Bethlehemo (sic appellarat extemporaneum sacellum, quod ipsius senio excitatum est) sacrum illud fecit. Post plurimos labores otiosus repertus est nunquam. Manè diebus singulis ante horam tertiam surrexit: totum tempus usque ad sextam meditando & orando traduxit. Meditationibus Sacrum, Sacro lectiones & scriptiones illius sacræ succederunt. Tam in verbis semper consideratus & cautus, quam in cibo potuque omni abstinens & moderatus fuit, quo effectus ut infestam podagram ultra septuagesimum annum à se distineret. Et testati sunt medici, vitam ipsi in tot annos ideo prorogaram, quod tam contumaci & severâ abstinentiâ sese exercuisset. Cibus delicatus etiam in morbo avertatus est, faciliè parabiles & communes aliis omnibus, amavit. Patientiæ fuit tanta, ut gravissimos dolores calculi & podagræ, subinde etiam jocularibus dictis tegeret. Paupertatis religiose sic amans, ut ob res levissimas facultatem à majoribus petere sit solitus. Manes sapienter (res ei jam nota erat) ad cubiculi fores auxilium ab ipso flagitavit. Eundem vitæ terminum habuit magnus iste, quem prior ille, de quo dixi, nam pariter ad octogessimum quartum annum ætate processit. Hæc ideo nosse interest ut sciamus quantæ virtutis viri in clientelam fidemque cælestis Regine confugerint. Quantum verò hic ipse Paulus Hoffæus beatissimam Virginem Matrem amatit & coluerit, vel ex eo solùm conicias: Omnibus Divæ Virginis pervigiliis jejunium religiosissime servavit, & quem senem non faciliè ullus unquam cantantem audiit, is ipse paucis diebus ante mortem car-

Pauli Hoffæi
fæci erga
eamdem
Virginem
amoris &
cultus
constantia.

men de Beatissimâ Virgine præter omnem morem cecinit. Dixisses octogenarium olorem funeri suo præferere. Mortuus, subridenti similis, tamque ameno erat vultu, ut ab eo vocem expectasses.

§. V.

EN, mi Gerarde, adultos istos & prope nonagenarios Æternæ Virginis clientes, & cultores constantissimos. His, Francisco & Paulo, qui Angelorum Regnam præcipuè coluerunt, subjungo Franciscum & Philippum, qui Angelos. De S. Philippo Nerio facile est conjicere, quo honore affecterit Angelos, cum cum tantò affecterit Angeli. Nam in eam sese humilitatem submisit Angelus erga Philippum, ut ab eo etiam stipem petere mendici habitu designatus non sit, dixeritque, cum personam aperiret: *Veneram experiri quid facturus esses.* Eundem hunc integerrimum virum in altissimam foveam noctu prolapsum, penitus illæsum eduxit Angelus. Idem vir sanctus suavissimè concinentes Angelos audivit, uti in ejus rebus gestis testatur Antonius Gallonius. At verò Franciscus Assisius, ille pæne unus ex Angelis, ardentissimo simul ac constantissimo affectu complexus est Angelos. Atque ut omnibus beatarum mentium ordinibus se verè devotissimum probaret, à die beatissimæ Virginis in cælum evectæ quadraginta continuos dies jejuniis & mediâ traduxit. Et quia Franciscus constantissimum animorum salutem mirè ardebat, Michaëlem Archangelum, cui jus aliquod in animos corpore solutos, singularibus obsequiis sibi demereri studebat. Tantorum exemplis ducimur ad præstantissimam in cultu Cælitum constantiam. Magni proflus momenti est in omni actione nobiliori, non temere ordini, non leviter & citò desinere. Atque hic præclarissimi documenti loco sit, quod Mathois abbas dicere solitus: Malo, ajebat, ali-quod leve opus & continuum, quàm grave & citò finendum. Ut autem bene cæpta continuemus, necessarius est planè in rebus agendis ordo. D. Ambrosius id significans: *Animum, inquit, relaxatiri, videamus ne omnem harmoniam & quasi concentum bonorum operum solvamus.* Concentus iste ut constans sit, plurimum refert, si omnes diei occupationes eo fiant ordine, ut primatis horæ conveniens assignetur, ad quam statim designati operis capiatur initium. Hunc dives ille Booz suorum messorum labori præfinivit modum, ut horam nollent, quâ ad messem venirent, quâ cibum sumerent, quâ ad opus redirent, quâ quietem interponerent, quâ demum vesperti labores finirent. Ne turbulenter facias, quidquid facere vis constanter, ordine fiat quidquid diu faciendum est.

Sed meministi, Gerarde, de triplici nos cultu capisse differere. De cultu Conscientiæ & Cælitum, ego meam tibi sententiam peregi: quàm bene, tui hoc arbitrii facio. Restat de cultu Corporis agere. Sed hoc posteræ lucis opus erit. Jam Helperus os cælo exiit, & dies flecitur in noctem. Ego in crastinum promitto, ut quod cepimus finiamus, & constantiam doceamus non verbis, sed re.

LIBER

LIBER TERTIVS.
DE CVLTV CORPORIS.

CAPVT PRIMVM.

Animone potius, an Corpori cultus debeat.

Polychronius, Gerardus.

POLYCHRONIVS.

*Alexand. ab
Alexandro
lib. 4. dier.
gen. cap. 10.*

PRO nos diem auspicamur, ad solis occasum, cum priscis Aegyptiis? GER. Quid hoc verbi, Polychroni? num tibi sol brevi obiturus est? mihi vix ortus est. POL. Hoc ajo: Diem hodiernum non hodie, sed heri exoritur sumus ad solem jam decumbentem. An non hesternus vespere hodierno sermone dedit initium? si quidem uterque de Cultu Corporis nos acturos condiximus. GER. Jam capio, & sic est: lucem hodiernam heri sub noctem inchoavimus, protinus ad Aegyptium ritum. POL. Hoc igitur habemus: Cepimus; ut autem amici finiamus, praemoneo, tuam à me patientiam explorandam variè. Et timeo ne subinde feriam vitalia, & de vivo quid refecem. Sed nosti, Gerarde: Constans nunquam erit, qui non didicerit esse patiens. De Cultu Corporis agere, res tam delicata quam feria est: quare ne in limine offendamus, & praematurè ferri simus, Deo Fabulino prius hostiam feramus.

Fabula est; quam refert Lactantius, Cererem, cum Proserpinam filiam quaereret, venisse ad Eleusium regem, cuius uxor Meganira puerum peperit Triptoleum, seque nutricem simulasse. Hanc regina libens filio suo recepit. Ceres cum alumnus suum immortalem vellet, interdum lacte divino nutrebat, noctu clavi igne obruebat. Itaque praeterquam soliti erant mortales, crescebat. Cum hoc pater miraretur, nocturno tempore observavit nutricem, & cum Ceres puerum igne perfunderet, pater expavescens & filio metuens exclamavit. Irata illa Eleusium exanimavit, ac Triptolemo alumnus suo aeternum beneficium contulit: fruges ei propagandas & curum draconibus junctum dedit, quibus ille victor orbem terrarum frugibus obsevit. Inest non raro fabulis sapientia. Ficta illa sunt quidem, sed ad docendum, non ad decipiendum, si fictas esse intelligamus. Ego profecto, si hac de re sententiam rogarer, quod Ceres hanc Triptolemo curam fecerit, factum bene, dicerem. Verum equidem est, illud primum quod curetur, occurrere, cui natura ipsa primum suum consecravit laborem. Nam cum animo consensum & corpore, animus aptum sibi domicilium à Natura vult extrui quod occupet. Idcirco natura primam corpori curam exhibet, animo tunc nondum praesenti non potest. At nos incipere debemus, ubi natura desit: divilam operam cum illa habemus, ut si quid illa sedula fuit, fecitque quod debuit instar fidelissimae nutricis, ita nec nos delinimus muneri nostro: corpus illa aptavit animo, nos animum aptemus, ut rectè praesit corpori. Dignior est animus cui serviat, qui imperet, qui colatur. Nam & ab ipso natura Conditor homini datus est tanquam rector. Venit ille ad corpus nudus ab ornamentis omnibus, & suppetias à nobis expostulat, ut ad immortalitatem sublimem illam & beatam crescat & ornetur. Immortalitas nobis cum Cerere curanda, seu lacte sit opus seu igne, siue animus eruditione nutriendus, siue exercendus pietate. Equus rectè sentiens denegabit operam

Tom. I.

A animo, quam corpori non denegat? Magnificum est aulæ principum servitio colere: & cur nos nulla huius servitutis gloria titillat? cur non magni facimus, si magnum servitium praestemus animo? est ille à magno illo Deo verè magnus, & aliquo modo illum refert, ad cuius imaginem conditus est.

§. I.

Nihilominus corpus origine sua longè vilissimum, nimium sibi juris tribuit in animum, eodem ferè dolo quo usus est Amasis. Hic Aegypti rex factus, ob natales obscuros agrè tolerabatur ab incolis. Maluissent illi vivere sub illustriori domino. Advertit hoc Amasis, & ne qua forte ob id oriretur seditio, cautum voluit erudità calliditate. Pelluvium habebat aureum, ex eo hospitibus vestigia & manus abluebantur, immundumque reddebatur ab immunda aqua: hoc in ignem coniectum conflavit fecitque ex eo statuat, tum in publico tanquam Deum adorandum proposuit. Circumfluxit ingens venerabunda turba, & materiam eandem quam antea ut sordidam cum stomacho aspexerunt, jam oculis attriverunt. Nec diu cunctatus Amasis, advocatà concione hujuscemodi verba fecit: Viri Aegyptii, & qui habitatis regna nostra, quod videtis, etiam noscitis. Pelvis erat antè, receptaculum sordium, oculi vix ferebant nauseabundi, nemo coluit: at verò postquam arte purgatum, & formatum in hanc statuat est, induitque Dei similitudinem; omnibus esse honori cæpit meritissimo. Sic quoque mea nunc vita conditio est. Fui olim unus ex vobis, imò plebsque inferior, & meritò à vobis contemptus: at postquam ornamenta regia suscepi & scepro vestro potitus sum, alius esse cæpi, quod alia gestem insignia. Similis jam sum aliis regibus; in eorum numero jam habere similem, quem alioqui iuste aspernari possentis.

Egregius hic regis sermo, etiam nobis, Gerarde, utilis est, si attendamus. Si animus è facie hac terræ concretus esset, si ex affinitate & cogitatione animorum mortalium prodiret, esset fortasse cur quæstaremur, esset cur tanquam plebejo denegaremus famularum; sed cum supremi Regis gerat imaginem, omni officiorum genere colendus est. Corpus, quod luto proximà cognatione junctum, pro servo tractandum est. At pæne simile quid contingit corpori nostro, quod Amasis pelluvio. Corpus à natura ad servitutem abjectum est, sed pravi amoris ignis, & nescio quis adscititius vestium splendor illud sic immutat, ut à multis pro Deo habeatur, & in animum dominetur. Sed verissimè dixit ille: Nullos dominari debemus quàm quos ad serviendum natura creasset. GER. Sed antequam, quid corpus sit, explices, quæso quid est animus? quid enim colam hospitem ignotum.

§. II.

POL. Heu quàm multa sunt quæ esse concedimus, quæ & qualia sint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen sit animus, ille rector dominusque nostri, priscorum philosophorum turba nunquam satis expedit. Alius illum dicit esse spiritum, alius concentum quemdam, alius vim divinam & Dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipse se quærat. Empedoclem fero, si negligat culturam animi, quem nihil aliud esse contendit, quàm cordi suffusum sanguinem. Zenoni ignosco, qui animum ignem esse docet, ignis autem colendus non est, nisi fortasse à Persis, qui illum pro Deo habent. Democrito quoque venia danda, si hac in parte hallucinetur, corpusque præponat animo, quem ex vilissimis atomis conflatum somniat. Pherecrates etiam pacatè vivat, imò hilariter, & cuticulam

M m 2

Natura primam curam corpori exhibet, nos vero animi operam ut bene præsit corpori.

cuticulam demulceat. Quid enim ad animum attende-
ret, qui, ut ipse eum definit, nihil est? At verò nos melius
& peritius animum noscimus, rem divinam & immor-
talem, originis nobilissimæ spiritum, & prope Deum in
humano corpore hospitantem: par igitur erit cum pro
dignitate colere, corpori autem tanquam servo heilem
majestatem nunquam induere, aut id in solum attol-
lere.

Habuit Socrates inter suos discipulum, quem ad-
vertit horri colendi studiosissimum esse, ceterum in or-
nandis moribus languere, nec fere quicquam in studiis
proficere. Ideo aggrediendum sibi hominem ratus:
Obsecro, inquit, ne hortum habeas cultiorem quam
animum. Brevis exhortatio, sed seria, & omnium auri-
bus ingerenda, eorum præcipue qui suos hortos, qui do-
mos suas, qui sua corpora, qui alia sua omnia colunt po-
tius quam animum. De quibus jure conquestus Demo-
sthenes: Stultissimi mortaliū, inquit, omnem sollicitudinem
suum ponunt, in extruendis aedibus, & hominum, qui aedes illas
habitaturi, nullam penitus rationem habent. Et quid magis mi-
rentur, quam cum omnes & cupiant optime vivere, & sciant
non alia re quam animo sic vivi, nec fieri posse, quam si optime
vixerint, animus colendus sit, tamen animum suum minime co-
lant. Sunt qui villas opipare extruunt, & domos disti-
tione exornant, & familias numerosas comparant: sed in
istis omnibus, in tanta rerum affluentia, nihil est cujus
illos magis pudeat quam incerti animi. Habent igitur
omnia cumulat, omnia affluentia, omnia opulenta,
cultu omnia & ornata præter animum, quem velut alien-
um & rem non suam negligunt; ea contra quæ aliena
sunt, inter laudes suas numerant. Et quid, mi homo, de
bonis non tuis te factas? Nobilis, generosus es? paren-
tibus age gratias. Dives es? fortunæ non credas. Hono-
ratus es? ab honorante hoc habes. Validus es? aegritudi-
ne fatigaberis. Pernix es? abibis in senectutem. Formo-
sus es? expecta paulisper, & non eris. Animus tibi cultus
& eruditus est? Hoc tuum est. Hoc enim nec à patre
hereditarium, nec à casu pendulum, nec à fortunâ mu-
tuum, nec à suffragio innum, nec ab ætate varium, nec
à corpore caducum est. Hoc à te, hoc verè tuum est.
Animus cultus proprium cuiusque & revera magnū
ac solum bonum est. Animus neglectus & incultus, in-
tima, inhaerens nimis, & verè summa paupertas est.

§. III.

DE modo colendi animi, ut video, Gerarde, quæsi-
turus es. An non nudius tertius abundè de hoc
actum? Conscientiam curare, est animum colere. Hoc
tu, siue conscientia, siue (quod fortè usitatus) animi
cultum appelles, permelicer. Sed ut jam de cultu cor-
poris sermo sit planior, de animo colendo summam
rem complectar. Ceres etiamnum mihi in animo est.
Quid fecit illa alumnū suum, quem curavit, igne per-
fudit, ut immortalem redderet. Nec Cereri duntaxat
hec ad immortalitatem visa fuit via. Nam & ipsam The-
tin indignatā se Deam mortali Peleo in matrimonium
collocatam, filios, quotquot oriebantur, in ignem ex-
tendens conjicere solitam tradunt mythologi: quod ita
rebatur mortalitatem exuri, & quod immortale esset,
per purgari & conservari, uti autem ere confusum ignis
ope purgatur. Atque ita sex jam filios consumpserat,
donec ad Achillem ventum, quem pater superveniens
ab igne exemit. Utraque mulierum istarum animum
curarunt per ignem, & eam hominis partem immor-
talem cupiverunt, quæ esse poterat. Duæ nobis pariter pro
excolendo animo constituendæ sunt nutrices. Quenam
illæ? Pallas & Pietas. Pallas se primam offert, sed in-
ermit & onusta libris, hæc suos quos informandos reci-
pit, igne perfundit, ut æternet. Quis ille ignis quem af-
fundit? Doctrina est, mente hominēque digna; nam
cum omnis doctrina derivetur ab æterno illo doctore,

Madatur. de
Deo Socra-
tis, sine.
Stulti mor-
tales om-
nia habent
cultu præ-
ter animum,
quem ne-
gligunt.

Duæ nu-
trices pro
excolendo
animo.
Pallas &
Pietas.

A & celestis quædam quasi flamma sit, quid ni mortalita-
tem in animo comburat, & ad illas beatorum sedes eri-
gat? Sed tamen hic ignis satis pusillus est, quantus quan-
tus est, si virtus ejus spe catur, instar scintillarum duntaxat
trit, parum aut nihil in animis excoquit, nisi & The-
tis, hoc est, Pietas accedat, quæ non solum stricuras no-
bis inspergat, sed totos in focum præcipitet. Absque his
flaminis crudi manent animi & confusa massa. Pietas
verum ignem habet, & luminosum purumque, quo de-
biles & cæcæ mentes roborat & illustrat. Ad celestia
& divina animi nostri non aliter se habent quam argillaceæ
Promethei statuæ, quæ etiam solis radiis expolitæ nec
vigorem tamen habebant, nec movebantur: at verò ubi
consensus olympo virgulam soli admovit & incendit,
redūque in terras flammam superis ereptam, statim
inseruit, illico in membris motus & in statuis gressus se-
quebatur. Ita mentes nostræ vecordes & statui immo-
bilitate similes, etiam doctrinæ igne perfundantur &
collastrentur, tamen nisi celestis & divini illa lux su-
perveniat, nullus animo vigor, nullæ sunt vires. Sed in-
tervenit non nemo qui Thetin hanc impediatur, qui cul-
pet, qui exclamet & damnet. Eam jam ætatem vivimus,
in quâ nec pietatem apud alios ferimus, nec in nobis
ipsis colimus, quam à nobis facimus per scelera extor-
rem. Tandem quid sumus? pulchræ statuæ. Quemad-
modum Scipion interrogatus, quem statui simillimum
censeret? Hominem, inquit, stupidum, & animi sui ne-
gligentem.

Verum, extra chorum salto. Recepti diuini meho-
die de corporis cultu, non de animi. Quamvis ille ab isto
pendeat. Nos eo ipso animum negligimus, quia nimum
colimus corpus. Ita cultum hero debitum, iniquissimā
permutatione transferimus in servum. Quidquid sa-
pientum voces moneant, nos sæpe in solius corporis cu-
ram intenti, mirè insanimus in exornando hoc manci-
pio. Et hoc est, quod severa castigatione dignissimum.
Cuius corpori cultum non eripimus, sed nimis ei
phaleras detrahere conabimur. Et quid est corpus, ut in
illud potius quam in animum, omnem benignitatem
tantis blanditiis effundamus? Sit ergo nobis hæc altera
quaestio: Quid est Corpus?

CAPUT II.

Quid sit Corpus, & unde tam dignum coli?

GERARDVS.

AN non hæc quaestio supervacua? quid quaerimus
quod videmus, quod tangimus? Pot. Equidem
videmus, sed fallacibus oculis, equidem tangimus, sed
manibus in adulationem corruptis: hinc hosti nostro,
et si noxiosissimo, honestissimos tamen titulos imponi-
mus, & pro amico colimus, odiis dignissimum. Auxilia-
tor noster videtur esse corpus, sed non minus insidiator
est, adiutor censeatur, magis tamen impugnatur quam ullus
hostium. Quid ergo est corpus?

§. I.

CORPUS hominis, sepulchrum esse affirmabant pri-
scisci. GERAR. Itane, sepulchrum? Pot. Ita prorsus.
GERAR. Quid ergo non ornamenta ei adificimus, & etiam
speciosam facimus miseriam nostram? Patra & tristitia illud
melius decerent. Pot. Corpus, Græce *σῶμα* dicitur,
quod rectè Plato vocavit *σῶμα*, hoc est sepulchrum,
quasi animus in corpore delitescat sepultus. Corpus cer-
tè simillimum sepulchro, inephitim exalat undiq. Hemi-
quàm vana est labor noster! popina verum, taberna
serpentum, butonum hospitium; sordium sentina, ita
splendeat, ita curetur, ita superbiat? infelix hæc terra
gleba tam sordida, tam puris ita regatur? tanto labore
inservitur famula carni, relicto hero animo, nudo
& inecto?

Qui

Qui corpus sepulchrum vocant, honestiore nomine id afficiunt. Fuere qui tartarum & inferos illud appellarent. Caelius Rhodiginus: Corpus, inquit, esse velut tartarum scripsit, in quo fluxiones infestent, & perflatus tumultuantur non absque aestuosis arboribus, sit, plane mortuorum conceptaculum ac verus sepulchrum. Adiciunt & illud auctores sanctissimi, multorum animas corpore tanquam mylone quodam, hoc est, pistino esse obvolutas occulatasque. Et primi illi Theologi nil aliud inferos putarunt quam ipsa corpora, quibus inclusi animi, per omnium incommodorum, aggritudinum, dolorum species rapiantur. Auctor hujus sententiae Macrobius: Antequam, inquit, studium philosophiae ad tantum vigoris adoleveret, qui per diversas gentes auctores in constituendis sacris caeremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negaverunt, quam ipsa corpora, quibus inclusa anima, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus & cruore patiuntur. Hoc anime sepulchrum, hoc Ditis concava, hoc inferos vocaverunt. Oblivioni suum, errorem dicebant anime obliviscentis divinae originis maiestatem: Phlegem hontem, ardorem irarum & incendia cupiditatum: Acherontem, humane varietatis dolorem & aggritudinem animi fluctuantis: Cocytum, quidquid homines in luctum lacrymarum compellit: Stygem, quidquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorum.

§. II.

Neque verò hi adeo aberrarunt à vero, cum corpus hoc quàm mortale, & mille tam vitiorum illecebris, quàm incommodorum supplicis obnoxium, animi carcerem & inferos nominant: quod & Hebraeo Sapientiam animam aggravanem vocatur. Hoc corpus, quod nos parlatum aut paradysum censemus, pro carcere habuit sapientissimus plâtes, nam velut carcerem hunc exsolus in vinculis exclamavit: *Educ de custodia animam meam*. Num carcerem in quo Samson molebat, isto fuisse molestior putas? aut Josephi lacum, aut Hieremias foveam, aut Danielis inter leones specum, aut Petri geminis catenis victi militarem custodiam? non arbitror.

Cur igitur sepulchro, carceri, pistino, tartaro, inferis tam pretiosum cultum, tam delicatum pastum in nostram perniciem impendimus? Hoc sciamus, à nullo nostrorum hostium tam nobis cavendum esse, quàm à nostro corpore. Vis plura & speciosiora corporis elogia? Caelius, quem ante nominavi, sua corpori pigmenta conquirit: *Imprimis verò, inquit, quam circumfers vestem, exuere oportet (corpus designat) indumentum infestis, pravitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, rivam mortem, sensum cadaver, sepulchrum circumvile, domesticum denique furem, qui dum blanditur, odit, dum odit, invidet; umbraculum inimicum, ad seipsum operans deorsum, ne forte conspicias veritatis decorem, & ejus odoris pravitatem*. Hoc est, corpus suâ laude ornare. Et tamen domesticum hunc furem tam operose nos & vestimus, & alimus, ut, si fortè parciore sit aut lentior furando, nostris subsidis crescat in majorem audaciam. Hoc non est aliud quàm furi suam rapiendi licentiam non tam laudare quàm imperare, quin & modum docere quo pessimas artes facit liberius.

CAPUT III.

Quantus noster hostis sit CORPVS.

Non tantum rem nobis & excellentiâ nostrâ indignam facimus, cum corpori servimus, sed etiam perniciosam. Nostine, Gerarde, ingenium crocodili? Audi obsecro. Penes mulierem Egyptiam crocodili catulus educabatur: hanc Egyptii beatam putabant, quod scilicet Deum nutrebat, ideoque & mulierem & alumnum demulcebant. Mulieri huic erat filius cum crocodilo educatus & ludens: Deus verò ille cecus erat, dum infirmis adhuc erat viribus, at aucto corpore in-

genium detexit, puerumque illum occidit, atque hic finis fuit amicitiae illius infide, has scilicet gratias altrici suae retulit perfida bestia, quae, antequam puerum sorberet, lacrymas profudit sceleris futuri testes. Quid nos aliud curamus & educimus nisi crocodilum, si corpus tantum curamus: superpetas ferimus hosti, & cum postea pugnandum est, vincimur à subsidio nostro. Nec potest esse miserabilior clades quàm propriis armis confici. Verè nullus major hostis hominis est, quàm CORPVS, cum illud amicum habemus & amice tractamus: blanditur nobis, dum nos illi blandimur, & quantò nos magis candidè & fideliter, tantò magis subdole illud atque perfidè, crocodilo animalium nocentissimo simillimum. Imò, quod pejus, non suis tantum, sed & alienis pugnat viribus, ut jam ostendam.

§. I.

Rem mihi dixisse visus est, qui CORPVS, diaboli val- lum & propugnaculum dixit, è quo ille in nos propugnaculum. gnat opportunitate maximâ. Undequaque patemus hosti, ad omnem incursum, ad omnem ictum, & ne frustra sudet hostilis calliditas, corpus nostrum operam suam adjungit, & nos vinci, gratiam interpretatur.

Semiramis olim regii vernæ apud Babylonios ancilla fuit: captus illius formæ rex Ninus, adeo eam deamavit, ut illa tandem temerè quidvis auderet petere, ille negare non auderet. In hanc occasionem prona, velut leve quid postulans, unicum sibi diem à rege indulgeri petiit, quo sceptri & solii jus penes se esset. Facile rex annuit in preces, ut videri poterant, tam modestè. Itaque poscenti concessit, in solio suo jus diceret, ejusque jussis omnes parerent. Hæc, potestatis quidem avida, primò tamen leviora imperat fieri: sunt. Dein serâ magis mandat perfici: perficiuntur. Tandem regem comprehendi jubet: comprehenditur. Vinciri, vincitur. Interfici, interficitur. Sic ancilla ex diurno diuturnum principatum adepta est. Aequè improbâ vafritie corpus sceptrum eripit malè conniventi rationi. Initium à blandimentis sumitur, his fraude succedunt, inde vis & Manliana imperia. Nec facile est corpus ab assuetis deducere, malè servit hoc mancipium, postquam dominari assueverit. Quidquid ei vel semel per indulgentiam concessum est, hoc ut debitum exigit. Subinde morbos simulat aut invaletudinem, ut abstinentiæ legibus fraudem faciat: jam pisces reculat, & stomachum caustatur, jam inedia non fert strictioris jejunii, jam has jamque illas vestes exigit, & ut deliciis ac pompæ honestum titulum prætexat, id ad status sui decentiam spectare pretendit. Hoc agit CORPVS ut imperet, & rationem, quam tollere non potest, ad turpissimos assensus emolliat.

Jobus de homine corpori nimium indulgente discessit: *Dulcedo illius vermes, inquit, non sit in recordatione, sed conseratur quasi lignum instructuosum*. In quæ verba Gregorius: *Potest, inquit, apertius vermis nomine caro designari, unde, homo putredo, & filius hominis vermis dicitur: Sanè, quisquis putidas corporis voluptates anhelat, quid nisi vermes amat? corpus agnatione proximè vermibus junctum esse, sepulchra fatentur sincerâ veritate. Ita dulcedo illius vermes. Hinc fœdo Cupidini vincendo, plurimum facit, ut hoc quod vivum quis diligit, quale sit mortuum expendat. Fecit hoc Anachoreta, uti Hugo memorat, qui ad abolendam memoriam mulieris, quam demon illius animo identidem representarat, tumulum jam sepultæ & tabescentis clam relexerat, & ablatam inde cadaveris partem toties naribus opposuit, quoties animum titillaret libido: & en, ajebat ipse sibi, dulcedo tua vermes. Ita præsigni victoriâ seipsum triumphavit. Verè, omnium luxuriæ deditorum dulcedo vermes, hoc est, corpus, brevè obijciendum vermibus pabulum. Et quia homines impuri ac libidinum suarum ser-*

vi, talem amant dulcedinem, & in ea felicitatis suae summam collocant, non erunt in recordatione apud Deum, ut ab eo premium beatitudinis accipiant, sed conterentur velut lignum infructuosum, in flammis stygias deiciendum.

§. II.

EVropa regis Agenoris filia, ut in fabulis est, ad litus Tyrii maris in prato nitidissimum taurum conspiciat, quamvis primò contingere metueret, tamen ubi mitem & adblandientem nec minarum quidquam habentem vidit, dempto metu adire, tangere, manu demulcere sustinuit, herbas etiam & flores in pabulum popexit. Taurus variè alludens, & nunc blandus stare, nunc in genua procumbere; modò collum & palearia manu palpanda praeberet, modò cornua ferro impedienda offerre, jam etiam niveum tergum subicere, & velut ad sessionem invitare. Tam humanam pecudem experta virgo regia, ausa est etiam, nescia quem premeret, tergo confidere. Hic taurus sensum atque fallaciter à sicco littore abducere, & in primis undis falsa vestigia ponere, inde subito impetu per medium aequor cum insidente sibi prædâ natâre. Misella litus relictum frustra respicere, & serò nimis sui lusui audaciam damnare. Verissima hæc effigies est hominis, carnis blanditiis jam capti. Plato (uti Augustinus Calvus refert) Europam regis filiam, animam Dei sponfam interpretatur. Nam, sicut regia illa virgo, etiam patriam hominibus oculis respectaret, tamen à tauro, cui nimium blandita fuerat, à patriâ abducebatur: eodem prorsus modo anima æterni Regis filia, maximo salutis periculo, per medios hujus vitæ vortices, per procellosum hoc mare, ab indomito tauro, à suomet corpore in vitiorum præcipitia abripitur; & licet illa cælum, suam patriam, licet illa Deum, conditorem & parentem suum sapius respiciat, tamen à furente hac bestia longè à patre abducitur. Sed sibi culpam illa imputet: cur tam facilis & blanda fuit in hoc pecus, cur se illi permisit, cur sic illius mansuetudini fidem habuit? Sic agit corpus, ubi suis nequitiis vires acquirit, sic abducit vitam animam, sic ingemiscientem abripit per voluptatum fluctus, in lacrymabile exitium.

1. Cor. c. 15. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Nam, qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Huic ergo fallacissimo tauro, ò regis filia, ne fide, ne blandire, ne illum poppyfemis demulce, ne sagina, aut tuum in te hostem incitas beneficiis nusquam pejus collocatis.

§. III.

ELisabetha, sanctissima illa Lusitanæ regina, quid non fecit tulitque (jam supra demonstratum est) ut hujus tauri impetum frangeret, furorem frenaret, rabiem coërceret, ut denique hanc bestiam immanitate teterrimam perdomaret. Neque verò aliud quàm hoc ipsum se fecisse divinus Paulus tam animosè proclamat: Castigo corpus meum, & in servitutem redigo. Hic ei cultus, hæc illi beneficia debentur, his obsequiis cicuratur in melioris disciplinae cautionem. Eadem enim corpori conveniunt quæ mancipio, quæ asino, flagellum, onus, severa castigatio. Nam, debitor sum non carni, ut secundam carnem vivamus. Et certe, qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis suis: quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem. Ideo vel millies nobis ingerendum monitum illud saluberrimum: Si secundam carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Nemo à vitiis liber est qui corpori servit. Nam ut alios dominos, quos nimis pro illo sollicitudo invenit, transcas, ipsius corporis dominium quàm morosum & delictum est? GERAR. Ergo negligendum est corpus, inò & injuriis afficiendum? At tu, Polychroni, dictum te promiseras, quâ ratione colendum sit corpus, non quâ vexandum aut affligendum. POTY. Ergo tibi, mi Gerarde, agricola

A ille non censetur agrum colere, qui cum aratro profciderit, qui steriles herbas evulserit, qui effectum solum mille vulneribus sauciarit? Nunquid non hoc colere est terram, ferro eam subigere? hæc cultura debetur agro, aliis alia, cuique sua. Certe vix quidquam est in orbe, quod non silvescat, si absit cultura. Sterilescit ager nili in exercendo illo assidue manus defatigentur: fordescit domus, nisi eam à foridibus cura pervigil defendat: obsolefcit vestis, & turpes nævos contrahit, si illam aquæ non lavent, non purgent setæ. Desit cultura, plantæ non surgent, flores non erumpent, arbores in directum non crescent, ægetes non emergent, pascua non virebunt, lapidescent & silvescent omnia. Adsit cultura, plantæ stabunt, flores pullulabunt, arbores triumphabunt, respondébunt menses, ridebunt campi, virebunt & gaudebunt omnia. Tanti est in plerisque omnibus cultura. Atqui si ista humanam & operosam manum postulent, à quâ colantur, homo ipse sine cultu erit? Primus est qui coli debeat, & ante alia omnia. At cum homo corpore conflet & animo, corpus autem animum degrevet, impediât, mille damnis afficiat, tu nihilominus illud præ animo & suavi quidem ac benignâ humanitate colendum censelis? Hic me fines non elinguem esse, & liberè profari quæ ad natam quæstionem erunt, non omitam dicere quæ dedecet corpus, dum ea, quæ decent dixerò. Ostendam hoc ipso coli corpus optimè, si non nimium colatur.

CAPUT IV.

Quantus labor impendatur à nobis corpori, hostium nostrorum maximo.

HERUS fuit, qui duos in suo famularu servos numerabat, planè dispares: æthiops alter, noctis colorem emulabatur corpore; genere obscurus, doctrina rudis, artificii omnis indoctus; contumax etiam, vecors, ignavus, & qui non semel de domini nece cogitabat, jamque aliquoties impactâ sic graviter sauciabat. Alter verò prosapia nobilissimus, scientiarum amantissimus, elegantissimus formâ; natus ad omnia magna, & qui heri sui salutem curabat ut suam. Et hic quidem ab heri extremè neglectus, non nisi laceris panniculis, & vix quidem tegebatur: cum alter ille sædus æthiops ab heri plurimum amatus non nisi pinguibus & pretiosis tunicis superbiret, & iussu heri in formosum illum juvenem exereret iniquum imperium. Subolet tibi credo, quid velim, Gerarde. Duæ sunt homini partes tanquam servientes, Animus & Corpus, ille è cælo, hoc è cæno, & tamen cænum istud se supra cælum suum erigit, mancipium ingenuo, corpus animo præfertur. Ah, contra oportet, & grandis injuria est animi nobilitatem sic abjicere, vilitatem corporis sic attollere. Ornatus est corpus, quò minus ornatur, & tunc est longè cultius, quò magis præ illo colitur animus. GERAR. Atqui ego hic putem, centones & mendiculorum tegetes, depexas & pertulas tunicellas, crines incompitos & sine lege errantes, vultum fame corrugatum, exercitatum labore, pulvere & sudore madidum; illuviem, pedores aliâque similem sordiditatem inter ea verè numerari quæ corpus dedeant. POL. O bone, quàm facis, quod ego læpe, & erras! ista sint dedecora humani corporis, quæ quandoque etiam inter ornamenta illius numeranda? Ergo, tu idem ille purpuram auro crepantem, capillos surgentes & scitè contortos, vultum longâ saginâ nudum, stridio & cerusâ perunctum, ad viteum oraculum sæpius examinatum, vestes concinnas & ad omnem ostentationem factas: hæc, inquam, affirmas corporis esse decora? O quàm rem tetigisses, si contrarium dixisses. GERAR. Atqui, hic omnium sensus est, qui mecum. POL. Atqui ego velim seriò sciant omnes, nihil magnum aut

Lib. 59.

Anima à suomet corpore in vitiorum præcipitia abripitur.

1. Cor. c. 15. vers. 50.
Rom. cap. 8. vers. 8.

1. Cor. c. 9. vers. 27.

Rom. cap. 8. vers. 12.
Gal. cap. 5. vers. 24.
cap. 6. v. 8.

Rom. cap. 8. vers. 13.
Nullus est liber à vitiis qui corpori servit.

Decultu corporis Lib. III. Cap. IV.

415

aut præclarum esse quod omnibus placeat. Communis A desideria ope necessaria finiens: jam rusticitatis & miseræ est, velle quantum sat est. Sic multa concupiscendo, omnia amittimus, & necessaria ignoramus, quia non necessaria discimus. Ita dum corpori nimium indulgemus, & corpus & animum perdimus.

§. I.

Sanct. ep. 8. **C**erte aliter de cultu corporis sentit Romanus sapiens, quam sentiant isti tui omnes: Hanc sanam, inquit ille, & salubrem formam vitæ tene, ut corpori tantum indulgeas, quantum bona valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat: cibus famem sedet, potio sitim extinguit, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hanc utrum cesses exerceat, an variis Lapis gentis aliena, nihil interest. Scito hominem tam bene animo quam auro regi. Contemne omnia que supervacui labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Animus certe si nobilitatem suam nosse velit, corporis velut oneris necessarii non amator sed procurator erit, nec se illi cui impositus est, sed illud sibi subijciat. Et hoc Seneca judicium est, cui qui oggannunt, non è sapientie scholâ prodiiisse censendi, sed è tabernâ illiteratæ plebis, quæ nihil minus hodie negligit quam quod deberet maxime, quæ noctes & dies sudat pro corpore.

Conferamus nos paullisper in hoc magnum orbis theatrum; dispiciamus mortalium conatus, quid audent iniqui. Hinc inundant milite campi, hinc institutorum turba fervent semine; hinc maria sternuntur classibus, hinc in montibus anxii & crudeli diligentia aurum effoditur, illinc concurrunt acies, & ferreis nubibus obtentur cælum, unde, ut Papinius canit,

stant ferrea celo

Nubila, & copiosa telorum grando volat.

In gratiam corporis omnia fiunt. Urbes ingrediamur, & videamus quæ non fiant in corporis gratiam. Isthinc curiæ ligatiū vocibus pariterumpuntur, illine opere assiduo æstant officina, hinc summis contentionibus agitur, sudatur, curritur, omnia strepunt plena negotiis. Nihil vacat ab operosis mortaliibus, & moluntur, & fatigant, & contendunt. Quod verò tot labores, tanta rerum impendia pertinent nisi ad corpus? cui hoc terræ punctum ferro & igni inter tot gentes dividitur.

§. II.

Nunc verò parum ad nos redeamus, nōque ipsos nostramque domum inspiciamus. Non edimus, ut animus vivat, ipse immortalis est, sed ut corpus sustentetur, bibimus, non ut mens madescat, ipsa non bibat, sed ut corpus refocilletur, dormimus, non ut animus perpetuetur, qui mori non potest, sed ut conservetur corpus. Quæ verò alia nostra studia? quærimus gaudia, sed corporis opes ambimus, sed corporis ædificia struimus, sed corpori; thermas ædificamus, sed corporis viaria, piscinas, viridaria, hortos grandi sumptu molimur, sed omnia corpori. Quidquid ferè in nobis vigilat curarum, id vigilat corpori, maxime pascendo, vestiendo, ornando, comendo. Quotidiana cura nostra omnis quò tendit nisi ad corpus? quò vestitus tam vanus, nisi ad hoc ipsum corpus? propter quod novus dies novas vestes videt. Equid vani ac miseri noctes & dies pro corpore sudamus? Quorsum omnis noster labor & molimentum spectat nisi ad corpus & corporis commoda cultumque? A naturâ luxuria pridem descivit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adjuvat vicia. Primò supervacua cepit concupiscere, inde contraria, novissimè corpori animum addixit, & illius deservire libidini iussit. Omnes illæ artes quibus aut exercitatur civitas aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tanquam servo præstabantur, nunc tanquam Domino parantur. Itaque hinc rextorum, hinc fabrorum, illinc factorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus cantusque de centum. Recessit enim ille naturalis modus

hunc ferè in modum. Duo fratres unâ iter fecerunt, quorum unus intelligens & providus, alter non sane mentis, homo rudis & bardus. Delati ad bivium litigare ceperunt, quæ eundum esset. Amens ille viam primâ fronte delectabilem ingrediendam ratus: Heus tu, inquit ad fratrem, hæc eamus, invitat jucundissima semita, eni merum viridarium. At ille providus: Mi frater, inquit, hæc viæ facies non displicet, amœna est: at exitus viæ me terret, ad pessimum hospitium deducit. Itaque tibi mihi quæ suaverim, hanc potiùs nonnihil asperam insistant; principii & progressus molestiam hilari fine pensabit, ad hospitium ducer nobilissimum. At fatuus ille suæ sententiæ tenacissimus: Ego, inquit, oculis meis malo quàm tibi credere: hæc eo, sequere. Sic alter quamvis invitatus, ne fratrem desereret, comes ivit. Dum progrediuntur, in prædonum insidias deveniunt. Ab his in carceres sed diversos rapiuntur. Post aliquantum temporis, è vinculis educti, ad nescio quod tribunal sistuntur judici. Hic alter fratrem, prudens ille & sane mentis: Mi Domine, inquit, in has ærumnas frater iste meus, homo fatuus me conjecit. Viam adiimus bonam & tutam, at ille stultitiæ suæ potiùs quàm verbis meis fidem habere maluit, & aliam, per quam infesta sunt itinera, ingressus est. Ita refractarium secutus sum alterâ viâ, amœnâ quidem sed intratâ, & hæc latronum nos prædam fecit. Itaque si moriendum est, ille horum omnium causa pro me moriatur. Contra fatuus ille, inquit, non mihi sed fratri meo moriendum. Nam si tam sapiens est, qualem se gerit, cur me tam facile secutus est? cur persuaderi se passus est? cur relictus non est? cur viam ivit, quam sciebat latronibus infestam? Ad hæc alter: O Domine judex, inquit, verba mea contumaciter rejecit, nullâ ratione ab errore abduci potuit. Cui stolidus: Si me, ait, reclamante tu viam tenuisses tutiorem, ego vel invitus rediissem, & te secutus fuisset: tu meæ mortis es causa. Mox prudentior: Tu stolidus, inquit, tu causa es meæ mortis. Ita utrinque verbis acriter certatum est.

His auditis judex sententiam in hæc ferè verba pronūciavit: Tu fatue noluisti sapienti credere, & tu sapiens secutus es fatuum, ideo pœna mihi dabit uterque.

Ita prorsus, mi Gerarde, ita supremo judicii die, cum Corpus & Animus ad Christi judicis tribunal stabunt inter reos, in utrumque sententia dicetur: Quia Corpus fatuum, omne consilium animi spreverit, & Animus sapiens omnem petulantiam corporis tulit, damnationem uterque meruit: Ite maledicti, ite, ite: simul deliquistis, simul luetis. Ite, in ignem non unius horum, nec unius diei vel anni, non unius nec mille lustrosum, non unius vel centum millium sæculorum, sed, ite in ignem æternum. Verè de judicis istius ore gladius utraque parte acutus exit, qui & corpus & animum feriat: corpus quod animi monitiones non admiserit, Animum quod Corporis libidines non coërcuerit. Ideo judex ipse fidelissimè nos præmonens: Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum, qui potest & animum & corpus perdere in gehennam. Ita dico vobis hunc timete.

Sed ad Corporis curam redeo, quæ & corpus petit & animum.

§. III.

Chrysostomus, hanc pro corpore nimiam curam meritò castigans: Anima, inquit, nobilitas quanta sit, nobis ferè cogitandum, ne quid eâ indignum operemur, ne contumemus eam illicitis operibus, ne sub carnis servitutem eam subj-

Homil. 12. in Gen.

Nihil indigne nobilitate animæ operandū est.

M m 4

subjungenus, ac tam nobilem tantæque dignitate sublimem sic
crudeliter & immisericorditer tractemus. Sed nos conciones
illas tanti non facimus, ut hosti nostro minus favemus:
dulce nobis videtur cum corpore non rixari. Et si ve ami-
cum illud alii dicant siue iniunium, id nobis curæ non est,
sed, hoc pæne solum laboramus, ne coipori male sit.

Serm. 6. de
Advent.
Dom.

Ideico Bernardus, nostrum hunc hostem ipsum me se-
riò allocutus: Propterea, inquit, noli, ñ corpus, noli præperire
tempora: potes enim impedire tuum salutem, tuam ipsius
operari non potes. Omnia tempus habent. Patere ut nunc anima
pro se laboret, magis autem etiam collabora ei, quoniam si com-
pateris & conregnabis. Quantum vis impedis reparationem,
tantum impedis tuam: quod nimirum ante reparari non pote-
ris, donec suam in eâ Deus imaginem videat reformatam. No-
bilem hospitum habes, ô caro, nobilem hospitum tanto. Tu quidem ha-
bitas in regione tuâ: anima verò peregrina & exul quid te est
hospitata. Quasô te, quis rusticus, si fortè nobilis & præpotens
quispiam audit cum voluerit hospitari, non libenter in angulo
domus sue, aut sub gradibus suis, vel in ipsis cineribus accubabit
cedens hostii suo locum (sicut dignum est) potiorè? Et tu ergo
fac similiter.

Secūdo beate Bernarde, non facit hoc corpus, non facit, recusat subesse rutilicissimum hoc mancipium, non dedit honorem hospitii, non cedit, non reuertitur, non obedit; omnia turbat atque per libitū. Animus uero insipiens, tametsi satis sciat uix illū perniciosiorem sibi esse hostem quā corpus, nihilominus & conuivēt, & blandiuntur, & indulget, ac hosti suo in suum exitium perniciē facit: nec grande damnum reputat, unā cum benignissimo seruo suauiter perire, quidquid uel cælum spondeat, uel inferi minentur, modō corpori bene sit. Hæc unica pōne actionum omnium norma est & regular: modō corpori bene sit. Animus quidem milles & suæ originis & officii sui mōetur, sed dissimulat ille, & modō corpori bene sit, mōē sibi esse tolerat. Corpus ipsum, quidquid ei minarum ingeras de morte, de domicilio post mortem; quidquid ei de diabolorum crudelitate, & cruciatuum atrocitate, de tormentorum æternitate proponas, hoc unum contumaciter agit, ac si respondeat: Id scilicet curat corpus, modō corpori bene sit. Sic uiuimus, sic obimus, sic interimus.

§. IV.

In vita ejus
cap. 46.
Præcepta.
Pachomii
animum
instruētis.

P Achomius, Tabennensis abbas, nobilissimis olim præceptis animum instruit, & velut dicat, quâ ratione is corpori suo quotidie concionetur: Cum, inquit, vespere venit ad lectum, singulis membris sui corporis dicat: Sudenti mihi optima, obsecro morem gerite dum in loco meliore simul simus; Domino mecum alacriter serve. Suis quoque manibus dicat: Erit tempus, cum vestra jactantia cadet, cum pignus ab ira collectus solvetur; cum digitis res furtivas extensi rigeſcent. Dicat & pedibus: Erit, cum omnia vobis itinera obſepientur, cum ad omnem petulantiam excursus negabitur, velitis nolitis. Sed & alia membra sua pariter alloquat: Eja quaeso, antequam mors nos dirimat, certemus fortiter, Iteum perseveranter, viriliter dimicemus; serviamus Deo sine pigritiâ, usque dum absterſis sudoribus, ad beatam æternitatem nos evocet. Et quid mihi vobisque proderit, omnem vitam suaviatrem gustasse, si qua tamen est ulla sincera suavis, in tantis vix miseriis? Quid vultis vobis labori subtrahere, nata & educata ad laborem? Quid recusatis pati? Brevi vobis morientum est, & sub terram eundum. Quid molliem & delicias queritis? illic, illic in cælo reperietis, si tamen hæc prius velitis perdere. Jactura in loco, pro lucro habenda. Non hoc deliciarum tempus, non locus est, supra est inter beatos. Hoc velim vos exactissime capere, per delicias iri ad flammam non amplius extinguendas, ad perſinas perveniri ad delicias non amplius finiendas, &

aternas. Quid contra me toties querimini & tyrannum
vocatis, cum jejunia, cum vigiliis, aut preces impero?
indulgentia mea praesentissima vobis petitis est. Nemo
unquam alteri sic nocuit sciendo, quantum ego vobis
parendo. Hoc meum parere, est & vos & me in exi-
tium sempiternum conjicere. Si mihi esset, vestram
vobis gloriam & beatitudinem, quam mecum patitur
habebitis, inviderem. Vultis mecum unā quiescere? an-
tem laborate: vultis mecum simul gaudere? simul
etiam pati & dolere ne recutere. Quae societas fuit in lu-
ctu & dolore, ea etiam erit in gaudiis & honore. Rem
vobis dico: Si vos iussis meis reclamare & obistere,
ego contumacia vestra parcere velim ac indulgere, &
me & vos supplicia manent aeterna. Et quae ista infan-
vestra est, brevissimo tempore, momento, laborem non
summum, dolores patibiles superare nolle, & tormenta
sempiterna non formidare? Quare obsecro patientiam
ne rumpite. Laborum vix bene initium facietis, & bea-
tus finis labores vestros excipiet. Brevis est luctus, gau-
dium immortalis, levis est pugna, praeium aeternum.

Hanc membris concionem ab animâ quotidie haberi, sapienter fuisse Pachomius. Et sanè si hæc capiat pars ignobilior hominis, nullum quantumvis asperum imperium abnuet, nullum quantumvis vile regumentum resouet.

Hæc generatim & universè dicta sint de cultu qui corpori debetur. Nunc manum propinquiorem admoveamus ad prævum, curiosum, perniciosum cultum, qui corpori planè non debetur. Sed vide, Gerarde, ut nec patientia tua deficiat, nec constantia.

C A P V T V.

Quàm varius sit cultus Corporis exterior.

Verissime proclamat priscus poëta:
Auferimur cultu. ———

Nec in alio magis assentior Augusto Cæsari, quam cum insigniorem corporis cultum, & amicum plura æquo nitidiorem, superbie vexillum & luxuria nidum vocavit. Verè sic est: Decipit hac oculos Ægide dives amor. Et uti orexini quantumlibet dormientem excitant odores, sapores, colores, & exotica ciborum condimenta; sic libidinem quamvis languentem & sopitam reficiant hac ornamenta. Lenocinia, pignora corporis O quanta ubique & quam incredibilis est vestium tam varietas quam pretium! Christus ad magnatum palatia nos amandans: Ecce, inquit, qui molibus vestiuntur, in domibus vestrum sunt. Aulas ingredi, & videbis illic nitere vestes Attalicas, vestes phœces, palmatas, cycladatas, polymitas, phrygias, undantes, legmentatas, fimbriatas, paragiatas, rasilles, conchyliatas, loriculatas, auro virgatas. Et utinam hac vestium monstra intra aularum septa sedemodo continuissent: in alias etiam domus iam pridem immigrarunt. Tamque nos alii, etiam è plebe, dociles sumus, ut quidquid in veste ingeniosa ostentatio invenit, felici genio quamprimum imitari sciamus, antequam didicerimus. Inde ingens & copiosissima supellex vel soli capiti comendo reperta. Nolite, Gerarde, Synophantam Plautinum solum gloriari solitum: Tam longum est nomen meum, ut ab auriata ad concubium noctem si ambules, vix ad finem perveneris. Cui prætenex subiiciens: Opus est, inquit, face & viatico ad iterum nomen, ut tu prædicas. Hic ego proflas idem dixerim, & iure meliore: viatico & face opus est ad iter tam longæ narrationis, quæ omnem colendi corporis instructum & mundum explicet. Singula pene membra suum sibi, eumque singularem cultum vendicant. Hinc modò lunulas, modò torques, modò armillas & monilia poscimus: nunc mitellas, nunc murenulas, nunc discriminalia, nunc olfactoriola, nunc dextralia, nunc pal-

liola depromimus: jam vestem sericam, subsericam, holosericam, jam byssinam, bombycinam, jam * cymatile, prasnam, ruseam, xerampelinam, calculam, crocotulam & carbalinam hosti nostro aptamus: jam & anulos, & inanes, & gemmas fronti appendimus: jam & specula, & acus, & vittas, & sindones, jam thestris & Zonas, & fascias pectorales, & periscelides cum cura & studio, nimirum ornando nostro carceri disponimus. Omnino face & viatico est opus, dum colores, formam, pretium, materiam, imò & odores vestium distinguimus. Infinita res est cum de corporis cultu agitur. Et sanè pulchris in hoc genere non multum concedimus. Incredibile videri possit quod Athenæus & Plutarchus, inter Græcos scriptores celeberrimi memorant, consueisse Sybaritas ad convivia, aut etiam ad sacrificia, annum ante invitare feminas, ne quid temporis deesset, corporis cultui parandum. Nec Persæ Reges feminam admitebant, nisi per annum prius lotam, comptam, politam, puniceam, delibutam, exornatamque. Et id etiam sacra Esther historia confirmat. Nulla sunt apud nos hæc miracula, subinde audemus majora. Nec nostro ævo ratum, dies & annos, & pane sæcula in unius corporis cultum vanissimis laboribus impendere.

S. I.

ET quantus olim vel in pedibus solum priscorum luxuriam fuit? Quantum veteres Romani stemmata & profapia lunatis calceis jactabant, quos aut elegans lunula insigniebat, aut corniculans fibula mordebat. Varius certe luxuriam veterum, vel in hac infamia & vilissima parte humani corporis. Antiochi regis Syriæ cæcam & amentem luxuriam imitatus exercitus, magnâ ex parte aureos clavos calceis subiectos habuit. Agnon Tejus aureos quoque clavos crepidis suppositos solitus fuit gestare. Fuerunt qui gemmas & uniones calceis addecent. Terullianus testis: Et in peromibus, inquit, uniones emergere de lato cupiunt. Testis & Tranquillus: Nec crepidarum tantum obstragulis, inquit, margaritas ponunt, sed totis foculis addunt. Testis & Plinius: Tolerabiliorem tamen fecit (Pompeius Magnus) caussam Cæii Principis, qui super omnia muliebria, foculos inducitur è margaritis. Fuerunt qui pedi aliusculos calceos inducerent, ut incrementum darent staturæ. Et habuerint priscorum feminae elegantes illos Sicionios calceos, habuerint mulles patricii, foculos alii aut foculos, crepidas, cothurnos: Nos sanè neque hæc cedimus, imò superare contendimus, qui hanc humani corporis partem ad ludum damnarum, sæpe sumptuosius tegimus quàm caput. Facem mihi denique sit opus & viatico ad commemorandas tot novas, tot desitas formas calceorum. E rebus gestis complurium Divorum discimus, quàm pertinaci luxu superioribus sæculis repandi & rostrati calcei passim apud omnes obtinuerint. Clamabant quidem contra hos à suggestu concionatores diversi, sed multis clamoribus parum proficiebant, valentior erat ostentationis istius pertinacia, quàm ut verbis cederet. Huic tandem calceorum formæ, seu illa sponte displicere ceperit, seu placuerit novæ, aliæ atque aliæ successerunt. Necdum finis est excogitandi novas in annos pane singulos. Nam modò acuminati placent, modò lati à fronte, modò fenestrati & disiecti, modò illos sine vulnere malimus. Ante paucos annos è simplicis solæ depressi fiebant, nunc passim cothurnos, & frangendo citius perquam aptos videas. Hic nostri ævi furor est, aliusculum limum calceis addere, & ut audiaris quaquà incedis, & ut pedem nisi caute figas, facile frangas.

Sed nec idem color in calceis placet: plerisque nigri, aliis candidi aut crocei præferuntur. Tam varius est lufus in hac pedum, ut Terullianus loquitur, titula. Et uti nò idem color omnibus, ita nec eadem omnibus placet materies. Aliquibus sordet corium, & pro eo holoseri-

A cum substituunt Taceo Tyrrenicum & Hetruscum sandaleum Italis Hispanisque feminis usitatum. Eò jam luxur alicubi locorum abiit, ut aliqui, pæne phœaciati, velut Antistites & Præfules, incedant. Proximis annis usque eò calceorum pretium excrevit, ut olim totidem florenis vestem toti corpori velando facilius præstinares, quàm nuper tale par calceorum. Neque verò luxur, remittente annonâ, remittit, & aliquibus vix menstruum militare stipendium in calceos sufficit, tot futuris & elegantis est opus. Neque temere & sine delectu omne corium admittimus, nam sæpe delicatâ curiositate tam corii patriam quàm vini exquirimus. Et nisi calceus ad pedem strictus sine rugâ & plicâ niteat, velut nostro pede indignum rejicimus: imò pedem uti & miserè torqueri malimus, quàm calceum paulò laxiorem admittere. Quid ni hos tales, tam stultæ patientiæ homines, diaboli martyres vocemus?

Quid jam de calceamentorum vinculis dicam? olim anfile è polito ferro, aut etiam argento in usu erant: his corrigiæ, obstragula, ligulae successeunt. Jam verò & hæc evulserunt. Et quod mireris, periscelides à genibus migrarunt ad inum crus in calceos: nam sericas fascias quibus olim utrumque popliteum vincire poteramus, nunc in calceis luculentius ostentamus; nonnunquam ex eodem serico rosas apponimus, & suam pedibus ætatem facimus. Universe, superbiam & luxuriam non tantum pedibus non calamus, sed in regnum & supra caput attollimus. Sed quæso, Gerarde, liceat ab imis vestigiis ad hominis verticem ascendere. GERAR. Sed & prius quæso, Polychroni, hoc discamus, num olim etiam has seu vestium seu calceorum ostentationes sic amarint? POL. Etiam olim, mi Gerarde, sed nec olim quoque deerant, qui vanam hanc elegantiam reprehenderent. Quantum aureus orator Chrysostomus contra hanc in calceis pompam stomachatus sit, audi, sed audi patienter; tam prolixus quàm disertus est. Ego nec verbum Chrysostomi mutabo.

S. II.

Vltis igitur, inquit, ut largas orationi habenas mittamus, ac dedecus huius rei præ oculis ponamus? Sed nolite, oro, irasci, imò verò etiam irascimini, parva mihi cura est: non enim ipse, sed vos huius molestia causa estis, qui cum nec peccata quidem ista putetis, ad reprehendum acris tale prodigali-tatu genus impellitis. Age igitur diligentiori usi examine, quale calceamentum hoc sit. Quantum vobis dedecus esse putatis, cum serica licia calceamenti vestris, quæ nec vestibus quidem vir probus inquam subrexit, diligenter inseritis: quantis hoc dignum cæcinitis arbitramur? Quod si huic nostræ sententiæ non acquiescitis, audiat Paulum quanta hæc cum acrimoniâ reprehendat. & auctoritate ipsius turpitudinem rei cognoscite. Quid igitur hac de re Paulus scribit? Non in tortis crinibus, inquit, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa. Quam igitur veniam habere poteris, cum neque uxori tuæ, jubente Paulo, pretiose vestes permittantur: tu calceos luxuriosissime polias, ac ita construas, ut nimirum attentus ad ridiculosa dedecora esse videaris? Nōne vides naves fabricari, eligi remiges ac gubernatores, vela dari ventis, maria navigari, ac mercatores patriâ, uxoribus & liberis relictis, ac vitâ contempta, & fluctibus commissa ad extremas barbarorum partes mille periculis pervenire propter serica hæc licia, ut tu scilicet calceus tuus ipsa inferas, & corium exornes? Dic, oro, quid hac absurditate perius? Non erant veterum cælia indumenta, sed viris probe convenientia. Quare ipse timeo ne tempus veniat, in quo adolescentes apud nos vestibus atque calceamentis, sine pudore aliquo, mulierum utantur. Illud autem molestius differendum est, quod juvenum parentes, cum indifferenter hanc rem censent, non intrepent, non exposcunt. Vultis ut asseram quod gravissimum mihi videtur, quod pecunia ita abutimini, cùm multi modicâ laborent, cùm esuriens Christus ac nudus in medio vestri versetur, captus, carenis etiam vinctus nonnunquam: & quibus

quibus non ista digna sunt fulminibus: illum quidem cibo necessario indigentem negligenter, vos sericum calceos inseritis. Ipse cum discipulos suos legibus instruebat, nullo illi calceos permittebat: nos autem non dico nudis pedibus, sed viriliter calceatis deambulare non sustinemus. Quam turpitudine atque ritu quid peius fiet. Magnam enim animi molliem hoc ostendit, atque etiam sevitiam & crudelitatem, magnam denique levitatem una cum curiositate tenerariā. Nam quando rebus poterit, qui tantis defluit luxuriis, diligenter vacare? quando anima suam curam habeat? imo verò, quando se omnino habere animum cognoscat? pusillanimitas enim omnino est, atque abjectus qui hac admittitur. Atrox etiam atque crudelis, qui hac de causa pauperes negligit. Virtutis quoque penitus expers, qui studium suum ad hac contulit universum. Nam qui gloriam ferit, qui florem coloris, qui ad aureos intextus curiose perspicit, quando in calum sufficit istas respiciens, & ad terram flexus altius se non potest erigere? Et Deus quidem calum extendit, ac solem accendit, ut oculos tuos sursum erigat: tu verò ad terrena quasi porcus, diaboli artibus persuasus devolveris. Hec enim omnia ille excogitavit, ut illa tu beatitudine privatus, ad hac miserrima detrudaris. Ita Deus, qui calum tibi offert, a diabolo serica tibi licia offerente superatur: imò verò nec ista offert diabolus, opera enim hac etiam Dei sunt, sed molliem, luxum, atque maleficas artes, quibus oppressi adolescentes aspicere terram coguntur, qui calorum philosophia studere iussi sunt, magis calceis suis gloriantur, quam novae res atque inauditas gesserint. Digni enim pedum sublevatis deambulant in plateis nimio plerumque inde merore confecti, ne ceno in hieme, aut pulvere in aestate, calcei sui maculentur.

§. III.

Hæc tota Chrysostomi dictio est, & studio prolixi hanc facundiam in medium expromere voluit, ut evidens & perspicuum nobis sit, quam ab illo ævo longè divertamus. Quæ enim ut piacula habebantur, nos velut inane ludicrum ridemus: nostro, an temporis vitio? Hinc liquet quædam à patribus severissime castigata, quæ nos in minuta numeramus: Chrysostomus hac ipsa oratione, ejus rei causam reddens: Nam etsi, ait, parva hæc peccata videantur, ac ideo negligantur, miserum tamen delictorum causas nobis præbent. Quod hic prorsus verissimum. Illud etiam jam clarum ex hac obfurgatione Chrysostomi, quam non otiose nos contra nimium & vitiosum corporis cultum agamus; res digna est acerrima insecutione. Sed permittes credo, Gerarde, Chrysostomum quod cepit, pertexere: sic in eundem luxum disserendo pergit. Quid facis homo? animam hac luxuria in cenam coniecisti. Eam in terra negligis detineri, & calcamentorum tanto merore angere: discas usum ipsorum, & tanti ea facere pudebit. Quod si tu ab hujusmodi labe munda cupis calcamenta servare, cervicibus tuis aut capiti connecte. Rides hoc audientes; mihi autem lacrymandum potius videtur, cum sciam in his rebus vestra & resaniam confidit, cumque intelligam corpus nos malle luto, quam calceos deturpare. Ita pusillanimitas, ac penitus molles hinc juvenes efficiuntur, erunt etiam alia ratione pecuniarum avidi. Nam qui vestibus, calceis, ceterisque hujusmodi valde inhære soliti sunt, cum multa in his rebus consumant, magno indigent pecunia cumulo. Quod si acciderit, ut ambitiosum etiam & ostentatorem patrem quissimam habeat, tunc verò hac turpissimam captus cupiditate, acriter servituti vinculis coarctatur: sui verò avarum, cogitur ad alia pejora confugere, ut sibi pecuniam ad impendia ista conquirat. Hac ratione multi ex adolescentibus atatis florem perdidit, & gnathones atque parasiti divitum constituti, ut hujusmodi cupiditatem atque animum suum expleant, turpia nimium in ministeria subierunt. Quod igitur avarus, effeminatus, pusillanimitas atque otiosissimus sit, & ad omnem luxuriam promior qui hac optat, manifestum ex istis fecimus; quod autem etiam crudelis, ac inanis glorie cupidus, qui nunquam non insanus dubitabit? Crudelis enim est, qui cum vi-

derit pauperem, tantum sui ornatus curam detinetur, ut nec aspexisse quidem videatur: sed auro quidem atque serico seipsum ornat, pauperem autem fame deperire sinit. Inanis verò glorie cupidus est, qui vel minimarum rerum gloriam aucupatur. Ego quippe sic arbitror: Romanorum nunquam Imperatorum aliquem fuisse, qui se tantum propter trophæa sua jactaret, quantum luxu perdidit adolescentem, ob calceorum ornatum, ob vestis sitæ constructas, ob cesariem in modum pile tonsoris opere circumductam: nec puderet alienis artificum operibus gloriarum. Adderem alia his graviora &c. Et hæc Chrysostomi hæc de re sententia est. Cui nostra dissertatio, Gerarde, bilem moverit, huic ego item non intendam: id unum à me audiet: Ad Chrysostomum abi, cum Chrysostomo litiga, Chrysostomus respondebit. Nunc, ut dixi, à pede & calceis, ascendamus ad caput.

§. IV.

Verum, omnia capitis ornamenta insequi, mei instituti non est. Vix ulla fax aut viaticum ad tam longam narrationem sufficiat. E capitis cultu id dumtaxat sumam, quod nos collare appellamus, translata voce à canum vinculis Collaria nostra, ut scias, ferè cum lunis mutant, ita ut singulis pæne mensibus, aliqua collarum novitas se prodit. Perpetua hic mutatio, & sæpe ridicula. Jam collare densum, & multo sindonis volumine impeditum, jam è simplici telâ collo affunditur jam in orbem, jam pæne quadrangulum disponitur: jam ferro aut chalybe à prunis calente, jam ascerculis ligneolis in plicas & sinus ordinatur, jam à lotionem temere plicatum collo injicitur. Memini, etsi facies mea nondum computet annos, cum è simplici bysso collaria in pectus usque, geminum cornu protenderunt; nec ita multo post dempti sunt apices, & cornua illa quasi forficte præfecta: quamvis & hoc pridem desitum. Cæperunt deinde collaria nimium quantum in humeros expartiri, & tergum etiam vestire, credidisses mantilia cervicibus circumposita. Nec istud diu placuit. Vidimus dein è Galliâ aut Italiâ collaria advolare quæ velut alæ collam ambiebant, & linei candoris radiis cingebant. Sed neque ista ætatem tulerunt, jamque alia atque alia, semperque nova formæ in consuetudinem veniunt. Passim jam videas collare multiplici plicâ gravidum, quod instar valli, collum ambiat. Pleraque segmentata, rugata, & striata liberaliter.

Quid, quod nec idem color in collaribus placeat, qui olim. Ante annos aliquot nemini nisi candor in collaribus probabatur, & quod illa candidiora & magis nivea erant, hoc mundulis illis placebant magis. Jam verò & cærulea, & nigricantia & purpurea passim videas, seu filo, seu tincturâ sic facta. Gerarde. Equidem spero ad id ætatis me pervicturum, ut etiam prasina cernam & viridia collaria Polyc. Olim pepla crocea pulcherrima censebantur, quod ævi sui muliebre judicium Guilhelmus Peraldus Lugdunensis Antistes acriter perstringit. Sed tædet me proflus omnem hujus infanæ prodigientiam percurrere, & sæculi nostri pudorem tam multiplici delirio onerare. Illud constat, neque id ipsi rei inficiari possunt, nimium laboris & pretii in hoc luxu genere collocari. Femina fuit nostro ævo, numorum quam pietatis ditor, quæ eò deliciarum & luxu proceffit, ut in unicum collare lavandum, explicandum, & ad certas leges componendum, ipsos quinquaginta Philippos expendit solita mercede. Prodigium omnino nobile, & suspiciendum in re tam parvâ tam magni luxus! Sed navis & mulier nunquam satis ornatur, dicebat Cato. Ceterum majorem partem videre est in viris feminisque protensa nimium & in humeros excurrentia collaria, nimis exquisitè & operose simbriata, in quibus nimium & opere & pecunie ponitur; neque alio nomine hæc culpa purgatur, nisi quod plerumque dicant, ita moris esse; hos, & illos, & istos idem facere, se illis non æquales

Luxus calceorum magnas delictorum causas nobis præbet.

Idem.

les tantum, sed & superiores esse tam censu quam sanguine, aut dignitate, si illis hæc & hæc liceant, eadem sibi potiori jure licitura. Sic ad aliorum mores pridem damnatos, componimus nostros; peccatis à peccantium multitudine patrocinium querimus, atque per aliena exempla perire pulchrum ducimus.

§. V.

ET quid de aliarum vestium fastu, lasciviâ, luxu, novitatibus innumeris dicemus? Repeto; face iterum & viatico foret opus ad narrationem tam prolixam. Ausim iterare quod dixi: novus dies, novas vestes videt, ad eod nihil neque nimium, neque satis diu bellum & elegans nobis videtur; pæne quotidie novitia repertura emergit, quæ pretium sæpe à novitate metitur. Adjicit ornatus proxima quæque dies.

Pileus jam fastigiatus caput circumtegit, jam depressus jam acuminatus placet, jam in rotunditatem planus, jam cum spirâ, jam sine spirâ elegantior habetur; jam cinerei, jam candicantis, jam mustelini aut cervini coloris præfertur. Pallium modò simplex, modò alatum est, jurtares vespertilionis exuvias esse. Et an non istud insignioris luxus nobile argumentum, cum pallium è lanâ, quantum quantum est holoserico subducitur, quasi tegere velimus expensarum superbiam, dum maximè ostendimus. Et quis thoracis patriam investigaverit, quem modò ex Galliâ, modò ex Italiâ, ex Hispaniâ modò petimus, jam discitum, jam institis obductum gerimus; quandoque singularem elegantiam censemus, vestis materiem omnem fimbriarum numero cælare. Manica quæ modò ample, arctissima, & ad brachium stricta. Et quis omnes caligarum figuras explicet? Caligæ nunc ad genu, nunc infra, nunc supra genua clauduntur, nunc laxa, nunc adstricta sunt; jam volitant & genibus illudunt, jam in globum aptantur: modò folliciant, modò crassa factura intumescant; aliqui Gallos caligis, alii Anglos iis emulantur. Ligulæ olim in eum duntaxat usum erant, ut caligas thoraci ne cederent: nunc numerosa ligularum agmina, totis caligis sparsa, puerilem proflus, & ridiculam concinnitatem exhibent. Verè, ut verus verbum habet, Africæ aves sumus. Omnia hic varia & pæne in dies nova; infinita series est mutationum cum statim moritura novitate. Neque tantum se circumspiciat qui has novitates excogitare, sed & qui sequi scit & imitari. Sed & alius argue alius in veste color placet: ater, nimis lugubris est; lanæ natus, simplex nimis. Luxuria vestibus quoque provocavit eos flores qui colore commendantur. Vestes quarimus non solum quæ muniant perpinguedinem, sed quæ mulceant per molliem: nec solum quæ per molliem tactum mulceant, sed quæ per colorem oculos seducant. Tertullianus eleganter & facetè, versicolorum vestium & purpuræ ulum perstringens: *Nimirum Deus, inquit, demonstravit succis herbarum, & concharum alveis incoquere lanæ. Exciderat illi, cum universa nasci juberet, purpureas & coccineas oves mandare.*

Et quod quies, vestium partim pondere, partim tormento miserè vexamur! illum calceus urit, tolerat tamen; istum thorax constingit, tamen dissimulat; hunc frigus ultro advocatum contrahit, non tamen queritur, ne sua vesti pereat venustas.

O curas hominum! reliqua taceo, quæ ipsa per se oculis loquuntur: sileo aurium vulneta, olim ulitata, quasi satis anulorum digiti non caperent; omisso nebulis lineas, ventos textiles, topas vitreas, ut Arbiter & Varro loquuntur: oratione nemo satis evoluit tot tannias, tot redimicula, tot strias & fimbrias, tot undas & uncinulos, tot globulos & clavos. Nam habitu ad omnem novitatem mollis elegantie assidue correcto, peregrina semper magis æstimamus quam nostra: modò aliunde sit forma vestis quæcunque, mox in laudem tra-

hitur, nec formam tantum, sed & materiam vestis peregrinam amamus, lanam, & rudioris naturæ beneficium spernimus. Peregrinitas ubique gratiam reperit, à quæ res quæque pretium possidet. Quis vestes parat in quod inventæ sunt? victum cultumque ad nova identidem exempla componimus. Hinc luxur noster transalpino serico pretium fecit; hinc non mollissimis tantum pelibus contecti, sed serico splendore ad luxuriam vibrantes, vestium ambitiosa pretia mirè augemus. Non est locus ut desceam satis, aut ut satis exerceat ludibria hæc externorum habituum, quos nobis ab extremis mundi finibus furibunda præfens ætas intulit, & etiamnum quotidie infert.

Minatur Deus per Sophoniam: *Vistabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui indui sunt veste peregrinâ.* Divus Leo Pontifex de Româ vetere: *Hæc civitas, inquit, ignorans sua protectionis auctorem, cum pæne omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus: & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem. Idem ego pæne ausim dicere de Germaniâ, quæ cum suos in omnium nationum terras emittat, omnium nationum ritus recipit, & magnum sibi videtur adsciscere ornamentum, si nullum respuat peregrinum habitum. Vis videre vestitu Gallos, Italos, Hispanos, Anglos, Polonos, tantum Germaniam lustra, & videbis. Jussit sibi, ut ferunt, Turcarum Imperator, omnium gentium habitum vestitumque pingi. Picci Puteant, ubi plurimarum nationum diversissimas vestes expressisset, hominem induso teetum statuit, & juxta varii generis pannos. Hanc picturam suam interpretari jussit: Hi, inquit, Ungari sunt, hi Poloni, hi Galli, hi Britanni, Itali ista, & de aliis. Ubi ad hominem illum investem devenit, Hic, inquit, Germanus est; certâ vestitus formâ pingi non potest, nam quotidie novam excogitat. Rem dixit hic pictor. Hinc videre est peregrinas omnis stultitiæ ineptias, & coricium lasciviæ habitum ornatumque, unde ferè nec in moribus quidquam patrii ac vernaculi superest. Tanquam originis pudeat, hoc unum omnes agunt, ut videantur à majoribus desceivisse. Et hæc illa ornamenta sunt, quibus superbus cinis nescio quam altum stemma mentitur, & pæne Adamum transilit.*

§. VI.

Interjungamus hic paullisper. Ecquid, Gerarde, hoc libri est quod manu tenes? GER. En nomen auctoris in fronte. POL. Non hoc quero. GER. Quid ergo? POL. Quod gaudeo me non reperire. GER. Ergo suspicabaris mali quid latere? POL. Metus potius quam suspicio erat. & quid apud te dissimule? mores ævi nostri corruptissimos jam nosti, nihil non audent. Hinc aliquibus non satis est domi, horas optimas pessimè contere in spiciendo speculo, libellis etiam inferi, & unâ compingi curant speculum, ut ubi demum locum sunt, vitrei hujus judicis responsa in promptu habeant. Et quoties aliqui de die domesticum hoc oraculum consulunt, quantâ patientiâ responsum quantumvis prolixum præstolantur, quàm sollicitè oculos in omnem partem flectunt, ne quid navili industriam oculorum effugiat. Vah! vanitatem vanissimam! *Qvane quid speculum confisus? Terentius, d. 1. l. 2. mores tuos intueri, conscientiam tuam inspicere, in Christum crucifixum oculos conjice, hoc tibi speculum, & opifex splendor crucifixus sit, in hoc non fabram levitatem, sed cruenta tubera, & alta vulnera considera. Quid vis speculum omni occasione consulere, anxie inspicere, cum tamen cognito Deo & ademptâ placendi voluntate, per luxuriam vacationem, omnia illa ut otiosa, ut hostilia pudicitie, recusantur. Nam ubi Deus, ubi pudicitia, ubi gravitas adjuvix & socia ejus. Tertullianus, quasi pudicitie undinatrice eas feminas habet, quæ (ut loquitur) consilium formæ à speculo petunt. Potiori jure & in viris hoc ipsum reprehendit. Verissimè Seneca: *Iam speculum, inquit, ornatus tantum causâ adhibetur, nulli non vitio necessario**

Matth. 23. 1. tunc Dominus tuus dicit: Non potes facere capillum unum
vers. 16. album aut nigrum; & tu ad vincendam Domini tui vocem
 ris te esse potiorum? Audaci conatu & sacrilego contemptu cri-
 nes tuos inficis, &c. Non metuis, oro, que talis es, ne cum resur-
 rectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscatur, & ad sua
 premia & promissa venientem removeat & excludat; incre-
 pans vigore censoris & iudicis, dicat: Opus hoc meum non est,
 nec imago hec nostra est; eutem falso medicamine polluiti, cri-
 nem adulteri colore mirasti, expugnata est mendacio facies, si-
 gna corrupta est, vultus alienus est. Deum videre non poteris,
 quando oculi tui non sunt, quos Deus fecit, sed quos diabolus
 inficit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis
 imitata es de mimico tuo compta, cum illo pariter & arsurus.

Seria sunt hæc, o Deus, & aliter cogitanda! Atque de
 corporis colendi studio, universè sic sentit Cyprianus:
*Ornamentorum, inquit, ac vestium insignia, & lenocinia for-
 mularum non nisi prostruuntur & impudicis feminis congruunt. Et
 cuncta non perdas, alios tamen perdas & velut gladium te &
 venenum videntibus prabeas, excusari non potes, quasi mente
 casta sis & pudica. Redarguit te cultus improbus, & impudicus
 ornatus.*

Gregorius Nazianzenus: Quod si ob adfictitiam for-
 mam, inquit, ita inolevis, nunquam certe pudicum animum
 habebis, utpote qui sicutum avertatur.

Chrysostomus, huic vitio verecundam honestatem
 opponens: Quæ ingenuitas, inquit, delibuta non pergit, quæ
 faciem nequaquam fucus atque coloribus pingit, quæ Dei con-
 tenta officio nihil ex se addere quasi arte molitur. Quid enim
 studium tuum, quid artem consummatam à Deo officio admo-
 vere presumpsit, atque ad auctoris injuriam ornatus?

Sed & profani scriptores hunc corporis cultum vi-
 tuperant. Optime dixit plicus satyricus: Color arte com-
 positus inquinat corpus, non mutat.

Theophylactus Sophista feminam ætate progressam,
 suavi vituperio abtracturæ ab hac infanti: Naturale,
 inquit, ornamentum tibi præterit, & ad rugas properat elegan-
 tia. Tu verò veritatem obscurare conaris fictitio ornatu.
 Quid frontem sputo & cerussa signas? obtempera temporis. Non
 enim decent prata in autumno flores. Memineris etiam mortis,
 cui vicina es, & modestiam ex necessitate discere colere. Alioqui
 senium & juventam afflicti injuriâ: hanc enim promittens, fru-
 strari; illud autem possidens adulterare conaris.

En, undique vapulant purpurissatæ genæ: sacri juxta
 & profani scriptores stibium & cerussam ab honestis
 matronis removeant. Ergo vilior ei honestas est, cui pur-
 purissimum & fucus tantopere commendatus est.

Finio cum Tertulliano qui hic agmen duxit: Quare,
 inquit, meditemur duriora, & non sentiemus; relinquamus la-
 tiora, & non desiderabimus. Stemus expediti ad omnem vim,
 nihil habentes quod relinquere timeamus. Remacula ista sunt
 spei nostræ: proiciamus ornamenta terrena, si celestia optamus.

Multa dixi hoc capite, sed in summam colligam, quæ
 dixi. Quidquid carnem olet, nil sanctimoniarum spirat:
 quod Corpori jucundum & pulchrum, Animo plerun-
 que noxium: Conscientiam non curat, Cælestes parum
 honorat, qui corpus nimium amat.

CAPUT VI.

De cultu Corporis quid sacræ pagine,
 & sancti Patres sentiant.

1. Tim. 2. 9. Veste virum noveris. Nam, amictus corporis, & risus
 dentium, & ingressus hominis enunciant de eo. Ut risus,
 ut sermo, ut incessus, animi cogitationumque charactèr
 & nota sunt, sic & habitus non immerito esse perhibe-
 tur. Vestitus levis, levis; muliebris, effeminatus; mon-
 strosus, monstruosus; plus æquo nitidus, ostentationis
 amator; ac vicissim gravis prudentem, modestus con-
 tinentem arguit: atque ut ille probum, sic iste laudem
 Domino suo conciliat. Minatur olim Deus severè, om-
 nem

Tom. I.

A nem cultum corporis auferendum, & in illâ die, inquit
 Isaias, auferet Dominus ornamentum calcamentorum, & lu-
 mulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, &c.

Esther quamvis reginarum amplissima, tamen im-
 minente suis fatali periculo, vestem regiam omnemque
 mundum muliebrem ponens, & indumentis ad luctum
 vestita, has Numini preces suppliciter admovit: Tu sis ne-
 cessitatem meam, quod abominer signum superbiæ & gloriæ
 meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, &
 detester illud. Quibus illa verbis luculentè testata est Or-
 bi, quantum oderit cultum corporis, qui verè signum
 est superbiæ. Hic ego non diffiteor, terri me sapius il-
 lo Christi monito, de Epulone purpurato: Homo quidam
 erat dives, & induebatur purpurâ & bysso. Tantine res fla-
 gitii est, o Christe, byssinâ & ostrinâ veste amicti? ne-
 que enim alienâ vi aut dolo rapuit, ut purpuram & bys-
 sum emeret, nec opifices manupretio fraudavit, nec
 mercedem famulis negavit, nec invasit alienâ; de suis lo-
 culis, ære suo hæc sibi comparavit, & ut videtur, digni-
 tati & opibus congruè se vestivit. Et tamen sepultus est
 in inferno. In hoc ei sepulchrum viam stravit, de bysso &
 purpurâ vestitus. Horreo cum cogito. Hunc mihi horro-
 rem augent Divi Gregorii verba: Sunt, inquit, nonnulli
 qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse
 peccatum. Quid si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo
 Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torqueretur apud
 inferos, purpurâ & bysso indutus fuisset. Nemo quippe vestimen-
 ta pretiosa nisi ad inanem gloriam quarit, ut honorator cete-
 ris esse videatur.

§. I.

GERAR. At decorum est egregiè vestiri. Pol. Mos Madacentis
 est, nec tu id ignoras, vilia & fœda coloribus & fu-
 co venalia facere. Hoc illustrium vestium collidum mu-
 nus est, ut viles & abjectos animos velent illustri fuce.

Ita profundissimum cœnum vestit fragilis indigna fron-
 de celsæ, ita fumum nives induunt, nec ipsi anguibus
 pulchram veneni tegmen versicolore tergo, & squamis
 fulgentibus deest. GER. Honori est, exquisitè indui. Pol.
 Pudebit te cultus exterioris, quod quid eo regatur,
 cogitabis. Infana enim est ambitio, fumum operiæ pur-
 puræ. GER. Equis reprehendat vestes quàm mundissi-
 mas habere? Pol. Non audisti quid ille vir fortissimus
 apud Crispum dicat: Munditiam mulieribus, laborem viris
 convenire. Et quamvis sequiori illi sexui divus Paulus
 pluseulum quid ornamentum concessit, aurum tamen &
 argentum & vestem pretiosam adimens: Non in tortis
 crinibus, inquit, aut auro, aut argento, aut margaritis, vel ve-
 ste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per
 bona opera. Eiusdem animi & divus Petrus: Quarum, in-
 quit, non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut
 indumenti vestimentorum cultus. GER. At vestitus insignis
 auctoritatem addit. Pol. Sæpissimè minuit, dum suspici-
 onem auget, cum vanissimâ curâ placendi laborare,
 qui has sibi phaleras circumdat. Et sæpe cultus corporis
 qui ad famam quaeritur, ritum mover: nec ullâ re pejus
 sibi consulit deformis homo, quàm cum formosus vult
 videri: quod si natura ei formam non inviderit, quid
 adfictitiis his pigmentis naturalem gratiam corrumpit?

GER. An non festi dies plus cultus indulgent corpori?
 Pol. Cadaveri, dicas. Pone in feretro aureo cadaver
 pallidum, gemmis illud ostrisque circumdat, quo plus or-
 natus, plus & horrore erit. Et ne ad injuriam trahas
 quod dixi, origo nominis inquirenda est. Cadaver à ca-
 dendo dicitur: mortui corpus cecidit, vivi calurum est,
 caditque continuè, semper enim morimur quamdiu vi-
 vimus. Ita exilii discrimine, istud ab illo discedit. Hoc
 censu Jacobus Apostolus: Agite nunc divites, inquit, plora-
 te & ululate in miseriis vestris, quæ advenient vobis. Divitiæ
 vestre putrefactæ sunt, & vestimenta à tineis comesta sunt. Fa-
 ctum dicit, quod cererè & proximè futurum erat ut fieret.

N n

Tertul-

Tertullianus interrogans: Quo pacto, inquit, pudicitiam sine instrumento ejus, id est, sine gravitate tractabimus? quomodo autem gravitatem administranda pudicitia adhibebimus nisi & in facie, & in cultu, & in totius hominis contemplatione severitas circumferatur. Nam, ut idem testatur, Pudicitia Christiana satis non est esse verum & videri. At verò quā ratione in illo videatur, qui tantopere studet, ut Tertullianus loquitur, sese expingere?

§. II.

Magnus Basilius, hic velut legem condens saluberrimam: Quidquid necessitas, inquit, usum excedit, vitandum, neque corpori plus ornatus dandum est, quam quantum animae prosit. Non minus eleganter & verè Ambrosius: Neglecta, inquit, decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod nos non ornatus, ornatus est. Eximius hac in re Bernardus nobilissimè de cultu corporis philosophatur, & Serica, inquit, & purpura, & rincturarum fucus, decorem habent, sed non prebent: quidquid tale applices corpori, exponit speciem suam, non deponit. Secum denique tollit, cum tollitur ipsum. Porro decor qui cum veste induitur, & cum veste deponitur, vestis procul dubio est, non vestiri. Tu ergo noli emulari in malignantiis & mendicantibus pulchritudinem alienam, ubi perdidisti suam. Eiusdem divini doctoris sensu, mollia dicuntur vestimenta, quia mollem faciunt, aut esse ostendunt: Mollia, inquit, indumenta, animi molliem indicant. Mollibus vestimentis delectatur regis curia: asperis verò & humilibus delectatur Christi Ecclesia. Talia debent esse vestimenta servorum & ancillarum Dei, in quibus nihil possit notari novitatis, nihil superfluitatis, nihil vanitatis, nihil quod pertineat ad superbiam, aut ad vanam gloriam. Nam, quanto amplius in compositione corporis latamur, tanto magis à superno amore disjungimur.

Orabat sapientissimus Salomon, tantum victui suo tribui necessaria, non superflua. Habentes (inquit Apostolus) victum & vestitum non ornatum. Alius quidam Sanctorum: Si dederit, inquit, mihi Dominus panem ad manducandum, & vestimentum quo operiar. Nota, quo operiar. Sic ergo, & nos, inquit Bernardus, contenti sumus vestimentis quibus operiamur, non quibus lasciviamus, non quibus superbiamus, non quibus mulierculis vel simulari vel placere studeamus. GERAR. Sed hoc faciunt ii quibuscum habito: si non facio quod ceteri, notabor quasi numero velim eximi, & esse singularis. POT. Licetne, Gerarde, tuā veniā Bernardi responsum addere? GERAR. Cur per me non liceat? non est auditoris, magistro legem dicere.

POLYCH. Addo ergo, quærela tuæ Bernardus sic respondet: Propterea exi de medio eorum, ne aut in urbe notabiliter vivas, aut exemplo pereas aliorum. Quid agis in urbe delicate miles? Commilitones tui quos fugiens deseruisti, pugnant & vincunt, pulsant & intrant, calum rapiunt & regnant, & tu sedens super ambulatorem tuum, indutus purpura & bysso, circius plateas, vicos perambulas? Purpura non propulsat libidinem, non superbiam, non avaritiam repellit, & si qua sunt alia lignea inimici jacula non exstinguit. Denique quos magis metuis, febrem non prohibet, mortem non arceat. Vbi sunt arma bellica, ubi sentum fidei, ubi galea salutis, ubi

Lib. de ligno patientia lorica? Laurentius Justinianus operosissimè cultum corporis gravi censurā notans: Sicut, inquit, continens ac pudicus vilibus induitur vestimentis, ut se oculis divine majestatis exhibeat mundum: ita impudicus ac incontinens, ut videatur magnificus, satagit vestiri pretiosioribus ac mollibus.

Ephrem hic aptè interrogans: Quid lucrabimur, inquit, vestimentorum cultu, & ornato elationis amictu, nisi ignem inextinguibilem?

§. III.

Gregorius Magnus originem indagans cultus qui corpori impenditur: Res ipsa, inquit, testatur, quod pro sola inani gloria vestimentum pretiosius quaratur. Nemo vult ibi pretiosius vestibus indui, ubi ab aliis non possit videri.

A Divus Hieronymus de Pauli defuncti Anachoretæ tunicâ, velut de opimis spoliis triumphans: Vos, inquit, in tunicis aurum textis, ille ne vilissimum quidem vestimentum habuit mancipii vestri. Sed è contrario illi quidem pauperulo paradisi patet, vos auratos gehenna suscipiet, ille vestem Christi, nudus licet, tamen servavit, vos vestiti serici, indumentum Christi perdidistis. Aureus ille Constantinopolitanus orator Chrysostomus, tam disertè quàm copiosè de cultu corporis hæc pronuncians: Audiant, inquit, operarii & qui luxuriantur in vermium operibus, & vestiantur sericis, discantque quomodo ab initio humanam naturam misericors Deus docuerit. Pelliceas vestes fecit eis ut confusionem Pelliceæ tegerent: quo docuit nos ut mollem & dissolutam vitam fugiamus, & remissam sectemur, sed magis austeram amplexeremur. Itaque vestium amictus continuum nobis sit memento, quo memores sumus quantis bonis exciderimus, & nos docet discamus quanto supplicio humanum genus ob obedientiam sit recte affectum. Dicant igitur nobis, qui tanto utuntur apparatu, ut tam rursus fugere.

B jam usum lanae prorsus audire nolint, sed serico vestiantur, eoque infanie pervenerit, ut aurum vestibus intexant. Imprimis autem mulieres huic molliciei deditæ sunt. Quare, obsecro, corpus ita ornas, & gaudes ejusmodi ambitu? Non cogitas quod pro magno supplicio, propter transgressionem, regem hoc excogitatum est? Et quare non audis Paulum dicentem: Habentes victum & amictum illis contenti sumus? & vultis, sed quod unus dumtaxat rei habenda sit hic cura, videlicet, ne corpus nudum sit, sed ut tegatur. Nam adhuc de vestium varietate oportet sollicitum esse?

GERAR. O mi optime Chrysostome, quàm apud multos tam sacros quàm profanos, tam Ecclesiasticos quàm politicos, antiqua nimis est & simplex hæc tua oratio! hæc illi monita, etiam millicies ingelta, & occentata millicies, non pensi habent. Te in cathedrâ claman-tem non turbant, audiunt monita, at interim domi, non quod tu mones aut jubes, sed quod illis lubet, faciunt, & pro more nostri avi dicunt: Fuit vehemens oratio. Hic omnis illorum profectus est, concione hærent luto, nemo est qui dicat: Rei sumus, emendemus nos. **POLYCH.** Sed non terretur Chrysostomus, qui omnem luxum perosus, sic pergit: Quali veniā dignandis sunt, qui & in vestimentis multam vanitatem ostendunt, quod gravissimum, in his superbiunt: Si omnia qua intrinsece sunt, indigentibus divites distribuere, neque sic supplicium effugerent eorum peccatorum (nota Gerarde) quæ in delicis vestium & conviviorum admittunt. Quo enim supplicium non sunt digni, qui modis omnibus dant operam, ut serici & auræ intertextis induantur, & post se pompam trahunt in foro, Christus verò nudus obambulat necessario alimento destitutus. Post pauca: Quot pauperum ventres poterant inde pasci, & quot corpora nudè agentium poterant contegi ex his quæ à solo collo & humeris pendunt, nullus alterius usus grati, quàm in damnum & nocumentum animæ? Et ut dictorum caullam reddat: Hoc enim studium, inquit, in ornando corpore inter-

D nam indicat deformitatem, & huius delicia illius manifestam faciunt famem, & huius vestium sumptus illius indicat nuditatem. Impossibile enim est aliquem agere curam animæ, & tantis facere corporis pulchritudinem ac ornatum, sicut & impossibile, in externo illo cultu tantopere occupatum, illius agere curam. Ita, Chrysostomi sensu fieri non potest, ut exteriorum cultum adeo effret, cui quidem curæ sit animus. **GERAR.** Chrysostomus hæc solis mulierculis obijcit. **POLYCH.** Ignoscat mihi tuus genius, mi Gerarde, erras luculentè: etiam viros ob hanc colendi corporis infaniam acriter reprehendit. Et en verba Chrysostomi tomo quarto, homilia vigesima octavâ in caput XII. Epistolæ ad Hebræos. Lege, lege, hæc illius verba sunt: Non enim mihi sermo ad solas mulieres dirigitur, sed etiam ad viros, omnia enim reliqua quæ habemus, supervacua sunt. Soli pauperes supervacanea & vana non possident, fortassis autem etiam ipsi ex necessitate. Ceterum si liceret, neque illi prorsus abstinerent.

abstinent. Ita Chrysostomus ad verbum. Si quis contradicat, huic ego non aliud, quam quod supra insulsum: Ad Chrysostomum abi, cum Chrysostomo age, Chrysostomus respondet. GER. Do manus, magis a te victus sum, quam ab Apolline Marfyas. Por. Ergo jam ad alia.

CAPUT VII.

Cultus corporis nimius, quam à ratione, & prisci nostrique ævi legibus alienus sit.

Solebant Indi reges majorum suorum cada vera igni siccare, deinde in palatii penetrali pretiosis funibus suspendere, auro & gemmis ornati, sic ornata servare, & pæne adorare. Ridenda superstitio, sed an nos non etiam in illa sumus, qui corpus in cada vero fam tabem brevi abiturum sic comimus, sic ornamus, sic excolimus? Num hoc cum ratione & rectè fieri dicendum? Sed hic opportunè monuerim, nullum mihi sermonem esse de habitu cuius hominum ætati & ordini conveniente. Sunt certæ inter homines (quis nescit) distinctiones & gradus ab ætate, ab nobilitate, ab eruditione & virtute, ab officiis & dignitate, sunt & certa pro his gradibus vestium discrimina, de quibus ego hic nihil, neque illos philosophos audio, qui omnes attrito pallio suo amittunt, hic solum contendunt, nec omnem, nec nimium cultum corpori esse indulgendum. Quod probè solo rationis ductu intellexit Saladinus, ille Christianorum olim terror, qui cum Syriam, Ægyptum, & Africæ bonam partem subegisset, morti jam vicinus in cogitationem hanc serid descendit, & solam interiorem tunicam, pro omni pompâ funebri, in hastâ sublinem ferri iussit, cum acclamatione: Hoc unum ex domitore Orientis restare.

§. I.

Oblecro te, quicunque corpori plus aquo faves, & rationi tam audeat insulas, intrare Adami purpuratorem habebat indutus, sed nō ostro rubefactam. Non malè Demotax quondam purpurato alicui insolentius sese jactanti, ad aures immurmurans: Heustus, inquit, hoc ante gestabat ovis. Et quoties sub tali ove ferocia lupina, pigrizia asinina, vulpina astutia, superbia pavonina dilatescit? Sunt in Palæstinâ poma Gomorrhæa, quorum intrinsecus favillaceam fuliginem extrinsecus ambitus elegans & formosus quidem continetur, si hæc vellevi tactu premantur, fumum exhalant, & in vagum pulverem fatiscunt. Simillimum huic pomum corpus humanum est, quod sæpe cinnama fragrans, balsama torans, & vario comptu elegans est, sed prematur nonnihil sepulchro purpurascens hoc pomum, quid exprimeretur præter pulverem, fætorem, fanem? Non immeritò castigat olim Athenienses suos Græcus Cicero, quod cum in Philippum Macedonem eundem esset, cum aggeres muniendi, miles colligendus, exercitus instruendus, ipsi turres & mœnia dealbarent. Quid nos facimus aliud? carcerem nostrum dealbamus, cum instygium draconem juratum & æternum hostem nunquam non sit pugnandum, cum mille alia potius agenda sint. Num hoc rationi congruum? Refert è Senecâ Augustinus, ille antistitum Antistes, apud Romanos in Capitolio idolis ex more lumina accensa, velut in tenebris agentibus, salutantium nomina pronunciata tantam audientibus, speculum quasi videntibus ostentum, capillamenta pexa, uti sentientibus; eadem etiam illas statuas aquis lotas, strigilibus frictas, unguentis permultas, lineis exterfas, velut veros homines. Quam imitantur avidè hanc impiam religionem! Idolum habemus Corpus: hoc lavatur, hoc unguitur, hoc comitur, hoc colitur. Ubi speculum animo, ubi lavacrum, ubi unguentum? Ah, sordescit Dominus, dum servus bene nit.

Tom. I.

Atidus incedit, herus calcatur, dum extollitur mancipium; princeps conspuitur, dum subditus adoratur; rex cruciatur, dum epulatur famulus; necatur imperator, dum triumphat gregarius miles. Et hoc profus contra omnem rationem. O improbum mancipium, ô execrandum idolum! quod in suum dominiqûe sui malum tantis impendiis exornatur, quod videri vult & conspici, quod locum ambit eminentem, quod omnibus servitiis vult coli, proximum est ut facies ei accendamus, & adoremus. An non hic & ratio & veterum exempla gravissimè reclamant? GER. Optimè hæc quidem à ratione ducis, sed non æquè ab exemplis veterum, qui ab hac sapientiâ longissimè diverterunt. Et si quidem de corporis cultu sit sermo, quæ non hic portenta habuit priscum ævum.

§. II.

Femina fuerunt, teste Antiphane, quæ crocodili excrementis faciem politent. Hem, cruditam infatigabilem, & ô dignas quæ hoc vultus sui medicamen etiam glutirent. Clemens Alexandrinus jure graviter indignatur: Ter enim, inquit, non semel digna sunt ut pereant, quæ gog. cap. 2. crocodilorum excrementis utuntur, quæ spuma sepium tinguntur. Poppæa Domitii Neronis Imperatoris conjux quingentas secum per omnia trahens fœtas asinas, balnearum folio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cures & vultus candorem servari credens. Ajunt enim ab hoc lacte faciem erugari & tenerescere. Hæc eadem, etiam in exilium relegata, suas secum asinas trahebat. Affirmat Plinius, notum esse quasdam etiam Romanis feminis, quotidie quingentas asinas custodito numero in hanc ipsam curam fovere. O scyllas & charybes patrimoniorum, quæ per hunc unum corporis cultum profusissimâ luxuriâ torbentur! Et quod illud monstrum, non femina, quæ, ut Umber poëta canit, incedit census induta nepotum.

Plinius visam à se ait Lolliam Paulinam Caii Principis matronam, ne serio quidem ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocriter etiam sponsalium cæna, sinaragdis margaritisque operam, alterno textu fulgentibus toto capite crinibus, ipsis auribus, collo, manibus, digitisque, quæ summa quadringentes HS. colligebat: ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Portentum & prodigium in Oceanum deportandum! una mulier, uno corporis cultu * decies 1000000 centena millia philippeorum gestet sibi circumposita? Queritur jure Seneca, & : Vultu, inquit, unione non singulos singulis auribus comparatos: jam enim exercitata aures oneri ferendo sunt: junguntur inter se, & insuper alii binis sunt perponuntur. Non satis muliebri infania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonialia auribus singulis pependissent. De benef. c. 9. Christianis feminis Tertullianus: Ajunt & de frontibus draconum, inquit, gemmas erui, sicut & in piscium cerebrum latidostæ quadam est. Hoc quoque dedit Christiana, ut de serpente cultior fiat. Sic calcabit diaboli caput, dum de capite ejus, cervicibus suis aut ipsi capiti ornamenta struit. Neque hic sexus immodico tantum pretio subinde, sed & nimio studio animi ergastulum adornat, & hoc anxie agit ut omnia corporis æquabiliter sint ad regulam, ut incessus ad artem compositus, vestigia nihil extra mensuram aberrantia dirigat, ut caput aliquot horis ornatum decore emineat, ut denique omnia cultum præ se ferant & gratiam, velut si de arcâ prodirent, aut, ut Seneca loquitur, de capsulâ rota.

§. III.

At ne solæ femina in jus ambulent, & luxum luant, etiam viri olim in hac noxâ sunt. Quis nescit quam sollicitè nitorem & venustatem vestitus consecrati sint Demosthenes & Hortensius; quorum iste diem collegæ dixit, quod ei in loco angustiore fortè obviis togæ structuram disturbaverat. Ita, mi Polychroni, ven-

N n 2

tercs

terres ne nimium laudales iis non malae, sed victrix legum audacia in colendi corporis studium certatim se effudit. Porro. Quid cum prodigiis aut larvis luctemur? quod si à prisci aevi moribus patrocinium queras cultui corporis, frustra es, & tuo te jaculo fauciatum videbis, iisdem tibi nominibus occorro. Constat, illum ipsum oratorem Graeciae Demosthenem propter nimis accuratum exquisitumque cultum, probris saepe laceratum fuisse. Fecit ergo quod nec illius quidem saeculi homines probabant. Hortensium item Censorum & reprehensorum voculas ob nimiam mundiciem, nimisque affectum decorem haud effugisse. Si remeio suo dignam Hortensius fecisset, in hanc reprehensionis notam non incurrisset. Quin & ipsi feminis Romae lex Oppia, nec veste varii coloris uti, nec auri plus semiunctia habere permittebat. Et nostro aeo an non bonae leges, & pravi mores inter se pugnant? quam praecelatae multarum urbium sanctiones sunt in hoc vestium luxu abolendo?

Lex Oppia non permittebat Romae feminis uti veste varii coloris.

Constit. Imperiales, in Reform. Polit. c. 9. 10. 11. 12. 13. ad finem totius.

Promulgantur, & non servantur, tabulae figuntur & negliguntur. Quam seridè edixit Augustissima memoriae Imp. Carolus V. ne quis fraudem faceret legi seu lae seu ferendae circa rem vestitiarum. Edita est Augustae Vindellicorum, anno 1548. Reformatio politicae Imperialis, quae ut legis dicendae causam exponat, vestitus insolentiam his ipsis omnino verbis perstringit: Modus autem vestium ac ornamentorum, cum in tantum luxum deveniret creveritque, inter dominos, equites, nobiles, cives, & colonos seu agricolas, hoc pacto modoscitur: ut idcirco non solum privata persona, verum etiam nationes & provinciae inde extenuentur, egentioresque efficiantur: videlicet cum per aurea, argentea, sericaque indumenta, per Dammasena, Attalasena, Bysina, aliosque peregrinos pannos, mitras, margaritas, uniones, qui hodie abusus ad luxum magnus est multisque in Germanica natione, ex qua trajiciuntur atque avehantur in peregrinas & alienas regiones ingens pecuniarum copia: ut interim de livore, odio, atque invidia in diminutionem ac detrimentum Christianae dilectionis conticeamus. Quandoquidem igitur in tantà luxuria, & ut ita dicam, pretiositate & prodigalitate immodestia exuberat, sic ut inter Principem & Comitem, inter Comitem & Nobilem, inter Nobilem & Civem, inter Civem & colonum sive agricolam, nullum discrimen nullaque agnoscat differentia. Idcirco &c. Quid aliud diceret è cathedra religiosus Ecclesiasticus? Ne igitur commune malum deslere solum videatur Imperator, & inaniter queri, etiam imperat & coërcet: inter cetera & hoc quod maxime mireris: Porro (verba legis sunt) Nobiles, sericas, aut carmasinas arlasinas vestes non gerant. Ergo Nobiles serico abstineant: ergo natales suo corio aut panno patrio abundent? ergo nefas iis veste serica aut holoserica uti? certe sic lex iubet. Sed quis legi pareat? jam etiam textores, cerdones, sartores in totas sibi vestes holosericum conscindunt, quod viris nobilibus, in fimbriis solum lex permittit, quae & addit: Nobilibus torques aureos non nisi involutos, pro veteri ritu, nec ultra ducentorum florenorum licere gestare; evolutos torques, & sine fasciâ, tantum equestri dignitate auctis permitti. Eadem lex Baronibus & Comitibus vestes intertextas, seu Attalicas penitus interdicat, & nec fimbrias quidem tales assui concedit. Tu illic reliqua vide, & miraberis legibus tam probatis, mores tam corruptos invaluisse, quamvis etiamnum maximorum virorum modestia sibi constet, & communem furorem exemplis luculentis damnet. Sed hoc ipsum uberius jam demonstrabimus.

CAPVT VIII.

In cultu corporis quanta maximorum virorum fuerit modestia.

Leffius de Iure & Iust. l. 4. dub. 14. Cur. lib. 3. cap. 10.

Modestiam cultus appello eam virtutem, quae decorem in cultu corporis, & alio rerum externa-

rum apparatu servat. Alexander Rex Macedo, hoc etiam nomine Magnus, & jure laudandus, quod ei cultus corporis habitusque paullulum à privato abhorrens fuerit. Cumque corpus à labore calidum adhuc & sudore persufum, in Cydno amne pararet ablueri, decorum quoque futurum ratus est, si ostendisset suis, levi & parabili cultu corporis se esse contentum. Augustus Imperator, vel hoc ipso nomine augustinior, quo modestior in hoc cultu. Hic tantus monarcha, non verbis tantum sumptuosas illas vestium elegantias exagitavit, sed & exemplis damnavit modestissimis. Nam nec toro cubavit nisi humili & modicè instrato, nec temere aliâ quam domesticâ veste, ab uxore, sorore, & filiâ neptibusque confectâ uti consuevit. Has sartices, ditissimus hominum, Romanorum Imperatorum maximus domuit, & compendio admirando eandem & conjugem suam & sarticem, eandem & filias & netrices suas habuit. En, cunctorum Dominus, paucas quidem sibi neptissimas feminas occupabat: nos, aliorum servi, dijunctissimas fatigamus gentes. Equidem nobis Christianis, addo, nobis & mendicis ad Augustum collatis, turpissimum est à tanto principe moderatione in hoc superari. Neque verò alii non secuti sunt post ipsum Imperatores. Hadrianus Caesar frequenter villi tunica contentus processit in publicum, baltheo praecinctus in quo nihil esset auri. Septimius Severus Imperator humiliter amictu contentus, sic factum defendit: Imperatoria Majestas virtute constat, non corporis cultu. Vespasianum etiam scimus veste & habitu neglecto fuisse, & vix à gregario milite distante. Nescio an non praecipuus adstricti moris auctor Arelarianus Imperator, qui non modò vestem holosericam in vestuario suo non habuit, sed nec alteri utendam dedit. Quidni etiam Alexandrum Severum nominem, quem constat vestes holosericas nunquam induisse, subsericam nunquam donasse. Imò quod gemmarum ei fuit, vendidisse, aurum autem in ararium contulisse, dicto addito: Gemmas viris usui non esse. Quid Tacitus Imperatorem memorem, qui holoserica veste viris omnibus interdixit; togâ quâ ipse privatus fuerat usus, nonnunquam in Imperio utebatur. Verum, ne fabulas à me narrari putes, etiam nostri aevi Principes, Reges, Imperatores in cultu corporis modestissimos, paullò post tibi listam.

§. I.

Nec omittendum illustre Carum Imperatoris exemplum, quia nec vulgatum. Narrat hoc Synellius, sed quod ille de Carino homine ignavo per errorem affirmat, hoc ad Carum, qui in Persas movit, referendum. Carus ergo Imperator, cum ad Armeniorum limites pervenisset, militem corpus curare iussit, & cibum è suo comite capere, brevi ex hostico (simul elatâ manu Parthorum agros ostendebat) perendum. Dum id agit miles, ecce adsunt hostium legati, neque tamen sperant se illico ad Imperatorem admittendos; optabantur scilicet futurum, ut primò ad proceres quosdam aulicos deducerentur: deinde dierum aliquot intervallo ad ipsum belli ducem. At ille ad se rectâ jubet adduci. Cœnabat tum casu, cum ingressi sunt. Et vide, mi Gerarde, quae in victu vestituque tanti Imperatoris pompa fuerit. Jacebat in herbâ Carus, frequens miles circumstabat, sed argento vel auro nil cultus. Vestis Cari erat punicea chlamys; cibus, vetus aliquod & nigrum pulmentarium, & in eo frustula quaedam salae suillae carnis. Atque ut vidit oratores illos ad se ita jacentem ingressos, nihil omnino turbatus, & illos ad se ultro vocans: Scio, inquit, quid vester hic adventus velit, hic ipse Carus est qui vobis quaeritur. Sed redite, & juveni vestro regi renunciate, nisi resipiscat, futurum, ut intra unam Lunam omnis illius ager, tam glaber sit & nudus, quam hoc meum caput, & simul cum dicto pileum sustulit, & caput

put tam glabrum ostendit, quam galea ejus fuit quae ad-
jacebat. Vos verò manum in ollam mittite, & mecum
pultem haurite, si quidem appetitis: sin minus, statim
abite, & extra Romana castra este, tanquam legatione
omni jam defuncti. Ita me Deus amet, ista virum olent,
imò heroem, qui in comitatu suo, qui in victu, qui in
omni vitâ quàm minimum voluit esse tragoediae &
pompe.

§. II.

*Agesslai
regis Spar-
tium.
Inf. 13p.
lib. 1. Me-
mor. Politi-
cap. 15.*

Neque Græcia viris caruit, qui cultum in animo,
non in corpore posuerunt. Agesslaus dignus rex
Sparta, senex jam in Ægyptum Regi Tacho suppeditas
ivit, & cum navi vehens propinquaret, ingens Ægyptio-
rum turba in portum se effudit, ad celebrem illum du-
cem spectandum. Præceperant animo, majestatis ple-
nam virum, veste, comitatu, ipso corpore spectabilem.

*Philopæ-
menis.*

At ille prodiit vili & defloccato palliolo, gregalibus suis
non multum aspectu cultûque absimilis. Non impar
huic Philopæmenes, Achæorum præstantissimus dux,
de quo non sine lepore Plutarchus hæc narrat. Megaram
ivit hic Philopæmen ad quemdam suorum familiarium,
cui se vespere affuturum convivam prænunciari jussit.
Civis ille Megarensis lætus ob talem hospitem, curam
uxori demandat ut quàm celerim domi parer, verrat,
sternat, nec quidquam eorum omitat quæ tanto hospiti
convenient: ipse in forum officiosus properat ut obso-
ner. Dum abest & rerum suarum satagit, adest Philopæ-
menes oblecta amicis chlamydulâ, & comitibus post
se relicta, hospitam inquietam salutat, illa resalutat, sed
ut erat curatum plena, virum non agnoscit, sed de cultu
ejus & corpore unum aliquem ex ministris & antecur-
sores suspicata: Heus tu, inquit, manum admove, &
adjuta, festinamus. En, paratum tibi laborem, quæso te,
hæc mihi ligna finde, & unâ porrigit securim. Neque ille
moratur; chlamydem abjicit, & ut rogatus seu jussus, li-
gna scindit impiger. Supervenit interea ille de foro, &
attonitus exclamat: Quid hoc rei est, Philopæmen, ita te
& me dedecoras? Subridens ille: Pœnas, ait, do cultus
& vultus mei, adeo non indignatus est se pro servo ha-
bitum, ut ultro in se sit jocatus.

Quàm nos, ad hunc virum delicati sumus? ubi vel
suspicio est nostram dignitatem lædi, mox ira & impo-
tens sui animus se prodit, superbire scimus exacte; quid
sui despicientia sit, planè nescimus. Auctoritate florere
volamus inviolabili: nemo nos tangat, honoris vel mi-
nimi derogationem non ferimus sine stomachi noxâ.
Verbo, belli homines sumus, & præterea nihil. Sed Cari
& Philopæmenis modestiæ comites damus.

§. III.

Quinque & quadraginta magistratus gessit Pho-
cion, ille Athenienium clarissimus, sed quo sit ves-
tis genere interim usus, calceandi ratio in eo demon-
strat. Nam, inter urbanos in proverbium cessit, ut eum
immemum frigus & intolerabile significare vellent,
Phocion, dicerent, calceatus est. Omittit hic Synopæum
Diogenem Cynicæ disciplinæ affectatorem, qui pallio
vixit unico contentus, tanto rigidior Antisthene, qui
ejus sectæ princeps, pallium duplicavit. Reipsa hi tales
viri docuerunt, etiam in hoc vestitis genere verissimum
esse illud: Natura paucis contenta.

Porcius Cato (ut Romana Græcis miscemus) qui à
nobilissimâ censurâ quam gessit, Censorii cognomen
tulit, nunquam togâ usus est pluris quàm * drachmis
centum empta. Apud nos mediastini & attienles famuli
lautius vestiuntur. Nec Catone sumptuosior esse voluit
Thebanus dux Epaminondas tot victoriis clarus, qui
tam exacte fuit continentis, ut unicâ veste contentus
arare fuerit, & si quando verustate detritam resarcire
opus foret, domi se clausam continere cogeatur, dum
facta vestis rediret. Huic tam rerum inopi, quàm forti-

Tom. I.

A rudinis & prudentiæ digiti, cum rex Persarum magnam
vim auri dono misisset, modeste repudiavit. In quâ qui-
dem munerum abstinentiâ, ut mea fert opinio, celsiore
animo fuit is qui tantum auri potuit non accipere, quàm
qui potuit offerre. Epaminondâ & Catore ditior esse
noluit Agesslaus, sextus Lacedæmoniorum rex, qui sub
eâdem veste & æstivos calores, & brumæ frigus pertu-
lit. Porro Dionysius Siculorum tyrannus, cetera illauda-
tissimus, hoc uno tamen in præconi partem venit, quod
cum sicarios aut depeculatores gravibus suppliciis affi-
ceret, iis tamen, qui splendorum vestium aut orna-
mentorum fures essent, iram donare difficilis non esset,
quo scilicet facilius Syracusani lasciviam habitus elegan-
tiam dedicerent.

Ergo jam satis liquet, prisco etiam ævo, exquisitum
corporis cultum vestiumque luxum, & exemplis præ-
clarissimis, & honestissimis legibus damnatum fuisse.
Neque tibi, Gerarde, amplius integrum negare, quod
vestium curiositas, ut Bernardus loquitur, & morum Lib. 3. de
judicium sit, & mentium deformitas. Consul.

§. IV.

P Riscorum in habitu modestiam, etiam nostri ævi Magnatû
magnates sanxerunt. Benedictus XI. summus Pon-
tiffex, humili loco natus, cum ad hoc dignitatis fastigium
evehctus esset, non erubuit suæ paupertatis rudimenta.
Mater illius, dum is inter monachos ageret, pannos la-
vit. Hanc, creatus jam Pontiffex ad se venire jussit. Venit
illa, sed penè alia quàm antè fuerat. Matrona illam, ut
Pontificis matrem, summis honoribus extulerunt, &
vestibus in diversâ à priorî feminam mutarunt; dece-
re hoc rate, pro magnificentiâ summi principatus in fi-
lio. Ita in conspectum filii producta est. Pontiffex, ubi
eam aspexit, agnoscere dissimulans: Quid, inquit, facies
errando? meam mihi matrem adducite; hanc ego domi-
nam non novi. Mea mater lotrix est, cum hac colloquar,
ite. Obruebantur pudore, qui honoris causâ matrem
deduxerant. Detraçto igitur omni mundo muliebris,
pannuciam illi suam reddidere, ac denuo reduxerunt.
Tum eam amplexatus Pontiffex: In hoc, inquit, vestium
apparatu matrem meam reliqui, sic jam novi, sic reci-
pio. O tempora, & o mores, novos quidè sed malos! ab
antiquis illis moribus quantum mutatum est? Quis jam
è ditioribus illis non ruborem ducit, ad occursum pau-
perculorum parentum aut cognatorum? ita tenuitatis
nostræ primordia erubescimus, vestes & numos huma-
nius salutamus quàm cognatam sanguinem. Hos mo-
res gravi censurâ notans beatus Jacobus: Etenim, inquit, *Inc. cap. 2.*
si introierit in conventum vestrum, vir aureum anulum habens, *v. 2. 3. & 4.*
in veste candidâ, introierit autem & pauper in sordido habitu,
& intendatis eum qui indutus est veste præclarâ, & dixeritis
ei: Tu sede hic bene: pauper autem dicat: Tu sta illic, aut
sede sub scabello pedum meorum: nonne iudicatis apud vos-
metipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?

§. V.

P OST Pontiffices, Imperatores & Reges maximi, ma-
jus sibi decus pararunt aspernando cultum corpo-
ris quàm usurpando. Rudolfus I. Austriacus, Impera-
tor, in vestitu adeo moderatus fuit, ut à plebejo nihil
differret. Et accidit, ut Moguntiaci quodam mane so-
lus egressus pistotis domum ingrederetur, & se ad pru-
nas furno ejectas conferret, tremulas manus (aura frigi-
dior erat) calefacturus. Hic à pistoris uxore, cum pro
milite haberetur, non tantum audaces calumnias in
Imperatorem jactas audivit, sed tandem etiam vase
aquario in prunas coniecto, vapore, fumo, cinere per-
fusus, domo ejectus est, nec reminiâ ultus est. O verè
virum, qui adeo omnem corporis splendorem contem-
psit, ut ob illum etiam contemni non indignaretur!
GERAR. Sed iste cultus ejus privatim fuit, non dabitem
quia

Nn 3

*Primi Ca-
p. 1. 2. 3. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.
cap. 1. 2. 3. 4.*

quin publicè plus ostenderit Imperatorii splendoris. Polve. Proflus imperitè judicas, parce dicto. Nec in publico quidem ornator fuit Rudolphus. Quis dies laetior, & aptior pompæ, quàm cum victum Ottocarum, Bohemiar regem, ad se vocatum, excepturus erat, & fidem ab eo (homagium vocant) accepturus? Rex Ottocarus cum magno & splendido comitatu veniebat: viri & equi, auro, gemmis, serico nitebant. Dictum Rudolpho, talem, & taliter adventare, & sedulo à quibusdam additum: Pararet se, veste & cultu ornatiore, tantum Regem admittiturus. Rudolphus renidens: Imò rex Bohemiar, inquit, * griseum meum vestem saepe derisit, nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedit, & accincti instructique, ut ad pugnam, itate. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, advenis illis ostendite: hoc me vobisque dignum est. Ottocarus certè illi vili cultu se & aurum suum submisit, & ad genua supplex accessit. Imperatorem nimirum, non vestem veneratus est.

* Latinit.
cinere. m.

Caroli V.
Imper.

Carolus Quintus Imperator Augustissimus, ut sanguinem ab eo, sic & hanc virtutem traxit, in omni vitâ temperans, maximè verò in cultu. Vestium adeò fuit incuriosus, ut non temerè alià quàm amiculo laneo plebejque uteretur. Ostendit hoc in primo & solenni ingressu Mediolanum. Nam cum vix omnes auleis, tabulis, frondibus superbiarent, cives verò vestibus quàm cultissimis cum aurea umbellâ obvii venirent, ille & Imperator, & non semel Rex ac Princeps, in laneâ & nigra penulâ, vilique pileolo sub aureum illud calum se dedit. Videbant illum & tamen quærebant quem videbant, passim audisses interrogari: Istène Carolus, iste Imperator est? cultu tam modicus? Vana plebs vestes auro illustas, & fulgentes in vestibus gemmas expectabat.

Macli virtute Imperatores! magni fuistis, quo minus corporis cultu magui esse voluistis.

S. VI.

Caroli Alberti Neapolitani Regis patris.
Ludovici II. regis Gallorum.

Alphonfi Neapolis ac Siciliae regis.

Lipf. lib. 2.
Monit. Polit. cap. 15.

Secundum hunc, Carolus Alberti Neapolitani Regis parens, tam eminebat hac modestiâ, ut præter restrictam, & subductam silem tunicam, tegumentum aliud non admiserit. Ludovicus secundus Rex Gallorum, gloria regnòque, in primis liberalitate, quantum ullus superiorum regum, ingens, victoris etiam clarus, lanâ aut bombyce induebatur, cum alii Reges serico & auro radiarent. Denique Ludovicus XI. Galliar, Matthias Pannoniar, & Alphonfus Neapolis ac Siciliae Reges, nihilo fuere à vulgo elegantiores hoc corporis mundo. Et Alphonfus quidem notatus à quopiam, quòd parum regiè vestitus esset, respondit: Malle se moribus & auctoritate regem videri, quàm diademate & purpurâ. Vox magnifica & Rege digna. Fuitque hoc magnorum aliquot principum laus, plebi virtute eminere, cultu consentire.

Sed quàm dispares ab his, Imperatores Græcanici, quos luxus & delictæ ad cultum vix virilem traduxerunt. Quod Nicetas Choniates narrat de Alexio Angelo Byzantino principe. Hic cum inaudiisset ab Henrico Quinto Imperatore legatos ad se mitti, suos omnes quàm ornatisimos, auratos & gemmatos adesse imperavit, ipse à capite ad calcem nil nisi splendor & nitor fuit, ratum vel in templo aliquo spectaculum, quo legatorum oculos præstingendos putavit. Germani verò ut venerunt, Germanos se ostenderunt, hoc est, viros, & tantum abfuit, ut hoc aspectu in metum adducerentur, ut etiam ad prædæ cupidinem incitarentur, nihilque jam magis vellent quàm cum effeminatis istis quàm primum manus conferere. Accedentes interim Graculi, cubitis eos tangebant, & loquente digito hortabantur, viderent gemmeam Imperatoris vestem, quâ ille ut floridum prætum variè nitebat. At Germani luculentè probantur se his spectaculis minimè terri: tempus esse, ut Græci his sepositis aurum commutent ferro;

nam si legatio sit irrita, Græciæ pugnandum non cum pavonibus, sed cum viris verè Martis & infracti animi. Hæc Germani ad Græcos jam tum verbis terrores. Quid si ad rem ventum fuisset? & fuisset, nisi mors Henrici Imperatoris subsecuta, consilia ista turbasset. Hæc, majorem partem doctissimi Lipsii verbis percensere volui, qui aurum & gemmas non digna satis ornamenta magno principe agnoscit. Et præcesserunt ævo superiore, magni fastigii exempla, quæ doceant, ut dixi, virtute plebem vincere, non veste. Narravit mihi vir fide dignus, inventas alicubi in vetustâ chartâ subductas rationes: in his inter expensa cetera, & istud studiosè annotatum: Item, Cæsaris thoraci reficiendo 6. cruciferi expensi. O Deus! hæc præscam frugalitatem sapient, hæc illa tantorum principum adoranda modestiâ: hæc longè plus suspicienda posteris, quàm si legant: Pro pallio nuptiali expensa tria millia philippeorum, pro crillis & pilei ornamento mille floreni, pro thorace & caligis mille ducenti auri, pro cetero mundo corporis octingenti philippeii, præter uniones & gemmas sparsim additas. Et hæc erubescendi luxus egregia sunt specimina: mirabuntur posteris lecturi talia, & ad audenda majora animabuntur. Hæc forsitan admirationi sint apud imperitos, laudi nunquam erunt apud prudentiores. Et sanè quisquis seridè laudari vult, non à veste, aut corporis cultu, sed aliunde laudem colligat: quod illustri factò, priusquam caput hoc finiat, ob oculos ponam.

S. VII.

Elegans cum primis & scitu dignum est, quod Joannes Damascenus vir miræ sanctitatis & eruditionis, in hunc ferè sensum commemorat. Iter faciebat Rex Magnus, numerosâ satellitum manu stipatus. In viâ viri duo sordente & lacero habitu, ora macie confecti, exangues & pallidi obvios se tulerunt. Non ignorabat rex à corporis voluntariâ afflictatione & laboribus, Dei causâ toleratis, hunc oris pallorem contractum. Ut igitur eos cominus vidit, è curru desiliens, & prono in terram corpore illos veneratus, mox humanissimè complexus saluavit. Iniquis oculis id tulerunt aulæ proceres, alienum hoc rati à regio fastigio. Ita germanum regis subornarunt, moneret fratrem, ne diadematis majestatem ad infimorum hominum pedes deprimeret. Hæc à fratre monitus rex, verbis ambiguis & obscuris respondit. Mos autem illic locorum erat, ut si quis capite dammandus, mortis præco tubicen ante illius fores canere juberetur. Rex igitur sub vespere ad fratris ades lethalem hanc tubam, velut extremi supplicii nunciam misit. Audiit regis frater, & cohorruit ad fatale hoc classicum. Proximo mane atratus & lacrymis persusus, cum omni familiâ ad fores palatii adesset. Rex ad se accitum asperius affatus: O demens, inquit, si fratris, cum quo idem tibi sanguis, & honor pæne par, præconem sic exhoruisti, quamvis nullus tibi criminis conscius, occur mihi vitio vertebas, quod supremi regis summique judicis olim affuturi præcones, ego non unius secleris reus, nuper submissis salutarim: Tuae ergo dementiae caltigandæ hoc factum: in posterum B. facio non è facie, non è veste judicabis hominem: sed è illi, faxo errorem suum intelligant, qui hanc tibi mentem injecerunt, nunc salvus ab. Fratre sic correcto, quatuor arcas ligneas fieri iussit, quarum duas auro veliti, sed cadaverum ossibus referenti, duas alias pice & bitumine oblini, sed selectis unionibus & unguentis impleri præcepit, atque has ita compactas proceribus suis, intempestivis illis monitoribus proposuit, ut suam utrique aclamationem facerent. Illi duabus auro inductis pretium ingens imposuerunt, ut quæ indubie coronam & ornamenta regia continerent, iis verò quas bitumen obdlexerat, pretium leve fecerunt. Quibus Rex à boni, inquit, erratis largissimè; nec me fugiebat hanc à vobis censuram.

consensum statuendam. Mox arces omnes aperiri iussit. Et en, ait, stultitiae vestrae praesens argumentum: oculis nimium credidistis, & hinc viros his diebus mihi obvios, ab exteriori habitu imperitissime iudicastis. Sed ite jam, non sic feceris impune tam impudentis iudicii errorem.

Macrobius. I. 1.
Saturnus.
cap. 11.

Epist. 80.
Juv.

Macrobius.
de Div. Sacra.

Epist. 1.
Juv.

Sapienter proflus rex ista. Quemadmodum enim stultus est qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum ejus & frenum: sic errat qui hominem ex veste aut conditione, quae modò vestis nobis circumdata est, aestimandum putat. Hoc non philosophia tantum arguit, sed ratio, & Senecam testem adjungo: Equum empturus, inquit, solvi jubet stratum, detrahitis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum aestimas? Mangones, quidquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque eminentibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crux alligatum, sive brachium aspicies, nudari juberes & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiae Sarmatiave regem, insigni capitis decorum & sive illum aestimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve: multum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si pendere te voles, seponne pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, aliis credis.

Imò, mi Seneca, vestibus & nostris & alienis credimus, & tunc demum nos, aut alios, quasi magnos suspicimus, cum lautè vestitos cernimus. Absurdè fallimur, & hoc est in emendis equis phaleras considerare, & balthei polimina inspicere, & ornatiissimae cervicis divitias contemplari. Quoties sub sordido pallio culta latet sapientia? quoties in vaginâ aureâ plumbus absconditur gladius? sed progrediamur.

CAP V T IX.

Cultum corporis, Sanctissimi homines quam oderint, & fugerint.

Natura, omnium parens & opifex solertissima, abundè satis docuit hominem, si unum id animal non seipsum oblivisceretur, quam non operoso sit opus velamento ad tegendum corpus. Nisi quis hanc vocare malit novercam (quod nefas dicere) ut quae ceteris animalibus variè tegumenta tribuerit, testas, cortices, coria, spinas, villos, fetas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellerat truncos etiam arborèsque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata sit, solum hominem nudum, & in nudâ humo natali die ad vagitus statim & ploratum abiecerit. Atqui sapientissimè hoc egit natura, velut solerter providens, non diu placitum homini quidquid demum tegminis ei assignasset. Itaque nudum statuit hominem, docuit tamen quo fine, quibus legibus vestes sibi aptaret ipse, nimirum ut ex regerent & velarent, aerisque injurias defenderent. At homo legibus naturae procul relictis, eò processit, ut per furorem & insaniam, non jam vestitum qui regat, sed qui oneret & torqueat humana corpora, inter ignotas feras, inter peregrinos vermes & maris belluas tam stultè quam laboriosè quaerat.

Protoplastorum hominum prima vestis, è sicu folia fuerunt, huic crudae pelles succedere. Nec multò cultius vixit Joannes Zachariae filius, Jordanis accola, camelorum scis amictus, corticè zona cinctus. Christo, Regi summo, Mariae Virginis filio, vestes quidem mundae fuerunt & honestae, sed uti Isidorus Pelusiota loquitur, quibus usi sunt pauperes in Galilaea. Si harum pretium spectassent Pilati milites, Christum iis amictum crucifigere potuissent, tam non fuerunt pretiosae. Sed altius hic aeternae providentiae consilium, quae in nostros usque annos servari voluit vestem illam, quae arte ineffabili contexta verius quam facta, cuius magnum in opificio miraculum, majus in usu, neque enim perpetuo vestitu atrita, neque minus habilis, sed ad corporis modulum au-

gelcebat: dignissima proflus, quae vaticiniis multò antè laudaretur, & in Calvaria rupe in sortem abiret, ne scinderetur. Sed enim, hanc in cultu sobrietatem, quam admirando spectaculo docuit Christus in cruce nudus, in praesepe linteolis obvolutus: invenietis, inquit Angelus, infantem pannis involutum, & positum in praesepe. Jam tum divinus infans vel mutus concionabatur, & mortalium in vestitu vanissimas curas damnabat, sed eà exhortationis dulcedine, ut delicatos illos jure pudeat non persuaderi. Et en suavisissimus puer, nostrum nobis luxum non exprobrat, nec amarulentis verbis fastum nostrum ut intolerabilem perstringit; hoc unum agit, ut ostendat pompam nostram sibi non placere.

Quid servuli cunctamur, has Domini vestes minimè pretiosas, hunc regis habitum modestissimum amulari? Clamant in stramineis cunis viles pannuli, clamar in cruentâ cruce nuda & extrema paupertas: heu nimis potenter invitatur ad vestitum modestiorem. Sed confer mihi obsecro, Gerarde, has Christi fasciolas & inelaboratas relas cum vestitum nostrarum lascivo & subinde monstroso ambitu. Rem miram audi, & planè monstrum pretiosae elegantiae. Fuit anno à partiente Virgine, millesimo quingentesimo decimo octavo Princeps sacri ordinis (nomen praetereo) qui talem tunicam habuit, suffultam pellibus, quas pellio è carduelium seu acanthidum capitellis, opere proflus incredibili, confecit. Hem, quot centuriis, quot millibus avicularum, ad unam hanc togam convolvendū erat? nimirum ut unicus homo ad raram venustatem vestiretur, tot avium turmæ suis vestibus erant spoliandae. Adèò multum apud nos possunt Christi exempla & monita? Verissimè dixit Bernardus: In signum positi sunt panni tui, Domine Jesu, sed in tali Domini signum cui à multis usque hodie contradicatur. Sed nos ad lineam.

S. I.

Nata lex Christi, quam discipulis tulerat, singuli singulas haberent vestes, non arces vestiarias secum traherent, è quibus modò has, modò illas indutui fumerent. Jacobus Alphaei filius, quod faciem similitudinis indidit, Christi frater dictus, è matris utero sanctus, sanctior deum Christi disciplina factus, nunquam balneo usus, nec ungento unctus, nunquam attonsus, qui esu carnum penitus abstinent, vinum & siceram non bibit: de quo Chrysostomus: Ajunt, inquit, genua Homil. 5. in ejus obduruisse callo, tantumque in eo carnis incuriam fuisse, ut adhuc viventis omnia ferè membra morerentur, atque orationis assidue, jugis, ad pavimentum corporis prostratione, frontem quoque ejus callo similiter (quod inauditum) obductam, ut nihil ferè à cameli genibus si duritiam species, discerneret. Hic sanctissimus vir, non lanceis vestibus, sed amiculo lineo usus est, tam membris suis quam membrorum tegumentis pie iratus. Petrus, ille Apostolorum princeps & Ecclesiae caput, ille primus à Domino Pontifex, nihil amplius tegumenti habuisse creditur, praeter tunicam & pallium, nihil aliud calceamenti, praeter caligas. Illud Clementis liber, hoc Apostolorum Actus testantur. Rideant hanc tenuitatem, qui ignorant Ecclesiam ab ipso fundatam, olim in paupertate gloriantem, postquam cumulari divitiis coepit, virtutibus decrevisse. Nemo divitum nunc ægrosos verbo sanat, tunc autem sententiâ Pontifices etiam mortuos reviviscere jussurunt. Nec alios Domini discipulos delicato aut eleganti serico vestitos crediderim. Nec multum ab his diversus Aurelius Augustinus, gemma Praefulum, qui vestitu calceatūque indidit vixit, cum iis, quibus sanctitate, scientiâ, dignitate longissimè antistabat. Si quis ei vestem excelsiorem obtulisset dono, acceptam venum jubebat dari, ut pecuniam inde exactam cum aliis communicaret, quandoquidem vestis ipsa communis esse non posset. Itaque Clericis suis officio praestitit, habitu par fuit. Facile

cile est ei vestium pompam spernere, qui purpuram immortalitatis ambit.

Paulus Erenita habuit vestem, sed quam inculca solitudo suppeditare poterat, è palmæ foliis contextam, illustri exemplo humane luxurie à naturâ repudiata. quando ipsa tam modicis contenta est. Antonius abbas, qui Paulum ope leonum velut vellitionum terræ reddidit, defuncti pallium adeo in deliciis habuit, ut illud festis dumtaxat diebus indueret, tam memorabili exemplo quam Hieronymi optatu clarum, qui maluisse in vilibus exuvii Pauli quam in regum ostro conspici. Nam: Si mihi Dominus, inquit, optionem daret, multo magis eligerem tunicam Pauli cum suis meritis, quam regum purpuram cum regnis suis. Porro Timotheum anachoretam non folia, sed capilli texerunt, adeoque humanam ei speciem ademerunt, ut à Paphnutio in solitudine repertus, immanis fera primo aspectu, non homo sit creditus: vox inde hominem aperuit, quem cultus efferaior involvit. Felix Timothee, cui sua vestis in capite nata est. Haud multum ab similibus huic Onuphrius, & ipse eremi incola, qui contumprâ veste, quæ illi unica fuit, foliis se texit. Satis indutus est, qui sic cum Christo nudus est. Animam Onuphrii ab Angelis, aspectabili obsequio fideribus illatam tradunt. Quis nostrum rudiores pannos aspernetur, cum nudi etiam ab Angelis honorentur? Hilari-nem taceo, totque alios viros sanctos, qui generosissimum, quo fervebant, spiritum sacco velabant. Patien-tissimus Jobus hoc exemplo illustris: *Saccum*, inquit, *confui super cutem meam*. Non minus aspera fuit interior lorica illius Hebræi Regis, qui: *Ego autem*, inquit, *cum mihi molesti essent, induabar cilicium*. Quo etiam ut veste usus: *Et posuisti, vestimentum meum cilicium*. Sed hæc alio-quantum veritiora, nec recentioribus & notis destitui-mur. Franciscus Assisias rigida paupertatis cultor stu-diosissimus, non in eremo castâ, ut illi, sed medio in lu-xu, crassi natiqve panni tunicam nudo induxit cor-pori, inductam tunc compressit, nudis pedibus ligneas subiecit soleas, ut quantum liceret, animum à corporis contagione seduceret, & celestibus donaret. Omitto innumeros Francisci cum virtute amulatores.

Timothei
Anachore-
tam capil-
li, &

Onuphrii
folia texe-
runt.

Job cap. 16.
v. 16.

1. s. 34. v. 13.

Pf. 68. v. 12.

S. Franciscus
Assisias
crassi pan-
ni tunicam
induxit
corpori.

Zach. Lippe-
loo 6. l. 1. m. 1.
S. Norber-
ti ac Ber-
nardi in
vestitu
modestia.

Senec. l. 3. de
ira cap. 37.

Norberrus tam sanctitate quam submissione sin-
gulari clarus, dictus jam Magdeburgensis Ponti-
fex, quia aspernabili togula & exalceatus incessit, à pa-
nitore velut mendicus repulsi est. Clarevallensis Ab-
bas Bernardus, tenui etiam & despiciore tunica est
usui, ceterum minime sordida, ejus illud scite dictum:
Vestem sordibus obsoleam, socordia testem esse. Ad
rantonum vitiorum tam eximiam in habita modestiam,
an non ruborem ducant, quibus parum est, si vestis
munda sit, nisi sit & nitida? Hic veniam & pacem præ-
fari oportet, neque verò aliena vineta cadere, aut cui-
quam importunius insultare, mihi mens est, sed mone-
re solum, idque succinctâ modestiâ. Scio, admoneri bonus
gaudet, pessimus quisque correptorem asperimè patitur. Repe-
nas forsan, Gerarde, nostro hoc ævo viros sacros & ec-
clesiasticos, homines religiosos & Deo devotos, Anti-
stites, & sacris titulis insignes, qui magistri morum au-
dire velint, qui Christi paupertatem & Evangelium
verbis amplissime doceant, sed exemplis pane contra-
riis confitent, quibus panniculi Christi & stramineæ
cunæ sordent, qui legum suarum obliti, paulatim in
profanos cultus degenerant, qui comam accuratius
struere, barbani curâ & arte pectere, collari leges suas
dicere, indumentum aut colore non congruum, aut filo
nimis pretiosum, aut formâ parum religiosum, aut ope-
re, ultra quam decet, sumptuosum gestare solent, qui ni-
torem à templis & aris in corporis cultum, aut mensa-

rum apparatus, aut eorum phaleras transferre reli-
gioni non habent: qui mappas à cœnis suis repudiarent,
quas Dominico corpori subterni nimis inodeste ferunt,
qui numos in pauperes erogandos, in pompam effun-
dunt, variâ sed malâ liberalitate. Ego hic quidem digi-
tum labellis impono, sed clamor pro me Bernardus: au-
dite sanctissimi viri iustas querelas: *Nobis autem*, inquit,
*est pro victu satietas, nec vestitum appetimus sed ornatum. Que-
ritur ad induendum, non quod utilius, sed quod subtilius inve-
nitur, non quod repellet frigus, sed quod superbie compellat:
non denique (juxta regulam) quod vilis comparari potest, sed
quod venustus, imò vanus ostentari. Et paucis interjectis:
Ecce enim habitus noster (quod & dolens dico) qui humilitatis
esse solebat in signe, à monachis temporis nostri, in signum gesta-
tur superbie. Vix jam in nostris provinciis invenimus quo
vestiri dignemur. Subjicit: Vnum cor vanitatis notâ ingenti
corpori, & exterior superfluitas interioris vanitatis indicium est.
Indumenta molliora & animi molliorem indicant.*

S. III.

Hic cum Bernardo non immeritò quis querat: Ubi
senatus principis Christi per urbem Hierosoly-
morum asina vehentis? Ubi sanctissimi Joannis Bap-
tistæ hirsuta tunica à camelo muca? ubi facies Hilari-
onis, ubi melora Serapionis, ubi cilicium Benedicti? Lau-
damus veteres, & nostris utimur annis. Ex ejusdem divi
Bernardi epistola unica, quam ad Henricum Senonen-
sem Archiepiscopum dedit, quid verat paucula deliba-
re, ubi de sacerdotum officio: *Honori fidei, inquit, ministerium vestrum, non cultu vestium, non eorum fa-
su, non amplis adificiis, sed ornatu moribus, studiis spirituali-
bus, operibus bonis. Quam multi aliter? Cernitur in non-
nullis sacerdotibus, vestium cultus plurimus, virtutum
aut nullus, aut exiguus. Vide cum vacat, Gerarde, quæ
sequantur. Illis addit: Verum tu sacerdos Dei altissimi, cui ex
his placere gestis, mundo an Deo? Si mundo, cur sacerdos? si Deo,
cur qualis populus, talis & sacerdos? Nam si placere vis mundo,
quid tibi prodest sacerdotium? nec enim potes duobus dominis
servire: qui autem vult amicus esse hujus mundi, inimicus Dei
constituitur, &c. Sed est ego sileo, clamatur tamen in Ecclesiâ,
Non in veste pretiosa. Nunquid est ego non loquor, sua cuique
non loquuntur conscientia? quid si alius audacior me, illud gen-
tilium ingerat: Dicite Pontifices, non quidem in sancto, sed in
quid facit aurum: quam tolerabilis cernitur in sancto, quam
in freno? Hoc me etiam tacente, est non curia regum, tamen pe-
nuria pauperum elamat: Sileat hec fama, sed non famer, cla-
mant munda, clamant famelici, &c. Nostrum est quod effundi-
tis, vobis crudeliter subtrahitur, quod minime expenditis, no-
stris necessitatibus detrahatur, quidquid accedit vanitatis ve-
stris. Duo denique mala de una prodeunt radice cupiditatis,
dum & vos pamtando (ignoscamus hanc vocem Bernar-
do) peritis, & nos spoliando perimitis. Plura addit Bernar-
dus, & æquæ seria, & crede mihi, non sunt è pelvi hæc
tonitrua. Vera hæc esse, satis loquuntur oculis impro-
banda esse, abundè testantur sacri codices. Hi tantum
etiam monita priscorum. Carolus IV. Imperator, cum
Moguntia ageret, fortè in colloquium venit cum Ar-
chiepiscopo Gerlaco. Unâ cum aderant, honoris causâ,
aliquot & Canonicorum numero. Hic Imperator paulo
attentius circumspiciens, observavit unum aliquem pro-
fanæ elegantie hominem, ejus pileus maximè, auro &
geminis nitab. Dicebatur is Cunoab (sed familiarè, qui
noræ, parco) hunc Imperator humaniter accedens præ-
leum ei, velut per facietas blandâ manu detraxit & capite
ne, inquit, dic obsecro, quis tibi nunc videor, sacerdoti
an militi similior? Et ad Moguntinum Pontificem con-
versus: Domine Archiepiscopo, inquit, tempus & neces-
sitas flagitat, ut disciplina Cleri corrigatur, & hi vestium
abusus tollantur. Patere nolunt? nec sacerdotus fruan-
tur. O Carole, Imperator Magne, o veniant dies qui
corrigant*

corrigan mores, qui tollant vestium abusiones, qui faciem meliorem restituant orbi!

§. IV.

GERAR. Liceat hic paucula. Ergo nitelam omnem à veste proferbis, ergo nefas ornari? Et an non vestium mundities curanda? Po. l. Non ego ornatum omnem accuso, lasciviam accuso. Eò jam ventum, ut munditiam sola pompà aestimemus, & vestis non vestis sit, nisi pretiosa. In corporis cultu plerumque non sordes fugimus, sed aularum delicias adumbramus, nec tam veluti volumus quam ornari, non calorem in habitu, sed colorem quarimus. Divi Hieronymi monitum est: *Elégantias & sordes pari modo fugiendas, quia alterum delicias, alterum gloriam redolent.* Ne quis illud Augustini: *Etiam in ipsis sordibus luctuosos posse esse iactantiam, & eò periculosior rem, quòd sub nomine servitutis Dei decipit.* Hoc nomine non immerito reprehensus Antisthenes, qui cum depexum & perfusum palliolum spectatoribus vanius iactasset: Alpicio, aiebat Socrates, per pallii fissuram, animi tui vanitatem: quin delinias te ipsum ostentare? Idem Diogeni fuit animus. Hic cum Olympiam venisset, adolescentem quosdam Rhodios illic conspiciens, cum risu: Hoc nihil est, inquit, nisi fastus. Rursus cum in Lacedæmonios incidisset, vilibus tunicis ac sordidissimis opertos: En, inquit, alius fastus; tam enim Sparthi equalore, quam Rhodii ornatu sese iactabant: illi se iusto plus colebant, isti se iusto plus negligebant. Nec affectata sordes, nec exquisita delicia laudem pariunt. Pulcherrimum est, nec turpia velle, nec nimia. Itaque non culpa verim quod pulchrum, aut decenter ornatum, sed quod iane, quod redundans, quod fastum, molliem, delicias, luxum, lasciviam, pompam præ se fert, hoc vituperato, & necum sentit Bilbicus vates:

Pellere te nolum, sed nec turbare capillos;

Splendida sit nolo, sordida nolo curis.

An necitur medium à beatis teneri, virtutem in medio, & modum in rebus esse? Sed & hoc addo: Meminisse me apud Hieronymum legere: *Sordes vestium candida mentis indicia esse.* Et beatus Hilarius sacrum quo semel amictus fuit, nec lavit unquam, nec mutavit; supervacaneum asserens, munditiam in cilicio querere. Plures omnino invenias, in sacris paginis, & sapientum libris, ab illo munditiei & lotionum contemptu laudari, quam ab earundem studio. Et pars quadam penitentiae est, neglectus politurae, omniumque harum concinnitarum & elegantiarum. Itaias olim proclamavit: *Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon, sede in terra.* Lavat se David, sed post sletum. Lavat faciem Joseph, sed post lacrymas, quas viso Benjamin fuderat. Lavit se Judith & ornat, sed Assyrium ducem Holofernem hoc laqueo deceptura. Sanè vestitus mollis & pumicata illa ac polita mundities, libidinum fomes, oculorum rete, animorum suavis vis est perniciis. Hinc Ambrosius, serius hac in re censor ausus dicere: *mulierem compram, domum esse omnium infernalium demonum.* Hinc & Siracides clamat: *Averte faciem tuam à muliere comprata, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Hinc regina Esther has tales elegantias signum superbiae nominat. Hinc & Hieronymus: *Ingre-*

§. V.

Sapiens illa mulier, & regum progenies Elisabetha, plerumque trita & panniculis larta veste amiciebatur, gestiebatque magis mendici centonibus, quam regum ostro spectari. Fuit, ut hæc solenniori die, publico

A se commissura, exquirit in reginam ornaretur, & auro, gemmis, insuper regiam coronam irradians ad templum, rem divinam auditura deduceretur à frequenti familia. Primo ferè ingressu templi, crux Dominica, & ex eà pendens Christi cruenta imago incurrit oculos. Hoc illa aspectu ferit graviter, & animo fauciari; hic altum ingemiscere & velut pudefacta erubescere, lacrymas demum vi prorumpentes non continere. Mox varii cogitationum ætus in animo se prodere: En creator, dicebat illa secum, en servator meus Iesus, nudo corpore, flagris laceratus, spinis redimitus, sanguine perfusus, in altà trabe mortem pro me obiit ignominiosissimam: at ego misera tor vitis immunda, tot delictorum rea, bysso tamen auròque, purpurâ, gemmisque culta niteo, heu vitam divinis beneficiis indignam perdo magis, quam ago. Ah, divinum illum verticem in Pilati domo scitum spineum perforavit: ah, Domini mei aures opprobria innumera saturarunt. At verò caput meum corona cingit aurea, me numerosum circumdat famulicium, cuncti venerantur, suspiciunt, pæne adorant. Me mulierem infelicem! sicine præceptis Domini obtempero? itane Dei beneficia recogito? itane virâ Christi vestigia sequor? ô me nimis dissimilem meo Domino! Adeò mentem intimam cogitationes hæc penetrarunt, ut Elisabetha jam ægrius respirare, pallorem in ore trahere, animo linqui, humi demum defectis viribus collabi. Nec prius ad se rediit, quam gelida aspersione fuisset recreata.

Una hæc regia mulier aliis alius videret cepisse, quis cultus corporis eos deceat, qui Christi disciplinam profitentur, regi crucifixo auctorari. Elisabetham reginam submer irascentem intuemini vos expoliti pavones, cultissimæ imagines, vos pompæ fercula, quibus nil magis curæ est quam speculorum, anulorum, inaurium, strophiorum, cycladum & huiusmodi nugarum vanissima supellex. Vobis, ô mundi, peccant, vobis nent, vobis *Franc. Petr.* *Texunt Belgæ, vobis Persæ, vobis Seres, vobis Indi, vobis I. i. de iura-* *Trius murex narat, vobis fragrans bacca hispida pen- que fort.* *det arbusculis, vobis oves Britannicæ albicant, vobis India. 20.* *Indica sandix rubet, uterque vobis ludat Oceanus.* Eò usque decrevit apud vos virtus, crevitque superbia, ut jam pudor sit imitari sanctissimos viros feminasque, Norbertos aut Elisabethas: jam optimis contemptis abire placet post pessimos: sed nec Augustum Imperatorem in vestitu frugalem prorsus & sobrium sequi lubet, sed Cajum & reliquos, quorum nec civilis unquam, nec virilis, nec Romanus certè, nec humanus, sed infans, & nunc femineus, nunc divinus, ab omni autem parte profusus atque monstificus cultus fuit. Hoc societas est vitiatorum, & novæ cupiditati inhaerentium oculorum, perque varios illecebrarum motus volitantis animi: sic virtus atteritur, sic animi corporisque vires expugnantur. Qui exemplis vult vivere, ne periculosa sit imitatio, honestissima seclatur.

CAPUT X.

Cultus Corporis quantum malorum causa sit.

Cultus corporis nimius, non solum peccatum est, sed multorum malorum vel causa vel effectus, & argumentum est. Peccatum esse arbitratus Gregorius: *Nemo, inquit, existimet in luxu & studio pretiosarum vestium & multorum peccatum deesse: quia si hoc culpa non esset, nullo modo Dominus Ioannem de vestimenti ipsius asperitate laudasset: si hoc culpa non esset, nequaquam Apostolus feminas à pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens: Non in veste pretiosa.* Itaias sanè Hierosolymorum urbi inter graviores culpas, & in ead. hoc opprobans: *Et ornasti, inquit, te regio unguento, & i. Tim. c. 2.* *multiplicasti pigmenta tua.* Christus ipse hanc circa cultum corporis, sollicitudinem & curam manifestè damnavit: *Isaie c. 57.* *Nolite*

Matth. c. 6. Nolite, inquit, solliciti esse, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: Et de vestimento quid solliciti estis? Idololatriarum hoc est non Christianorum, diffidentia hoc argumentum est non fiducia. Hac enim omnia gentes inquirunt. Quod quid aliud est quam ordinem rerum turbare, & rei vanissimæ curam divino cultui antepone? Primum querere regnum Dei. Quod si Deo displicet sollicitudo circa necessaria, quanto magis curiositas circa superflua? Atque, si quidem theologos audiamus, peccatum etiam letale est, si quis corpus eo animo colat, ut ad libidinem spectatores pertrahat: aut si propter cultum hunc ita se met extollat, ut alios despiciat, salutem aliorum nihil pendat, nec curet perniciosum exemplum prodere: aut si quis alios ideo supplicare, debita non solvere, illecebram non erogare, aut alia denique ratione ob corporis ornatum gravius delinquere non detrectet. Neque Deus in his puniendis tardus vindex. Prætextata matronæ nobilissima, cum Eustochium virginem, conjugem Hymetio etiam iubente, ad sui seculi lasciviam venustatem componeret, manus arefactæ sunt, evidenter vindicta Numinis: Et ubi per quietem moritur, necdum ornatrix manibus à virgine abstineret, vincere cupiens & virginis propositum, & matris desiderium: tibi, quinto post mense, miserabilis & prematurus interitus sublata est. Hujus rei narrationem Hieronymus in hæc verba concludit. Sic gemmis & pretiosis ornamentis Christus descendit. Verissimam in hac causa, quod de alia quapiam Cyprianus affirmat: Tormenta paucorum, exempla sunt omnium.

Leff. de iure
& iust. l. 4.
c. 4. dub. 14.

Epist. ad La-
tam de in-
fuit. filia.

Causa cur
Deus tam
severe pu-
niet super-
fluitate in
vestibus.
I. Exterior
cultus cor-
poris ani-
mi negle-
cti certam
est indicium.
In Apol. ad
Gail. abb.
Ep. super
Missus &c.
Hom. 18. in
epist. 1. ad
Corinth.

Lib. de disci-
plin. & hab.
virg. med.

Macr. lib. 2.
Saturn. cap. 15.

GERAR. Quid causæ est, hæc minuta sic puniri à Deo? **POL.** Causam rogas, & minuta vocas? Exspecta, & grandia dices, & causarum satis. Has ad digitos numeremus.

Prima: Exterior hic cultus corporis, animi neglecti pæne certum est indicium. Ubi avis à pennis noleat, sic homo è veste. Dilucide Bernardus: Quando amplius inquit, corpus foris propter vanam gloriam componitur atque ornatur, tanto interius anima sedatur & sordidatur. Non ita curaretur corporis cultus, nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus. Chrysostomus: Difficile est, inquit, difficile, & dilecti, fortasse autem etiam fieri non potest, ut sic ornato corpore, simul quoque ornatur anima, sed necesse est, ut si alterutrum curatur, alterum negligatur, non est enim ejusmodi eorum natura, ut simul fiant. De Paulâ non minus sanctâ quàm nobili matronâ Hieronymus: Si vidisset, inquit, compriorem aliquam, contractione frontis & vultus tristitia arguebat errantem, dicens: Munditiam corporis atque vestitus, anima esse immunditiam. Venuste & graviter, ut solet Ambrosius: Neglecta, inquit, decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod nos non ornamus, ornatus est. His sublebens Cyprianus: Secum, inquit, & purpuram induit, Christum induere non possunt: auro & margaritis & monilibus adornate, ornamenta cordis ac pectoris perdidit. Quis non id execretur & fugiat, quod ali fuerit exitio? quis id appetat & assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit & telo? & Nullarum ferè pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est.

Ita corporis cultus, animi parum culti signum est. Nec id veteres nescierunt. Philippus rex Macedo quendam Antipatri familiaribus in iudicium sublebens extulit: verum ubi eum, nescio quo furore barbâ & capillos tingere rececit, officio movit, & causam hanc dedit, eum in rebus gerendis non videri dignum cui fidatur, qui in capillis fidus non esset. Augusto Imperatori, convivorum & vestium luxur, ægotantis Reipublice signum fuit. Hic idem Imperator licentior vestitu filia graviter offensus, cum illam postero die, veste mutatâ vidisset: Quando, inquit, probabilius est hic cultus tam honestus in filiâ Augusti? Hanc ob causam Augustinus: Verus, inquit, ornatus Christianorum, non tantum nullus stus mendax est, verum nec auri quidem vestisq; pompa, sed mores

A boni. Ergo, plerumque ubi corpus sic nitet, squalet animus. Omnis gloria ejus, filia regis ab intus.

GER. Ne tamen, Polychroni, tor honestissimas feminas in turbam earum conciamus, quas parum laudavimus, femina factum audi proflus illustre, nec ab antiquo sæculo petum. Hoc ipso anno nobilissima matrona, non sanguine tantum & opibus, sed & ingenio florens, novum vestimentum genus invenit tanta concinnitatis & elegantia, ut omnium oculos in sui spectaculum raperet. Mirabantur alia femina, non solum vestis pretium & artificium, sed tantam ingenii felicitatem, quæ hoc artificii reperisset. Palla erat perquam spatiosa & purpurea serica; hæc aen pinxerunt ex auro tres Phrygiones, qui annum & amplius huic vestimenta operam impenderint. Ad cycladem hanc seu pallam, quam dixi, additus est thorax feminae habilis, ex eodem purpureo sericeo, aureis filis pariter pictus. Primo autem die quo hanc vestem matrona illa induit gerebat, observavit nihil in se oculos convolare, timuitque ne alia atque alia novi artificii curiositate doctæ, imitari vellent quod vidissent, peterentque ejus, conficiende modum sibi dictari. Itaque ne facere rogaretur quod recitare vix posset, hortante vehementer conscientia, omnem hanc imitationem maturè præcavit. Ergo vestem illam, unico die spectatam & semel exutam, non quam induit amplius, sed pio consilio, quod superbia fuerat instrumentum, religiose liberalitatis & elemosynæ ornamentum esse voluit, & illum omnem mundum Mariæ Magdalene in templo quodam obulit: cæcitque. Porro ex hac una tam pretiosa veste, altaris erum frontale seu pallium, sacerdoti sacrificantis indumentum, calici velum, libro missali tegumentum, sanctissima Eucharistiaë anticium confectum est: En, Polychroni, etiam femina in triumphum ducunt superbiam. **POL.** Utinam, quibus luxum illum sectari placeat, norint & hanc frugalitatem suique victoriam imitari. Sed causam alteram addo.

Altera causa: Vestimentorum luxus, non tantum animi corrupti est index, sed & corruptor, hinc origo majorum multorum. Aperte Chrysostomus: Num autem, inquit, multa etiam alia mala nascuntur ex nimia ornandi sui cura, manifeste suspiciones, sumptus intemperati blasphemie, avaritie, & plura habendi cupiditatis occasiones. Tellem locupletem addo Tertullianum: Quid alteri periculo sumus, inquit, quid alteri concupiscentiam importamus, nescio an impune abeat, qui alieni fuerit causa perditionis. Perit enim ille simul in tuâ formâ, si concupierit, & admittit jam sem in animo quod concupivit, & facta est tu gladius illi. Eâ causâ divus Antoninus Florentinus Archiepiscopus, feminas petulantior habitu, velut illicium diaboli, in templis non ferebat. Appositè querit Chrysostomus: Quid enim ornari, dic queso? ut viro placeas? Igitur domi hoc facias. At verò contrarium sit, incultior domi foras prodit cultissima. Utinam hic tam modestè peccaremus, ut culpa se domi contineret. Sed malum hoc publicari vult, ut pluribus noceat, quo plurium oculis hanc vanitatem ingerit. Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? nemo oculis suis laus est, sed alienis. His implendis, aut saltem in admirationem capiendis, tor hominum omnes pæne cogitationes laborant. Hoc mihi nemo persuaserit apud hos comptulos multum profunde, aut pie cogitationis reperiri: prima virtus, quæ apud hos exultat, notitia sui est. Et sicut ligno putrido in nati vermes, lignum magis corrodunt: sic & superbia, vanitate animi, cupiditate oculorum, superfluous cultus, & vestium luxur nascitur, idemque post luxur superbiam auget, erigit, consummat. Ab artifice diabolo sunt hæc irritamenta, quæ de proximo curant lascivie mercimonia, & obducunt pudicitiaë disciplinis. Hinc illa Laconum severa lex, quæ servandæ curam gerebant Ephori (supremis magistratibus)

gistratus) ut quotidie obirent inspectiones vestimento-
rum, si quid in illis forte à decenti iustoque ornatu alie-
num inveniretur. Eandem ob causam apud Syracusā-
nos lege cautum erat, ne mulieres auro, veste floridā,
contextu purpureo uterentur, nisi quæ pudicitiam vul-
garent, ne quis etiam vir supervacuā veste modum ex-
cederet. Factum bonum: nam si Tertulliano credimus,
pudicitia non tantum in carnis integritate, sed & cultus sim-
plici munditie consistit. Non minus præclara lex illa vete-
rum Francorum, quàm totidem verbis exscribere non
piguit. Hæc est:

Nemo pluri vendito aut emito, quàm sagum optimum & du-
plum XX. solidis: simplex X. Vilno autem minoris: Roccum
Martimum seu Lutrinum optimum XXX. solidis. Sifmufi-
mum optimum X. solidis. Qui secus faxit XL. solidis mul-
tator, & delatori XX. solidis exsolvit.

GER. Prisca hæc sunt, & ad Evandri matrem pertinent.
POL. Ergo etiam nostri sæculi vis specimen? Antverpia
Europæ oculus, inter plurimos laudum titulos, hunc
quoque tulit à suo encomiastâ, qui de nobilissimâ hac
urbe: Magna, inquit, ubique majestas oculorum, incessus, oris,
vestimentis quibus nihil quod libidinis negotium curet. Nulla hic
purpura multo saturata conchylio, intertexta auro, coloribus di-
stinctâ, aut (sanè non nisi perquam rara. Plurimum pullâ veste
gaudent, & respondet innata morum gravitati & modestiæ,
vestitus enim pudoris præventus est, nam mores ferè habitus
prænuunt. Gravitate ergo hic & quamdam maturitatem
sopit, nihil leve, nihil quod matronalem, nihil quod virginal-
em pudicitiam deceat. Itaque honestatis exempla non
defunt, sed imitatores.

§. III.

Tertia causa: Dispendium temporis, quod corporis
cultum sequitur. Notum illud Comici: Dum mo-
liuntur, dum communur, annus est. Sanctus Nonnus He-
liopolitanus Præsul, cum videret Pelagiam, mulierem
vulgarem ad unguem undequaque gemmis & auro
cucullissimam, fortè tum transeuntem, in ejus contempla-
tione aliquantulum oculis defixus, dein ad circumstan-
tes versus: Et quot, inquit, horas putatis hæc mulier ex-
pendit, dum se in cubiculo comit, lavat, unguit, compo-
nit, ornat, dum se omnium oculis quàm exactissimè po-
lit? & nos quantillum temporis, neque id sine nausæa,
insumimus, ut Deo placeamus? Cum dicto in lacrymas
& preces solutus est. Et certè à Deo hoc impetravit, ut
Pelagia eximpurâ, in castam & pudicam mutata, longè
aliter finiret quàm ceperit, vitæque pessimæ clausulam
optimam apposuerit.

O temporis jacturam irrevocabilem! quanti horulam
emerent vel unicam ad inferos dejecti? & nos tot horas
optimas prodigentiâ pessimâ perdimus magis quàm vi-
vimus. Bernardi querela est æquissima: Tempore nihil esse
pretiosius, sed eo nihil aut vilius haberi. aut pejus expendi.

Transcunt, inquit, dies salutis, & nemo recogitat: nemo sibi non
reditura momenta perisse causatur. Cum re verâ tamen dis-
pendium temporis vel modicum, damnum sit gravissi-
mum, damnum irreparabile, nec ullo auro reconcin-
dandum. Crede mihi, Gerarde, si cultus corporis aliud
malum non inureret, nisi hanc temporis amissionem,
nullo censu sat æstimandam, dignus esset utique quem
modis omnibus detestaremur. Thomas Mornus ille mar-
tyrum amulus & Angliæ genitrix, litteris & pietate cla-
rissimus vir dicere solebat: Quamplurimos in hac vitâ eo la-
bore infernum mercari, cujus vel dimidio celum lucrati fuissent.

Cumque hic ipse vir sanctus inveniret virginem ad spe-
culum stanti, quæ multo cum labore, nec sine dolore co-
mas nodo coquebat, & tunicam, quo gracilior videretur,
arctissimè stringebat, tam festivè quàm sapienter inter-
pellans: Nisi Deus, inquit, tibi pro hoc tuo tanto labore infer-
num reddat, magnam tibi profectò injuriam faciet. Ita est; hi
tales labores malo otio peiores sunt, nam & temporis
pretium auferunt, & peitem afferunt, non unius vitii.

Alexandriam contederat * Pambus eremita, ab * Alii,
Athanasio Episcopo accitus: occurrit in viâ mulier (un-
ptuosius ac delicatius ornata, quæ omnium oculos in
sui spectaculum flexerat. Hanc ut Pambus tacito stupo-
re conspexit, attonito similis hæsit, uti Nonnus, & pro-
tinus in lacrymas iit. Rogantibus sociis, quid hæc lacry-
mæ sibi velint? Duplex mihi causa flendi, respondit: cauda cur
una, quod videam hanc mulierem sibi aliisque exitio ef-
se: altera, quod ego ab neutiquam tantum studii ac citra
adhibeam, ut mihi prosum & Deo placeam, quantum
femina illa, ut sibi obfit & Deo displiceat. Certè hoc nescit mu-
liercula aliquid supra dementiæ malum est, fatigari in
sua perniciem. Apage sis hunc impium laborem, si
non possum corpus colere, nisi velim tempus perdere.

§. IV.

Quarta causa: Cultus corporis non alium ullum
aut fructum quærit aut finem respicit, quàm va-
nam gloriam. Sæpe plus expendimus ut oculos pascamus
quàm ut ventrem. Verissimè Seneca: Non sunt, inquit,
homines ad popinam dentibus, & ventre, & ore contenti, oculis
quoque gulosi sunt. Nec ille incitè dixit: Mundum esse
animal mirabile, quod majores habeat oculos quàm
ventrem. Ergo, ut oshominum mereamur, oculis place-
re cupimus, & ut laudatores habeamus, spectatores am-
bimus, & tum demum operæ pretium fuisse credimus,
cum voces illas audimus: En, quàm scitè, quàm elegan-
ter, quàm venustè vestitus est! en hominem ad omnem
gratiam excultum! Nimirum tanti est Deum lædere, ut
ab homine lauderis. Quâ unâ re uti nihil in se vanius, ita
divinæ legi, & Christianæ disciplinæ nil repugnantius,
Meo judicio liberalissimè despici, qui ob cultiores ve-
stes vult aut ditior, aut doctior, aut ceteris dignior vide-
ri: quasi verò equum phaleræ faciant generosum, aut
quali verò interior domus ideo speciosa sit, quod foris
magnificè se specie ostentet. Helenam olim pingebat
unus aliquis è tironibus Apellis, eamque picturam au-
ro liberalius, quàm artis erat, obduxerat: vidit hoc ma-
gister, & istud pingendi compendium minimè probans:
O adolescens, inquit, cum non possis pingere pulchram,
pinxisti divitem. Tales sunt qui ab exteriori corporis
cultu formam sibi quærunt, & nescio quod nomen vel
auctoritatis splendorem venantur, limillimi templis
Ægyptiis, de quibus eruditè Clemens Alexandrinus:

Apud Ægyptios, inquit, templa, porticus, vestibula ac
luci magnificè instructi, & atria multis columnis cincta
sunt. Parietes autem lapidibus æternis & artificiosè de-
pictis resplendent, ita ut nihil desit. Ades enim auro, ar-
genro & electro collucent, & ex Indiâ ac Æthiopiâ vari-
is fulgentibus lapillis, adyta verò intextis auro adum-
brantur peplis. Sed si penetralia templi ambitus subie-
ris, & ad ejus quod præstantius est, spectaculum prope-
rans, imaginem quæ templum habitat, quæstieris, non
invenietur Deus qui quærebatur & expectabatur sub
tanto apparatu, sed felis, vel crocodilus, vel serpens in-
digena, vel aliqua ejusmodi bellua, quæ templo quidem
est indigna, sed antro speluncæ, ac cæno magis con-
gruit. Ita nostrum, velut templum, variam sibi venu-
tatem adsciscit à crine, à pigmentis, à vestes filie eorum

composita, circumornata ut similitudo templi. En templum,
sed Deum intus quære, hujus ædis incolam, & reperi-
es animum ignorantem, indoctum, rudem, pusillum, ab-
jectum, sordidum, impurum. En crocodilum, en felem,
en colubrum, in cultissimâ domo habitantem. Vir ma-
gnus & eruditus (nuperrimè mihi narratum) juvenem
cetera cultissimum, sed indoctum & Romani sermonis
penitus ignarum latine instituit examinare. Hic misero
nec vox erat nec sensus. Cum cantharo & poculis loqui
didicerat bonus juvenis, non cum viris doctis: Bacchum
noverat & Cupidinem, non Musas, ita vel pisce magis
mutus stabat, & ne omnino feriareretur, terram pede te-
rebat.

Carus
Serianus
in Anacreti
lib. 1.
cap. 1.

Dispen-
dium tem-
poris.
San. in vita
S. Pelagia.
Hieronym.
de Jovinian.
contra Patri-
archam

In Temp.
Erat. in re-
ligiosis
omniæ,
multum
in facie.

Epiphanius
in libro
de Mori-
cap. 12.

4. Fructum
alium non
quærit
quàm vanâ
gloriam.
Nat. qq. l. 3.
cap. 18.

Uti laude
hominis
nihil in se
vanius &
divinæ le-
gi repu-
gnantius.

Lib. 3. pa-
dag. c. 2.

psal. 143.
vers. 12.

rebat. Ubi hominem vir ille doctus tam amicum vidit: Pulchra est, inquit, bestia; sed dolendum, eam nil didicisse quam superbire. De hoc tali homine vestissimè dixeris: o pulchram statum, modò ei cerebrum non deesset! o plumbeum gladium in aurea vaginâ! o elegans templum, sed in quo ignorantia pro deâ colitur!

Lib. de villis. Innocentius Pontifex hoc ipsum sapienter adstruens:

condit. hum. Quid, inquit, aliud est pretiosior ornatus, quam sepulchrum
Laert. lib. foris dealbatum, intus spurcitia? Cræsus rex Lydiae regi or-
de vii. natus, sublimi solio residens, Solonem interrogavit, an
Phil. cap. 2. pulchrius unquam spectaculum vidisset? Vidi, respon-
dit, in gallis gallinaceis, phasianis, atque pavonibus. Cer-
tè pavones sumus; spectari volumus, & ab hoc specta-
culo quod aliis præbeamus, laudari. Xantippe olim, So-
cratis uxor, laucius se vestierat, à marito causam ejus rei
interrogata, respondit se spectatum produituram, o mea
conjug, inquit ille, non ut species, sed ut specteris, sic
vestiris. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes (ostenduntur
enim istæ res, non possidentur, & dum placent transi-
unt) vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Et quid vanius
iis hominibus, qui quod meliorem habent togam, eò sibi
meliores & ipsi videntur. Quâ unâ in re bis errant, ne-
que enim minus falluntur quod meliorem putent to-
gam suam quam quod se. Cur enim si vestis usum spe-
ctes, tenuioris fili lana præstat crassiori? At illi tamen
tandem naturâ non honore præcellant, at tollunt cri-
stas, & sibi plus pretii credunt accedere ab ornatu, ho-
norémque quem vilius vestitus sperare non essent ausi,
elegantiori togæ velut jure suo exigunt, & prætermissi
negligentiùs, indignantur. Vanitas vanitatum! Et hanc
Anglus quispiam non è plebe, tam festivè quam oppor-
tune oculis subiecit. Londini in Angliæ metropoli mo-
ris est, ut cives primarii, præsertim exdecurationes, statis
diebus apud Prætoris ædes, civis honestè quidem, sed
non delicatè vestitus veniunt, cum ceteris pransurus. Ve-
rùm à janitore, velut eò ætè indignus, repulsam tulit:
ille causam erroris facillè addivinans, domum redit, ve-
stem mutavit, structius processit, & priorem aditum de-
nuo tentavit. Jam notus, jam gratus hospes admittitur,
accumbit, prander. Prandio expirante, & ceteris gratia-
rum actionem parantibus, ille togam sibi detractam
imponit mensæ, & observantià singulari venerabundus,
suar vestis ob prandium illud gratias agit amplissimas.
Aliis insolentiam facti mirantibus, sui consilii rationem
memoravit cum risu & applausu omnium. Vanitas vani-
tatum! quæ nos gloria sed vanæ, sed stultæ facit manci-
pia. Pulchrè Chrysostomus: Gloriantur, inquit, in re quam
vermes & gignunt, & perdunt. Nocti, Gerarde, aves in nu-
ptiis Aquilæ indignissimè tulisse, upupam avem pastu
aliàs obsecnam, tamen ob versicolores pennas & pli-
catilem cristam ceteris præferri. Non minùs stultum est
laudare vel honorare quempiam, ob vestem potiùs aut
formam, quam virtutem. Hinc ille non immeritò in
suas ipse vestes sævit, quamvis ridiculâ crudelitate. Ex-
pertus is fuerat sibi in obsoletiore togâ ad forum de-
scendenti, honorem illum minimè deferri, qui tamen in
nitidâ veste prodeunt, magno ceremoniarum apparatu
deferrebat ab omnibus. Idcirco cum è publico do-
mum rediit, vestem humi abjectam pedibus calcans:
Ene tu honoratus ille vir, inquit, an ego? tibi ne honor
iste tribuitur, an mihi? Vanitas vanitatum, & omnia va-
nitas!

Ecclesi. cap. 1. *verf. 2.*

Tho. Morus

Vit. lib. 2.

Hemil. 3. in

epist. 1. ad

Timoth.

Hermannus

Busebius.

Numos

dissipat &

rem do-

mesticam

frangit.

§. V.

Causa quinta: Vestium luxur & numos dissipat, & rem domesticam frangit. Pecunie comparere difficile est, ubi tam multiplex imperium jubet effundere. Crumena sæpius hiet necesse est, ubi corpus studio-
sius ornari cœptum est. Jam hoc, jam illud deest, aut cer-
tè deesse fingitur, modò istud, modò aliud argento pen-

A sandum. Res tam nota, quam mira est, neminem ego-
num esse, cum superbia negotium agitur. Perunt pau-
peres? non suppetunt numi. Corpus ornari postulat? in-
jam abundamus. Opem pecuniariam rogant amici? negotium
jam pridem ipsi egemus. Nova vestis commetenda est
jam turgent marcupium. Opificibus merces solvenda
est? differri hoc potest in aliud tempus. Novum col-
larium genus repertum? simile quamprimum confi-
ciatur. Necesse quid domesticis emendum? expe-
diant, pecunia deficiente. Nuperus & novitius corpori cul-
tus parandus? paratur, superest loculis quod dent. Ita
paupertatem nunquam pejus odimus, quam cum ves-
tium nitore adversum. Tunc opulenti sumus, cum
sumptus faciendi in corporis lenocinium. Jure Bernar-
dus queritur: Invenimus curiosi quò delectentur, & non in-
venimus miseri quò sustententur, cum periculo animæ acquirant,
unde oculos hominum delectent. Neque hinc formidamus
nomina facere, & alienum cogere, modò vestis splen-
deat, quisquis nomina expungat, aut ære alieno nos le-
vet. Fit quandoque ut quis in veste se jactet quam ad-
huc sartori & mercatori debet. Neque injuriarum agi
posset qui accederet & monetet: Hæc tu, hæc vestis
nondum est tua, quid te in alienâ vendis? tuus creditor
suam appellat. Et quam turpe est corniculæ plumis non
suis superbire? Sed ea est libido quorundam sumptuo-
sè se vestendi, ut nullas expensas seu suas seu alienas ve-
reantur. Hinc monstra illa & prodigia: Nero nullam ve-
stem bis induit: Heliogabalus gemmas ab optimis arti-
ficibus sculptas in calceamentis ferebat, quæ nunquam
iterabat, sed ne linteamen lotum unquam attigit, men-
dicos dicens qui lotis uterentur. Nec nostro ævo talium
monstrorum inopia est. Gualterus Rajoleus ille apud
Anglicanam Cleopatram nimis graciosus homo, vilis
est in aula crepidas gestare ita gemmis aureorum, ut
6600. hoc est, sex millium sexcentorum aureorum, &
amplius æstimarentur. Ante annos non adeò multos,
cum feminarum symmata etiamnum in usu essent, sed
minimè laudabili, Comitissâ quædam in materiam
unius hujusce symmatis, florenorum duo millia & quin-
gentos, opifici verò in manu pretium & pro opere fa-
ciendo centum quinquaginta florenos numeravit libe-
rali manu. Sunt, quibus fortunas omnes veste bajulare
ac deterere pulchrum est, tantâ stultitiâ contemere au-
dent opes, qui jactant, qui gerere malunt quam posside-
re. Sic aliquibus omne in ornatu patrimonium est. Et eò
jam luxur vestiumque pretia excreverunt, ut quo vesti-
tu olim Comites, Marchiones, Duces uli fuerunt, illo
nunc novi homines & infimæ nobilitatis viri femina-
que utantur; & qui antea nobilium erat habitus, is jam
plebeculæ & mechanicis vix approbatur. Hinc pretia
rebus sic inflammantur, ut jam inter maximos sumptus
numeretur, & cetera. Verissimè Satyrus etiam de nostro
hoc ævo:

Hic ultra vires habitus nitor; hic aliquid plus

Quam satis est: interdum alienâ sumitur arcâ.

Commune id virium est, hic vivimus ambitioâ

Paupertate omnes

Quando ergo Principes suum famulitium splendore
& sumptu vestium agere superare queunt, rectissimè sa-
piunt, qui sumptuosissimum hoc certamen detrahant,
& quos luxur nequeunt, vincere conantur modestiâ.
Olim qui mollibus vestiebantur, in domibus regum
erant. Desierunt jam ista secula, aliis nunc moribus vi-
vitur. Etiam in tabernis, tuguriis, casis sunt qui mollissi-
mè vestiantur, quique potius fordidè & parè conare,
quam minùs sumptuosè vestiri velint: multi malunt ma-
le esse, modò bene & opiparè vestiantur; adeò etiam
gula multum superatur à superbiâ. Mirum! saccus opti-
mo tritico refertus, trioboli fune stringitur, saccus no-
ster, corpus nostrum immunditiis plenum, non tam ve-
stimentis quam ornamentis sumptuosissimè vult cingi.

Vociferantur

Amos 6. Vociferatur Amos propheta: *Vae vobis optimates, ca-*
pitula populi, ingredientes pompas domum israel. Quan-
 tis hodie clamoribus ageret vates, si cerneret quo ap-
 paratu, quantâ pompâ, non optimates solum, sed & è
 plebe uterque sexus in templa sese inferret. Numen
 suppliciter exoraturi, quantâ possunt ostentatione in
 aedes sacras, velut ad choream conveniant; ad divinum
 cultum properant, sed ut suum ostendant. Num hoc,
 Gerarde, mores Christianos sapit? Theophylactus velut
 templi custos, compitorem feminam examinans: An
 saltatura, inquit, ad Ecclesiam pergis? Nunquid hic nu-
 ptias & lasciviae oblectamenta conquisis? Num ut tui
 spectaculum praebeas advenisti? Non iste supplicis est
 habitus, accessisti ut Deum pro peccatis tuis depreceris,
 ut cum gemitu & lacrymis veniam petas; quid te ipsam
 ornare improbo & intempestivo studio contendis?
 Profecto hæc cura nec domos ditant, nec templa or-
 nant; illæ sumptibus exhauriuntur, hæc levitatibus &
 petulantis implentur.

§. VI.

6. Sine modo est, nec finem invenit. Causa sexta: Ostentatio hæc vestium sine modo
 est, nec finem invenit. Quod præclare docuit Cle-
 mens Alexandrinus: *Ebriosum esse, inquit, & vinosum, etsi*
sunt magna vitia, non tamen tanta, quantum est nimium sui
ornandi studium. Mensa plena & frequentes calices satis sunt
ad implendam ingluviem. At qui auri, purpure & gemma-
rum nimio studio tenentur, ut nec quod super terram, nec quod
sub terrâ est, aurum suffecerit. Dum ergo cupiditatis limi-
tes sibi non constituunt, in impudentiam impingunt.
 His enim opus est & theatro, & pompâ, & spectatorum
 multitudine, & errore in sacris, & diuturnâ morâ in
 triviis, ut sint manifesti omnibus. Ita vitia nec finem
 habent nec modum, juvâque ludere impendiis, & lu-
 sus hos geminare, dum quotidie aliquid novitatis sum-
 ptuosius adjicitur. Linum aut byssum patriam pridem
 fastidimus, peregrinam quarimus. Belgicam aut Bata-
 vam quantovis pretio mercamur. Mulcis quo chiro-
 thecæ aut vestes imbuendæ, ab ultimâ Thule & terræ
 finibus apporretur necesse est; omnia vicina & quæ vi-
 lioris pretii sunt, sordent. Sic earum vestium summa
 commendatio est, quarum odor invitet etiam aliud
 agentes. O Gerarde, malè olet quidquid carnem olet,
 etiam si moschum oleat. Sed & hoc spectamus in cultu
 corporis, ut is plus artificio debeat quàm naturæ, &
 majus pretium sartor exigit quàm mercator, labore
 materiem superante. Novi virum doctum dicere soli-
 tum: A Jurisconsultis quibusdam minores sumptus fieri
 in libros & Juris codices, quàm à multis feminis in
 mundum & concinnitudo. Finem non invenit &
 modo caret ambitiosus hic vestium cultus, qui jam
 olim excogitavit, quâ ratione araneorum textura in
 amictum transiret. Diserte Plinius affirmans: *Telas, in-*
quit, araneorum modo texunt, ad vestem lucumque femina-
rum, quæ bombycina appellatur. Telas illas raritate texture,
& macularum pervia latitudine translucidas, seu vestem
Coam, cum araneorum opere confert Plinius. Sed an
non hoc extra modum est, sic vestiri quasi araneos tex-
tores habueris, & eorum retia in vestem aptaris? O
quantum à loricâ discessere mores, ut oneri sint etiam
vestes! ô quàm commodè possemus vestiri esse sine
commercio Serum & exoticis his deliciis! Prudentius
olim jure querit & indignatur:

Nim pudet esse viros: querunt vanissima quæque
Quæ niteant: genuina leves ut robora solvant,
Vellere non ovium, sed Eo ex orbe petitis;
Ranorum solis stuantur sumere amictus
Gaudens, & durum sentulus perfundere corpus;
Addit ars, ut sila herbis saturata recoctis
Illudant variis distincto flamine formas,
Præ quæque est lanugo ferè mollissima tactu

Tom. I.

Pectitur; hunc videas lascivias præpetere cursu
Venientem tunicas, aurum quoque versicolorum
Indumenta novis texentem plumæ telis.

D. Hieronymus ad Latam de institutione filiae in
 eandem hanc nimiam & pellucidam molliem invecus:
Spernat, inquit, bombycum telas, Serum vellera, & aurum in
sila lenescens: talia vestimenta parat, quibus pellatur frigus,
non quibus vestita corpora nudentur. In Marcellæ viduæ
epitaphio ad Principiam virginem: Solent enim, inquit,
purpurisso & cerussâ ora depingere, sericis nitere vestibus, splen-
dere gemmis, aurum portare cervicibus. Nostra vidua talibus
usa est vestibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret,
aurum usque ad anuli signaculum repudians. At nos plerun-
que omnia nostra, bona & pulchra esse malimus, quàm
nos ipsos & animum nostrum. Vir nobilis & opulens,
Aristippum *philosophum in aedes introduxit, & cir-
cumduxit quæqua verum. Varia ubique & pretiosa su-
pellex, summus in omni angulo nitor, & accuratissima
ubique mundities. Et jam gratiæ agenda erant ab eo
qui sic humanè fuisset deductus: cum ecce philosophus
genens,
sputum colligit, & in ipsius heri barbam jacit. Ille, quasi
conjecto in se Tisiphones angue, totus in fermento esse
& ardere irâ. Philosophus ut huic incendio verborum
lympas affunderet: Quæso te, inquit, ignosce; totam
domum lustravi, nec angulum reperi qui immundior
esset hac horrente tuâ barba. Videbar ergo rectè factu-
ras, si in locum domus tuæ sordidissimum has oris sor-
des ejicerem. GERAR. Hic silentium rumpo, vel te in-
vito. Quanta & quàm incredibilis huic philosopho
fuerit audacia? POLYCH. Longè major est, sed tedi-
diabolo. Vaferrimus hic philosophus ex Oreo, ubi in
homine omnia compta videt & exulta, præterquam
animum hominis, variis eum suggestionibus conspuit,
& hoc prolixè agit, ut tantò magis sordescat animus,
quantò magis nitescit corpus. Erubescat ergo seipsum
homo malum & turpem, inter res suas bonas & pul-
chras. Et sanè vestes pudori nobis sint potius quàm ho-
noris. Nam vestis apertissimum signum est, primum
omnium parentem fuisse furem. Niti vetitum malum è
paradiso subiectum fuisset, nativæ etiam pulchritu-
dine gauderemus. Quis verò stigmaticorum, stellantem
& cauterio inultam frontem in laude ponit? Neque ad
claudi aut loriæ gloriâ facit, ligneo pede gradi vel
argenteo, cum defectus fulcrum sit, non argumentum
roboris; neque est quod scabiosus triumphet, si scabiem
panniculis nitidioribus velet. Et quid agrotus cataplas-
matum aut medicamentorum copiâ superbit? Quid
ergo nos vestes notissimi furci argumentum inter de-
cora nostra numeramus? GERAR. At vestes ornant
nos. POLYCH. Hoc laudis esset, si nos illas ornaremus.

§. VII.

Causa ultima: Jactura nominis & famæ. Nos lau-
 dem aucupamur ambizioso habitu; plerumque nominis
 contra sit, & vituperium reportamus, aut in suspicio-
 nem sinistram venimus. Rex Ochozias, nuncios suos ad
 se redeuntes interrogavit, cur spe citius reverterentur?
 At illi remissos se ajebant à viro, qui occurrerat in viâ.
 Instat porro rex querere, ejulnam habitus esset vir
 ille qui occurrisset, & mox è viri veste colligens quis
 esset: *Elias, inquit, Thesbites est, hic ipse est. O mi Gerar-*
de, si te viderint alii ad eum comptum & velut pumice
expositum, non te dicent Eliam, sed Thrasionem, sed
pavonem, sed cultam statuem. Animum nostrum rese-
ramus iis qui nos vident; defectus nostros apertius spe-
ctatoribus nostris, còsque qui fortè nos frugales & ta-
pientes censebant, errasse ostendimus. Latentis in ani-
mo vanitatis indicium est, ambiciosior corporis orna-
tus. Quàm verò prona & facilis post hæc indicia, suspi-
cio? Salomon dum se tantopere in sui cultu occupat,
Dei obliviscitur, & sensim per tot corporis lenocinia ad
gentium

O o

Ecdi. c. 47.
vers. 22.

gentium idola turpissime destruxit. Verè dedit maculam in gloriâ suâ, & sapientiam stultitiâ confudit. Quando nux ante tempus corticem abijcit, intus se corruptam ostendit: quando Christianus exteriorem habitum discipline Christianæ congruum rejicit, hærescentis in animo vermiculi cariem prodit.

Vulgare feretrum effertendis cadaveribus assignatum, nunquam decentius vestitum cernitur, quàm cum cadaver in illo recumbit. Alii multi tales, & huic feretro simillimi sunt, qui corpus suum tunc maximè ornant, cum animum letali culpâ emortuum circumgestant. In hunc talem Abacuc jam olim pronuntiâns: Ecce iste, inquit, coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in visceribus ejus. Tam varia tamque disparia simul ex æquo curare non possumus; corpus comere, & animum excolere vix ejusdem hominis est. In nimium diversas curas hæc agant, quantòque plus sollicitudinis huic impenditur, tantò plerumque minus alteri. Ita dum corpus curâ & diligentia nostrâ complectimur, animum otiosi & negligentes ferè transimus: nimirum ut servus niteat, herus in squalore est. Arca testamenti erat intus obducta auro, at foris cooperta cilicio: si animus noster amore divino plenus, parum interest, qualem se ostendat exterius. Cordis penetrantia virtus occupet, nec anxius eris quâ veste corpus alienis oculis commendes. Commemorât Paulus probatissimos homines præfæ legis, camelorum & caprarum pelles vice vestium habuisse. Sciebant se nudos in hunc Orbem prodisse, nec aliter discessuros.

Hebr. c. 11.
vers. 37.

Tract. de
Nabuchodonosor.

Nescit natura divites, inquit Ambrosius, quæ omnes pauperes generat. Neque enim vestimentis induti nascimur, nec cum auro argentoque generamur. Nudos fudit in lucem egenes cibo, potu, amicis; nudos recipit terra quos edidit; nescit fines possessionum, seculo nos includit cæpes angustius, qui & pauperi abundat & diviti, & terra viventis quem non cepit ascendit, jam divitem capit. Eodem sensu Seneca: Nemo, inquit, nascitur dives: quisquis exiit in lucem, visus est lacte & panis esse contentus. At ista non cogitat: alios mores sapit qui vestes lautissimas tam providè quærit, atque hoc unum agit ut placeat, sed plerumque hoc unum minime omnium impetrat: sæpissime alia omnia dicuntur quàm quæ in laudem. En, ajunt, politissimam statuam, en pavonem speciosè ingredientem; en vestitus insolentiam, en cultum censu majorem! Unde huic homini ad hanc lautitiam tam dives crumena? tam magnificè non incederet, nisi & aliena marfupia emungeret. En ostentationem inanissimam, en pompam idioti! Et quis tandem est hic Thrafo, quâ domo, quâ gente, quinam ipsius progenitores? homines è pago, rustici, gens agrestis: ille ipse olim olus vendidit, & nares brachio absterfit, noluisse de manu ejus panem accipere, nunc quantus, quàm sublimis est? Hæc illa sunt elogia, hi speciosi tituli, quibus liberalissimè afficiuntur ii qui sui status & ordinis rationem ignorantes, in vestitus elegantias plus expendunt quàm laudari possit. Ita melioris notæ famam non auget, qui corporis cultui tam religiosè studet: malignas suspiciones non effugit, qui seipsum tam affectatè committit. Pulcherrima deformitatis excusatio est, vestitus decentia & honestas.

Elogia eorum qui plus quàm laudari possit, in vestitus elegantias expèdunt.

CAPUT XI.

Dictorum ratio, confirmatio, coronis.

GERARDVS.

ET cur, mi Polychroni, aut unde tam disertus es in vestium luxum, & quidem sacundiâ tam prolixâ? POLYCH. In aurem tibi dicam ipsissimam veritatem: Hoc vitium multa secum trahit vitia, curiositatem, delicias, vanam gloriam, pessimam liberalitatem, tempo-

Multa vitia trahit secum vitium cultus.

ris jacturam, & post hæc omnia, revera potens Libidinis fomentum est. Non venit de integrâ conscientia hoc studium placendi per decorem, quem naturaliter invitorem libidinis scimus. Ita Hieronymus sentit: Alibi Si vir, inquit, vel mulier se ornaverit, & vultus hominum ad se provocaverit, etsi nullum inde sequatur damnum, judicium tamen patietur, quia venenum attulit, si fuisset qui bibisset. Est ita, ut dicit: concinno vestitu alienos oculos vulnerare facillimum. GERAR. Absit hoc. POLYCH. Ita loqui solemus, sed commune nobis vitium est, aliter dicere & aliter facere, ut meritò idem Hieronymus moneat, aut loquendum nobis ut vestiti sumus, aut vestiendum ut loquimur. Lingua castitatem jactamus, veste levitatem aut impudiciam sæpe non dissimulamus. GERAR. Modò in leges divinas non peccemus. POLYCH. Ubi politica calcantur, nec divina in honore sunt. At politica hic sperni, vel oculi loquuntur. O lex Oppia quàm dudum exulas? O leges vetustariæ tot multarum

urbium & provinciarum, quàm dudum expiratis! jam pridem nullos limites patiuntur effusissimi sumptus in vestium pompam. Et quæso te, Gerarde, dic quæ biblia docent cineres serico velandos, cœnum auro tingendum, fimetum purpurâ operiendum? & an non corpus nostrum cinis, cœnum, fimetum? Cur istud, mi homo, sic operis, sic comis? subter te sternetur timea, & operimentum tuum erunt vermes. Pulchrè Ambrosius: Audi, inquit, omnes nascimur nudi & morimur: nulla distinctio inter cadavera mortuorum, nisi forte quia gravius sentent corpora divitum discenta luxurie.

Voluit bonus Deus spiritum hominis, velut divine particulam aurâ, & sui simulacrum nullo pretio sat aestimandum, nihilominus vili sacco corporis abscondere: cui jam verosimile videatur, opificem hunc voluisse, corpus quod vilissimum est, pretioso regimine involvi, qui spiritum inæstimabilis pretii tam vili regimento circumscriptis? Et cur ipse Deus protoplastus pelles in vestem dedit, si nos auro & gemmis vestiri voluit? Aut igitur miserabili virtutis inficitia laboramus, aut infaniam hilarem infanimus.

S. I.

QVæsit nuper è Dionysio cognato meo quispiam, quos ille in stultorum navigio primâ sede putaret honorandos? Hæc nonnihil Dionysius ad subitam quæstionem, & Res hæc, inquit, multæ cogitationis est: at tu luce crastinâ redi, & responsum à me auferes: interim ego senatum in animum advocabo, ut suis momentis quæstio tam seria ponderetur. Rediit alter postero mane, & An responsum, inquit, reperisti meæ quæstioni? Cui meus cognatus: Reperi, ait, & ut scias secretâ assimatione rem probè pensiculaui, demum hoc statui: in stultorum trirēmi primos omnino videri aut primis proximos, qui à vestium luxu magnum sibi ornamentum crederent accedere. Cùmque alter ejusmodi responsionis rationem sibi non liquere dixisset, subjecit cognatus meus: Tu ergo vide quid fieri decentius possit, quàm operimenta, quæ dedecoris nostri & infamiae, à primis parentibus contractæ, certa sunt indicia, in laudem & ornatum velle trahere: nisi verò tu dicas nebulonem numellis, aut furem ornatu fime. Addo: cùm à lapsu protoplasti, libido & omnis generis fœdæ concupiscentiæ in membris nostris jam ante nimium quantum exardescant, nos infami huic incendio pabulum insuper sufficimus, & ardenti camino prælargè oleum affundimus; colimus & comimus nos, & sic cultos comptòque mutuis aspectibus propinquamus, ut si fortè sopita dormiat lascivia, ad has illecebras reviviscat. Memini, etsi nondum senex, cùm non tantum corpora, sed & vestes ipsæ honestissimè tegeantur: Viti suas promidiore nigro pallio, suas matronæ nigra & per totum corpus defluente palla tegebant. At nunc tantum abest

abest ut vestes tegantur, ut pæne etiam detegantur corpora, & initium alibi jam factum est, ritu planè non Germano, sed extero & inreverdico. Non satis est pompaticæ ostentationis curiositatem omnium oculis ingerere, jam etiam, quæ olim velata, nudamus, & paulatim pectus aperimus. Quod quid aliud est quàm pudicitiam aperto Marte oppugnare? Quid hoc aliud quàm irritare cupiditates hominum jam ante incitatas? an non hoc nobile specimen est flagitiosæ fultitiae, & quæ primas mereatur? Quidquid dicas; hæc in veste lenocinia non sunt pudoris tegumenta, sed irritamenta libidinis. Luculenta hæc est & manifestaria ipsania, ad mortem dammati sumus omnes, capitis supplicium nemini non impendit, ex quo natus est: jam ducimur, in prædam jam sumus ad supremum exitum, & tamen etiamnum de curiosiore cultu solliciti sumus? Et quàm illud solers sed grandis fulticia est, domum, quæ jam vitium facit & ruinas minatur, foris magno sumptu depingere, intus nil optulioris ruituræ? Quid corpus, ruinosum hoc tugurium tam exquisito vestium nitore, tot pigmentis obducimus: jam ad ruinam inclinam; brevi abjicietur in tumbam, terrâ obrendum. Cyprianus obiectum hæc occurrentis: *Ar locupletem, inquit, te dicis & divitem; & attendam putas is qui possidere te Deus voluit, utere, sed ad res salutares: utere, sed ad bonas artes: utere, sed ad illa quæ Deus præcepit, quæ Dominus ostendit. Divitem te sentiant indigentes. Patrimonium tuum Deo sœnere, Christum ciba; commenda illie thesaurus tuos, ubi fur nullus effodiat, quo nullus insidians grassator irumpat.*

§. II.

Vix credi potest, quantum post Apostolos viri doctissimi, Apostolorum imitatores laborarint, ut Christianas quæ cultum corporis, in modestiæ officio continerent, præsertim cum idololatræ in eos qui neglectioris habitus erant, variè jocarentur & diceria spargerent: uti divus Hieronymus commemorat, cujus verba hæc sunt: *Si tunica non induerit, statim illud è trivio: Impolus, aut Græcus est.* Laborandum ergo fuit ne Christiani vitandis his conviciis, corpus potius excolerent quàm mores. Hinc Tertulianus de cultu feminarum, Cyrianus de habitu virginum scripsit; hinc Ambrosius, Hieronymus, aliique complures ad hanc ipsam in cultu corporis modestiam graviter cohortati sunt. Sed ante hos omnes Justinus martyr jam olim in eas declamavit, quæ arte dolosa tentarent quod feminis Christianis esset interdictum, atque has ita objurgat: *Vix venit quibusdam seipsas sullenitius, ut cum aperte vultum pigmentisungere non audeant, arte id faciant.* Nam in undam aut oleum facite inclinatæ desicientes de seipsis judicant, adversus castitatem belligerare possunt. Et quibus facile est scire, Christianas pudicas feminas nec speculo quidem licenter uti solitas, cum ex, quas Justinus perstringit, legem eluderent arte. Nec dissensit Tertulianus, qui eas pudicitie nundinatrices nominat, (suprà expoluit) quæ consilium formæ à speculo petunt. Et quæto quid Numinis & naturæ ordinem invertimus? Cur servum ornamus, ad speculum cominus, & deliciis pascimus, dum herus & imperator fœdâ maciæ tabescit? Bernardo magna abusus est, & nimis magna, dominam ancillariæ, & ancillam dominari. Apud Romanos olim staties Saturnalium, quibus per ludum & jocum, jus heile servi occupabant: at nos Christiani Saturnalia totis animis agimus, & corpus mancipium, supra dominum extollimus, ut & de nobis verum sit, quod Ecclesiastes notans: *Vidi servos, inquit, in equis, & principes ambulantes super terram quasi servos.* Incredibile dictum est quam acti præsumptentis studio, quantis oculorum fontibus, illud vituarum decus Romana Paula, hanc in se culpam expunxit. Monita namque, parceret oculis, nève illos effle-

A ptum purpurisſo, & ceruſſa, & ſtribo ſape depinx; aſſigendū Hieron. in
eſt corpus, quod multis vacavir deliciis; longus riuſ perperi epiph. S.
compenſandus eſt ſterus mollia linteamina & ſerica, & pretioſa
ſa, aſſperate cilicii commutanda: qua viro & ſaculo placui
nunc Chriſto placere contendo.

Ejusdem animi fuit Edildrida Anglorum regis filia. Eundem
Hæc extremâ ætate facrarum virginum antistita, è colli luxû Edil-
tore magnos dolores capiebat, quos non tantum drida Ang-
moderatè & placidè, sed & egregiè animi alacritate, & gloriæ regis
voluntate summâ tolerans, dicere solebat: Rectè om- filia expu-
nino mecum agitur, rectissime; quibus membris delin- gnavit ma-
quimus, his punimur. Memini me juvenalem super- ximis do-
vacua monilium pondera gestasse collo, jure igitur pæ- loribus.

§. III.

Thomas Morus, fides illud Anglicum, ille super-
mus regis Hentici Cancellarius, tantò majorem
meretur laudem, quantò minorem ipse curam sui cor-
poris gessit. Sileo, in mensà eum uno tantùm cibi ge-
nere, quod ut plurimum bubula caro fuerat, vesi soli-
tum. Vestis ei simplex, & tunc solum serica, cum publici
magistratus officium cogeret. Unà eademque semper
utebatur, nisi cum famulus mutandam moneret dice-
rétque: Here, hodie curiam ingredimur; paulò melior
vestis sumenda. Ita heilis habitus arbitrium omne pe-
nes famulum erat, qui calceos, caligas, aliàque in hunc
usum necessaria præstibat. Hunc eà de causâ tutorem
suum solebat vocare Morus, cùmque die aliquo calceis
admodum attritis & pene pertulis prodiret, monitus
est, veteres soleas novis immutaret: Et tu, inquit, meum
tutorem roga, alios mihi emat. Denique in his quæ
corporis curam cultumque attingebant, maluit vir illu-
strissimus, religiosorum hominum more, alienis impe-
riis parere, quam suo nutu agere, sive ut animus excel-
sissimus ad hæc tam minuta non devocaretur, sive ut
principem hominis Christiani virutem, submissionem
& modestiam insigniis in se exprimeret. Quæ, nus-
quam in minore pompâ magnæ virtutes, quam hic ha-
bitarunt. Saxonie Dux Guilielmus, honesti habitus
amantissimus, in aulicâ familiâ hominem habuit vetu-
stæ stirpis, sed mentis vanæ, & qui novitio ritu, prout
nunc ferè mos est, vestem gerebat. Hunc affatus prin-
ceps: Quæso te, inquit, ne recites mihi gratificari: sar-
torem adi, & ex optimo panno vestire te jube meo
sumptu, sed more meo, & scissas has vestes deponere. At
ille aliquantulum præceps & biliosus: Et cur, inquit, il-
lustrissime princeps, non meo me arbitrio vestiam? Et
cur, subjungit dux, non meo te arbitrio aulâ submo-
veam? Atque mox missione datâ, alium sibi dominum
jussus est querere. Non iniquum imperium, & ad princi-
pali modestiam attemperatum. Certè & Lacedæmonii
hospitem Milesium, in vestitu sumptuosiore, quam
pro Spartanâ consuetudine, iussurunt civitate excedere,
& domi suæ, aut ubi demum vellent, modò extra urbem
suam, Milesiam exercere. Augustus etiam Cæsar habi-
tuum vestiturumque pristinum reducere studuit. Ac vi-
sâ pro concione pullatorum turbâ, indignabundus & cla-
mitans: En, ait, Romanos rerum dominos gentemque
rogatam! Itaque negotium ædilibus dedit, ne quem
posthac paterentur in foro circove nisi positus lacernis,
rogatum consistere. Optima pudicitie custodia, vesti-
tus honestas.

Epictetus, philosophorum longè clarissimus, & pæne
dixerim, Christianus, eleganter prorsus cum juvene
confabulatus: O *adolescens*, inquit, *quem vis pulchrum face-*
re? Cognosce prius quis sis, ac tum te ornato. Homo es, hoc est,
animal mortale, quod visum cum ratione utitur. Ratio verò quid

est: quod natura sit congruenter ac perfectè. Quid ergo eximium habes? Animal? Non. Mortale? Non. Vt visis? Non. Rationem habes eximiam, hanc ornato & expolito; comam verò relinquit ei qui illam finxit, ut ipse voluit. Et ad capitis finem: Sed vide quid Socrates dicat omnium pulcherrimum & elegantissimum Alcibiadi: Dato, inquit, operam ut formosus sis. Quid ei dicit: Finge comam tuam, vesti tua nitorem adde. Absit. Sed ornato voluntatem tuam, malas opiniones abice. In hanc Epicteti sententiam præclare dixit Julianus Imperator: Turpe esse sapienti, cum animum habeat, captare laudes ex corpore. Quod si tantopere sericum, pigmenta, byssum, purpuram amemus, Tertullianum sequamur, qui, quâ ratione hæc in laudem venire possint, ingenuè docens: Vestire, inquit, vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpurâ pudicitie taliter pigmentati Deum habebitis amatorem. Nec est quod quis addubitet nitidas & numerosas vestes, ad animi profectum & ad cultum virtutis parum facere. Certum est enim vanitatis aut infirmitatis argumentum, Pluribus indigere. Proflus ad vivendum velut ad natandum, is melior, qui onere liberior. Cui pulchrum est corpus, & anima mala, bonam habet navim, sed malum gubernatorem.

Madurens.
lib. 1. Apol.

§. IV.

Sed vitis facile fucum invenimus, vel quod peius est, sea quoque importuno patrocinio tueri non dubitamus. Passim responderi audias: Dives sum, nobilis sum, in magistratu sum, sponsus, coliviva, paranympus sum, sum juvenis. Quisquis demum sis, mi juvenis, homo es, lutum es; & ad te mihi nunc potissimum sermo, nec indignaberis, si cum præco pedestri Satyrico pauca ex te quaeram: Dic quas, quod spectant flexæ pectine comæ? melius flectitur pervaciâ: quod facies medicamine attrita; animus magis indiget: quod crines in fronte refugit, & in altum erecti? mens erigitur rectius: quid facit gemma in articulo? si nescis, in scriptis pulchriores sunt gemmæ quàm in digitis: quid tot fasciæ pedes implcant? facilius ferrent suum truncum absque his impedimentis. Aspice mihi mendiculum disparibus & malè confarctis centunculis semiamictum, & purulentam manum ad excipiendam stipem porrigentem. Squalent horrentque comæ, sine nitore vultus est, extant nuda & sole perusta membra; an ideo illum ex hominum cœtu exturbabis, velut extremum busti cadaver, velut primum vitæ dedecus, & solum Orci fastidium? Flecte oculos ad longa recto sæcula; primus homo investis & nudus stetit suo figulo, imò nudus non fuit, nam satis tectus est, quem tegit innocentia. Deinde sit nudus qui in ponte mendicat, an nescis tales nec à decem quidem palæstritis spoliari posse, & sæpe tantò minus vitiorum habere, quantò minus numorum? Adde, pares omnes nasci, pares mori, licet quod temporis intercurrat, in illis purpura fulgeat, gemma niteat, aurum splendeat, alios vix trita regat lacerna. Nemo tamen tam nudus fuit, tam vilibus tectus, quàm cum nasceretur; illud momentum æquavit omnes. De morte quid dicam? Omnium idem exitus & idem domicilium. Corpus hoc sub quacunque purpurâ sudaverit, arescet in pulverem; sub quacunque gemmâ suspiraverit, tenuabitur in cinerem; sub quocunque odore fragraverit, in nidorem putoremque laxabitur. Nunc ergo beatos censebis illos, qui gemmâ bibunt, qui in ostro dormiunt, in argenteâ spondâ recumbunt, qui manus auro, cervicem monilibus onerant, qui delectantur catenis & vinculis, dummodo auro ligentur; nec putant onera esse si pretiosa sint, neque vincula esse putant, si in his thesauri coruscant? apud quos & gemmæ suæ habent pondera, & vestes suæ habent frigora; qui in gemmis sudant, in sericis algent, hos tu beatos dixeris? nil horum exterrere mortem. Tam certâ manâ hos rapit, quàm infimæ fortunæ mendiculos. Mors nec blandiri didicit, nec blanditias admittere.

Omnes pa-
res nascun-
tur & mori-
untur.

Et omniū
idē exitus
& idem
domiciliū.

Arbitro.

I Nunc, converte calamistro crines, vultum unguentis enubila, byssinis & hyacinthis lenis corpus amici, ventos ballaminos post te trahere, & quaquâ incedis, vias imple, idem tamen gurgustiolum fortieris, quod hominum postremissimi. Sepulchra eorum, domus illorum in ater Plutarchum. Specus subterranea, ad corporis modulum angustissima, brevè tuum palatium erit. Et cæcæ, mi juvenis, quam bestiam ita colas comâque, cum corpus colis, comique qualem in oculis vix feras, scædam serpenti. Nam audi Plutarchum & Plinium, quorum iste affirmare docet & medullâ quæ tergi spinâ clauditur in homine, serpenti enasci. Attende sis, caput integrum est Plinio recitabo. GERAR. Modò non longum sit. POL. En iterum te cepi. Hæc nostra legendi & audiendi patientia est; sæpe nauseamus, & damnamus antequam audire vel legere incipiamus. GERAR. Audio, mi Polychroni, audio, tu tantum recita. POLYCH. Vix sunt viginti voculæ; sic Plinius loquitur: Anguem ex medullâ hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim oculi & cæcâ origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere. Hoc totum caput est, & dignum spinæ scitu. Plutarchus verò in vitâ Cleomenis hæc habet: Cum comperisset Ptolemæus, Cleomenem suâ ipsius violentâ manu trucidatum, cadaver detractâ pelle in crucem sustolli jussit, & cum curâ custodiri. Ponuntur aliquot dies in hac custodia, animadvertunt tandem milites circa suspensi caput, miræ magnitudinis serpenti repere, & saginam sibi ex aedulis atrubus intrudere. Incessit regi Ptolemæo trepidatio, & cum eâ quoque superstitio, ne fortassis innocentem & humanâ sorte majorem in furcam extulerit. Alexandrini quoque ad supplicii locum confluent, & viperam illam per cada-veris caulas (ut loquitur Lucretius) liberè vagantem, curiosè spectant, Cleomenem heroem appellant, & Deorum filium. Sed erepta illis hæc mens est ab eruditis aliquot viris, qui liquidò docuerunt, è putrescente bove apes, ex equo vespas, ex asino scarabæos, ex hominis medullâ serpentes progigni. En, quantos thesauros vestes contegant: an non meritò pretiosæ sint, quæ semen tam pretiosum, nempe viperinum convellant? Plutarcho & Plinio fidem vix negabis: sed alium doctorem & recentiorum.

§. VI.

F Vit hoc nostro ævo nobilissimus juvenis, & qui Hyacinthus aliquis, aut Damocles haberi poterat, ob eximiam oris venustatem. At cum moriendum est, eximius nullus est; neque ille juvenum formosissimus cæcum furorem mortis tam eleganti & luculentum vultu à se abstinit; moriendum fuit. Hic locus inducitur nullus est: Venit ergo ad extrema in ipso ætatis flore, & dum nasceretur hæc rosa, consenuit. Adfuit cognati, lectum sepiunt, diversa plorant, precantur multa, illud tamen maximè, uti posteris vultus sui vel sic exhausti & pallescentis effigiem velint non invidere. Ita rogant omnes, hoc sibi monumentum relinquere non graveretur.

Surdus est ager ad has preces (uti olim ad similes fuisse dicitur Agestilaus) hoc solam illis annuit, ut postquam plures dies cum matre suâ Terrâ fuerit, sepulchrum aperirent, & eam quam tum reperirent formam, penicillo excipi ac depingi curarent. Maluissent equidem cognati obsecrationem suam non repudiari, pondus tamen & momentum habuit apud illos hæc juvenis jussio, quia extrema. Faciunt ergo ut jussit, extinctum terræ inhumant, certòque dies, uti edixerat, expectant. Tandem urnam pandunt; sed heu quàm scædè mutatum offendunt! illam paulò antè venustissimam faciem certatim vermes lacerant, diaphragma seu dorsi spinam aliquot serpentes occupant; macellum dixisses è quo carnes

carnes emerent esurientes colubri. Horrent confanguine tanquam ad revelatam Persei parmam, & pæne lapideo frigore obrigescunt, nec jam vel oculis vel naribus vicinores esse sistent, & quia id morienti daris dextris promiserant, fidem verentur fallere. Pictorem ergo adducunt, qui juvenem non juvenem sed sepulchralem larvam depingat. Extat adhuc hodie in illustri Germaniæ loco lacrymanda hæc effigies, quæ ut ætatem ferret, saxo etiam incisa est.

Etiamnum dubitamus, cui impendamus servitium & cultum, cum corpus colimus? Sed amor corporis ad illam subinde dementia excrevit, ut malim perire, quam non servire corpori. Et ut lignum occulta teredo consumit, sic animum vitiat paulatim & exedit ignava & se unam contemplan luxuries. Hinc ad insaniam concupiscimus, quidquid corpori placet. Apud plerisque tandem piaculi loco est; corpori non in omnibus obsequi.

Sed antequam tertiam hanc vesperam claudamus, alter in alterius sinum, Gerarde, suaviter & candidè rem magnam confabulemur.

Equis est hodie, obsecro, qui cum insanientibus, non dico, insaniat, sed non insanierit aliquando? Contemplantur mihi hominem non exquisitissimè cultum, quantum tamen etiam iste in cultu exhibet inaniam? Vide pileum è pilo canis Pontici, unà cum pilei cingulo sexcenties jam mutato: vide comam curiosè struetam, barbam in peregrinos ritus attonsam, neque hic tamen ulla constantia: collare, oculorum fabula, innumeris gaudet mutationibus, hoc solo venustum, quod nunquam idem, quod varium semper & mutabile: thorax suam patriam ignorat, nam in pluribus provinciis domi est: caligæ toties in novam formam transeunt, quoties hero suo delirare lubet. Et quid tibi, quæso, de ligulis videretur, quarum totus exercitus caligis illudit mirâ ridiculæ elegantie vanitate. Ligularum harum ea lex est, ut solutæ caligis involtent, non adstrictæ. An hos tales, non dicas pueros, solutis ligulis jam paratos, ad excipiendam betulam? Aliubi his caligarum ligulis præfigunt aurum, ut fures escam habeant cui insidientur: tinnibula iis commodissimè appendebantur, ad convocandos spectatores. Gerarde, fateor, improbum votum hic mentem subit. Velim urbes illas plenas esse furibus, sed qui tantum has auro armatas ligulas, & si quid harum nugarum est, dextrè præscindant, arisuro utique Mercurio. Sed post caligas tot ligulis non ligatas, sed pæne ad volatam paratas, etiam persicelides inspice, quæ modò ante genu dependent, jam ad latus, jam etiam post genua in globum adstringuntur. De calceis nihil habeo dicere, cum pæne nullus illorum amplius sit usus, nisi inter pauperissimam plebem. Jam cothurnos gerunt viri faminaeque. Ignorant tibi esse haud potest novum calceamenti genus, utrinque liberaliter fenestratum, & basi ligneolâ suffultum. Ita cothurnati jam incedimus, & calceos caprinos ostentamus. Non absurdè histriones & mimos nos dixeris, ad agendam in scenâ fabulam conductos. Equis non hodie, aut Heraclitum induat oculis jugi fonte rorantibus, aut Democritum fiat petulanti splene cachinno? adeo multum ridiculi, multum & lascivi habet vestitus noster.

In feminarum compræ res infinitæ observationis est. Ambitiosæ ligulae etiam per illarum capita jam serpunt, sed adstrictæ. Cetera quis narret? Illud cui risum non moveat? Olim collaria largiùs excurrentia filis ferreis aut argenteis fulciebantur, jam nescio quis fericeus paries à cervice in obliquum sese attollit, jam collo geruntur propugnacula, quibus structissimum collare quietâ statione recumbat.

GERAR. Ligulae fericeæ, quarum ante mentio, tam pervulgati moris & usus sunt, ut putem ad id avi nos pervicuros, quo etiam barba his vinculis illigetur.

Tom. I.

A Adeo namque hæc ligularum hæresis vestitum omnem occupavit, ut illum, velut arborem vermes, omni parte perreperet. Caput, vitas, capillos, collaria insident. Olim in scortis colloibiis potissimum cernebantur, ab his in caligas, inde in calceos descenderunt. Ego cum tam multum superflua ostentationis cerno, illud Diogenis animum subit: *Quantis non indigeo!* At miror, Polychroni, nil à te dictum de amylo glutinoso, quo collaria firmantur. POLYCH. Gerarde, nunquam dicendi finis sit, si omnia vestitus vitia perstringenda. Per omnium gentium vestes imus, ut in uno Germano nunc gentes videas omnes. Hic in memoriam recurrit, quod ipse audiit ab eò qui candidum illud gluten collarium coquit. Affirmavit hic triplex amyli genus à se vendi: Libram unam amyli vilioris quinque sestertiis; libram selectioris sex aut septem sestertiis; libram optimi decem sestertiis esse venalem. Enimvero, ait, vilissimi hominum, quibus vix scissile indusium est, collariis suis candefaciendis & firmandis amyllum emunt selectissimum, ditiores sæpe vilius. GERAR. Rem miram dicis, si veram. POLYCH. Verissimam. Et vide hic cacodæmonis vastitatem. Ditiorebus ea vanitas non displiceret, sed nummis parcent. Tu jam cogita, quam largam iident stipem, qui etiam in his tam sordidi. Plerumque rectè dicitur: Quo ditior, hoc avarior. Deinde cum opulenti ut plurimum suas opes facient, satis vel hinc superbi sunt, nec opus eos à diabolo multum vellicari. At verò tenuiores, cum a nummis nequeant, à vestibus pretium sui parant. Vide, obsecro, mi Gerarde, quam nos variè cacodæmon vinciat: opulentos avaritiâ, egenos superbiâ irretit. GERAR. An non leges vestitiarum sunt? POLYCH. Sunt, tam prisca quam novæ: sed quis eas observat? At fingamus his legibus religiose obtemperari, nec ullius vestem esse holofericam, cui solùm pannus aut corium permissum, nihilominus gravissimè hic delinquitur. Nam etsi vestes non peccent materiâ, peccant tamen formâ, quæ per unumque vanissima, & omnis honestatis ignara. Hic Rhodus, hic saltus. Interea nemo se reum fatetur. Sartor excusat, & sic dictari ait. Qui vestem dicat: Hoc, inquit, sartor curabit, quâ ratione me juvenem, me sponsum, me talem vestiat. Ita utrumque palliata superbia est: Sed nostri suavoris & delinquentis parem esse culpam.

Eo certe infanæ prolapsi sumus, ut vestitus vix possit esse levior & magis ad lasciviam factus. Et quod pejus, tam pertinaciter his deliriis favemus, ut nec bella, nec pestem, nec annonæ caritatem multum curemus: vestitus nec minimâ quidem parte plus honestatem sapit. Quarimus nimirum, non quo involvamus, sed quo opes projiciamus. Usque adeo fortunas perdere pulchrum est. Et quæso te, seminarum vestes intueri: quàm ea leves sunt & lascivæ! Calcei nivem amulantur, pallia variè facta, colores refert operosissimos colorum; nativa omnia jam sordent: palliolum sædè curtum humeris injicitur, non ut tegat, sed ut ornet. Quamvis hoc ipsum jam aliud atque aliud. In nobilioribus feminis virorum nunc pallia cernuntur. Et quamdiu hoc? nuper timè monstrum femina viderat ea non ocreis tantum, sed & calcaribus, sed & pugione ad latus pendulo armata: pileum habebat ritu militari, cristis insignem. Tu si eam vidisses, aut Palladem, aut ipsam certe Martem dixisses. Eam ætatem, Gerarde, vivimus, quâ viri paulatim feminæ fiunt, & veste, & crinibus, quâ & feminæ viros induunt, atque in urbibus ac pace majestatem spirant bellicam. Sic omnia invertimus. Profecto vestium luxur inter Christianos nimium invaluit. Sed num ignoramus, à nobis non solùm corpus castum, sed & castum animum castasque cogitationes postulari? Hæc leges Evangelii sunt. At verò vestitus tam lascivus his legibus aperte contradicit. Libidinis negotium fideliter curat hæc vestium insolentia.

O o 3

Verum,

Verum, ut dixi, qui se reum fateatur, nullus est. Difficile nobis videtur consuetudinem evertere; quod usitatum ac receptum est, sequimur, * ne contra morem agamus. Hoc fuso culpam prætexitur. Heu quam non speranda est emendatio, ubi vitia in mores transfundunt!

In memoriam hic venit apologus de equo & equifone. Equifone non tantum Hipponæ, sed Mercurii quoque scholam triverat, & ex arte poterat furari: itaque avenam quotidie subtrahebat equo, eamque vendebat. Nihilominus equum solerter curare, accuratè calcare, sternere, strigilare, infrenare, atque ita credere avenam tam fideli operâ restitutam, & equum non minus obesum ac nitidum fore, quam si bonâ fide avena ei preberetur. Hoc autem equus indignari, & equifonem suum audacter alloqui: Heus tu, agebat, bona strigilis & mala pascio, non commendant equum: Si me vis corpusculum, avenam in posterum ne subtrahes. Da mihi quod meum est, & tu quod tuum est cura, sic utrimque melius habebimus.

Modo prorsus simillimo & nos agimus, quo ille furacissimus equifone. Corpus lavamus, unguimus, ornamus & polimus; tanto tempore vestes induimus, tanto capillos struimus, tanto stolum fundimus & cutem fingimus, tanto speculum consulimus, & collum demulcemus, tanto alia corporis ornamenta disponimus, ut scilicet è capsulâ & speculo prodeamus. Atque in his omnibus libidini egregiè ancillamur, & tanquam suspensâ hederâ venalem castimoniam prodimus. Ah, nec dimidium quidem curarum & laboris animo impenditur. O furaces equifones! hoc est avenam equo sublegere, omnem pene curam & laborem impendere corpori, huic dies & annos consecrare.

Terentius. — noster mores mulierum:

Dum moluntur, dum comuntur, annus est.

Hæc sunt, & quis se reum fateatur? Negari tamen ceterè non potest, libidinem & lasciviam hoc corporis ornatu strenuè promoveri. O Munde immunde quam multa numeras mancipia, cum interim vix ullus sit qui se reum fateatur esse mancipium.

O Christiani, si vultis ut optima pars vestri non pereat, non tantum ad strigiles & phaleras equi, sed ad pabulum quoque attendite; non exteriora solum, sed animum curate, & hunc maxime. Corpus bene vestire, bene pascere, animi vix ullam curam gerere, quid aliud est quam equum studiosè fricare, & iniquè pabulo privare. Inanis fatuusque cultus est purpurâ fulgere, mente fordescere. Et indignum prorsus, tot horas his vilibus dare. Animi moderati, serii, sedati ac compositi signa è modesto ac moderato cultu elicimus. Ita ferè quod quisque prudentior ac maturior, hoc in veste modestior. Beatos nos, si tantum venerationis, temporis, sudoris in Deum conferamus, quantum in hanc vestium nimiam religiositatem. Ah, ubi in Christiano nomine Christiana facta?

Eberhardus
Barbatus.

Aliter Eberhardus Sueviæ dux, qui æternam sui memoriam ad posteros consecravit, laudabili vestitus fragilitate. Venerat ad eum juvenis sacerdotium impetraturus. Fortè huic candidato ventus talarem vestem aperiens, ita reffarat, ut princeps caligas ritu militari scissas videret. Qui illico, ut erat morum ac disciplinæ acerrimus vindex, hominem jubens facessere: Tu, inquit, militem agis, & sacerdotium ambis? Tua te vestis prodit, quam malè cultus tibi sit animus: abi, nil impetras. Nimirum iudex animi vestis, & de moribus pronuntiat habitus. Ubi videris in nitore supra mediocritatem curiosum, & quasi ad fastidium elegantem, totum pene animum in vestem defluxisse cogita; alibi ne quere.

Hoc tam multiplex luxur choragium innumera infert damna, ut jam demonstravimus. Rem hic in compendium conferam. Vestitus ad hujus ævi molliorem

Proximo
cap. 10.

A factus, Castimoniam, Tempus, Pecuniam occultis, sed maximis viribus suffragatur, & ubique spargit nequitia femina. De Castimoniâ res in aperto est: ad libidinem sæpe potentius invitat petulantia adsciticia poluitur, quam præstantia formæ; imò hæc sine illa quandoque spernitur. Ita lascivie negotium maxime agit oculis blandiens vestitus. De Tempore quid controverti? Ille omnium minime temporis parvus est, qui sui corporis servus est. Horæ integræ in otiosissimos hos labores infumuntur, nec id in damno ponitur, quod longè damnosissimum est. Quisquis horam aufert vel unicam, nil dignum tanto impendio redditurus est. Pecuniam variis meatibus illic diffuere, ubi vestium luxur in pretio est, nemo non experitur. Mihi nuper maxime urbis patricius ingenuè fassus est, se suboque cives occultâ, sed ambitiosâ paupertate incredibiliter laborare, atque si cui civium etiam primariorum mille antea florenti fuissent, jam nec centenos superesse. Hic ego interpellans: Quod ergo, inquam, omne aurum diffuit? Non in mentas primas, nec secundas, respondit ille, sed in arcas vestiarias: quamquam & convivia apud nos olim & rariora fuerint, & fugaliora. Tanti est vestiri. Hæc nostra est patientia, ne luxur decreseat, patimur decrescere divitias.

Sed num scire cupis, Gerarde, quid Christianos Hierosolymis, quibus olim portebantur, eiecerit? Compendio dicam. Princeps Saracenus, Admisaldum vocant, in Christianis humanissimus, Canonico Trajedeni Guilielmo quondam narravit, Christianorum leges inde sibi notas, quod puer educatus esset Hierosolymis, in eâ tamen urbe mores tunc viguisse corruptissimos: Gula & Luxuria cognatis vitiis neminem non deditum, vestitus verò insolentiam fuisse tantam, ut verbis æquari vix posset, tam variè & formâ, & colore, & pretio exorbitatum. Quantum istud me offendere, agebat, vestes meæ pro me dicent. Ex profecto nec auro nec serico virgatæ, sine plicis, sine artificiosis futuris, nihil curiositatis aut artis præferebant. Addidit: Ecce, hæc illa sunt vitia, ob quæ Deus Palaestinam Christianis denuo ereptam aliis commiserit. Ita nos non tam nostris viribus vos illinc eiecimus, quam vestris vitiis. Hæc Canonici ille Trajedenensis Guilielmus, qui postea sacra Cisterciensium familiæ se adjunxit, fidei narratione aperuit.

En, Gerarde, etiam ab hostibus nostris sapere docemur, modò sint qui discere non reculent. At nos, post clades etiam nostras, cladum causas amamus, tam aliè nobis hæret inepta & misera vanitas. Pedit ligneo in aureâ crepidâ, ut verbum est, simillimi sumus.

Fuit in Asia vir opulentus, cui calamitoso casu, cum per nives iter faceret, putrefactus frigore uterque pes deperit. Ille tam miserabilem fortunam expertus, ut infelicitatem suam solaretur, mutilo corpori aptavit pedes ligneos, quos & calceis texit: ipse famulus innoxius novo sed agro incessu sese inferebat. Ubi hoc insuper ridiculum comminiscabatur, ut crepidas pulcherrimas semper & novas haberet, quibus scilicet speciosam faceret miseriam suam. O nobilem compositionem! *Pes ligneus in aureâ crepidâ*. Istud nos felicissimè æmulamur: Miseriarum, vitiarum, ignorantiarum scatemus, claudâ mente & sensibus ficulneis sumus, planè *pedes lignei*: vestibus tamen, supellectile, libris, ac ædibus speciosis studemus enitere. Nimirum, ut magis conspicua sit nostra infamia, & miseria speciosior, liber cum ratione intanire. Ita humanæ stultitiæ præclarum stat trophæum & symbolum, *Pes ligneus in aureâ crepidâ*. Quid tu ad hæc, Gerarde?

§. VII.

GERAR. Tot ictus infers, Polychroni, ut vel superbissimam quercum dejeceris. Tam à me quam ab aliis

aliis emendationem spera. POLYCH. Si modò sperare liceat constantem. Mores nostros nosti, Aprilis dies imitatur, quorum sæpe serenus ortus, occasus pluvius: id jam supra demonstravimus, de Conscientiæ & Celitum cultu. Sed omnibus horis dicendum est, quod nunquam satis dici potest. Nimirum flexibiles sunt hominum voluntates, instabiles nimirum mobilesq; Leviter incipimus, variè imus, inconstanter progredimur, dissimuliter finimus. Volatilius est sæpe conatus noster, qui à seipso brevi desciscit. Itaque assiduissimè ingerendum nobis est illud: **CONSTANTER.**

Fons est in Idumæa, ut refert Isidorus, qui et in anno mutat colorem. Parum est hoc nostræ inconstantia, ter in hebdomade, subinde ter in die sincerum virtutis colorem mutamus, sicut lacus ille qui apud Troglodytas esse dicitur, ob maleficam vim infans appellatus. Hic ter de die fit amarus salisq; ac deinde dulcis, totiesque noctu etiam mutat, scaturitque albis serpentibus vicentium cubitorum. Ab hujus aquæ genio non multum dissident mores nostri, qui tam inequali motu feruntur, ut jam blandi, jam asperi, aliquando profusi, mōx sordidi sumus, jam vehementer amemus, jam supra modum oderimus, nunc sanctimoniam induamus, jam toti prolubamur in vitium; omnis dies, omnis hora nos mutat. Sed non est quod hujus rei culpam aut diabolo impingamus, aut Mundo. Nemini alterius vitio mali sumus, sed nostro. Illud Spartani dictum mihi etiam nunc semper in animo hæret: Athenienses scire equidem quæ recta essent, sed nolle facere. Atheniensium nos profus simillimi sumus, quæ agenda sint, exactè scimus, sed agere ea nolumus: *Noluit intelligere ut bene ageret.* Ignorantiam culpæ prætexere non possumus, cum ignorantia voluntaria laboremus: voluntariè ignorat, qui discenda discere non curat, aut si quæ rectè didici, didicisse malè dissimulat. Atque his quidem decerum est non bene agere, sed modò hunc, modò illum voluntatis impetum sequi. Ut Chameleon, quoniam aurâ (ut ajunt) non cibo vescitur, hianti semper est ore: sic illi variatum cupiditatum vento inflantur, hoc volunt, hoc nolunt: hoc hodie spernunt, cras appetunt. Et ut rami aut tigilla quæ fluminibus innatant, temerè impingunt in hanc illamve partem: ita nos variè fluctuamus, & sæpe nec icti sapimus, vel bestiiis magis exordes. Memini me legere, viro nobili in aulâ Wirtembergensi canem fuisse, qui ubi vel semel tantum ab aulicis canibus malè acceptus est, injuriæ damniq; memor, deinceps herum suum ad vestibulum tantum arcis aulicæ comitatus est, & mox domum se recepit in tutum. Observavit dominus sui canis tam circumspectum obsequium, & Verè, inquit, meus canis plus me sapit: ego in aulâ toties pessimè habitus, in dies tamen usque redeo.

Et nos quoque, moniti toties, rogati, castigati toties in eisdem iterum culpas impingimus, frequenter gravius quàm antè, & mentitur iniquitas sibi. Ita fit subinde ut ad aliquam habitus sobrietatem nos componamus, corporisq; detrahamus superflua. Et quamdiu hoc? dum nos poeniteat fuisse hac in re sobrios & frugales. Tunc autem ejusmodi poenitentia obnoxii sumus, cum videmus aliis non eandem in veste modestiam placere, cum vergimus ne minus opulenti, aut parci sordidius habeamur. Sic nostra probitas ad aliorum oculos se fingit, ad sermones aliorum huc illuc se vertit, & quod erat, esse desinit; sic modo palliati, modò rogati, frugi sumus & graves, & modò prodigi & vani: mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus quam exitimus, planè multiformes sumus. Magnam rem puta, unum hominem agere. Male mentis indicium est hæc fluctuatio, ac inter simulationem virtutum, & amorem vitiorum assidua jactatio. Vsq; quo claudicatis in duas partes (clamat Elias) si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum. Quid ora hominum pavemus, quid mortalium oculos

A reformidamus, si Deus Dominus noster, si modestia in cultu placet, cur Deum offendere, modestiam abjicere non veremur? Divi Bernardi foror, hac in re animo fuit planè non femineo. Fortiter incipit, constanter persequitur: sed quia compior erat quàm fratris oculis probari poterat, ab aditu monasterii repellebatur. Hanc illa injuriam mitius ferens, fratri renunciari jussit, si delinquentem rejiceret, saltem admitteret corrigi volentem. Admissa est. Hic ei Bernardus gravissimis verbis, & in os, illum vestium luxum & vanissimum lenocinium objecit: Christianæ femina non esse, corpus brevè in putredinem iturum sic perornare. Profuisti illi hæc audisse, nec distulit ad frugem se corrigere: mox pretiosam vestem, mitras, armillas, monilia, inanes, vitras, speculum, discerniculum, anulos, gemmas, & omnem mundum exilio damnavit æterno, jussitq; Pompam & Voluptatem res sibi suas habere, ipsa Domino deinceps servitura. Modestiam quam cepit, hanc & finiit. Non languidè ad virtutis difficultatem exurgendum, alacriter incumbendum est inchoatis. Vera modestia non tam principium invenisse gaudet, quàm finem addidisse: in extremo actu non corrumpit, ulque ad Plaudite perficitur, à carceribus ad meram decurrit.

§. VIII.

AT nos, ô arundinis vento agitata, ô homines mollibus vestitos! quibus tunc demum modestia in cultu placere incipit, cum nuni in fundo suspirant, imò sæpe ne tunc quidem. Nam multis suavius est nomina contrahere, quàm aliquid pompæ vestium detrachere. O Jordanis accola, ô Joannes Baptista! quàm constanter rigidissimam tui vestitus modestiam, ad ultimum vitæ actum retinuit! camelæ pellem, non purâ, non serico unquam emutasti. Nos verò indociles discipuli, nec monita sequimur magistri, nec exempla: annis & sæculis in eadem classe hæremus, aut si paullulum promovimus, mox ad eandem recurrimus.

Cleobulus in convivio septem sapientum appositè narrans apologum: Luna, inquit, à matre petiit, tunicam sibi suisq; annis convenientem texeret. Cui mater: Et quâ ratione id possim, ô mea filia, cum te modò grandem & obesam, modò gracilem & perparvam videam? mutabilitatem ejura, & vestem à me spera. Lunæ nos germani fratres sumus, & jam decentem in veste modestiam sapimus, jam pompam & fastum spiramus, frequenter in hoc etiam expiramus. Indubiè, Gerarde, nosti, quem exitum sortita sit nobilissima illa Campaniæ Comitissa, Maria Ludovici Pii Galliarum regis filia, sed moribus non perinde similis parenti. Hæc, licet Thom. Can. vidua, nihilominus ambitiosissimum corpori cultum impetravit. non desinebat, dum mors pulsaret fores, & irrueret importuna. Jam ergo moribunda Persaniæ abbatem acciri jussit, cui conscientiam aperiret, verum cum ille advenisset, illa jam è vitâ discesserat. Neque hic morati famuli, rerum suarum quisque satagebat, hic vestem, hic vasa, ille culcitras, iste tapetia diripuit. Sed nec mortuæ parsum est. Nam infimæ sortis homo, dominæ suæ cadaver lecto evolutum, in terram primum ejecit, & sibi linteamina in spoliū rapuit. Admissus demum abbas in defunctæ conclave, ubi miserabile hoc spectaculum vidit, & corpus illud, cultissimum olim, jam malè operum & abjectum humi reperit, exclamavit: Venite, cernite nobilissimæ Comitissæ pompam: En, hic rerum humanarum exitus, hæc fides est fallacium voluptatum, hanc habent clausulam mortalium triumphi. O vanitas, ô ludibrium! Ita, mi Gerarde, ita qui hodie florent, in autumno suo decedunt, & fortassis etiam calcabuntur. Viderit, quem juvat de carne gloriari.

GERAR. Licetne interrompere? huic non absimilem eventum nuperimè mihi recitari audii. **POLYCH.** Dic liberrimè. **GERAR.** Camberia in provincia Lugdunensi, anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo, matrona nobilis, amœniore cultu, quàm decebat, delectabatur dum viveret. Admonebat eam frequenter sacerdos, qui ei à confessionibus fuit, meliori daret operam ornatui, quo placeret non humanis oculis, sed Deo. Illa, ut erat ingenio liberior, sermum sermonem familiari joco eludens, solebat rogare, corporis colendi curam sibi relinqueret, aliud nunc ævum, alios esse mores: sciret, & sibi, animi sui salutem cordi esse, quare hoc unum potiùs orare, ut in extremo vitæ tempore adesset morienti. Sacerdos, adfuturum se recepit, si quidè ullo modo posset. Et verò etiam adfuit, sed illa sibimet non satis aderat, nam morbus miseræ audiendi usum abstulit. Ita æquo Dei iudicio factum videtur, ut quæ salutaria sacerdotis monita noluit audire cum potuit, nec audire quidem posset, cum velle debuit. **POLYCH.** Igitur, ut audio, mortua est furda & tacens, sed nunc etiam vivit exemplo & inclamat imitatores ac imitatrices, ut sint in cultu moderatores.

Quin ergo ista contemnimus, propter quæ vulgus insanit? Satis parvum corpus, reddamus nos tandem in disciplinam virtuti. Præclarè Romanus sapiens: *Fateor, inquit, insitam esse nobis corporis nostri caritatem; fateor nos hujus gerere tutelam, nec nego indulgendum illi, servendum nego. Multis enim serviet qui corpori servit, qui pro illo nimium timeret, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Hujus nos nimis amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obicit. Et hoc ipsum tam vere quàm sapienter in hac verba consignat: Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Et sicut plerumque quorum corpora in saginâ, eorum animi in macie & veterno sunt, sic etiam quorum curæ adeò fervent in colendo corpore, horum in ornando animo studium fere nullum est. Ut catuli ad venandum inepti sunt, qui saltare & ejusmodi delicias norunt: sic ad exer-*

Sen. epist. 14. & 88. Tutelam corporis homo gerere debet, sed non ei servire.

A citia magis seria & sacra parum apti, qui in curiosiore sui cultu operam ponunt. *Simplici curâ constant necessaria, in deliciis laboratur: sed labore non vano tantum, sed & noxio.*

Dionysius olim rex Siculus, Archidami filias multas pretii veste donavit. Quas tamen Archidamus modeste recusans aiebat: Vereri se ne suæ filiarum tam insolenti amictu turpes videantur. Intellexit vir prudens virgines nullo cultu melius ornari quàm simplici. Sanè ut luxu vestium animum parum sobrium arguit, sic spectatores ad libidinem suavi fallaciâ invitat ac pertrahit. Deceat autem ut homo castitatis amans & virgo, undique virgo sit, nec ullâ ex parte significationem det corrupte mentis. Cur ergo vitiis jam ante in nos grassantibus subsidium feramus, labore tam sumptuoso? Optimè dixisse mihi videtur Musonius, qui eodem modo utendum esse aiebat veste, quo armis, nimirum tutando corpori, non ostentando. Sicut igitur ea optima sunt arma quæ firmissima, non quæ nitidissima: sic optimus est amictus, qui corpori commodissimus, non qui splendidissimus, aut qui spectantium oculos in se rapiat, sed qui severitatem redoleat, qui pudicitiam testetur.

Quid ergo vani agimus, quid corpori, hosti nostro, splendorem quaerimus tot sumptibus? quid ingeniosi sumus in perniciem nostram? Deum culpâ offendimus, hominibus exemplo nocemus, egenos subsidiis fraudamus, rem familiarem frangimus, tempus pretiosissimum, irrecuperabile dilapidamus. Apagè mihi hanc pestem, si aliter placere aliis nequeam, nisi displiceam Deo, malo displicere omnibus, ut uni placeam Deo. **C**Gerarde, sanctè potiùs quàm scire vestiri velimus, & ut Augustinus loquitur, non affectemus vestibus placere, sed moribus.

Et hæc de cultu *Conscientiæ, Calicum, Corporis* dicta sint. *Triplex funiculus est ruptus difficilis. Hæc trias mihi vitiis est inseparabilis. Calicum cultus illic exiguus est, ubi nullus est cultus conscientiæ vel animi, & multus corporis. Qui corpus tam studiosè colit, conscientiam profectò negligit; porò qui conscientiam silvescentem habet & incultam, quomodo colet Calices? Ergo, mi optime Gerarde, ut non negligamus conscientiam, minus colamus corpus, & plus Calices.*

Trismegisti Christiani finis.

RECTA